

Tilburg University

Een onderzoek naar de noodzakelijkheid van ordening in de sigarenindustrie

Meijers, A.A.G.

Publication date:
1941

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Meijers, A. A. G. (1941). *Een onderzoek naar de noodzakelijkheid van ordening in de sigarenindustrie*. N.V. Vereenigde Drukkerij en Etikettenfabriek.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

A. A. G. MEIJERS

**EEN ONDERZOEK NAAR
DE NOODZAKELIJKHEID
VAN ORDENING IN DE
SIGARENINDUSTRIE**

221-48

**EEN ONDERZOEK NAAR DE NOODZAKELIJKHEID
VAN ORDENING IN DE SIGARENINDUSTRIE**

EEN ONDERZOEK NAAR DE NOODZAKELIJKHEID VAN ORDENING IN DE SIGARENINDUSTRIE

•

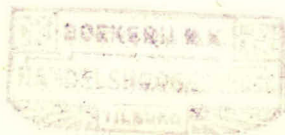
PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN
DOCTOR IN DE ECONOMISCHE WETEN-
SCHAPPEN AAN DE KATHOLIEKE ECONO-
MISCHE HOOGESCHOOL TE TILBURG, OP
GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS
Mr. E. G. J. GIMBRÈRE, HOOGLEERAAR IN
DE RECHTSWETENSCHAPPEN, IN HET
OPENBAAR TE VERDEDIGEN IN HET
GEBOUW VAN DE HOOGESCHOOL OP
DONDERDAG 20 NOVEMBER 1941 DES
NAMIDDAGS TE 4 UUR

DOOR

ANTONIUS ARNOLDUS
GERARDUS MEIJERS

GEBOREN TE OSS

34088

Aan
Vader en Moeder,
Mijn Vrouw en Zoontje

PROMOTOR:
Prof. Dr. J. E. de QUAY
HOOGLEERAAR IN DE BEDRIJFSLEER

INHOUD

Bldz.

INLEIDING	13

Hoofdstuk I. BEWUSTE LEIDING VAN HET ECONOMISCH LEVEN IS NOODZAKELIJK .	16

Vrijheid of gebondenheid. Standpunt van de voorstanders der algeheele vrijheid. Onderzoek naar de reguleerende functie van den prijs in de maatschappij. Uiteenvallen der behoeften-schema's in behoeften-categorieën. Verstoring van het functioneel verband tusschen vraag en prijs tengevolge van de intensiteitsverschillen in de behoeften. Vrijheid van keuze bij de verdeeling der beschikbare koopkracht. De prijs als richtinggevende norm voor de productie. Tweeledigheid van het doel van het productieproces. Invloed van de structureele veranderingen in het productieproces op de functie van den prijs. Verhouding geldinkomen — reëel inkomen. Onderscheid individueel inkomen — sociaal inkomen. Sociale doelstelling. Samenvatting.

Hoofdstuk II. DE GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE SIGARENINDUSTRIE TOT 1929 .	31

A. Haar ontstaan en ontwikkeling tot 1914 .	31

Herkomst van de tabak. Invoering van het tabaksverbruik in Europa. Toenemend verbruik van sigaren met de daarmee gepaard gaande ontwikkeling van de sigarenindustrie. Primaire en secundaire ontwikkelingsfactoren. Cijfers betreffende deze ontwikkelingsperiode.

B. De oorlogsjaren 1914—1918	45

Veranderingen in de prijsverhoudingen. Kostenfactoren in het calculatieschema. Veranderingen in de verwerkingsmogelijkheden van bepaalde tabakssoorten. Loonsverhoudingen in de sigarenindustrie. Verschuiving van Noord naar Zuid. Distributie-maatregelen gedurende de oorlogsjaren. Toename van den export, met als gevolg verwaarloozing van de binnenlandsche markt. Maatregelen van de Regeering.

C. De jaren na den oorlog tot de wereldcrisis van 1929	62

Invloed van de veranderingen in de wereld-verhoudingen op de economische constellatie. Totstandkoming van de eerste C. A. O. in de sigarenindustrie. Voornaamste bepalingen.

Invoering van de kosten van het levensonderhoud als loon, bepalende factor. Gevolgen hiervan op het causaal verband tusschen den prijs van het eindproduct en den prijs van het productiemiddel. Invloed van buiten het prijzenstelsel optredende factoren op den prijs van het eindproduct. Verloop van den export gedurende deze jaren. Vaststelling van een uniforme loonbasis. Invoering van de glijdende loonschaal op basis van de verschillen in opbrengstprijzen.

D. De Tabakswet 1921 79

Totstandkomen en inhoud van de Tabakswet. Verschillende uitvoeringsmogelijkheden. Het banderollestelsel en de gevolgen hiervan voor de industrie.

Hoofdstuk III. DE ONTWIKKELING VAN DE SIGAREN-INDUSTRIE NA 1929 90

A. De algemeene toestand 90

Door de crisis veroorzaakte veranderingen in de algemeene structuur van het economisch leven. Overzicht van den toestand in de sigarenindustrie. Invoering van een tabaksbelasting op sigaren in Nederlandsch-Oost-Indië en hare gevolgen voor den export. Groeiende invloed van het randbedrijf op de afzetmarkt en toename van de werkloosheid. Invloed van de monetaire wijzigingen op de prijzen. Verhoudingen in de sigarenindustrie. Gegevens betreffende grondstoffenprijzen, opbrengstprijzen en verbruik. Factoren, welke het rationalisatieproces hebben bevorderd. Onderzoek naar de arbeidsproductiviteit in de sigarenindustrie. Kostenverhoudingen en besparingsmogelijkheden.

B. De mechanisatiewet 117

Geschiedkundig overzicht van de totstandkoming van de mechanisatiewet. Bemoeiingen van den Bedrijfsraad. Motieven welke tot invoering hebben geleid. Voornaamste bepalingen van de mechanisatiewet. Beoordeeling van dit ingrijpen. Rationalisatie in het algemeen. Motieven waarop rationalisatie kan berusten. Sociale kant van de rationalisatie. Samenvatting.

C. Het distributieproces 147

Economische fuctie van den handel. Standpunten van Cherington, Polak, Pesch en Schär. Opvattingen van Bücher. Subjectieve uitvoering geen maatstaf voor objectieve handeling. In- en uitschakelingstendenz. Ontwikkeling van den handel in het algemeen. Merkartikel en den invloed hiervan op de concentratie in de bedrijven. Voor- en nadeelen van het merkartikel voor de producenten

Hoofdstuk IV. DENOODZAKELIJKHEID VANEENJUISTE ORDENING IN DE SIGARENINDUSTRIE 158

A. Inleiding 158

B. Veranderingen op de consumptiemarkt . . 161

Rangorde van de behoefte rooken in de behoefstenschema's der individueele huishoudingen. Enkele bewijzen van de elasticiteit van de vraag naar rookartikelen. Veranderingen in het verbruik van rookartikelen in het algemeen. Verhouding sigaren : senioritas. Elasticiteit van de vraag t. a. v. de beperking van het verbruik. Nogmaals de exportmogelijkheden en verhoudingen op de buitenlandsche markten. Samenvatting.

C. Structureele veranderingen in het productie- proces 174

Niettegenstaande concentratie toch gradatie in het productieproces der sigarenindustrie. Veranderingen in het causaal verband tusschen den prijs van het eindproduct en den prijs van het productiemiddel. Invloed der substitutie-middelen. Aanpassing van de sigarenindustrie aan de veranderde consumptie-verhoudingen. Grondoorzaak van de werkloosheid. Veranderingen in de structuur van het productieproces tengevolge van de rationalisatie. Verstoring van het evenwicht tusschen vraag en aanbod. Kostprijs-verhoudingen. De prijs onvoldoende als richtinggevende norm. Samenvatting,

D. Invloed van de structureele veranderingen op de inkomensverdeeling in de sigarenindustrie 186

Tweevoudige toepassing van de glijdende loonschaal. Dit stelsel onder invloed der vrije concurrentie. Gegevens inzake de inkomens. Verhouding geldinkomen — reëel inkomen gedurende de laatste jaren. Weinig uniformiteit in de arbeidsprestatie. Algemeene samenvatting.

Hoofdstuk V. DE ORGANISCHE OPBOUW. 197

Inkrimping van de vrijheid van economisch handelen noodzakelijk om te komen tot een juiste synthese. Taak van de Overheid. Behoeftendeckings-principe en subsidiariteitsbeginsel. Consumptie, productie en inkomensverdeeling in het kader der sociale rechtvaardigheid. Gevolgen voor de sigarenindustrie. Ingrijpen door een hoogere instantie noodzakelijk. Uitvoering in den vorm van corporaties. Primaire en secundaire beginselen voor den corporatieven opbouw.

LIJST VAN GERAADPLEEGDE WERKEN 209

INLEIDING.

Het onderzoek naar de noodzakelijkheid van ordening in de sigarenindustrie, vereischt een uiteenzetting van de grondslagen, waarop de noodzaak van ordening in het algemeen berust, omdat deze grondslagen de primaire beginselen zijn, waarop de ordening van een bepaalden bedrijfstak moet worden opgebouwd, wil een juiste synthese in de doelstellingen worden bereikt.

Ordening in het algemeen kan omschreven worden als het scheppen van een zekere regelmaat in het geheel van mensche-lijke handelingen, gericht op een bepaald doel.

Daar de bereiking van dit einddoel slechts mogelijk is via verschillende doelstellingen van lagere orde, zal in de synthese op het einddoel, voor ieder der afzonderlijke deeldoelen, de plaats moeten worden bepaald, die krachtens de te vervullen functie ten opzichte van dit einddoel, aan ieder afzonderlijk deeldoel moet worden toegekend.

Het einddoel van den mensch is derhalve normatief voor de rangorde der aan dit einddoel ondergeschikte doeleinden, via welke de bereiking van dit einddoel wordt nagestreefd.

Op grond van dit verband met het einddoel, staan de verschillende deeldoelen niet los van elkaar. Zij kunnen derhalve niet naast elkaar en afzonderlijk uit de menscheijke handelingen worden opgebouwd, maar alleen met erkenning van de uit iedere doelstelling voortspruitende rechten en plichten bepaald door de verhouding tot het einddoel.

De absolute nastreving van een deeldoel, zonder rekening te houden met de hieruit voortspruitende consequenties voor andere levensdoeleinden van den mensch, kan nooit leiden tot een harmonisch geheel van alle ondergeschikte doeleinden aan het voor den mensch vastgestelde einddoel, de uitvoering van het door God bepaalde wereldplan.

Het nastreven van het economisch welvaartsdoel volgens streng economische wetten, geen rekening houdend met sociale, gods-dienstige, zedelijke en cultureele eischen, kan niet passen in de

harmonische rangschikking van doelstellingen ter bereiking van het einddoel, evenmin als de verabsoluteering van het winststreven van de moderne grootonderneming past in het kader van menselijke handelingen gericht op het algemeen economisch welvaartsdoel.

De juiste ordening van de menselijke handelingen op de deeldoelen en deze op hun beurt op het einddoel, houdt in een tegen elkaar afwegen van die handelingen met als bepalende norm het einddoel.

Kernachtig drukt Pater Angelinus O.F.M. het uit, wanneer hij zegt : ¹⁾

„De regels van het behoren moeten uit het gestelde doel
„worden afgeleid.

„Het feitelijke is nooit normatief.”

Het gaat er dus om, de menselijke handelingen, gericht op een bepaalde doelstelling zoo te ordenen, dat, eenmaal het gestelde doel bereikt, dit past in de synthese der doeleinden op het einddoel.

Juist in de bewerkstelling van die synthese ligt het wezen van de ordening.

Het onderzoek naar de noodzakelijkheid van ordening voor de sigarenindustrie beperkt zich tot een ondergeschikt doel van het algemeen welvaartsdoel.

Gezien in het kader van het einddoel wordt dit algemeen welvaartsdoel ook als deeldoel beïnvloed door andere in rangorde hooger geplaatste doelstellingen van socialen, godsdienstigen en cultureelen aard.

De normen, die de juiste plaats van het economisch welvaartsdoel bepalen in het maatschappelijk kader, zijn primair bij den opbouw van de aan het economisch welvaartsdoel ondergeschikte doeleinden.

In de noodzakelijkheid van de synthese der doelstellingen ligt opgesloten de noodzakelijkheid van ordening.

Het constateeren van de noodzaak van ordening impliceert de noodzakelijkheid van de keuze der beginselen, waarop die ordening moet berusten, om de noodzakelijke synthese van de doelstellingen tot stand te brengen.

---

¹⁾ P. Dr. Mr. Angelinus O.F.M.Cap.: De Grondslag voor een nieuwe gemeenschap naar de leer van Quadragesimo Anno. Uitgave van het comité van de actie naar de Nieuwe Gemeenschap.

In die keuze ligt de kern van het ordeningsvraagstuk. Er zal een keuze moeten worden gedaan tusschen vrijheid of gebondenheid als middel, om het economisch welvaartsdoel eenerzijds ondergeschikt te maken aan het einddoel, anderzijds nevenschikt de juiste plaats te geven in de harmonische rangorde der doelstellingen gericht op dit einddoel.

Welke keuze dient te worden gedaan in het algemeen en speciaal voor de sigarenindustrie vormt den inhoud van de volgende hoofdstukken.

HOOFDSTUK I

BEWUSTE LEIDING VAN HET ECONOMISCH LEVEN IS NOODZAKELIJK.

Naast het economisch welvaartsdoel — de bereiking van de grootst mogelijke behoeftenbevrediging met de ter beschikking staande middelen — liggen in de menschelijke natuur nog andere doelstellingen opgesloten, als sociale, godsdienstige en cultureele, doelstellingen die in een juiste synthese dienen te worden geordend om het voor den mensch gestelde einddoel te kunnen bereiken.

De bereiking alleen van een dezer doeleinden is niet voldoende, de weg welke leidt tot de verwezenlijking mag niet in strijd zijn met rechten en plichten voortspuitende uit andere deeldoelen.

De erkenning van het economisch welvaartsdoel als ondergeschikt deeldoel aan het einddoel sluit in, dat het nastreven van dit deeldoel niet alléén afhankelijk kan worden gesteld van de eigen doelstelling, de bereiking van de grootst mogelijke economische welvaart, maar dat mede normatief voor de hiervoor te stellen handelingen zijn de eischen van andere deeldoelen, zonder welke de bereiking van het einddoel niet mogelijk is.

De te maken keuze tusschen vrijheid of gebondenheid als middel voor de ordening van het economisch leven vindt haar bepaling in het antwoord op de volgende vraag :

„Wordt door de vrije concurrentie op de markt het economisch welvaartsdoel op een zoodanige wijze nagestreefd en bereikt, dat dit deeldoel economisch en ethisch past in de synthese op het einddoel, of zijn hiervoor vrijheidsbeperkende maatregelen noodzakelijk ?”

De beantwoording van deze vraag vereischt een tweeledig onderzoek.

- a. Wordt de eigen doelstelling van het economisch welvaartsdoel, zijnde de verwezenlijking van de grootst mo-

gelijke totale welvaart het best gediend door de vrije prijsvorming of zijn hiervoor vrijheids-beperkende maatregelen noodzakelijk?

- b. Afgezien van het feit of de eigen doelstelling van het economisch handelen al dan niet op de meest juiste wijze kan worden nagestreefd en bereikt door de vrije concurrentie, dient de opbouw van dit deeldoel ook ethisch te beantwoorden aan de door het einddoel gestelde eischen en zal moeten worden nagegaan of de vrije concurrentie deze ethische eischen kan vervullen.

Het sub. a genoemde onderzoek zal hebben uit te maken of het prijzenstelsel, in de maatschappij ontstaan uit de werking van de vrije concurrentie, zijn functie als indicator van de economische mogelijkheden dusdanig vervult, dat de grootst mogelijke economische welvaart wordt tot stand gebracht voor de gemeenschap.

De voorstanders van de algeheele vrijheid in het economisch handelen gaan uit van het standpunt, dat bij volledige vrijheid een maximale volkswelvaart wordt bereikt.

In de vrije concurrentie ligt opgesloten, dat zoowel consumptie productie als inkomensverdeling op de meest rationeele wijze wordt bewerkstelligd.

De onder invloed van de concurrentie op de markt tot stand gekomen prijs zal de juiste weergave zijn van de achter den prijs staande economische realiteit, met als gevolg dat het volgen van dezen maatstaf het grootst mogelijke welvaartsresultaat waarborgt.

Het functioneel verband tusschen prijs, vraag en aanbod zal tengevolge van de werking der vrije concurrentie eenerzijds een nivelleering tot stand brengen in de vraag naar bevredigingsmiddelen, anderzijds in het winststreven van het aanbod.

Op de consumptieve markt zal bij een inkrimping van de vraag de prijs dalen. Tengevolge van het causaal verband tusschen den prijs van het eindproduct en den prijs van het productiemiddel zal deze daling een verschuiving veroorzaken naar een lager niveau van de grensproductiviteit, waardoor het aanbod moet worden ingekrompen en een vroeger gemaakt producers surplus zal verdwijnen.

Stijgt omgekeerd de prijs op de consumptieve markt door een uitbreiding van de vraag, dan zal, alweer op grond van het cau-

saal verband tusschen de prijzen van eindproducten en productiemiddelen, de grensproductiviteit op een hooger niveau komen te liggen, waardoor het aanbod zal worden aangetrokken tot een nieuw evenwicht is bereikt.

Anderzijds zullen veranderingen in vraag en aanbod op de productiemiddelen-markt van invloed zijn op de prijzen der eindproducten via de prijzen der productiemiddelen.

Op grond van deze redeneering komen de voorstanders der vrije concurrentie tot de conclusie, dat alleen de algeheele vrijheid in het economisch handelen, het eenige middel is waardoor de bereiking van het economisch welvaartsdoel op de meest effectieve wijze wordt gewaarborgd.

Ieder ingrijpen in die algeheele vrijheid zal de zelfstandig reguleerende functie van den prijs aan banden leggen, waaruit stoornissen in het economisch proces zullen voortvloeien.

Wanneer echter deze aan den prijs toegekende reguleerende functie aan een nader onderzoek wordt onderworpen, dan zal blijken, dat noch voor de consumptie, noch voor de productie, noch voor de inkomensverdeeling, de, onder de werking van de vrije concurrentie op de markt tot stand gekomen prijs, de juiste norm is voor de economische mogelijkheden. Zoowel bij consumptie, productie als inkomensverdeeling spelen factoren een rol, tengevolge waarvan het functioneel verband tusschen vraag, aanbod en prijs, door de voorstanders der algeheele vrijheid als onvoorwaardelijk aangenomen, meermalen wordt verbroken of verstoord.

a. Ten opzichte van de consumptie.

De behoeften van de menschen kunnen worden verdeeld in twee groote groepen n.l. de strikt individueele en de collectieve behoeften, respectievelijk weer onderverdeeld in absoluut noodzakelijke en luxe behoeften, absoluut collectieve, relatief collectieve en individueele behoeften verzorgd door de gemeenschap.

Opgemerkt zij, dat in dit betoog de collectieve behoeftegroep buiten beschouwing kan worden gelaten, omdat voor de bevrediging van deze behoeften en voor de prijzen der hiervoor in aanmerking komende bevredigingsmiddelen geen concurrentie mogelijk is, omdat zoowel behoeften als prijzen van bevredigingsmiddelen van bovenaf door den staat worden geregeld.

Van meer belang is de onderverdeeling van de strikt individueele behoeften in absoluut noodzakelijk te bevredigen behoeften en luxe behoeften.

Voor de behoeften, welke noodzakelijk door den mensch bevredigd moeten worden, heeft de vraag naar bevredigingsmiddelen een inelastisch verloop, met als consequentie, dat een verandering in de prijzen van die bevredigingsmiddelen weinig of geen invloed heeft op de grootte der vraag.

Het functioneel verband tusschen vraag en prijs wordt in dit geval verstoord door het verschil in intensiteit van de te bevredigen behoeften.

Hoewel de intensiteitsgraad concreet gebonden is aan persoon, voorwerp en tijd, zal algemeen bezien toch een verschil in intensiteit bestaan tusschen de behoeften voor het levensonderhoud en andere behoeften.

Het gevolg nu van een verandering in de prijzen van deze bevredigingsmiddelen zal op grond van de inelasticiteit van de vraag geen ander zijn dan een verschuiving in de bestedingsmogelijkheden van de ter beschikking staande koopkracht.

De beslissing ten koste of ten gunste van welke behoefte de verschuiving in de bestedingsmogelijkheid van de koopkracht zal worden aangewend, ligt bij de economisch handelende individuen, wordt bepaald door de rangorde van hun individueel behoef tenschema en draagt derhalve een absoluut subjectief karakter.

Op grond, eenerzijds van het intensiteitsverschil van de te bevredigen behoeften, anderzijds de vrije keuze, hoe de te besteden koopkracht voor de consumptie te verdeelen, kan de prijs geen zelfstandig regulator zijn voor de consumptie.

De prijs is slechts een instrument, een maatstaf, die voor de individueele huishoudingen een begrenzing inhoudt bij de bepaling van hun keuze, hoe de vrij gekomen of onttrokken koopkracht door een verandering in de prijzen van de voor het noodzakelijk onderhoud bestemde bevredigingsmiddelen, in hun behoef tenschema te verdeelen.

Deze subjectieve beslissing van de verdeling der te besteden koopkracht kan op tal van irrationeele factoren berusten, hetgeen in de consumptie kan leiden tot een onjuiste nastreving van het algemeen economisch welvaartsdoel.

Dit te voorkomen maakt een inkrimping van de algeheele vrijheid van handelen noodzakelijk en is gezien in het kader van de synthese der doelstellingen ook volkomen gerechtvaardigd.

Hieruit volgt de conclusie, dat, tengevolge van de inelasticiteit in de vraag, ontstaan door het intensiteitsverschil in de te bevredigen behoeften en de vrijheid der economisch handelende

individueen in de keuze hoe de ter beschikking staande koopkracht te verdeelen, den prijs niet de functie van zelfstandig regulator van de consumptie kan worden toegekend. Hij is slechts een instrument, dat in bepaalde gevallen gehanteerd dient te worden door een hogere macht, om een juiste synthese in de doelstellingen, gericht op het algemeen welvaartsdoel, te verwezenlijken.

b. Ten opzichte van de productie.

Ten opzichte van de productie stelt het algemeen welvaartsdoel als eisch de productiemiddelen in die richting aan te wenden, die de grootst mogelijke totaal-welvaart biedt.

Geeft nu de prijs, tot stand gekomen onder werking der vrije concurrentie, die economische mogelijkheden aan, die de grootst mogelijke totaal-welvaart waarborgen, zoodat de productierichting die op grond van de bestaande prijzen wordt ingeslagen in overeenstemming is met de door het algemeen welvaartsdoel gestelde eischen, of hebben er zich omstandigheden voorgedaan, waardoor de prijs niet meer als indicator van de economische realiteit kan worden aanvaard en derhalve niet meer de juiste norm is voor de keuze van de productierichting die zal worden ingeslagen.

Het doel van ieder productieproces valt uiteen in twee naast elkaar staande doelstellingen n.l. eenerzijds de vervaardiging van bevredigingsmiddelen ten algemeene nutte, anderzijds het behalen van een winst.

Deze tweeledigheid van het doel van het productieproces houdt in, dat de leider van het productieproces bij de keuze van de richting van de productie, rekening heeft te houden met de eischen van het algemeen welvaartsdoel en met de winstmogelijkheden noodzakelijk voor de instandhouding en het continue voortzetten van het productieproces.

De verwezenlijking van deze beide uit het wezen van het productieproces voortvloeiende doelstellingen is derhalve een economische noodzaak, een noodzakelijkheid die echter het verschil in belangrijkheid van beide doelstellingen ten opzichte van het algemeen welvaartsdoel niet opheft. Gezien in het kader van het algemeen welvaartsdoel vereischt dit verschil in rangorde een juiste ordening van beide doelstellingen.

Wordt die juiste verhouding tusschen beide doelstellingen nu verwezenlijkt door middel van de vrije concurrentie, met andere

woorden is het mechanisme der prijzen, ontstaan op de markt onder de werking der vrije concurrentie, in staat die juiste verhouding te waarborgen?

Het antwoord op deze vraag kan kort zijn. De structureele veranderingen, die zich vooral in de laatste eeuw in het productieproces hebben voltrokken, hebben geleid tot een wijziging in de verhouding der beide uit het wezen van het productieproces voortspruitende doelstellingen, zoodat moeilijk meer van een juiste synthese ten opzichte van het algemeen welvaartsdoel kan worden gesproken.

In de zelfgenoegzame „Einzelwirtschaft” bestond het gevaar van een onevenwichtigheid tusschen winststreven en behoeften-voorziening niet, omdat productie en consumptie in een persoon waren vereenigd.

De overgang van de gesloten huishouding naar de „Tauschwirtschaft” bracht echter het winstdoel meer op den voorgrond, hoewel het kennen van de wederzijdsche belangen voorkwam, dat in dit eerste stadium van ruilverkeer een overschatting van dit winstdoel ontstond.

De genoemde structureele veranderingen, die zich na den wereldoorlog in een sneller tempo hebben ontwikkeld, hebben de concentratie meer en meer bevorderd.

De steeds toenemende arbeidsverdeling met de daarmee gepaard gaande specialiseering van de productie in de vervaardiging van bepaalde bevredigingsmiddelen, de ontwikkeling op technisch gebied, die aan de productie geweldige uitbreidingsmogelijkheden verschafte, de inschakeling van het vaste kostenelement, zijn omstandigheden — om er slechts enkele te noemen — die geleid hebben tot een enorme concentratie van het productieapparaat.

Deze omstandigheden hebben sterk de ontwikkeling bevorderd welke geleid heeft tot het ontstaan van de moderne grootonderneming, een onpersoonlijk organisme los van den persoon van den ondernemer, met een eigen zelfstandig doel: het behalen van winst.

Het is vooral deze ondernemingsvorm geweest, die de massaproductie deed groeien, die met grootscheeps opgezette reclamecampagnes nieuwe behoeften in het leven riep, zich niet bekommerend om de doelmatigheid van de behoeftenbevrediging, abstraheerend van plaats en tijd, geen rekening houdend met de toekomst, alles en alleen in het belang van haar eigen doelstelling: de winst.

De leider van het productieproces trad niet meer op als de persoonlijke vrager respectievelijk aanbieder op de markt van productiemiddelen en de markt van eindproducten, hij is de dienaar geworden van de naast hem staande zakelijke onpersoonlijkheid, de onderneming, waarvan het eenige doel is het behalen van winst.

Als vrager op de productiemiddelen-markt dwingt hem de winst zijn vraagprijs zoo laag mogelijk te stellen, als aanbieder op de markt van eindproducten zal hij trachten, dien prijs te maken die hem de grootste totaalwinst waarborgt, hetzij door een grooten omzet tegen lagen prijs, hetzij door een kleinen omzet tegen hoogen prijs.

De andere doelstelling van het productieproces, het bewerkstelligen van een doelmatige behoeftenbevrediging, wordt op den achtergrond gedrongen door de eigen doelstelling van de onderneming.

Naast dit op den voorgrond stellen van de winst heeft de moderne groot-onderneming nog andere gevolgen gehad voor het functioneel verband tusschen aanbod en prijs.

De enorme kapitaalinvestitie, noodzakelijk voor de aanschaffing van de door de techniek geboden hulpmiddelen, bracht een nieuw element in het productieproces n.l. het vaste-kosten-element.

De grootte van het aanbod wordt daardoor niet meer alleen bepaald door een prijsdaling of prijsstijging op de consumptieve markt, maar tevens door de verhouding vaste en variabele kosten, tengevolge waarvan de vroeger aangenomen functie van de grensproductiviteit belangrijk aan waarde heeft ingeboet.

Gesteld voor de keuze een eenmaal begonnen productieproces al of niet meer voort te zetten, geldt niet meer als eenige norm de te verwachten opbrengstprijs, maar ook de verhouding vaste en variabele kosten, waardoor een verlies bij voortzetting geringer kan zijn dan bij stopzetting.

Deze invloed van het vaste kosten element is, tengevolge van de verabsoluteering van de winst oorzaak, dat de prijs der eindproducten niet meer de juiste indicator is van de economische mogelijkheden en dus gezien in het kader van het algemeen welvaartsdoel niet meer de juiste norm kan zijn bij de keuze van de productierichting.

Ook Cobbenhagen is de meening toegedaan, dat de prijs tengevolge van de veranderde omstandigheden als richtinggevende norm voor de productie geen juiste basis meer is.

„Hij wisselt met den dag en geeft geen basis meer om een „productie op te bouwen van langeren duur.”

„Al lang heeft de prijsvorming niet meer de functie die „haar theoretisch wordt toegedacht, de verwezenlijking van „het kosten-principe, te zorgen, dat aan de producenten de „kosten worden vergoed en niet meer dan de kosten.”

„Men moet andere middelen te baat nemen als prijsover- „eenkomsten tusschen ondernemingen, kartelleeringen of „zelfs overheidsingrijpen, om den prijs deze functie nog te „doen vervullen, om den prijs nog te geven een stabiliteit, „waarop calculaties kunnen worden opgebouwd.”¹⁾

Samenvattend wordt ten opzichte van de productie geconstateerd, dat door de veranderde omstandigheden in het economisch leven, waardoor ingrijpende veranderingen zijn ontstaan in den vorm van het productieproces, de eigen doelstelling van de zelfstandig geworden onderneming op den voorgrond wordt geplaatst ten koste van de maatschappelijke functie.

De vrije concurrentie heeft geleid tot een onjuiste verhouding in de uit het wezen van het productieproces voortvloeiende doelstellingen.

De prijs kan dan ook onder deze verhoudingen niet meer geaccepteerd worden als de juiste indicator van de economische realiteit en kan geen zelfstandig regulator zijn van de productie.

Als middel om te komen tot een juiste synthese in de doelstellingen heeft ook de vrije concurrentie ten opzichte van de productie niet voldaan door de onvolkomenheid van het functioneel verband tusschen vraag, aanbod en prijs, factoren, waarop de concurrentie geen invloed kan uitoefenen.

Bewuste leiding is ook ten opzichte van de productie noodzakelijk om met den prijs als instrument daar in te grijpen waar de juiste verhouding tusschen maatschappelijke functie en het behalen van winst in het productieproces dreigt te worden verstoord.

c. Ten opzichte van de inkomensverdeeling.

De inkomensverdeeling bezien vanuit economisch en sociaal opzicht is een gebeurtenis, welke haar grondslag vindt zoowel op de productiemiddelen-markt als op de markt der eind-producten.

De geldinkomens worden gevormd op de productiemiddelen-

---

¹⁾ Cobbenhagen, M. J. H.: Duurzaam economisch herstel alleen mogelijk door ordening in productie en handel. Utrecht 1934. Uitg. R. K. Werkliedenverbond.

markt als vergoedingen voor productieve prestaties.

De consumptieve markt is bepalend voor de reële inkomens, de verhouding geldinkomen en de mogelijkheden van behoeftenbevredeging.

De inkomens uit arbeid, kapitaal en grond — de ondernemerswinst buiten beschouwing gelaten — ontstaan door de wisselwerking van vraag en aanbod op de productiemiddelen-markt.

De vraag op deze markt wordt beheerscht door het winststreven van de ondernemingen, het aanbod door de noodzaak van behoeftenbevredeging, waarvan de mogelijkheden afhankelijk zijn van de geldinkomens der productiemiddelen-markt en de prijzen der bevredegingsmiddelen.

Cobbenhagen formuleert het onderscheid tusschen individueel inkomen en maatschappelijk of sociaal inkomen als volgt :

„Dat gedeelte van de totale maatschappelijke bruto-„opbrengst, dat zonder de continuïteit der productie voor „de toekomst in gevaar te brengen geconsumeerd kan wor-„den, noem ik het maatschappelijk of sociaal inkomen, dat „derhalve in zijn substantiële vorm bestaat uit al die goe-„deren en diensten, die ter consumptie zijn bestemd. Uit dit „steeds vernieuwde fonds moet ieder lid der maatschappij „worden onderhouden. Het aandeel, dat een lid der maat-„schappij uit dit fonds krijgt, is diens individueel reëel inko-„men of individueel goederen- en dienstinkomen. Daaruit „volgt nu, dat de hoegrootheid van de individuele econo-„mische welvaart van de leden der maatschappij afhangt „van de hoegrootheid van het totale voor consumptie be-„schikbare fonds en van het deel, dat iemand persoonlijk uit „dit fonds geniet.” ¹⁾

Door deze splitsing in sociaal en individueel inkomen moet de prijs als zelfstandig regulator van de inkomensvorming ook een tweeledige functie uitoefenen en wel eenerzijds ten opzichte van het maatschappelijk of sociaal inkomen, anderzijds ten opzichte van het individuele inkomen.

In hoeverre de prijs als regulator aanvaardbaar is bij de totstandkoming van het sociaal inkomen, werd uiteengezet bij den invloed van den prijs op de productie, omdat immers de productie het consumptiefonds voortbrengt, zoodat in dit verband hierop niet nader behoeft te worden ingegaan.

¹⁾ Cobbenhagen, M. J. H.: De verdeling van het maatschappelijk inkomen. Probleemstelling en grondslagen der verdeelingsleer. Utrecht 1937. Uitg. R. K. Werkliedenverbond.

Het gaat dus hier om de vraag of de prijs de eenige juiste regulator is bij de verdeeling van dit sociaal inkomen over de individueele huishoudingen.

Het consumptieve fonds voortgebracht door het productieproces valt op grond van de tweeledigheid der menschelijke behoeften uiteen in de bevredigingsmiddelen voor noodzakelijke behoeften en bevredigingsmiddelen voor luxe behoeften.

De productie zal derhalve eenerzijds gericht zijn op de voortbrenging van bevredigingsmiddelen voor het noodzakelijk levensonderhoud, anderzijds op de voortbrenging van bevredigingsmiddelen der luxe en semi luxe behoeften.

De geldinkomens der individueele huishoudingen komen tot stand op de productiemiddelen-markt en zijn de resultaten van de wisselwerking van vraag en aanbod op deze markt.

Het intensiteitsverschil in de te bevredigen behoeften van het aanbod op de productiemiddelen-markt is oorzaak, dat dit aanbod zich voor alles zal baseeren op de prijzen van de voor het levensonderhoud noodzakelijke bevredigingsmiddelen.

De op de markt der productiemiddelen tegenover dit aanbod optredende vraag wordt beheerscht door het causaal verband tusschen den prijs van het eindproduct en den prijs van het productiemiddel, op grond van haar eigen doelstelling, de winst.

Daar nu tengevolge van de inelasticiteit van de vraag naar bepaalde bevredigingsmiddelen, een prijsverandering van die middelen leidt tot een verschuiving in de bestedingsmogelijkheden van de geldinkomens, zullen de prijzen van bevredigingsmiddelen met een elastische vraagcurve aan schommelingen onderhevig zijn.

Deze schommelingen zullen de vraag op de productiemiddelen-markt beïnvloeden en dus ook de vergoeding van die productieve prestaties in die productieprocessen, ingesteld op de vervaardiging van producten voor de bevrediging van minder intensieve behoeften.

De grens tusschen inelasticiteit en elasticiteit van de vraag is niet met juistheid te bepalen omdat deze voor de verschillende geldinkomens anders zal liggen. Vaststaand is echter, dat er een intensiteitsverschil bestaat in de behoeften en wel dusdanig, dat de behoeften van het levensonderhoud in het algemeen bezien bevredigd moeten worden, al kunnen ook hier individueele verschillen bestaan in middelen en tijd van bevrediging.

Op grond van de bestaande intensiteitsverschillen in de te bevredigen behoeften met den hieruit voortvloeienden invloed op

het functioneel verband tusschen vraag en prijs, kan een onjuiste verhouding ontstaan tusschen geldinkomens en reële inkomens, een verhouding die niet in overeenstemming is met de eischen van het algemeen welvaartsdoel.

Ook voor de inkomensvorming kan de prijs geen zelfstandig regulator zijn, maar kan alleen als instrument in handen van een bewuste leiding gebruikt worden ter verwezenlijking van het behoeftendekkings-principe.

**
*

Uit het voorafgaande blijkt, dat op economische gronden de prijs niet aanvaard kan worden als zelfstandig regulator van consumptie, productie en inkomensverdeeling, omdat hierbij factoren een rol spelen, die een storenden invloed uitoefenen op die reguleerende functie en door de vrije concurrentie niet kunnen worden uitgeschakeld.

Afgezien van het feit, dat de prijs in economisch opzicht niet de alleen bepalende norm is voor de verwezenlijking van de synthese der afzonderlijke economische doeleinden op het algemeen welvaartsdoel, vereischt de erkenning van het algemeen welvaartsdoel als deeldoel, bovendien, dat bij den opbouw van dit deeldoel rekening wordt gehouden met de eischen, voortvloeiende uit de verhouding van andere niet economische deeldoelen tot het einddoel, wil het geheel van doelstellingen harmonisch geordend zijn op het einddoel.

Dit verbonden zijn van het economisch welvaartsdoel met andere voor de bereiking van het einddoel noodzakelijke doeleinden vat Cobbenhagen als volgt samen :

„Dat de nastreving van een economisch doel tot de „hoogst bereikbare perfectie, uit dit opzicht alleen gezien, „wel de meest juiste en rationele kan zijn, maar toch uit het „oogpunt der algemene rationaliteit of in het opzicht van „het totaal der menselijke doeleinden en met name van het „hoogste en laatste menselijke doel, met andere woorden „ethisch onjuist en irrationeel kan zijn.

„Zo is er inderdaad een onderscheid tussen het economisch „hoogst bereikbare en het zedelijke juiste en geoorloofde. „En omdat nu het economische streven moet liggen binnen „het zedelijke streven, heeft elk economisch doel en elk economisch handelen een economisch karakter en een zedelijk „karakter, die niet gescheiden zijn maar onderscheiden moeten worden.

„Een economische handeling in de zin van doelbewust
„en strak gericht op het economische doel en op dit alleen,
„wordt geplaatst in een andere en hogere orde, wanneer
„ze op de juiste wijze wordt geordend op andere en hogere
„menselijke doeleinden.”¹⁾

De vraag blijft derhalve bestaan, afgezien van het feit, of de vrije concurrentie op economisch juiste wijze de eigen doelstelling van het economisch handelen kan verwezenlijken, of dit economisch handelen gebaseerd op de algeheele vrijheid ook voldoet aan de ethische eischen, die op grond van het te verwezenlijken einddoel aan dit economisch handelen moeten worden gesteld.

Hiervoor dient te worden nagegaan of de prijs, aangenomen dat deze economisch juist is, ook voldoet aan de eischen van de sociale rechtvaardigheid. Naast economisch juist moet de prijs dus in overeenstemming zijn met de noodzakelijke handelingen voor de bereiking van de naast het economisch deeldoel te verwezenlijken andere deeldoelen.

Het is dus niet alleen voldoende dat de prijs indicator is van de economische mogelijkheden, daarnaast moet de prijs in overeenstemming zijn met de eischen, gesteld door de sociale rechtvaardigheid, dus in overeenstemming zijn met de normen van het algemeen welzijn.

Voor de inhoudsbepaling van het begrip rechtvaardigheid verwijst Schreyvogel naar de door St. Thomas gegeven omschrijving:

„Die Gerechtigkeit weist dem Menschen in seiner Beziehung zu einem anderen den Weg. Das ist zweifach möglich:
„Einmal, wenn der Mensch in seinem Verhältnis zu seinem
„einem anderen als einzelner an sich betrachtet wird, das
„andere Mal mit Rücksicht auf die Allgemeinheit, dem
„Umstand entsprechend, dass, wer einer Gemeinschaft dient,
„allen Menschen dient, die diese Gemeinschaft umschlieszt.
„Beide Male hat die Gerechtigkeit eine eigene Wesenheit.
„Denn offenbar verhalten sich alle, die unter einer Gemeinschaft verbunden werden, zu ihr wie Teile zum Ganzen.
„Was aber ein Teil ist, hat er vom Ganzen und alles Gute
„des Teiles lässt sich auf das Gute des Ganzen beziehen.

„Demnach lässt sich das Gute jeglicher Tugend, ob sie nun
„dem Menschen das Verhalten gegen sich selbst bestimmt,

---

¹⁾ Cobbenhagen, M. J. H.: Beschouwingen over den prijs. V. Maandschrifteneconomie. Jaargang I pag. 614.

„oder ihn in der Beziehung zu irgend welchen anderen
„Einzelpersonen leitet, zu dem Gemeinwohl hinordnen zu
„dem die Gerechtigkeit führt.“¹⁾

Aldus beschouwd volgt uit den inhoud van het begrip rechtvaardigheid, dat de ruil naast zijn economische taak, de behoeftenvoorziening, nog een andere functie heeft, een sociale functie, die toegepast op de behoeftenvoorziening eenerzijds bestaat in het regelen van de verhouding van enkeling tot algemeen welzijn, anderzijds de verhouding van enkeling tot enkeling.

De verhouding van enkeling tot algemeen welzijn, berustend op de sociale rechtvaardigheid, is normatief, voor de verhouding van enkeling tot enkeling, welke laatste berust op de ruilrechtvaardigheid.

De toevoeging van het begrip rechtvaardigheid in het geheel van menselijke handelingen heeft voor de prijsvorming belangrijke consequenties.

De sociale rechtvaardigheid, gezien in het kader der economische handelingen eischt, dat de prijs niet alleen economisch juist is op grond van het algemeen welvaartsdoel, maar dat de prijs tevens zoo gesteld wordt, dat de door den prijs aangegeven economische mogelijkheden dienstig zijn voor het algemeen welzijn.

Is de prijs eenmaal op grond van de sociale rechtvaardigheid aldus vastgesteld, dan is hij maatstaf voor de individueele ruil-daden, waarvan op grond van de ruilrechtvaardigheid niet mag worden afgeweken.

Voor de consumptie beteekent dit, dat de prijs moet leiden tot een zoo groot mogelijke algeheele bevrediging, voor de productie beteekent dit, dat de prijs die richting aangeeft, welke het algemeen welzijn vordert, en voor de inkomensverdeeling dat een rechtvaardige vergoeding wordt toegekend van kosten en offers, welke aan de productie ten grondslag liggen en dat een rechtvaardige verdeeling wordt toegepast over de in het productieproces mede werkende productiefactoren.

Wanneer er dus verschillende wegen naar het gestelde economisch welvaartsdoel leiden, zal die weg gekozen moeten worden, die naast economisch juist óók sociaal rechtvaardig is, waardoor het gemeenschapsbelang van de geheele samenleving is gediend.

---

¹⁾ Schreyvogel. Fr.: Ausgewählte Schriften zur Staats- und Wirtschaftslehre des Thomas von Aquino. Band 3 in de serie „Die Herdflamme“, S. 354.

„Niet elke verdeeling van goederen of bezit, zegt Quadragésimo Anno, is geschikt om het door God gewilde doel geheel of althans zoo volmaakt mogelijk te bereiken. Daarom moeten de rijkdommen, die door den vooruitgang op economisch sociaal gebied, zich aldoor vermeerderen, zóó verdeeld worden onder de verschillende personen en klassen, dat het algemeen welzijn, waarop Leo XIII wijst, onaangetast blijft. Aan eenieder moet dus het hem toekomende aandeel in de aardse goederen worden toegekend: het streven moet zijn: opnieuw den maatstaf van het algemeen belang en der sociale rechtvaardigheid aan te leggen bij die verdeeling waarin, zooals ieder weet, die inzicht van zaken heeft, in den tegenwoordigen tijd door den enormen afstand tusschen een handjevol overrijken en een onafzienbare massa bezitloozen, een treurige wanverhouding bestaat.”¹⁾

De invoering van de sociale doelstelling in de voor de behoeftenvoorziening noodzakelijke handelingen, waarvan de invoering een eisch is van de rechtvaardigheid, kan niet worden overgelaten aan de vrije prijsvorming, omdat de bepalingsgrond van de handeling niet opgesloten ligt in het prijzenstelsel, maar in de met een vrijen wil begaafde handelende individuen.

Het richten van die individueele handelingen op de, op rechtvaardigheid gebaseerde, sociale doelstellingen voor de behoeftenvoorziening, het uiteindelijk doel van alle economisch handelen, kan het prijzenstelsel zonder meer niet vervullen. Immers het prijzenstelsel is in wezen niet meer dan een instrument dat zelf ontstaat uit de menschelijke handelingen door de wisselwerking van vraag en aanbod op de markt.

Deze handelingen worden nu weliswaar eenerzijds beheerscht door motieven gebaseerd op de bestaande prijzensamenhang, maar tevens door motieven, die berusten op buiten het prijzenstelsel gelegen oorzaken.

Hierop kan het prijzenstelsel als zoodanig niet dien invloed uitoefenen, dat daardoor zoowel economisch als sociaal de juiste ordening tot stand wordt gebracht in den opbouw van het economisch deeldoel.

De conclusie uit het voorafgaande kan dan ook geen andere zijn dan dat de algeheele vrijheid van economisch handelen niet aanvaardbaar is als het algemeen ordenend middel, omdat het

¹⁾ Quadragésimo Anno: Leidend beginsel voor een rechtvaardige verdeeling. Uitg. R. K. Werkliedenverbond. Sept. 1931, pag. 76.

prijzenstelsel, waarop bij de erkenning van dit middel alle economische handelingen worden gebaseerd, niet in staat is den opbouw der economische deeldoelen zoodanig tot stand te brengen, dat deze horizontaal (economisch) en verticaal (sociaal) passen in het harmonisch geheel op het einddoel. Het prijzenstelsel als zoodanig mist de macht de optredende storende motieven uit te schakelen, hiervoor is bewuste leiding noodzakelijk.

In hoeverre die leiding zal hebben in te grijpen in de vrijheid van economisch handelen zal afhangen van den invloed der motieven die bij den opbouw der economische deeldoelen een rol spelen.

Dit na te gaan voor de sigarenindustrie is de taak, die wij ons hebben gesteld.

HOOFDSTUK II

DE GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE SIGARENINDUSTRIE

A. Het ontstaan en de ontwikkeling tot 1914.

De behoefte om te rooken, welke bij het hedendaagsche menschdom in de individueele behoef tenschema's zulk een belangrijke plaats inneemt, is niet van Europeeschen oorsprong.

De eerste kennismaking met het bestaan van tabak en het daarmee samenhangende genot van rooken kreeg Europa door Columbus.

Reeds op een van zijn eerste ontdekkingsreizen in 1492 ontmoette Columbus op het eiland Guanahani een aantal inboorlingen, die cylindervormige rollen rookten, door hen „tobacco” genoemd.

De rollen bestonden uit gedroogde tabaksbladeren, omwikkeld met een maisblad. Deze primitieve vorm van sigarenrooken getuigde van een hooge beschaving van die inboorlingen, want op zijn verdere reizen ontmoette Columbus meerdere stammen, die eveneens rookten, maar voor wie het bestaan van deze sigaren onbekend was.

We mogen als vaststaand aannemen, dat de bewoners van Amerika reeds verschillende eeuwen voor de ontdekking door Columbus, zij het dan ook in verschillende vormen, het rooken en kauwen van tabak kenden. Vooral in het leven van de in Noord-Amerika verblijvende Indianenstammen, speelde het rooken van pijpen een belangrijke rol. We denken hier aan de voor hen zoo belangrijke ceremonie van het rooken van de vredespijp.

Toch meent men heden ten dage op grond van verschillende historische vondsten te mogen aannemen, dat ook behalve in Amerika in zeer veel andere landen als China, Japan en Perzië het gebruik van tabak reeds lang bekend was.

Wij willen ons hier niet verder verdiepen in de juistheid van deze geschiedkundige feiten, voor ons is het voldoende, dat met zekerheid kan worden vastgesteld, dat de tabak vanuit Amerika naar Europa is overgebracht.

In 1519 werd de tabaksplant als geneeskrachtig kruid door Gonsalo Hernandez de Oviedo vanuit Amerika naar Spanje overgebracht en vandaar in 1560 door Jean Nicot naar Frankrijk.

Vanuit deze twee landen verspreidde zich het tabaksverbruik verder over de andere landen van Europa, eerst als geneesmiddel, later als genotmiddel in den vorm van snuiftabak.

Eerst enkele jaren later werd het rooken van tabak uit pijpen in Engeland ingevoerd door de terugkeerende kolonisten uit Amerika.

Vanuit Engeland kwam deze gewoonte over naar de Nederlanden, tengevolge van het veelvuldig bezoek van de Hollandsche zeelieden, maar niet minder door het groot aantal Engelsche studenten, die toen reeds de Universiteit van Leiden bezochten.

Hoe snel het verbruik van tabak in ons land toenam moge blijken uit het feit, dat Holland reeds in 1610 een uitgebreide en georgniseerde tabakshandel had met Midden- en Noord-Amerika.

Toen echter het tabaksverbruik in Europa algemeen dreigde te worden, kwam hiertegen verzet van den kant van de geestelijke en wereldlijke overheid, die door strenge verboden en straffen een verdere uitbreiding trachtten te voorkomen.

De geestelijke en wereldlijke overheid zagen in het verbruik van tabak een zedelijk kwaad, en stelden het op één lijn met het gebruik van sterken drank, het beschouwend als een nieuw middel om zich te bedwelmen met alle gevolgen voor ziel en lichaam, hieraan verbonden.

Paus Urbanus VII ageerde sterk tegen het tabaksverbruik, terwijl de wereldlijke overheid met strenge lichamelijke straffen dit verbruik trachtte uit te roeien.

Koning Jacobus I (1603—1625) gaf zelf verschillende tijdschriften uit, waarin hij het verbruik van tabak heftig bestreed. Een van zijn veelvuldige artikelen eindigt hij met de volgende woorden :

„Wanneer tenslotte, o Burgers, er nog schaamte in U is, laat „dan dit heillooze gebruik na. Een gebruik dat uit schande „geboren, uit dwaling aangewend, door dwaasheid ver- „meerderd is, dat door Gods toorn verspreid is, dat de ge-

„zondheid schaadt, het huisgezin beroert, het volk verlaagt
„en verachtelijk maakt. Een gebruik, dat onaangenaam voor
„de neus, schadelijk voor de hersens, verderfelijk voor de
„longen is. Ja, wanneer ik het juist wil zeggen, dan gelijk
„het door den zwarten rook volkomen op de helledampen.”¹⁾

De vorsten echter, ziende dat hun strijd tegen het tabaksverbruik tevergeefs was, hebben in deze nieuwe behoefte van de menschen toen een welkom middel gevonden hun slechten financieelen toestand te verbeteren, door het heffen van belastingen. Hier constateeren we dus een eersten vorm van accijnsstelsel, zooals wij dit heden ten dage nog kennen.

De oorspronkelijke vorm van rooken was, zooals we reeds zagen, het rooken van tabak uit pijpen en ofschoon de Europeesche zeelieden het rooken van sigaren reeds kenden van hun reizen naar de nieuwe wereld, vond het rooken van sigaren eerst veel later in Europa ingang.

Eerst in de 30-er jaren van de vorige eeuw kan men van een algemeene verspreiding van de sigaar als genotmiddel spreken. Toch duurde het nog tien jaren, alvorens het tabaksverbruik zich langzaam ten gunste van de sigaar had verschoven.

Deze verschuiving van pijp naar sigaar leidde tot een enorme toename van het tabaksverbruik.

Tiedemann typeert in zijn „Geschichte des Tabaks”²⁾ den toestand omstreeks 1853 zeer juist wanneer hij zegt :

„Das Tabakrauchen ist namentlich in allen Ländern Europas
„viel häufiger geworden seitdem die Zigarren allgemein
„Eingang gefunden haben. Da sie leichter als die Tabaks-
„pfeife mitgeführt werden können, so erblickt man jetzt an
„allen öffentlichen Orten, auf Straszen, Plätzen und Spazier-
„gängen, in den Gasthöfen und Schenken, auf den Dampf-
„booten und Eisenbahnen viel mehr Räucher als in frühere
„Zeit, da das Rauchen an öffentlichen Orten noch für un-
„anständig gehalten wurde und selbst polizeilich verboten
war.”

In dit citaat wordt tevens een oorzaak genoemd van de verschuiving van pijp naar sigaar.

---

¹⁾ Handboek van de Tabak. Uitgegeven door Dutch-Indian Chemical Works, Utrecht.

²⁾ Tiedemann, E. „Geschichte des Tabaks und anderer ähnlicher Genussmittel”.
stelen en ze in kleinere stukjes trekken, geschikt voor binnengoed.

Hoewel het niet in de bedoeling ligt, een diepere studie te maken van de oorzaken van deze verschuiving, willen wij toch de voornaamste hiervan aangeven, omdat juist daarin de grondslag ligt van het feit, dat de sigaar zich tot heden, niettegenstaande haar hooger prijs, heeft kunnen handhaven tegenover de goedkoopere middelen van tabaksverbruik.

De voornaamste oorzaak vormt de stijgende cultureele ontwikkeling, waardoor steeds hogere eischen gesteld worden aan de ter beschikking staande bevredigings-middelen voor de individueele behoeften. De sigaar was nu het bij uitstek geschikte middel, om aan de hogere eischen van de rookers en de daarmee gepaard gaande groeiende verscheidenheid van de individueele behoeften te voldoen, juist door haar veelzijdigheid, welke men voor iederen smaak zonder noemenswaardige kostenverhooging kon produceeren.

Zeker, ook voor de pijp bestaan mogelijkheden om aan de varieerende vraag naar diverse modellen te voldoen, maar de aanschaffing van een nieuw model pijp, welke in haar functie slechts hulpmiddel is bij het rooken, brengt nieuwe kosten met zich mede, hetgeen voor de sigaar niet het geval is. De voor-sprong, welke de sigaar heeft op de pijp, ligt in haar aard: de sigaar wordt bij het rooken verbruikt, de pijp gebruikt.

Met het toenemende verbruik van tabak in den vorm van sigaren, heeft zich de sigarenindustrie in ons land meer en meer ontwikkeld.

Naast de georganiseerde arbeid in de fabrieken speelde vooral in de ontwikkelingsperiode van de sigarenindustrie, de huisnijverheid een zeer belangrijke rol.

Bij de bespreking van dezen bedrijfsvorm moet een onderscheid gemaakt worden in:

- a. De vorm van huisindustrie, welke slechts als aanvulling diende voor het productieproces in de fabrieken en die hoofdzakelijk bestond in het strippen van de tabak.¹⁾
- b. De huisindustrie, welke het volkomen afgewerkte product leverde.

Hoewel de sub a genoemde vorm van geen beteekenis is geweest voor de ontwikkeling van de sigarenindustrie, wordt hierbij even stil gestaan, omdat juist deze de heerschende toestanden van de beginperiode zoo duidelijk doet uitkomen.

¹⁾ Onder strippen van tabak moet worden verstaan, de bladeren ontdoen van hun stelen en ze in kleinere stukjes trekken geschikt voor binnengoed.

Zooals wij reeds zeiden bestond de aanvullende werkzaamheid in het strippen van de tabak voor de fabrieken.

Deze arbeid werd hoofdzakelijk verricht door vrouwen en kinderen. Hiertoe was men genoodzaakt door de lage loonen, welke de man in de fabriek verdiende.

In slechts enkele gevallen was het striploon de eenige bron van inkomsten; in verreweg de meeste gevallen was de man sigarenmaker, met een gemiddeld weekinkomen van 6—8 gulden.

Het gemiddeld loon, dat voor het strippen werd betaald, bedroeg 2 à 3 cent per pond, naargelang de soort tabak die gestript moest worden. Wanneer in aanmerking wordt genomen, dat de gemiddelde tijd van het strippen van 1 pond tabak varieerde van $\frac{1}{2}$ tot $\frac{3}{4}$ uur, dan blijkt, dat de verdiende striploonen, ondanks de lange arbeidstijd, in de meeste gevallen zeer laag waren en varieerden tusschen f 1.00 en f 2.50 per week. ¹⁾

Voor de fabrikanten beteekende deze werkwijze echter een besparing aan plaatsruimte en tevens een besparing aan loon, daar het strippen in de fabriek betaald werd met 4 cent per pond.

Te Kampen waren ongeveer 70 gezinnen, die zich met het tabakstrippen bezig hielden, terwijl in Zuid-Oost-Brabant 160 stripsters werkzaam waren.

De enquête, welke in 1909 door de Arbeidsinspectie werd gehouden, toont ons het volgende beeld van deze toen nog bestaande vorm van huisindustrie: ²⁾

Plaatsen	Aantal vrouwen	Aantal kinderen beneden 14 jaar	Waarvan beneden 10 jaar
Kampen	70	35	onbekend
Eindhoven c.a.	160	45	23
's Bosch	58	50	25
Wageningen en Druten ..	502	83	36

In Wageningen en Druten werd het strippen van tabak hoofdzakelijk gedaan om als aanvulling te dienen voor de lage loonen die de mannen in de steenfabrieken verdienden.

Als striplokaal diende gewoonlijk het woon- of slaapvertrek,

¹⁾ Er werd meestal gewerkt tot 's avonds 11 à 12 uur, terwijl in sommige gevallen ook 's nachts werd doorgewerkt.

²⁾ v. d. Hoeven, W. „Jubileumboek Ned. Sigarenmakers- en Tabaksbewerkerbond”.

zoodat vooral door de verspreiding van stof deze arbeid voor de gezinsleden fnuikend was.

Mede door het werk van de organisaties en later door de mechaniseering van de bedrijven, werd aan dezen onhoudbaren toestand een einde gemaakt.

Van veel meer belang in de ontwikkeling van de sigaren-industrie was de huisnijverheid, waar het afgewerkt product in zijn geheel werd vervaardigd.

Deze vorm van huisnijverheid was in de ontwikkelingsperiode zeer omvangrijk. In tal van plaatsen, Eindhoven, 's Bosch, Kampen en Valkenswaard, vond men de thuiswerkers huis aan huis. Wij mogen aannemen, dat er naast de kleedingindustrie geen vak bestond, dat zoo algemeen aan huis beoefend werd als het sigarenvak.

Meestal werd de grondstof geleverd door den werkgever en werd voor het aantal gemaakte sigaren een stukloon betaald. Er bestond echter nog een andere methode van werken, n.l. het verkoopen van de grondstof, de tabak, aan de sigarenmakers en het terugkooopen van de gemaakte sigaren. Dit stelsel had alleen voordeelen voor den werkgever, nadeelen voor den werknemer. De werkgever immers schuift door dit systeem het risico van de uitwerking ¹⁾ van de tabak af op den werknemer, omdat voor eenzelfde soort tabak steeds een bepaalde prijs moest worden betaald.

Het stukloon varieerde tusschen *f* 2.60 en *f* 3.50 per duizend sigaren. Het meest voorkomende loon was *f* 2.90 à *f* 3.00.

Bedenken wij nu, dat voor het maken van 100 sigaren een arbeidstijd noodig is van 3 tot 3½ uur, dan blijkt wel, dat dit stukloon zeer laag was.

Uit het onderzoek, dat in 1909 plaats vond, ²⁾ blijkt, dat te Kampen in huisindustrie werkzaam waren 817 personen, waarvan 337 sigarenmakers, 337 bosjesmakers, terwijl 143 sigarenmakers na hun dagtaak op sigarenfabrieken, 's avonds thuis werkten.

---

¹⁾ Onder uitwerking van tabak wordt verstaan de hoeveelheid sigaren, welke uit een gegeven hoeveelheid van een bepaald soort tabak kunnen worden gemaakt. Daar de tabak een natuurproduct is, komen zeer uiteenlopende verschillen voor.

²⁾ Rapport Arbeidsinspectie 1909.

De gemiddelde loonen in Kampen blijken uit onderstaande statistiek: ¹⁾

Aantal sigarenmakers	Leeftijd	Gemiddeld inkomen
18	tot 20 jaar	f 6.60
25	20—24 „	„ 8.00
132	25—39 „	„ 8.70
88	40—49 „	„ 7.80
45	50—59 „	„ 7.20

Berekenen wij aan de hand van de werktijden en na aftrek van loonen van de bosjesmakers ²⁾ de gemiddelde uurloonen, dan ziet de statistiek er als volgt uit :

Aantal sigarenmakers	Leeftijd	Gemiddeld uurinkomen
18	tot 20 jaar	8.6 cent
25	20—24 „	10.3 „
132	25—39 „	10.3 „
88	40—49 „	9.3 „
45	50—59 „	9.1 „

In Eindhoven en omgeving werden in 1909 geteld 393 thuiswerkers, waarvan 191 gehuwde vrouwen, in 's Bosch 188 thuiswerkers, waarvan 47 sigarenmakers gedurende den dag in de fabriek werkten.

Blijkens onderstaande statistiek, waarin de leeftijden ontbreken, zijn de loonen in Noord-Brabant eerder slechter dan beter, vergeleken bij Kampen: ³⁾

¹⁾ v. d. Hoeven, W. „Jubileumboek Ned. Sigarenmakers- en Tabaksbewerdersbond”.

²⁾ Bosjesmakers, zijn degenen, die het bosje — de vorm van de sigaar, bestaande uit binnengoed, omblad en oplegger — voor den sigarenmaker klaar maken. Deze laatste legt het dekblad om de bosjes. Het loon wordt uitbetaald aan den sigarenmaker, die op zijn beurt weer den bosjesmaker uitbetaalt; gewoonlijk een derde van het totaal loon.

³⁾ Rapport Arbeidsinspectie 1911.

Aantal mannen	Aantal vrouwen	Gemiddeld uurloon
2	14	7 cent
2	8	7½ „
6	11	8 „
8	3	8½ „
9	14	9 „
7	8	9½ „
15	20	10 „
13	15	11 „
15	12	12 „
15	5	13 „
16	4	14 „

In het algemeen komen wij op grond van het beschikbare cijfermateriaal tot de conclusie, dat van alle arbeiders, werkende in huisindustrie 90% het maximum inkomen bereikten van f 12.50, 3½% een inkomen van minder dan f 7.50, terwijl de overige loonen varieerden van f 12.50 tot f 7.50.

Ook het weekloon van hen, die èn op de fabriek, èn thuis werkten, varieerde meestal van f 7.50 tot f 11.00 (voor fabriek en thuiswerk samen), slechts 20% van die arbeiders verdienden meer dan f 11.00. ¹⁾

Deze slechte toestanden in de huisindustrie hebben er toe geleid, dat de arbeidersorganisaties reeds vanaf hun bestaan, hebben aangedrongen op de afschaffing van dezen bedrijfstvorm in de sigarenindustrie.

Mede door het ingrijpen van den wetgever en de actie van de in latere jaren ontstane patroonsorganisaties, werd in de C.A.O. van 1920 een bepaling opgenomen, waarbij de huisindustrie werd verboden, of althans practisch onmogelijk werd gemaakt. Hierop zal later uitvoeriger worden teruggekomen bij de behandeling van genoemde periode.

Welke beteekenis de huisindustrie heeft gehad voor de ontwikkeling van de sigarenindustrie ziet men het duidelijkst bij vergelijking met de sigarenindustrie in de georganiseerde bedrijven.

Analoog aan de bovengenoemde ontwikkeling van het verbruik

¹⁾ Artikel Handelsblad Augustus 1909, bij gelegenheid van de tentoonstelling van de huisindustrie.

heeft zich nu ook de industrie van tabaksfabrikaten ontwikkeld.

De oudste vorm van tabaksbewerking was hier te lande de fabricage van rooktabak, waarmede men zich reeds in de 17e eeuw op verscheidene plaatsen bezig hield. In de tabakskerverijen van dien tijd werd de tabak met de hand gesneden, na eerst gesorteerd, van de dikste stelen ontdaan en gevocht te zijn.

Reeds spoedig ontwikkelde zich hiernaast de fabricage van snuif- en pruimtabak; deze artikelen eischten echter een gecompliceerder bewerkingsproces dan de pijptabak.

Niet alleen moest de tabak, bestemd voor dit doel, gesaust worden met verschillende ingredienten, maar ook moest het materiaal tot carotten¹⁾ worden gesponnen om de tabak langer te kunnen bewaren, teneinde het aroma te verhoogen.

In het midden van de 17e eeuw was het bereiden van snuiftabak hier te lande nog niet bekend en werd hoofdzakelijk ingevoerd uit Frankrijk. In de tweede helft van de 17e eeuw werd te Rotterdam de eerste snuiffabriek opgericht, later gevolgd door fabrieken te Eindhoven en Zaandam.

Deze beide takken van industrie groeiden, niettegenstaande de wisselende economische omstandigheden, steeds meer uit totdat ook in Nederland, in navolging van Duitschland, waar in 1788 de eerste sigarenfabriek te Hamburg werd opgericht,²⁾ omstreeks 1830—1840 een aanvang werd gemaakt met de productie van het meer moderne rookmiddel, de sigaar.

Door de opkomst van de sigaar werd het verbruik van snuiftabak steeds minder met als direct gevolg het stopzetten van een aantal bedrijven.

Van de groote fabrieken, die omstreeks 1840 te Amsterdam, Rotterdam, Zaandam, Amersfoort, Utrecht, Dordrecht, Almelo, Aardenburg, Nijkerk, Eindhoven, Breda, Maastricht en nog op vele andere plaatsen bestonden, zijn de meesten langzamerhand verdwenen, alleen de grootere hebben zich, dank zij hun aanpassing aan moderne productie-methoden, kunnen handhaven.

In welke plaats hier te lande de wieg van de Nederlandsche sigarenindustrie heeft gestaan is niet met zekerheid te achterhalen.

Sommigen zijn van meening, dat Amsterdam de bakermat is geweest, welke meening gegrond is op het feit, dat de belangrijkste grondstof voor de sigarenindustrie daar verhandeld werd, zoodat

¹⁾ Spilvormige samengeperste rollen.

²⁾ Dr. Hans Witteler „Das deutsche Zigarregewerbe“. Uitg. C. E. Poeschel. Verl. Stuttgart. 1932.

zij als vestigingsplaats een voorkeur zou hebben gehad boven andere steden.

Anderen zijn de meening toegedaan, dat de in 1826 door een Duitscher uit Hamburg opgerichte sigarenfabriek te Kampen als eerste hier te lande moet worden beschouwd.¹⁾

Bestaat er dus onzekerheid omtrent de juiste plaats, dat neemt niet weg, dat wel met zekerheid is vast te stellen, dat de bakermat van de Nederlandsche sigarenindustrie in ieder geval ligt in de Noordelijke provinciën van ons land en dat eerst later de verschuiving heeft plaats gehad naar het heden ten dage belangrijkste centrum van de sigarenindustrie, Noord-Brabant en meer speciaal de Meierij.

Bij de beschouwing over de opkomst van de sigarenindustrie wordt uitgegaan van het jaar 1840.

De voornaamste centra waren toen Amsterdam, Kampen, en Wageningen, waarvan vooral in de twee laatstgenoemde steden het grootste gedeelte van de toenmalige productie in huisindustrie werd vervaardigd.

Daarna oefenden omstandigheden van economisch geografischen aard hun invloed uit op de verspreiding van de sigarenindustrie over ons land.

De sigarennijverheid bestond oorspronkelijk uitsluitend uit handenarbeid, waardoor de vraag van vestiging werd beheerscht door het feit of er voldoende goedkoope werkkrachten beschikbaar waren.

Dit is dan ook de hoofdoorzaak geweest dat de sigarenindustrie zich reeds spoedig na haar ontstaan vanuit de industriecentra heeft verspreid over het platte land.

De provincies, waar de landbouw niet alle krachten in beslag nam en de opbrengst van den landbouw door de groote versnippering van het grondbezit slechts zeer schaarsch voorzag in het noodzakelijke levensonderhoud van de bevolking, verschaften deze loonintensieve industrie de goedkoope arbeidskrachten die zij zocht.

Het statistisch cijfermateriaal van deze periode is zeer schaarsch, terwijl bovendien de juistheid van de beschikbare cijfers niet altijd bewezen kan worden.

Verder dient in aanmerking te worden genomen, dat genoemde

---

¹⁾ Blink, H. „Tabak, tabakscultuur, tabakshandel en tabaksindustrie der aarde” artikel in tijdschrift Ec. Geographie, 1912.

Wolf, J. „Tabak en tabaksfabrikaten”.

„De Nederlandsche handel en industrie”. Gedenkboek 1813-1913.

cijfers steeds betrekking hebben op de sigaren- en tabaksindustrie, zoodat een zuiver beeld van de toenmalige sigarenindustrie niet kan worden gegeven.

In 1867 waren in Amsterdam gevestigd 62 sigaren- en tabaksfabrieken, werkende met 1190 arbeiders; in Kampen werkten 775 arbeiders in de sigarenfabrieken, terwijl in Noord-Brabant 1300 arbeiders werkzaam waren, waarvan in Eindhoven in 24 fabrieken 775 arbeiders.

De productie-cijfers voor deze periode van Eindhoven geven een totaal aan van ongeveer 50.000.000 sigaren per jaar.¹⁾

Uit de cijfers van het aantal arbeiders in de 24 fabrieken in Eindhoven n.l. 775 en de productiecapaciteit van ongeveer 1.000 stuks per week per arbeider, volgt, dat de productie in de toenmalige georganiseerde bedrijven ongeveer 35.000.000 stuks per jaar bedroeg. Gezien het voor dien tijd gegeven productiecijfer blijkt, dat de huisindustrie in Eindhoven een productie leverde van 15.000.000 stuks of 30% van de totaalproductie.

Verder is bekend, dat in de centra Kampen en Wageningen de huisindustrie in het productieproces nog een belangrijker plaats innam dan in Eindhoven.

De sigarenindustrie heeft zich na de 60er jaren steeds meer ontwikkeld, eenerzijds door het steeds stijgende verbruik in eigen land, anderzijds door den toenemenden export.

Naast deze primaire ontwikkelingsfactoren hebben ook twee secundaire factoren een groot aandeel gehad in den snellen groei van de sigarenindustrie n.l.

- a. De toenemende beteekenis van de Nederlandsche tabaksmarkt door den invoer van de voor de sigarenindustrie zoo geschikte Java-, Sumatra- en Borneo-tabak.²⁾
- b. De vrije beweging van de tabaksindustrie, die in ons land aan geen belastingstelsel of staatstoezicht was onderworpen.

Hoewel het cijfermateriaal dat ter beschikking staat zeer onvolledig en niet volkomen betrouwbaar is, is het van belang enkele cijfers te geven, waaruit toch duidelijk de snelle groei van de sigarenindustrie blijkt.

---

¹⁾ Dr. H. van Velthoven. „Stad en Meierij van 's-Bosch”.

²⁾ In die jaren zijn de groote Sumatra-Tabaksmaatschappijen opgericht in Deli, welke hun producten in Amsterdam en Rotterdam op de markt brachten, terwijl reeds voor dien tijd een belangrijke handel bestond in Java- en Vorstenlanden-tabak.

Omstreeks 1860 was de sigarenindustrie hoofdzakelijk gevestigd te Amsterdam, Kampen, Eindhoven, Rotterdam, Wageningen, den Bosch en Utrecht, met een geschat totaal van ongeveer 4.000 arbeiders.

Voor het jaar 1906 hebben wij een meer volledige statistiek te onzer beschikking en het aantal sigarenfabrieken bedroeg 435, met een totaal van ± 10.000 arbeiders, als volgt over de Nederlandsche sigarenindustrie verdeeld : ¹⁾

Provincie	Aantal fabrieken	Aantal arbeiders
Noord-Brabant ..	168	3.360
Overijssel	39	1.597
Zuid-Holland	45	1.257
Gelderland	55	1.143
Utrecht	34	767
Noord-Holland ..	34	478
Groningen	23	411
Limburg	18	390
Friesland	11	205
Zeeland	6	85
Drente	2	65
Nederland	435	9.758

Deze cijfers spreken des te meer, omdat uit de reeds besproken cijfers van de huisindustrie is gebleken, dat het aantal arbeiders, werkende in de huisindustrie, in dit tijdsbestek practisch niet veel is achteruitgegaan, zoodat de toename van het aantal fabrieksarbeiders geen gevolg was van een verschuiving van huisindustrie naar fabriek.

Uit vorenstaande tabel blijkt, dat de verschuiving van Noord naar Zuid zich voor een groot gedeelte reeds in deze periode heeft voltrokken. Hierop komen wij echter bij de bespreking van de volgende periode nader terug.

Verder moet in aanmerking worden genomen, dat reeds in dit tijdsbestek (1900) het verbruik van sigaretten een aanvang nam.

In de periode tot 1914 heeft de sigaar zich echter volkomen kunnen handhaven ten opzichte van de sigaret. Zij heeft dan ook

¹⁾ Blink, H. „Tabak, tabakscultuur tabakshandel en tabaksindustrie der aarde”. Tijdschrift Ec. Geographie, 1912.

in deze jaren weinig terrein op de markt verloren, hetgeen eenigszins blijkt uit de volgende cijfers: ¹⁾

Jaren	Sigaren in Kg.		Sigaretten in Kg.	
	invoer	uitvoer	invoer	uitvoer
1910	17.660	1.753.000	183.751	20.880
1911	20.430	1.374.000	192.000	40.116
1912	19.000	1.984.884	211.810	42.982
1913	20.597	2.137.357	291.912	45.492

Deze verhouding van sigaar tot sigaret heeft zich echter in de latere jaren steeds meer ten gunste van de sigaret gewijzigd.

De oorzaak hiervan ligt hoofdzakelijk in het toepassen van steeds betere en goedkoopere productiemethoden in de sigaretten-industrie, welke fabricage zich immers speciaal voor de mechaniseering leende en waardoor het verschil in prijzen tusschen sigaar en sigaret enorm steeg.

Daar het ons niet mogelijk was de ontwikkeling van de sigaren-industrie uit nauwkeurige cijfers aan te toonen, meenen wij goed te doen, tot besluit van dit hoofdstuk, de geographische verspreiding van de vestigingsplaatsen der sigarenindustrie op nevenstaand kaartje aan te geven, waaruit dan nogmaals moge blijken de snelle groei van deze industrie in de jaren 1850—1914.

¹⁾ Bij gebrek aan verbruikscijfers worden hier gegeven de in- en uitvoercijfers. Cent. Bur. v. d. Statistiek.

GEOGRAFISCHE VERDEELING VAN DE SIGARENINDUSTRIE IN NEDERLAND

In 1850

In 1900

B. De oorlogsjaren 1914—1918.

De oorlogsjaren hebben evenals voor zooveel andere bedrijfstakken een grooten invloed gehad op de ontwikkeling van de sigarenindustrie in Nederland.

De oorlogsjaren met haar economische ontreddeering over de geheele wereld hebben in deze vooraf geldende ontwikkeling een groote ommekeer gebracht. Zij hebben tevens de mogelijkheid geschapen deze in een versneld tempo uit te voeren en daartegenover ook de mogelijkheden in het leven geroepen voor concurrente rookartikelen als sigaret en pijp.

De belangrijkste ommekeer hebben de oorlogsjaren gebracht in de prijsverhoudingen, zoowel ten aanzien van de grondstoffen als eindproducten. Het is nu juist aan laatstgenoemde prijzen te danken, dat de sigarenindustrie kon overgaan tot de verwerking van het betere, maar ook duurder Sumatra-zandblad, waardoor deze industrie in een kort tijdsbestek zulk een groote vlucht heeft kunnen nemen.

Om echter een goed inzicht te krijgen in die prijsveranderingen, moeten wij even teruggaan naar de voor-oorlogsche periode.

De detailprijzen in de voor-oorlogsche jaren varieerden tusschen 1 en 10 cent, met dien verstande, dat als gemiddelde prijs mag worden aangenomen $2\frac{1}{2}$ cent per stuk.

In genoemde periode bestond het verwerkte dekblad over het algemeen uit Vorstenlanden tabak, terwijl het Sumatra dek, in zooverre het reeds werd gebruikt, bestond uit voet- en topblad. We mogen rustig aannemen, dat in deze jaren het fijne Sumatra-zandblad hier in Nederland practisch niet verwerkt werd om de eenvoudige reden, dat deze dure tabak bij de bestaande detailprijzen niet rendabel verwerkt kon worden. Vóór 1914 was Duitschland te Amsterdam dan ook de grootste afnemer van deze fancy Sumatratabak.

De gemiddelde opbrengstprijz voor den producent bedroeg bij een detailprijs van $2\frac{1}{2}$ cent ongeveer f 19.00 per duizend. De leveringen geschiedden meestal netto, op drie maanden, terwijl bij contante betaling, (hetgeen hier beteekende betaling op 1 maand) 2% korting werd toegestaan.

Uitgaande nu van deze gegevens kunnen wij de volgende kost-

prijsberekening per duizend sigaren opstellen voor de toenmalige
2½ cents sigaar:

Opbrengstprijs	f 19.00
Korting contant 2%	„ 0.38
Netto prijs	„ 18.62

ONKOSTENBEREKENING:

Sigarenmakersloon	f 6.50	
Sorteerdersloon	„ 0.70	
Striploon tabak	„ 0.30	
Tabak	„ 6.75	
Verpakking	„ 0.75	
Etiketten en randen	„ 0.70	
Plakloon	„ 0.30	
Fabricagekosten	)	
Verkoopkosten	)	„ 2.00
Algemeene Onkosten	)	
Totaal kostprijs	f 18.00	„ 18.00
Blijft netto winst		f 0.62

Wanneer wij nu deze kostprijsberekening nader gaan ontleden, dan constateeren wij, dat het totaalloon bedraagt f27.50 of 41,67% van den kostprijs.

De kosten aan grondstoffen, zijnde de verschillende verwerkte tabakssoorten, bedragen f 6.75 of 37.50% van den kostprijs.

Voor verpakking is in totaal uitgegeven f 1.75 of 9.72 % van de totaalkosten, terwijl de overhead expenses met een bedrag van f 2.00, 11.11% van den kostprijs uitmaken.

De verschillende tabakssoorten, welke men verwerkte, kunnen in vier soorten worden ingedeeld:

- a. Dekblad ;
- b. Omblad ;
- c. Oplegger ;
- d. Binnengoed.

De verhouding van de verwerkte hoeveelheden, per duizend sigaren van deze vier soorten tabak, kan niet met nauwkeurigheid

heid worden vastgesteld. Het huidige grammenstelsel, waarbij iedere tabaksoort nauwkeurig tot in grammen voor de verwerking wordt afgewogen, bestond toendertijd nog niet, hoogstens werd de tabak geteld.

Uit gegevens, welke ons welwillend van deze periode ter beschikking werden gesteld, hebben wij toch met vrij groote nauwkeurigheid de volgende verhoudingscijfers voor de te verwerken tabak per duizend sigaren kunnen vaststellen :

Tabaksoorten	Aantal ponden	Prijsgem. per pond	Totaal bedrag
Binnengoed ..	10	f 0.22	f 2.20
Omlad	6	„ 0.27½	„ 1.65
Oplegger	2	„ 0.45	„ 0.90
Dekblad	2	„ 1.00	„ 2.00
Totaal	20		f 6.75

Uit deze cijfers blijkt, dat het dekblad, hetgeen momenteel in de kostprijsberekening zulk een belangrijke rol speelt, voor den oorlog in de calculatie minder gewicht in de schaal legde.

Verder volgt hieruit, dat de toenmaals door Duitschland betaalde prijzen voor Sumatra-dekblad van f 5.00 per pond, bij deze opbrengstprijzen onmogelijk door de Nederlandsche fabrikanten konden worden betaald.

De oorlogsjaren hebben in deze situatie een belangrijke verandering gebracht.

De voornaamste kostprijsfactor was in deze vóór-oorlogsche calculaties het loon, zijnde 41% van de totaalkosten.

De werklieden-organisaties, welke vooral in de jaren na 1900 een steeds sterkere positie innamen, mede als gevolg van de uitschakeling van de huisindustrie en de concentratie van de arbeiders in de georganiseerde bedrijven, hadden reeds lang getracht een minimum loonregeling tot stand te brengen.

De poging om dit te bereiken langs een vreedzamen weg van onderhandelingen, was reeds meermalen mislukt.

Toen zij zich in 1913 daarvoor sterk genoeg achtten, hebben zij hun laatste middel — de staking — aangegrepen om te trachten hun eischen te verwezenlijken.

In patroonskringen verkeerde men nog steeds in de meening, dat iedere groep zijn eigen belangen moest regelen.

De werklieden-organisaties, ziende dat met onderhandelen niet

veel was te bereiken, besloten op 13 Januari op enkele plaatsen in het Noorden de staking aan te zeggen, ingaande 20 Januari 1913. Het eerste groote conflict tusschen werkgevers en werknemers in de sigarenindustrie was een feit geworden.

De patroonsverenigingen in het Noorden meenden sterk genoeg te staan om op dit besluit te antwoorden met een uitsluiting, welke op 17 Februari inging.

De kracht van de werklieden-organisaties had men echter onderschat. De staking duurde steeds voort. In het Zuiden, waar het stakingsgevaar ook dreigde, werd een arbitragecommissie benoemd, maar de uitspraak van deze commissie liet steeds op zich wachten en kwam eerst tot stand, toen het conflict in het Noorden was opgelost.

Op 3 Mei 1913 werd door de werklieden-organisaties een gewijzigde loonregeling ingediend. Over dit voorstel werd direct geconfereerd, met als resultaat, dat eindelijk 19 Mei 1913 de door beide partijen gewenschte overeenkomst werd bereikt.

Zoo is de eerste minimum loonregeling voor de diverse plaatsen, gebaseerd op de verkoopprijzen van de fabrikanten en rekening houdend met de verschillende modellen in de sigarenindustrie, tot stand gekomen.

Deze eerste loonregeling van het Noordelijk Verbond zag er als volgt uit :

REGELING SIGARENMAKERSLOONEN¹⁾

Vormwerk recht- en schuinmodel

Plaatsnaam	tot en met 13 gld.	13—16 gld.	16—20 gld.	20—24 gld.	24—30 gld.	30—36 gld.
Amsterdam			5.25	5.25	5.75	6.75
Rotterdam	5.00	5.00	5.25	5.25	5.75	6.25
den Haag	4.75	4.75	5.00	5.00	5.50	6.00
Dordrecht	4.25	4.25	4.75	5.00	5.50	6.00
N. Holl. (rest)	4.00	4.25	4.50	4.75	5.25	5.75
Z. Holland	4.00	4.25	4.50	4.75	5.25	5.75
Utrecht	4.00	4.25	4.50	4.75	5.25	5.75
Geld. Vallei	4.00	4.00	4.50	4.75	5.25	5.75
O. Ov. en g. Geld.	4.00	4.00	4.50	4.50	5.00	5.50
Gorinchem	4.00	4.00	4.50	4.50	5.00	5.50
Gouda	4.00	4.00	4.50	4.75	5.25	5.75
Gron. Fr. Dr.	4.00	4.00	4.50	4.50	5.00	5.50

¹⁾ De R.K. Tabaksbewerker 1913.

Vormwerk knak- en buikmodel

Plaatsnaam	tot en met 13 gld.	13—16 gld.	16—20 gld.	20—24 gld.	24—30 gld.	30—36 gld.
Amsterdam			5.75	5.75	6.25	6.75
Rotterdam	5.50	5.50	5.75	5.75	6.25	6.75
den Haag	5.00	5.00	5.50	5.75	6.25	6.75
Dordrecht	4.25	4.50	5.00	5.50	6.00	6.50
N. Holl. (rest.)	4.00	4.50	5.00	5.00	5.50	6.00
Z. Holland	4.25	4.50	5.00	5.00	5.50	6.00
Utrecht	4.25	4.50	5.00	5.00	5.50	6.00
Geld. Vallei	4.00	4.00	5.00	5.50	5.50	6.00
O. Ov. en g. Geld.	4.00	4.25	5.00	5.00	5.50	6.00
Gorinchem	4.00	4.25	5.00	5.00	5.50	6.00
Gouda	4.00	4.00	5.00	5.00	5.50	6.00
Gron. Fr. Dr.	4.00	4.00	5.00	5.00	5.50	6.00

Vormwerk is het maken van de sigaar met behulp van vormen waarin de bosjes geperst worden.

REGLING SIGARENMAKERS LOONEN.¹⁾

Handwerk recht- en schuinmodel

Plaatsnaam	16—20 gld.	20—24 gld.	24—30 gld.	30—36 gld.
Amsterdam	6.25	6.25	6.75	7.25
Rotterdam	6.00	6.25	6.75	7.25
den Haag	6.00	6.25	6.75	7.25
Dordrecht	5.50	6.00	6.50	7.00
N. Holland	6.00	6.00	6.50	7.00
Zuid Holland	5.50	6.00	6.25	6.75
Utrecht	5.50	5.75	6.25	6.75
Geld. Vallei	5.50	5.75	6.25	6.75
O. Overijsel/Geld.	5.50	5.75	6.25	6.75
Gorinchem	5.50	5.75	6.25	6.75
Gouda	5.50	5.50	6.00	6.50
Gr. Fr. Dr.	5.50	5.50	6.00	6.50

¹⁾ De R.K. Tabaksbewerker 1913.

Handwerk knak- en buikmodel

Plaatsnaam	16—20 gld.	20—24 gld.	24—30 gld.	30—36 gld.
Amsterdam	7.00	7.00	7.50	8.50
Rotterdam	6.75	7.00	7.25	7.75
den Haag	6.50	6.75	7.25	7.75
Dordrecht	6.25	6.50	7.00	7.50
N. Holland	6.50	6.50	7.00	7.50
Zuid Holland	6.25	6.50	7.00	7.50
Utrecht	6.25	6.50	7.00	7.50
Geld. Vallei	6.25	6.25	6.75	7.25
O. Overijssel/Geld.	6.25	6.50	7.00	7.50
Gorinchem	6.25	6.25	6.75	7.25
Gouda	6.25	6.25	6.75	7.25
Gr. Fr. Dr.	6.25	6.25	6.75	7.25

Handwerk is het geheel, zonder eenig hulpmiddel, maken van sigaren uit de hand. Dit is moeilijker dan vormwerk, vandaar de hoogere loonen.

Wanneer men deze regeling beziet, dan constateert men, dat reeds deze loonregeling is gebaseerd op een economische norm n.l. de waarde van het te maken product en tevens op economische geographische normen, in zooverre er rekening is gehouden met de geographische ligging der vestigingsplaatsen in verband met de hieruit voor den producent voortvloeiende meerdere of mindere kosten.

Deze meerdere productiekosten bestonden hoofdzakelijk uit hoogere transportkosten, zoowel voor de grondstoffen als het afgewerkte product.

In deze meerdere productiekosten werd dan tegemoet gekomen door de vaststelling van een lager loon. Een maatregel, welke economisch te verdedigen is, terwijl sociaal gezien uit deze lagere loonen geen nadeelige gevolgen voor den arbeider voortvloeiden, omdat deze lagere loonen in overeenstemming waren met de lagere kosten van levensonderhoud. Deze loonregeling gaf dus wel een verschil in nominaal loon, echter niet in reëel loon.

Wij hebben juist hierop willen wijzen, omdat in latere jaren, zooals in een volgende paragraaf zal worden besproken, bij de tot stand koming van het eerste collectieve arbeidscontract en de daarop volgende loonregeling tot heden steeds twee normen

als uitgangspunt bij de bepaling van de loonen zijn genomen.

Verder volgt uit deze loonregeling, dat naast de genoemde economische normen ook een technische norm een zeer belangrijke rol speelt, n.l. het verschil in modellen, waardoor bij de productie meer of mindere moeilijkheden voor de arbeiders ontstaan.

Deze technische norm is in latere jaren zeer sterk uitgebreid en nauwkeuriger vastgesteld.

Behalve deze loonregeling voor sigarenmakers kwam op denzelfden grondslag eveneens een algemeene regeling tot stand voor de in deze industrie bestaande secundaire loonen, welke technische samenstelling hier van minder belang is.

Na deze overeenkomst in het Noordelijk Verbond volgde ook een arbitrale uitspraak in het Zuiden.

Hoewel ook hier rekening werd gehouden met genoemde normen, was de algemeene grondslag veel lager, hetgeen blijkt uit de volgende cijfers: ¹⁾

LOONEN 1e KLAS ZUIDEN.

Verkoopprijs	Recht- en schuinmodel	Knak- en buikmodel	Aantal vormen	Lengte
Ben. f 14.-	4.00	4.25	15 à 20	115
14—17	4.25	4.50	15	115
17—20	4.50	4.75	15	115
20—24	4.75	5.00	15	115
24—30	5.00	5.25	15	115
30—36	5.25	5.50	15	115
Handwerk				
20—24	6.00	6.50		115
24—30	6.25	6.75		115
30—36	6.75	7.25		115

De loonen van de 2e en 3e klas werden eveneens vastgesteld, maar op een lager niveau en wel de tweede klas ongeveer 6 % lager dan de eerste, de derde 6 % lager dan de tweede klas.

Hoewel dus liggend op een lager niveau ondervond deze arbitrale uitspraak toch verzet van de R.K. Patroons te Eindhoven en omgeving, het sigarencentrum van het Zuiden, zoodat eerst in 1914 de regeling, bepaald bij arbitrale uitspraak, in haar geheel was doorgevoerd.

¹⁾ De R.K. Tabaksbewerker 1913.

Het bij deze regeling ontstane verschil in loon tusschen Noord en Zuid is de belangrijkste oorzaak geweest van de na dit jaar toenemende verschuiving van de sigarenindustrie van Noord naar Zuid, welke verschuiving duidelijk blijkt uit de volgende cijfers. ¹⁾

	1867	1906	1909	1916
	Aantal arbeiders	Aantal arbeiders	Aantal arbeiders	Aantal arbeiders
NOORD	2.700 67½ %	6.450 66 %	14.585 65 %	13.624 61 %
ZUID	1.300 32½ %	3.300 34 %	7.723 35 %	8.756 39 %
TOTAAL	4.000	9.750	22.308	22.380

Zoo was de toestand toen 1 Augustus de groote wereldoorlog uitbrak.

Het eerste jaar van den oorlog, een jaar van afwachting en zich aanpassen aan de veranderde omstandigheden, bracht voor de sigarenindustrie geen noemenswaardige veranderingen met zich. De grondstoffen waren meestal nog uit voorraad te leveren, terwijl ook de handel nog niet in die mate beperkt was, dat de invoer van tabak ernstige moeilijkheden ondervond.

De loonen, waarvan de regeling pas tot stand kwam in 1913, voor het Zuiden in 1914, ondergingen eveneens geen noemenswaardige veranderingen, zoodat de toestand voor het eerste oorlogsjaar, hoewel onzeker, vrij stabiel bleef.

Einde 1915 begon ook de handel van de neutrale landen meer moeilijkheden te krijgen en werd de in- en uitvoer meer en meer belemmerd.

De eerste moeilijkheden ontstonden door den sterk belemmerden import van ruwe tabak, waardoor een belangrijke stijging van de grondstoffenprijzen ontstond.

In de oorlogsjaren was de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij, genaamd N.O.T., opgericht, met als doel de behartiging van de belangen van de Nederlandsche industrie en handel.

Enkele voorname importeurs richtten zich tot de N.O.T. met het verzoek een commissie te vormen, ter beraming van middelen om de Nederlandsche sigarenindustrie tegen goedkoope prijzen van het noodige materiaal te voorzien.

¹⁾ Deze cijfers zijn beperkt tot slechts enkele jaren, omdat in deze periode zeer weinig gegevens omtrent het aantal arbeiders bekend zijn. Verder zij hieraan toegevoegd de cijfers van 1931, zijnde voor Zuid 11.039 = 56 % voor Noord 8.374 = 44 %, totaal 19.403, waaruit duidelijk blijkt, dat de groote verschuiving zich na de oorlogsjaren heeft voltrokken.

Het doel was, aan de Nederlandsche sigarenindustrie tabak te verstrekken tegen den matigen prijs van 60 ct. per $\frac{1}{2}$ Kg. voor omblad en 40 cent voor binnengoed.

De te verstrekken hoeveelheid zou evenredig zijn aan het aantal werklieden dat men in dienst had. Voor iederen sigarenmaker, dien men in dienst had, werd een kwantum tabak verstrekt van 60 pond. ¹⁾

Wij zien hier dus 't ontstaan van het tabaksdistributiesysteem.

Door den tabakshandel werd gehoor gegeven aan de uitnoodiging van de N.O.T. Een commissie werd benoemd, die zich belastte met den aankoop van de te distribueeren tabak.

Iedere fabrikant met meer dan 5 arbeiders kon van dit distributiesysteem gebruik maken. Dat de kleine fabrikanten werden uitgeschakeld was een gevolg van het feit, dat de tabak niet in kleinere hoeveelheden dan een pak zou worden verstrekt, hetgeen voor fabrikanten met minder dan vijf arbeiders dikwijls te veel was.

De fabrikanten die echter van dit distributiesysteem gebruik maakten namen de volgende verplichtingen op zich: ²⁾

1. Tot 1 November 1916 het aantal werklieden, waardoor zijn aandeel in de ter beschikking gestelde tabak bepaald is, niet te ontslaan wegens slapte in zaken en hun voor de te verrichten arbeid het verschuldigde loon te betalen.
2. De verkregen tabak in natura niet te verkoopen of aan anderen af te staan, doch zelf te doen verwerken.
3. De uit tabak gefabriceerde sigaren, of een gelijk aantal uit andere tabak geproduceerde sigaren, ter beschikking te stellen van de binnenlandsche consumptie en deze verplichting eveneens aan zijn afnemers op te leggen, blijvende echter zoo voor zichzelf, als voor zijn afnemers tegenover de Distributie-Commissie ten volle aansprakelijk.
4. Zich te onderwerpen aan alle door de Distributie-Commissie noodig geachte controlemiddelen ten opzichte van de naleving van de distributievooraarden en op eerste aan-

¹⁾ „Gedenkboek 25-jarig jubilum van het Verbond van Vereenigingen van Sigaren-fabrikanten. 1907-1932.” Uitg. Van Campen, Amsterdam.

²⁾ Verslag van de Tabaksdistributie-commissie uitgebracht aan de Tabakscommissie door den Voorzitter F. Lief tinck J. Hzn.

vrage van de Commissie alle zoodanige inlichtingen te geven, o.m. door openlegging en vertoon van zijn boeken, briefwisseling en andere bescheiden als de Commissie nuttig en noodig zal oordeelen.

5. Zich te verplichten, tegelijk met de betaling van den eersten leveringstermijn, in handen van de Tabak-Commissie te storten een bedrag in contanten, gelijkstaande met 50 % van het door hem als eerste termijn betaalde bedrag als garantie voor de richtige nakoming door hem van alle verplichtingen die uit dit contract voortvloeien, terwijl hij bij deze aan de Distributie-Commissie uitdrukkelijk het recht toekent om, voor het geval deze Commissie de overtuiging mocht hebben dat hij zijn verplichtingen uit deze overeenkomst niet nakomt, over het bedrag der garantie, als door hem verbeurde boete, ten behoeve der Tabak-Commissie, te beschikken.
6. Zich, indien omtrent deze overeenkomst eenig geschil tusschen hem en de Distributie-Commissie mocht ontstaan, te zullen onderwerpen aan het oordeel van drie personen, daartoe uit en door de Tabak-Commissie benoemd, welke personen in hoogste ressort een partijen bindende uitspraak zullen doen.

Uit deze verplichtingen komt duidelijk het doel van het distributiestelsel naar voren, n.l. het beschikbaar stellen van goedkoop tabak ten gunste van de producenten, met als gevolg een goedkoop product voor de binnenlandsche markt, terwijl men in dit distributiesysteem een middel vond ter bestrijding van de werkloosheid.

Dit distributiesysteem is blijven bestaan tot 2 November 1916, toen de Tabak-Commissie ontbonden werd, de werkzaamheden van de Commissie werden overgedragen aan de nieuwe, aan de N.O.T. toegevoegde afdeling „Tabak”, met het doel contrôle uit te oefenen op den export van ruwe tabak.

Hier constateeren wij dus, dat na de opheffing van het distributiestelsel getracht werd de binnenlandsche markt te beschermen door contrôle op den export van ruwe tabak. Dat deze contrôle niet aan haar doel beantwoord heeft, moge blijken uit het feit, dat op 20 April 1917 door de regeering een uitvoerverbod van tabak werd afgekondigd, wegens haar vrees, dat voor de binnenlandsche industrie niet voldoende tabak in het land

zou blijven en een toename van werkloosheid daarvan het gevolg zou zijn.

Dit uitvoerverbod ondervond een felle reactie van den kant van den handel zoodat de Minister besloot dit verbod in te trekken, mits er zekerheid werd gegeven, dat voldoende tabak in Nederland zou blijven voor binnenlandsch verbruik.

Van de zijde van den handel werd in aansluiting hierop het voorstel gedaan, om de voor binnenlandsch verbruik benoodigde tabak, (75.000 pakken) beschikbaar te stellen tegen importeursprijzen. Dit kwantum zou dan onder toezicht van een daartoe op te richten instelling worden geblokkeerd en aan de industrie, al naar behoefte, tegen de importeursprijzen worden afgestaan.

De verdeeling van de 75.000 pakken was als volgt :

- 10.000 pakken dekblad ;
- 15.000 pakken omblad ;
- 50.000 pakken binnengoed.

Nog was de Minister niet tevreden en door hem werd alsnog gevorderd, dat ook de maximumprijs voor tabak van te voren zou worden vastgesteld en dat door een bevoegde commissie de geschiktheid van de tabak zou worden nagegaan.

De prijzen van het binnengoed werden vastgesteld op 80 cent per $\frac{1}{2}$ Kg. met een eventueele reductie van 10 %, terwijl de prijs van het omblad f 1.20 per $\frac{1}{2}$ Kg. bedroeg met een reductie van 15 %.

Wanneer wij nu deze prijzen gaan vergelijken met de prijzen welke gesteld waren door de Tabaksdistributie-Commissie in 1916 dan volgt hieruit, dat in den tijd van een goed half jaar deze prijzen met 100 % zijn gestegen, hetgeen natuurlijk ook zijn invloed heeft op de prijzen van het afgewerkte product.

Verder moesten de importeurs van Sumatratabak ter beschikking van de Nederlandsche industrie stellen : 10.000 pakken Sumatra-dekblad, welke als volgt verdeeld zou worden :

- a. 7.000 pakken van f 1.50 tot f 2.00 per $\frac{1}{2}$ Kg., geschikt voor dekblad van sigaren tot f 60.00 per duizend ;
- b. 2.000 pakken van f 2.00 tot f 3.00 per $\frac{1}{2}$ Kg., geschikt voor dekblad van sigaren tot f 100.00 per duizend ;
- c. 1.000 pakken zandblad fancy tabak, geschikt voor sigaren in hogere prijzen.

Na inwilliging van deze eischen werd het uitvoerverbod op 3 Juli 1917 door den Minister opgeheven en werd opgericht 't Algemeen Tabakssyndicaat 1917, onder welks leiding de distributie van tabak, volgens boven omschreven verdeeling, zou geschieden.

Hiernaast werd gesticht „De Vereenigde Nederlandsche Tabaksbank”, welke laatste werd belast met de financiering der te koopen en te distribueeren tabak.

Verdeelde men in het eerste distributiesysteem, onder leiding van de N.O.T., de beschikbare hoeveelheid tabak over het aantal fabrikanten in verhouding tot het aantal werklieden, de Tabaksbank voerde een geheel ander systeem in, n.l. het systeem van tabaksveilingen, welk systeem tot heden is blijven bestaan.

Deze veilingen hadden ten doel een gelimiteerd kwantum tabak ter beschikking van de fabrikanten te stellen tegen den prijs die daarvoor door hen zou worden geboden.

Bracht de tabak een hoogere prijs op dan door de Tabaksbank betaald, dan werd de daardoor verkregen winst proportioneel terugbetaald aan den fabrikant-kooper, terwijl het verlies was voor de Tabaksbank, die op haar beurt dit verlies kon dekken door het beschikbaar gestelde garantie-bedrag van f 3.500.000,00, als waarborgsom gestort door de tabaksmaatschappijen, handelen, makelaars in tabak.

Welke gevolgen heeft nu dit verdeelingssysteem gehad?

Op de eerste plaats bleek, dat de Tabaksbank door de keuze van het systeem der veilingen zich practisch verzekerde van een belangrijk winstsaldo, hetgeen blijkt uit de belangrijke bedragen welke later aan de fabrikanten werden gerestitueerd.

Een tweede gevolg is geweest, dat juist door het systeem van opbieden de prijzen van de tabak aan geen enkele limiet waren gebonden, zoodat er zelfs prijzen zijn betaald van f 25.00 per pond. Deze enorme grondstoffenprijzen misten natuurlijk hun uitwerking niet op de kostprijzen en via deze op de prijzen der eindproducten.

Een derde zeer belangrijk gevolg is geweest, de uitschakeling van den tusschenhandel, de schakel tusschen importeurs en fabrikant. Immers, dit systeem bracht met zich mede, dat de fabrikanten zelf naar de tabaksmarkt gingen en dus rechtstreeks hun grondstoffen kochten van de importeurs.

Dit in dezen tijd verloren terrein heeft de tabakshandel nooit kunnen terugwinnen en hij kon ook in latere jaren slechts zijn functie vervullen ten opzichte van die fabrikanten, welke niet

kapitaalkrchtig genoeg waren om rechtstreeks aan de markt te koopen.

De handelaren, op de veilingen door de groote fabrikanten opgeboden, moesten natuurlijk hun prijzen in het vrije verkeer eveneens opvoeren, waardoor de prijzen van de grondstoffen in den vrijen handel onstellend stegen.

De regeering moest opnieuw ingrijpen ; 14 Februari 1918 werd door den Minister opgericht het Rijksbureau voor tabak. Dit Bureau had ten doel den speculatieven kettinghandel in tabak te bestrijden en te trachten hierdoor de grondstoffenprijzen naar beneden te krijgen.

Om dit gestelde doel te bereiken heeft dit Bureau verschillende middelen te baat genomen. De meest belangrijke zijn wel geweest de verplichte vergunning voor het vervoeren van tabak, waardoor men een contrôle kreeg op den handel en verder het verbod om de prijzen van de afgewerkte producten te verhoogen, waardoor automatisch de verhooging van de grondstoffenprijzen werd tegengegaan.

Al deze maatregelen door de regeering genomen, met het doel om naast de industrie ook de binnenlandsche markt te beschermen, hebben niet aan dit gestelde doel beantwoord, omdat te eenzijdig werd ingegrepen.

Deze maatregelen werden genomen voor een bepaalde phase van den economischen kringloop, grondstoffenmarkt, distributie van deze grondstoffen, productie en consumptiemarkt, terwijl geen rekening werd gehouden met de consequenties, welke noodzakelijkerwijs uit die maatregelen voortvloeiden voor de andere phasen in bedoelden kringloop.

Al deze maatregelen, genomen inzake grondstoffenvoorziening en prijsverhoudingen op de grondstoffenmarkt, kwamen ten gunste van de productiephase, dus van de fabrikanten van het afgewerkte product.

De consequenties hiervan zijn geweest het aan banden leggen van het distributieproces, ja zelfs gedeeltelijke uitschakeling van den grondstoffenhandel, terwijl bovendien werd verzuimd in te grijpen in de prijsverhoudingen op de markt van het afgewerkte product, zoodat het functioneel verband tusschen de prijzen van de productiemiddelen en de prijzen van de eindproducten werd verbroken.

Hoewel deze maatregelen niet aan hun doel hebben beantwoord, hadden zij toch een grooten invloed op de verdere ontwikkeling van de sigarenindustrie.

Wanneer dit geheel van maatregelen, al dan niet op aandrang van industrie en handel door de regeering genomen, nader wordt ontleed, dan is de conclusie gerechtvaardigd, dat deze maatregelen mede oorzaak waren van een versnelde, reeds in de vooroorlogsche jaren waargenomen concentratie-tendenz in de sigarenindustrie.

Het eerste distributiesysteem, onder leiding van de N.O.T., schakelde alle fabrikanten uit, werkende met minder dan 5 arbeiders (sigarenmakers). Deze maatregel hield tevens in, dat practisch de geheele huisindustrie verstoken bleef van de voordeelen welke dit N.O.T. distributieproces bood, met name het koopen van tabak tegen vastgestelde prijzen, gebaseerd op de toenmalige opbrengstprijzen.

Deze hiervan uitgeschakelde fabrikanten waren aangewezen op den handel, die de prijzen van de tabak door de beperktheid van het aanbod, ook weer tengevolge van het distributiesysteem, practisch willekeurig kon vaststellen. Deze hoogere grondstoffenprijzen verminderden de rentabiliteit van de kleinere bedrijven.

Werden deze hoge prijzen niet betaald, dan waren deze fabrikanten aangewezen op de verwerking van tabakssurrogaten, welke echter de kwaliteit van het product dermate drukte, dat practisch de concurrentie met het zuivere tabaksproduct niet was vol te houden.

In den overgangstijd tusschen het N.O.T.-systeem en de oprichting van het Algemeen Tabakssyndicaat, de tijd van de ongelimiteerde exportmogelijkheden der ruwe tabak, beteekende de hierdoor ontstane binnenlandsche prijsstijging der grondstoffen, allereerst een nadeel voor den minder kapitaalkrachtigen klein-fabrikant.

Het Algemeen Tabakssyndicaat bracht, in samenwerking met de Tabaksbank, in dezen toestand al zeer weinig verbetering.

Niet kapitaalkrchtig genoeg, om zelf de tabak op de veilingen koopen, tegen prijzen, die, door het opbodstelsel van de veilingen, ver boven het normale niveau lagen.

Naast deze moeilijkheden, ontstaan door belemmeringen in de grondstoffenvoorziening, hebben de oorlogsjaren voor de sigarenindustrie ook op ander gebied ernstige gevolgen had.

De export, welke reeds voor den oorlog van niet geringe beteekenis was, nam vooral gedurende de eerste oorlogsjaren sterk toe, hetgeen moge blijken uit de volgende cijfers :

Jaren	Aantal in Kg.	Waarde in guldens
1912	1.984.884 Kg.	f 7.939.536.— ¹⁾
1913	2.137.337 „	„ 8.549.428.—
1914	2.031.155 „	„ 8.124.620.—
1915	2.670.097 „	„ 10.680.388.—
1916	3.027.224 „	„ 12.108.196.—
1917	2.739.257 „	„ 9.796.090.—
1918	2.668.832 „	„ 24.544.002.—

Deze cijfers toonen ons een belangrijke toename van den export gedurende de eerste drie jaren van den oorlog, terwijl in de twee laatste jaren een kwantitatieve daling geconstateerd wordt met een onregelmatig verloop van de opbrengstprijzen.

Deze toename van den export heeft voor de sigarenindustrie ernstige gevolgen gehad, welke momenteel nog worden gevoeld en misschien nooit meer kunnen worden teniet gedaan.

De toenemende export heeft de prijsstijging nog aanzienlijk gestimuleerd door de inkrimping van het aanbod voor het binnenlandsch verbruik.

Hierbij nog gevoegd de vrijwel algemeene stijging der prijzen van de voor het levensonderhoud noodzakelijke artikelen, waardoor dus anderzijds de ter beschikking staande koopkracht voor genotmiddelen aanmerkelijk daalde, behoeft het geen betoog dat de goedkoopere vervangingsmiddelen voor de sigaar op de markt meer en meer in trek kwamen.

Had in de periode van haar ontstaan de sigaar de pijp van het eerste plan verdrongen, beide genoemde oorzaken, stijging van prijzen eenerzijds, daling van koopkracht anderzijds, maakten het voor den rooker noodzakelijk over te gaan naar een goedkoopere substitutiemiddel. In deze jaren constateert men dan ook een verschuiving van sigaar naar pijp. Dit verlies van afzetgebied zou niet zulk een omvang hebben genomen wanneer niet een ander concurrent-artikel, de sigaret, van deze omstandigheden had geprofiteerd.

Zeker, ook de prijzen van rooktabak en sigaret waren in de oorlogsjaren gestegen, maar deze stijging was van minder invloed, omdat deze had plaatsgevonden op basisprijzen met een veel lager niveau.

¹⁾ Centraal Bureau voor de Statistiek.

Alhoewel in latere jaren na den oorlog eenige daling in de prijzen van sigaren tot stand kwam, heeft de sigaar dit in de oorlogsjaren verloren terrein nooit meer geheel en al kunnen terugwinnen, mede als gevolg van andere oorzaken, welke in de volgende paragraaf van dit hoofdstuk zullen worden behandeld.

De regeering, ziende, dat door den toenemenden export het binnenlandsch verbruik aanzienlijk terugliep, meende maatregelen te moeten nemen op den export te beperken.

Met dit doel werd opgericht de Nederlandsche Uitvoer Maatschappij, welk lichaam tegen bepaalde voorwaarden consenten uitgaf voor den uitvoer van sigaren.

Men vond hierin een bescherming van de binnenlandsche markt, omdat de grootte van deze consenten gebaseerd werd op de productie, bestemd voor het binnenlandsch verbruik.

Dit ingrijpen van de regeering had tengevolge een terugloopen van den export, hetgeen naast den reeds eerder genoemden achteruitgang op de binnenlandsche markt, oorzaak was van een vermindering van de werkgelegenheid.

Gedurende de laatste oorlogsjaren werd deze achteruitgang van den export nog versterkt door verschillende handelspolitieke maatregelen, waardoor de werkloosheid meer en meer steeg.

Op aandringen van fabrikanten eenerzijds en werklieden-organisaties anderzijds werd door de regeering een nieuw plan ontworpen, op basis waarvan de grenzen voor export weer zouden worden opengesteld.

Dit plan van de regeering hield in, tegen zeer lagen prijs een sigaar beschikbaar te stellen voor de binnenlandsche markt. Deze prijs werd vastgesteld op f 35.— per duizend. Voor dit doel werd opgericht het Algemeen Sigaren Syndicaat (A.S.S.) Dit instituut stelde aan de fabrikanten voor tegen genoemden prijs sigaren beschikbaar te stellen voor de Nederlandsche markt, in dien tijd „eenheidssigaren” genoemd, met als tegenprestatie exportvergunningen gebaseerd op de hoeveelheden van deze eenheidssigaren.

In de verwachting, dat nu spoedig de gelegenheid tot exporteeren zou worden gegeven, gingen de meeste fabrikanten er toe over groote hoeveelheden eenheidssigaren te produceeren, waardoor de werkloosheid in de sigarenindustrie sterk afnam.

De exportvergunning liet echter op zich wachten, zoodat het gevaar niet denkbeeldig was dat vele fabrikanten ernstige ver-

liezen zouden lijden wanneer de export niet spoedig werd vrijgegeven. Eindelijk kwam dan ook van de regeering de toestemming tot export van 500.000.000 sigaren op de door de N.U.M. gestelde voorwaarden.

Hangende de hierover gevoerde onderhandelingen met de diverse instanties, trad onverwachts de wapenstilstand in.

De hierdoor ontstane veranderingen in den algemeenen toestand waren oorzaak dat het A.S.S. niet in werking trad, waardoor vele fabrikanten met millioenen eenheidssigaren zijn blijven zitten, tengevolge waarvan ernstige verliezen zijn geleden.

Niettegenstaande al deze moeilijkheden was, dank zij het na den oorlog toenemende binnenlandsch verbruik en niet minder door den toenemenden export, de sigarenindustrie deze moeilijkheden spoedig te boven.

Ook in de loonen zijn door de veranderde economische omstandigheden gedurende den oorlog belangrijke veranderingen gekomen.

Het zou ons te ver voeren al de in die jaren gevoerde loonacties op te sommen en wij willen derhalve volstaan met vast te stellen, dat de loonen gedurende de jaren 1914—1918 met niet minder dan 70% zijn gestegen. Deze verhooging van het loon, naast de andere genoemde oorzaken heeft belangrijk bijgedragen tot de enorme prijsstijging van het afgewerkte product.

Ook na de oorlogsjaren bleef deze stijging van loonen aanhouden, tot dat het eerste collectieve arbeidscontract in 1920 tot stand kwam, op welk contract wij in de volgende paragraaf terugkomen.

C. De jaren na den oorlog tot den economischen wereld-crisis van 1929-1930.

De wapenstilstand tusschen de oorlogvoerende landen bracht een verademing over de wereld. De gevolgen van dit gebeuren op economisch terrein werden hierdoor niet uitgeschakeld, integendeel, de verwarring in de economische wereldstructuur nam aanmerkelijk toe.

De belangrijkste veranderingen voor de sigarenindustrie zijn geweest de mutaties in de loonen en de invoering van den accijns.

Het indexcijfer van het levensonderhoud steeg onrustbarend. Een interessante illustratie van deze stijging geven de cijfers van het Bureau van de Statistiek der Gemeente Amsterdam. Dit Bureau stelde in Juni 1919 een onderzoek in naar de kosten van het levensonderhoud in een aantal arbeidersgezinnen.

De uitkomsten van dit onderzoek waren als volgt :

Voor voeding	f 4.74½
Voor kleeding, huishuur, brandstof, belasting en andere benodigdheden .	f 4.20
In totaal dus	f 8.94½

Volgens daaromtrent gemaakte berekeningen zouden deze bedragen, indien in 1911 hetzelfde was aangeschaft, slechts zijn geweest respectievelijk f 2.49, f 2.50 en f 4.99.

Ondanks alle gedwongen bezuinigingen en rantsoeneeringen in 1919, beteekent dit dus een stijging van 89.3 % voor voeding en 78.6 % voor de totale gezinsuitgaven.

Wordt in deze cijfers de bezuinigings- en rantsoeneeringsfactor uitgeschakeld, dan blijkt dat een arbeider in 1919 zou hebben kunnen leven als voor den oorlog van f 11.33½ voor wat hij in 1911 voor f 5.84½ had kunnen krijgen. Dit beteekent dus een stijging van de totale gezinsuitgaven van 94 %.

Deze cijfers van de gemeente Amsterdam toonen een enorm verschil in de kosten van het levensonderhoud tusschen de jaren vóór en na den oorlog.

Hoewel deze cijfers zeker niet voor het geheele land van toepassing zijn en de gemiddelde procentueele verschillen tusschen de kosten voor het levensonderhoud van het geheele land zeker lager zullen liggen, geven deze cijfers toch een algemeen beeld.

Het is dus niet te verwonderen, dat de loonen reeds gedurende den oorlog met 70 % waren gestegen boven het niveau van 1913.

De steeds toenemende stijging der onderhoudskosten maakte een nieuwe loonsverhooging noodzakelijk en wel op basis van 100 % boven de loonen vastgesteld in de regeling van 1913.

Laatstgenoemde loonregeling kwam tot stand op 19 Augustus 1919, nog vóór de besprekingen voor de nieuwe collectieve arbeidsovereenkomst (C.A.O.) waren begonnen.

De plannen om te komen tot een algemeene C.A.O. voor de sigarenindustrie waren niet nieuw. Reeds in 1913 en gedurende den oorlog in 1915 was deze kwestie meermalen ter sprake gekomen, echter niet met het gewenschte resultaat.

Na den oorlog begonnen deze plannen echter vastere vormen aan te nemen en na langdurige besprekingen werd tenslotte het ingediende ontwerp, zoowel door werkgevers als door werknemers aanvaard, en de inwerkingtreding vastgesteld op 16 Maart 1920.

In deze nieuwe collectieve arbeidsovereenkomst waren de volgende bepalingen opgenomen :

1. Verplicht lidmaatschap, zoowel voor werknemers als voor werkgevers.
2. Deze overeenkomst werd vastgesteld voor den tijd van twee jaren.
3. Bij de vaststelling van de loonen werd de glijdende loonschaal toegepast, gebaseerd op de kosten van het levensonderhoud, dus op basis van het indexcijfer.
4. Verbod van stakingen en uitsluitingen.
5. Verbod aangaande het werken voor eigen rekening door werklieden en verbod van huisindustrie.
6. Acht-urige werkdag en 45-urige werkweek.
7. Maximaal aantal uren, waarin per jaar mocht worden overgewerkt.
8. Vergoeding van verzuim op christelijke feestdagen.
9. Drie vacantedagen per jaar met behoud van loon.

10. Kindertoeslag.
11. Betaling van 2 % premie, berekend naar het weekloon van den werknemer, om zich te verzekeren tegen nadeelige gevolgen van ziekte.
12. Proeftijd was toegestaan.
13. Opzegtermijn van acht dagen aan beide zijden in geval van ontslag of ontslagname.
14. Plaatselijke loonverschillen en indeeling in klassen.
15. Invoering van een uniform fabrieksreglement.
16. Commissie voor het behandelen van geschillen voortkomende uit de C.A.O.
17. Vernieuwde vaststelling van alle basislonen voor de sigarenindustrie.

Verschillende van deze bepalingen hebben voor de sigarenindustrie belangrijke gevolgen gehad.

De belangrijkste bepaling was wel het verbod van de huisindustrie, omdat deze bepaling het karakter van de industrie heeft gewijzigd en de concentratie sterk heeft bevorderd, terwijl deze bepaling tevens een einde heeft gemaakt aan de vele mistoestanden, welke vooral door de huisindustrie waren ontstaan.

Deze clausule luidt : „Een lid werknemer mag buiten de fabriek waarop hij werkzaam is geenerlei arbeid verrichten, welke direct of indirect betrekking heeft op of in verband staat met de sigarenfabricage.”

Voor de uitvoering van deze bepaling was echter een overgangstijd noodzakelijk. Hieromtrent werd vastgesteld, dat na de onderteekening der overeenkomst een werkgever, die zulks ook vroeger gewoon was in huisnijverheid te doen arbeiden, dit nog gedurende zes maanden mocht laten doen, indien en in zooverre er in zijn fabriek niet voldoende ruimte beschikbaar was.

De huisindustrie welke voor eigen rekening werd gedreven viel buiten de competentie van de C.A.O. De beperking van dit soort van huisindustrie liet echter na de inwerkingtreding van de C.A.O. niet lang op zich wachten.

De Tabakswet van 1921 bevat een bepaling, waardoor weliswaar niet direct doch indirect een beperking van de huisindustrie voor eigen rekening tot stand kwam. Artikel 23 bepaalt, dat lokaliteiten waarin sigaren worden geproduceerd, aan bepaalde eischen moeten voldoen.

De bepalingen in de C.A.O. in samenwerking met de in artikel 23 der tabakswet voorgeschreven eischen inzake lokaliteiten, hebben geleid tot de uitschakeling van een belangrijk deel van de huisindustrie en tot concentratie van den arbeid in de meer georganiseerde bedrijven.

Een andere maatregel, vastgelegd in de C.A.O., welke in theorie mooi, echter in de praktijk moeilijk doorvoerbaar is, regelde de glijdende loonschaal, waarbij het loon afhankelijk wordt gesteld van de indexcijfers van het levensonderhoud. Hiermede werd beoogd een constant reëel loon te verkrijgen, door het geldloon in overeenstemming te brengen met de kosten van het levensonderhoud.

De glijdende loonschaal kan ook gericht zijn op de prijzen der eindproducten. In dat geval is zij derhalve gebaseerd op de rentabiliteit van de betreffende onderneming of bedrijfsgroep, waarvoor de prijzen der eindproducten zijn vastgesteld.

Deze twee opvattingen van eenzelfde loonstelsel mogen niet met elkaar verwisseld worden, omdat de loonen in beide gevallen afhankelijk gesteld worden van absoluut van elkaar verschillende normen.

De eerste opvatting, waarbij het loon bepaald wordt naar het indexcijfer van het noodzakelijk levensonderhoud, is gebaseerd op een algemeen sociale norm, terwijl de tweede opvatting is gegrond op een algemeen economische norm, voortkomende uit het rentabiliteitsprincipe van een onderneming of een bepaalde bedrijfsgroep.

Wanneer de indexcijfers van het levensonderhoud worden ingeschakeld als bepalende factor voor de hoogte van het loon, fluctueeren de loonen dus met de conjunctuurgolven.

Hoewel de loonen niet op hetzelfde moment kunnen worden aangepast aan de indexcijfers maar steeds iets achterna komen, speelt dit verschil van tijd over een langere periode genomen geen rol van beteekenis, omdat de verschillen, welke ontstaan in opeenvolgende conjunctuurfasen, elkaar practisch nivelleeren.

Uit sociaal oogpunt bezien, is de inschakeling van de indexcijfers als loonbepalende factor aan te bevelen, een andere vraag is, of ook economisch deze indexcijfers, gebaseerd op prijzen van een bepaalde groep van artikelen, n.l. die artikelen welke noodzakelijk zijn voor de bevrediging van de eerste levensbehoeften, zonder met andere factoren rekening te houden, kun-

nen worden ingeschakeld in het prijzenstelsel van een bepaalden bedrijfstak.

Tusschen het loon, de prijs welke in het productieproces voor het productiemiddel arbeid wordt betaald, en den prijs van de hiermede vervaardigde eindproducten, bestaat een causaal verband.

Het productiemiddel is de materie waarmede men een bepaald effect tracht te bereiken, waarvoor een activiteit wordt vereischt, welke activiteit gericht is op een bepaald doel, in dit geval het eindproduct. Dit eindproduct anderzijds is oorzaak dat het productiemiddel in die bepaalde richting wordt aangewend, zoodat dus tusschen de prijzen van productiemiddelen en de prijzen van eindproducten een causaal verband bestaat.

Wanneer derhalve de indexcijfers van de kosten van het levensonderhoud als loonbepalende factor worden ingeschakeld bij de vaststelling van het loon, en dit loon dus zonder meer bepaald wordt door den prijs van de artikelen, benoodigd voor het levensonderhoud, zal dit causaal verband worden verstoord, wanneer niet de prijs van de met dezen arbeid vervaardigde eindproducten in dezelfde mate fluctueert, met de prijzen van die goederen, welke het indexcijfer bepalen van de kosten van het levensonderhoud.

De oorzaak van het niet gelijkmatig fluctueeren van genoemde prijzen kan gelegen zijn in :

- a. den aard van de te bevredigen behoeften ;
- b. het optreden van factoren welke, hoewel buiten het prijzenstelsel liggend, toch den prijs van het eindproduct gunstig of ongunstig kunnen beïnvloeden.

Het niet gelijkmatig fluctueeren met de indexcijfers van de prijzen van bepaalde artikelen kan zijn oorzaak vinden in den aard van de te bevredigen behoeften.

Het behoefschema van de menschen kan verdeeld worden in twee groote categorieën :

- a. Behoeften welke onder alle omstandigheden moeten worden bevredigd, behoeften dus voor het noodzakelijk levensonderhoud, waaruit voortvloeit, dat de vraag naar bevredigingsmiddelen voor deze behoeften een inelastisch verloop heeft.
- b. De luxe behoeften, waarvan de vraag naar bevredigings-

middelen elastisch verloopt, met dien verstande, dat een inkrimping of uitbreiding van de beschikbare koopkracht direct van invloed is op de grootte van de vraag naar genoemde bevredigingsmiddelen.

De inelasticiteit van de vraag naar de bevredigingsmiddelen voor het noodzakelijk levensonderhoud brengt met zich mede een concentratie van de koopkracht op die bevredigingsmiddelen.

Wanneer derhalve in een opgaande conjunctuur de kosten van het levensonderhoud, welke tot uitdrukking komen in de indexcijfers, stijgen, zal, abstraheerend van het tijdsverschil, de ontstane meerdere koopkracht door de stijging der loonen op de eerste plaats worden aangewend ter verkrijging van de bevredigingsmiddelen met een inelastische vraagcurve, terwijl alleen de meerdere koopkracht, welke is gelegen boven de aanpassing aan deze inelastische vraag, tot uitdrukking zal komen in de elastische vraagcurve der luxe behoeften en via deze in den prijs van de hiervoor benodigde bevredigingsmiddelen.

Stijgen derhalve in een opgaande conjunctuur de loonen in mindere mate dan genoemde indexcijfers, hetgeen door de beperktheid van het beschikbare cijfermateriaal eenigszins, echter niet met absolute zekerheid kan worden vastgesteld, dan zal de hierdoor ontstane meerdere koopkracht slechts in geringe mate de elastische vraag der luxe behoeften beïnvloeden en via deze den prijs der eindproducten voor deze behoeftencategorie.

De stijging der laatstgenoemde prijzen kan dus in een periode van opgaande conjunctuur een niet gelijkmatig verloop hebben met de stijging der indexcijfers van het levensonderhoud, hetgeen voortspuit uit het verschil in wezen van beide behoeftencategorieën.

De inschakeling van de indexcijfers van het levensonderhoud, als loonbepalende factor in het prijzenstelsel van de bevredigingsmiddelen voor de luxe behoeften, zal met de fluctuaties in genoemd prijzenstelsel hebben rekening te houden.

In het andere geval zal deze inschakeling met zich mee brengen een verstoring van het causaal verband tusschen de prijzen der productiemiddelen en de prijzen der eindproducten, welk causaal verband op grond van het rentabiliteitsprincipe in het productieproces als primair moet worden beschouwd.

Hoewel bij de bepaling van den prijs van den arbeid, het loon, de sociale doelstelling moet worden ingeschakeld, zal deze inschakeling op de eerste plaats gevonden moeten worden in

de onderlinge prijsverhoudingen der benoodigde productiemiddelen en zal bij de inschakeling van deze doelstelling rekening moeten worden gehouden met de uitkomsten van het bedrijf, dus met het causaal verband tusschen de prijzen productiemiddelen en de prijzen eindproducten.

Wanneer dus de vraag naar sigaren een elastisch verloop heeft, dan beteekent de inschakeling van de indexcijfers van het levensonderhoud in het loonstelsel van de sigarenindustrie een inschakeling van een prijsbepalenden factor in een prijzenstelsel. Daarvan kan de verhouding, prijs productiemiddel — prijs eindproduct, een ander verloop hebben dan zij heeft in het prijzenstelsel, waarop de indexcijfers zijn gebaseerd, waardoor het causaal verband tusschen de prijzen van de productiemiddelen en de prijzen van de eindproducten der sigarenindustrie kan worden verstoord.

De vraag, welke hier gesteld dient te worden luidt : „Heeft de vraag naar sigaren een elastisch verloop, in dien zin, dat een verminderde koopkracht direct tengevolge zal hebben een overschakeling van de vraag van de duurdere producten naar producten in de goedkoopere prijsklassen, of bestaat de elasticiteit van de vraag naar sigaren slechts in een verminderd verbruik in iedere prijsklas afzonderlijk, tengevolge van deze verminderde koopkracht ?”

Marshall zegt : „The elasticity of a demand in a market is great or small according as the amount demanded increases much or little for a given fall in price and diminishes much or little for a given rise in price.”¹⁾

Verder geeft Marshall aan dat de vraag naar een bepaald artikel voor een bepaalde klas in de maatschappij elastisch kan zijn, terwijl voor een andere maatschappelijke klas de vraag naar hetzelfde artikel een inelastisch verloop heeft. Hierop doorgaand komt Marshall tot de volgende conclusie :

„The current prices of meat, milk and butter, wool, tobacco, „imported fruits, and of ordinary medical attendance, are „such, that every variation in price makes a great change „in the consumption of them by the working classes and the „lower half of the middle classes ; but the rich would not „much increase their own personal consumption of them „however cheaply they were to be had.

---

¹⁾ Marshall, A. „Principles of Economics”, pag. 102. London 1930.

„In other words, the direct demand for these commodities is „very elastic on the part of the working and lower middle „classes, though not on the part of the rich. But the working „class is so numerous that their consumption of such things „as are well within their reach is much greater than that, of „the rich; and therefore the aggregate demand for all things „of the kind is very elastic.”¹⁾

Marshall komt hier dus tot de conclusie, dat hoewel de elasticiteit van een bepaalde vraag voor verschillende bevolkingsgroepen verschillend kan zijn, de elasticiteit van die vraag beoordeeld wordt naar het verloop van genoemde vraag in die bevolkingsgroep, welke op de markt het grootste gedeelte van de totale vraag uitmaakt.

Uit de verbruikscijfers van de laatste tien jaren kan worden afgeleid dat de vraag naar sigaren een elastisch verloop heeft, in dien zin, dat een verminderde koopkracht, welke blijkt uit de indexcijfers van de loonen, een geweldige verschuiving tengevolge heeft gehad naar het goedkoopere product.

De elasticiteit van de vraag naar sigaren zal in den zin van Marshall voor sommige bevolkingsgroepen zeker even inelastisch zijn dan de vraag naar de bevredigingsmiddelen voor de meest noodzakelijke levensbehoeften. Voor een andere groep zal de elasticiteit misschien hierin bestaan, dat een vermindering van koopkracht een verminderd verbruik tengevolge heeft in een bepaalde prijsklas, maar zoowel de daling van de verbruikscijfers van de duurste naar de goedkoopste prijsklassen als de toename van het totaal verbruik, wettigen evenwel de conclusie, dat de vraag naar sigaren een zeer elastisch verloop heeft.

Op grond van deze elasticiteit van genoemde vraag zouden bij de inschakeling van de indexcijfers als loonbepalende factor in het loonstelsel van de sigarenindustrie rekening moeten worden gehouden met de verhouding prijs productiemiddel-prijs eindproduct, opdat het causaal verband in het prijzenstelsel der sigarenindustrie niet wordt verstoord.

De fluctuaties in de prijzen der eindproducten kunnen worden beïnvloed door factoren, welke de tendenties van een opgaande conjunctuur te niet doen.

Deze factoren als overproductie, exportbelemmeringen, of concurrentie uit het buitenland, verhinderen ook in een periode van stijgende conjunctuur een naar boven gaan van de prijzen

¹⁾ Marshall, A. „Principles of Economics”, pag. 105. London 1930.

der eindproducten, zoodat dus in dit geval de toepassing van het stelsel der glijdende loonschaal praktisch voor zulke bedrijven ernstige moeilijkheden kan opleveren.

Hoewel dus de toepassing van genoemd stelsel vanuit sociaal oogpunt bezien zeer zeker is toe te juichen, zal bij de toepassing ervan in de praktijk eveneens met genoemde tegenwerkende factoren rekening moeten worden gehouden, wil de praktische uitvoering geen ernstige moeilijkheden veroorzaken in de economische constellatie der bedrijven.

Hoe was de toestand in de sigarenindustrie bij het inwerking treden van het eerste collectieve arbeidscontract, waarin de bepaling was opgenomen van de vaststelling der loonen naar koopkracht?

In de jaren waarin deze eerste collectieve overeenkomst tot stand kwam, nam de export sterk af, terwijl tevens de invoer vanuit Duitschland, mogelijk gemaakt door de aldaar ontstane valutadaling, sterk toenam. Reeds gedurende de oorlogsjaren werd de export, ter bescherming van de binnenlandsche markt, door regeeringsmaatregelen beperkt. Deze regeeringsmaatregelen zijn echter niet alleen oorzaak geweest van de daling van den export, welke zich vooral in de na-oorlogsche jaren sterk voortzette.

Naast deze maatregelen heeft ook het verlies van vele buitenlandsche afnemers, tengevolge van den oorlog, hierin een voorname rol gespeeld.

Verschillende van deze landen hebben zich gedurende den oorlog tot grootere zelfstandigheid ontwikkeld en zijn meer „Self-sufficient” geworden.

Een noodzakelijk gevolg hiervan was, dat ter bescherming van de eigen binnenlandsche industrie, de reeds voor den oorlog hoog zijnde invoerrechten opnieuw in die landen werden verhoogd, zoodat het buitenlandsch product niet meer of althans alleen zonder redelijke winst verkocht kon worden.

Andere landen zijn voor den import van sigaren niet gesloten door een tariefmuur, maar houden den vrijen handel tegen door tabaksmonopolies. Door deze monopolievorming is het voor het buitenlandsch product onmogelijk geworden eenigen afzet in die gemonopoliseerde landen te verwerven, omdat de door het monopolie vastgestelde licentierechten dermate hoog zijn, dat onmogelijk met enig succes kan worden geconcurrereerd.

Al deze factoren zijn van invloed geweest op den achteruitgang van den Nederlandschen sigarenexport.

Hierbij dient verder te worden opgemerkt, dat vooral het armer en gejaagder leven in de oorlogvoerende landen nog meer dan in Nederland, oorzaak is geweest van de geweldige toename van het sigarettenverbruik in die landen, waardoor dus, afgezien van de invoerrechten of monopolievorming, in de verbruiksverhouding sigaren-sigaretten een verandering is gekomen ten gunste van laatstgenoemd artikel, waardoor automatisch een belangrijk gedeelte van de buitenlandsche markt voor de Nederlandsche sigarenindustrie is verloren gegaan.

De cijfers van in- en uitvoer, gegeven door het Centraal Bureau voor de Statistiek, toonen dan ook een duidelijk beeld van het verloop van den export en de geweldige inzinking in de jaren 1920—1924:

Jaren	Uitvoer van sigaren in Kg.	Invoer van sigaren in Kg.
1912	1.984.884	19.000
1913	2.137.357	20.597
1914	2.031.155	13.153
1915	2.670.097	10.914
1916	3.026.224	31.074
1917	2.739.257	22.236
1918	2.668.832	2.204
1919	5.961.043	60.591
1920	1.669.858	302.126
1921	718.964	606.753
1922	825.000	2.179.000
1923	625.000	361.000
1924	842.000	22.000
1925	768.870	20.621
1926	769.289	24.208
1927	852.507	21.227

Daalde dus de export in de jaren na 1919, de import daarentegen nam zeer snel toe, waardoor de sigarenindustrie voor een nieuwe moeilijkheid geplaatst werd n.l. de toenemende concurrentie van het buitenlandsch product op de binnenlandsche markt.

Was Duitschland in 1919 onze grootste afnemer met een kwantum van 3.894.069 Kg. of 66 % van den totalen export, de ineenslorting van de Deutsche valuta was oorzaak dat hierin spoedig verandering kwam. De export werd door de steeds verder gaande depreciatie van de mark practisch geheel onmogelijk gemaakt,

waardoor een belangrijk afzetgebied voor de Nederlandsche sigarenindustrie verloren ging. Deze toestand werd nog verscherpt toen anderzijds de invoer, mogelijk gemaakt door de inflatie in Duitschland, onrustbarend toenam en haar hoogtepunt bereikte in 1922 met een totaal van 2.179.000 Kg.

Van dezen totaal-invoer werd vanuit Duitschland 2.171.000 Kg. ingevoerd, zijnde 99 % van den totalen invoer.

De inflatie van de mark maakte het mogelijk, dat sigaren tegen zeer lagen prijs op de Nederlandsche markt werden gebracht, hetgeen moge blijken uit den in 1922 vastgestellten gemiddelden prijs van de uit Duitschland ingevoerde sigaren van f 14.50 tot f 15.00 per duizend stuks.

Dank zij de gezamenlijke actie van fabrikanten, winkeliers-organisaties en vakvereenigingen, werden de invoerrechten op sigaren veranderd van f 40.00 per 100 pond in 30 % van de waarde met een minimum van f 15.00 per duizend stuks, ongeacht het gewicht, welke verandering 1 December 1922 in werking trad.

Tengevolge van dezen maatregel en mede tengevolge van de stabilisatie der Deutsche valuta, werd deze valutaconcurrentie zoo goed als geheel uitgeschakeld en verdween practisch reeds in 1924 de buitenlandsche concurrentie op onze markt, waardoor de bedrijvigheid in de sigarenindustrie toenam.

Beide factoren, zoowel regeeringsmaatregelen als stabilisatie der Deutsche valuta, waren oorzaak van een uitbreiding van het aanbod, waardoor de prijs van het eindproduct de opgaande lijn van de algemeene conjunctuur niet volgde.

De cijfers van de jaren 1923—1929 geven wel een stijgend verbruik te zien, echter een niet evenredige stijging van de waarde van dit verbruik, zoodat dus in deze jaren van opgaande conjunctuur met de daaruit voortspruitende stijging van kosten van levensonderhoud, voor de eindproducten der sigarenindustrie een daling van den gemiddelden prijs wordt geconstateerd.

Jaren	Verbruik	Waarde	Gemiddelde prijs
1923	1.043.126.000	f 78.524.071	f 75.28
1924	1.036.846.000	f 75.524.509	f 72.97
1925	1.062.972.000	f 77.424.049	f 72.90
1926	1.145.089.000	f 81.060.458	f 70.90
1927	1.197.612.000	f 82.987.312	f 69.34
1928	1.266.889.000	f 87.539.611	f 69.09
1929	1.346.089.000	f 92.703.070	f 68.87

Omtrent de toepassing van de glijdende loonschaal in de sigarenindustrie werd in de eerste C.A.O. het volgende bepaald :

„Bij de vaststelling van de loonen in dit contract overeengekomen, is in aanmerking genomen, dat het indexcijfer, aangevende de verhoudingen van de prijzen der eerste levensbehoeften 193 was. Bij den aanvang van elk kwartaal voor het eerst op 1 Juli 1920 zal worden nagegaan of in het bovengenoemd indexcijfer verandering is gekomen.

Bij een stijging van 5 of veelvouden van 5 zal een daaraan evenredige tijdelijke procentueele toeslag op het loon worden betaald, bij een daling van het indexcijfer zal eenzelfde berekening gelden, om vast te stellen welk gedeelte van den bijslag komt te vervallen, echter (en nu volgt een zeer belangrijke bepaling) met dien verstande dat een daling van het indexcijfer onder 193 geen loonsverlaging tengevolge zal hebben gedurende den duur van deze collectieve overeenkomst.

De geschillencommissie stelt binnen drie maanden na onderteekening een tabel vast waarin bovenstaande bepalingen zijn verwerkt.”

Deze tabel luidt als volgt :

Indexcijfers	Verskil in punten	Verskil in procenten	% waarmede het loon moet worden verhoogd
193	—	—	—
198	5	2.59	2.5 %
203	10	5.18	5 %
208	15	7.77	8 %
213	20	10.36	10.5 %
218	25	12.95	13 %
223	30	15.54	15.5 %
228	35	18.13	18 %
233	40	20.73	20.5 %
238	45	23.32	23.5 %
243	50	25.91	26 %
248	55	28.45	28.5 %
253	60	31.09	31 %

In de toepassing van het stelsel der glijdende loonschaal, zooals boven omschreven, schuilt een groote onjuistheid, omdat de vaststelling van een bepaald indexcijfer als basis voor een minimumloon in strijd is met het wezen van dit loonstelsel.

Een vaststelling van het loon op basis van de indexcijfers eischt een fluctueeren van het loon zoowel naar boven als naar beneden.

Door de vaststelling van het cijfer 193 als grens waar beneden iedere daling van het indexcijfer geen invloed heeft op de loonen, wordt een minimum loonregeling geschapen, welke niet gebaseerd is op de geleverde arbeidsprestaties en op de verhouding prijs-productiemiddel prijs eindproduct, maar slechts alleen gebaseerd is op een algemeene conjunctuurfactor, welke buiten dit prijzenstelsel is gelegen.

De aldus ingevoerde glijdende loonschaal voor de sigarenindustrie was derhalve onjuist, omdat daardoor het causaal verband in genoemd prijzenstelsel werd verstoord.

Na de bepaling van de glijdende loonschaal is waarschijnlijk de bepaling van het verplichte lidmaatschap van beide zijden het belangrijkste punt van deze overeenkomst. De organisatie, zoowel van werkgevers als werknemers, liet vooral in het Zuiden veel te wenschen over, zoodat het voor den goedwillenden werkgever dikwijls zeer moeilijk was de bestaansstrijd tegen de ongeorganiseerde bedrijven vol te houden.

De verplichtingen aan den werkgever, door de nieuwe C.A.O. opgelegd, inzake diverse sociale bepalingen, zouden bij het niet verplichtend stellen van het lidmaatschap den strijd tusschen georganiseerde en ongeorganiseerde werkgevers aanmerkelijk hebben verscherpt. Door deze bepaling van het verplichte lidmaatschap heeft dan ook deze C.A.O. in belangrijke mate bijgedragen tot de meerdere ontwikkeling van het organisatiewezen in de sigarenindustrie.

Naast de algemeene en sociale bepalingen, bevat de C.A.O. een nauwkeurig gespecificeerde vaststelling van alle loonen voor de sigarenindustrie.

Het uitgangspunt van de loonregeling is geweest het loonklassenstelsel, dus de indeeling der vestigingsplaatsen van de industrie in verschillende loonklassen.

Alle in deze overeenkomst voorkomende loonen, zoowel grond-, uur-, week- en extra loonen zijn bedoeld voor de middenklasplaatsen. Deze loonen worden verhoogd met :

10% voor de eerste klas plaatsen ;

5% voor de tweede klas plaatsen ;

en worden verminderd met :

3% voor de vierde klas plaatsen ;

6% voor de vijfde klas plaatsen ;

met dien verstande, dat bij de berekening van het loon steeds zal worden uitgegaan van het loon van de middenklas, eventueel vermeerderd of verminderd met het vastgestelde percentage.

Over de oorzaken, welke tot deze loonregeling van klassenindeeling hebben geleid, zijn de meeningen verdeeld en het is niet met zekerheid vast te stellen of zij berust op sociale dan wel op economische gronden ; zij is echter zoowel sociaal als economisch verantwoord.

De groote industrie en handelscentra waren toen en zijn ook thans nog het belangrijkste afzetgebied van de sigarenindustrie, terwijl tevens deze centra de markten waren van de voor de sigarenindustrie voornaamste grondstof, de tabak.

De kosten van transport, zoowel voor grondstoffen als afgewerkte producten, beteekende voor de in de provincie gevestigde bedrijven een kostenverhooging, welke de in het Noorden gevestigde bedrijven niet kenden.

Deze meerdere kosten heeft men genivelleerd door de invoering van het loonklassenstelsel, waardoor de rentabiliteit en daardoor de concurrentiemogelijkheden voor de verschillende vestigingsplaatsen werden gelijkgesteld, een maatregel dus welke economisch volkomen verdedigbaar is.

Ook uit sociaal oogpunt bekeken stuitte deze maatregel niet op moeilijkheden, gezien de lagere levensstandaard in de provincie.

Het in de na-oorlogsche jaren steeds meer geperfectioneerde verkeer, de snellere en vooral goedkoopere verbindingen van de provincie met de groote handelscentra in het Noorden, waren oorzaak dat het loonklassenstelsel min of meer een bevoordeeling werd van de provincie. Deze indeeling in 5 loonklassen is dan ook van grooten invloed geweest op de verschuiving van de industrie van Noord naar Zuid, welke verschuiving zich vooral in deze jaren heeft voltrokken. Uit de gegeven indeeling van de verschillende plaatsen over de vijf loonklassen blijkt immers, dat het Zuiden niet voorkomt in de eerste twee loonklassen.

Onder de plaatsen, ingedeeld in de derde of middenklas, vinden wij slechts enkele industrie-centra uit het Zuiden als Eindhoven, 's Bosch, Tilburg en Roosendaal, plaatsen, welke door deze indeeling een loonvoordeel hadden ten opzichte van de onder een en twee vallende plaatsen in het Noorden, van respectievelijk 10 en 5 %.

Maar zooals reeds vroeger werd geconstateerd was de sigarenindustrie in het Zuiden sterk verspreid over de dorpen van het

platte land, plaatsen ingedeeld in loonklas 4 of 5, welke ten opzichte van de eerste en tweede klas een loonvoordeel gaven van respectievelijk 8 en 13 of 11 en 16 %.

Aangelokt door dit verschil in kosten, zien wij dan ook een toename en uitbreiding van de industrie in het Zuiden en een achteruitgang in het Noorden.

Deze verschuiving van de industrie van Noord naar Zuid bracht oorspronkelijk ook een verplaatsing mede van werkkrachten, met name van sigarenmakers. Talrijke Noordelijke sigarenmakers uit Amsterdam, Utrecht en Delft zijn in deze periode dan ook in de Zuidelijke industrie opgenomen, echter slechts voor korten duur, daar de meesten van hen niet aan de provinciale levenswijzen konden wennen, zoodat dit experiment als volkomen mislukt moet worden beschouwd.

Dr. Vos, de toenmalige wethouder van Amsterdam, heeft veel moeite gedaan om zijn Amsterdamsche werklooze sigarenmakers in de Zuidelijke bedrijven onder te brengen, echter zonder resultaat.

De indeeling in loonklassen heeft echter ook geleid tot een decentralisatie van de industrie, welke decentralisatie vanuit sociaal oogpunt bezien is toe te juichen, omdat hierdoor de opeenhooping van menschen in de groote industrie-centra wordt tegen gehouden.

Het toenemende verbruik en de genoemde verschuiving deed de bedrijvigheid in het Zuiden sterk toenemen.

Deze uitbreiding en het mislukken van de overplaatsing van arbeiders uit het Noorden, deed in het Zuiden spoedig een tekort ontstaan aan vakkundige werkkrachten.

Dit gebrek aan arbeidskrachten heeft geleid tot het te werk stellen van talrijke Belgische sigarenmakers uit de Kempen, die, aangelokt door het financieele voordeel tengevolge van het verschil in valuta der beide landen, gaarne in Nederland kwamen werken.

Deze Belgen kwamen dan met bussen uit alle mogelijke plaatsen van het Kempenland, zelfs vanuit Hasselt, een afstand van ongeveer 55 K.M.

De overbrugging van deze afstanden maakte het in vele gevallen noodzakelijk, dat deze arbeiders reeds om zes uur 's morgens moesten vertrekken en 's avonds om acht uur eerst thuis waren. Hierbij kwam nog dat een gedeelte van het financieele voordeel moest worden opgeofferd aan reiskosten, zoodat reeds spoedig de animo bij vele Belgen verdween, waardoor

weer een nieuw gebrek aan arbeidskrachten ontstond.

De oplossing hiervan werd toen gevonden in de oprichting van filialen in de grensplaatsen, waardoor het afstandsverschil voor de arbeiders aanmerkelijk werd verkleind, terwijl daarnaast deze verdere decentralisatie van de industrie geen kostenverhoging beteekende tengevolge van het loonklassenstelsel.

De oorzaak van deze tweede decentralisatie was derhalve niet gelegen in het verschil in loon, maar is een gevolg geweest van een tekort aan arbeidskrachten; het verschil in loon was een welkome besparing ter dekking van de door deze nieuwe decentralisatie ontstane meerdere transportkosten.

Een verplaatsing van arbeiders vanuit de Zuidelijke industrie-centra naar deze grensplaatsen heeft praktisch nooit plaats gevonden, ook niet in tijden van werkloosheid, hetgeen zijn oorzaak vindt in de kosten van vervoer en het zich niet willen vestigen in bedoelde plaatsen.

De loonen, vastgesteld in de loonregeling van 1913 (zie blz. 48 e.v.) waren gebaseerd op de verkoopprijzen der sigaren.

In de C.A.O. van 1920 was deze differentieele vaststelling der loonen losgelaten en werd bepaald, dat het grondloon voor vormwerk voor de middenklas f 16.00, voor handwerk f 20.00 per duizend stuks zou bedragen, zonder onderscheiding naar verkoopprijzen.

Deze vaststelling der grondloonen op genoemde basis, dus met loslating van de differentiatie op grond van de opbrengstprijzen, welker vaststelling sociaal volkomen juist was, gezien het wezen van het loon als de prijs voor de gepresteerde arbeid, hield economische gevaren in voor de sigarenindustrie.

Door de vaststelling van één grondloon, zoowel voor duurdere als goedkoopere sigaren, ontnam men de sigarenindustrie de mogelijkheid te kunnen concurreeren tegen de goedkoopere substitutie-artikelen als sigaret en pijp, daar het winstgevend produceeren van een goedkooper product door deze basisloonen onmogelijk werd gemaakt, gezien de belangrijkheid van het loon als kostenfactor in de calculatie.

Evenals in de oorlogsjaren wonnen dan ook de goedkoopere substitutie-artikelen terrein ten koste van de sigaar.

Dit feit is een van de hoofdoorzaken geweest van de vele verwickelingen, welke deze C.A.O. in de sigarenindustrie heeft teweeggebracht en van den strijd tusschen werkgevers en werknemers, welke uiteindelijk heeft geleid tot de opzegging van dit contract in 1922.

Bij de vaststelling van de nieuwe C.A.O. in 1922 werd dan ook de differentieele loonschaal op basis der opbrengstprijzen weer ingeschakeld, zij het dan in een anderen vorm dan in 1913, nl. op basis van de detailprijzen en niet zooals in 1913 op basis van de verkoopprijzen der fabrikanten. Deze verandering in differentiatie werd mogelijk gemaakt door de invoering van het banderollestelsel, in verband met den tot stand gekomen accijns op tabaksfabrikaten.

Hier wordt dus een nieuwe glijdende loonschaal ingevoerd, gebaseerd op de opbrengstprijzen der eindproducten, dus gebaseerd op de uitkomsten van het bedrijf, een economische noodzakelijkheid voor de bedrijven op grond van het rentabiliteitsprincipe. Dit economisch principe in het loonstelsel behoeft niet in strijd te komen met het sociale principe inzake de loonen, daar dit laatste kan verwerkt worden in de grondloonen der verschillende prijsklassen.

De nieuwe loonen van de C.A.O. zagen er als volgt uit: ¹⁾

Detailprijzen	Loon per duizend stuks
6 cent	f 12.50
7 tot en met 10 cent	f 13.60
11 tot en met 12 cent	f 14.40
13, 14 en 15 cent	f 15.50
hooger dan 15 cent	f 16.00

Uit deze cijfers blijkt tevens, dat in de nieuwe C.A.O. een belangrijke verlaging der diverse grondloonen tot stand kwam, gezien het voor alle prijsklassen vastgestelde loon van f 16.00 per duizend.

¹⁾ v. d. Hoeven, W. „Jubileumboek van de Nederlandsche Sigarenmakers- en Tabaksbewerkersbond”.

D. De Tabakswet 1921¹⁾

Bij de beschrijving van de herkomst van de tabak en haar verspreiding over Europa, werd reeds melding gemaakt van het feit, dat het tabaksverbruik voor de verschillende, toenmaals heerschende vorsten een welkom middel was om door heffing van een belasting hun slechten financiële toestand te verbeteren.

In tegenstelling met deze landen kende ons land practisch geen tabaksbelasting voor het inwerkingtreden van de Tabakswet op 1 Juni 1922, hoewel voor dien tijd reeds meerdere pogingen waren aangewend om tot een accijns op tabak te komen.

In „Vakstudie” deel 4, geeft de Inspecteur der Directe Belastingen, Invoerrechten en Accijnzen van den Bergh, een kort geschiedkundig overzicht van de tabaksbelasting in Nederland.

Reeds in de zeventiende eeuw werd hier te lande een recht geheven bij den in- en uitvoer van de tabak en bovendien een debietrecht op de consumptietabak van de winkeliers, terwijl verder door kooplieden van tabak een vastrecht was te voldoen.

Tijdens de Fransche overheersching bestond, analoog aan het Fransche stelsel, ook in Nederland een staatsmonopolie, dat in 1813 na de afscheiding met Frankrijk weer werd afgeschaft.

Na deze afschaffing werd voortaan op tabak en sigaren een recht geheven bij in- en uitvoer. Deze vorm van belasting werd reeds in 1845 veranderd in een recht bij in- en doorvoer, terwijl in 1850 ook hiervan weer een gedeelte verviel en alleen overbleef een recht bij invoer.

In andere landen leverde de tabaksbelasting belangrijke baten op voor de schatkist; in Nederland daarentegen was de binnenslandsche tabak vrij en de buitenlandsche tabak alleen onderworpen aan een invoerrecht.

Bij het zoeken naar nieuwe bronnen ter versterking van de schatkist is het denkbeeld van een tabaksbelasting ook in ons land meermalen naar voren gekomen. Dit denkbeeld nam gedurende de oorlogsjaren steeds vastere vormen aan en werd verwezenlijkt in de Tabakswet van 6 Mei 1921.

Alvorens over te gaan tot de bespreking van de bepalingen,

---

¹⁾ Ofschoon deze wet tot stand kwam in de periode, behandeld in voorgaande paragraaf, meenden wij, gezien de belangrijkheid van deze wet, haar in een afzonderlijke paragraaf te moeten bespreken.

opgenomen in genoemde wet, zal eerst een korte beschouwing worden gegeven over den accijns in het algemeen als een van de belastingbronnen van het Nederlandsche belastingstelsel. Een der vijf groepen waarin artikel 2 der Stelselwet 1821 de in Nederland te heffen belastingen indeelt, is die der accijnzen.

Wat verstaat de Stelselwet onder accijns? Een definitie van het begrip accijns vindt men in de Nederlandsche wetgeving niet. Door afleiding uit de bepalingen der verschillende wetten kan men toch tot eenige definieering van het begrip accijns komen.

„Accijnzen in den zin van den Nederlandschen wetgever zijn verbruiksbelastingen op de hier te lande of althans voor de consumptie geschikt gemaakte goederen voor direct persoonlijk verbruik; allereerst rustende op voedingsstoffen en wel speciaal die, welke door de lagere bevolkingsklassen boven haar noodzakelijke levensbehoeften worden verbruikt.”

„In engeren zin betreffen zij alleen artikelen voor inwendig verbruik als voedings- en genotmiddelen, in ruimeren zin ook artikelen voor direct persoonlijk uitwendig verbruik, als brand verlichting- en reinigingsmiddelen.”

Uit bovenstaande omschrijving van het begrip accijns volgt de bedoeling van den wetgever, nl. „Het heffen van een belasting van het inkomen naar de maatstaf der uitgaven.”¹⁾

Zoolang echter een accijns wordt geheven van die verbruiks-goederen, welke noodzakelijk zijn voor het levensonderhoud en welke door eenieder ongeacht het inkomen moet worden betaald, is een heffing op luxe behoeften niet alleen economisch verdedigbaar, maar zij is tevens sociaal noodzakelijk. Dit is vooral het geval wanneer door laatstgenoemde heffing de belasting op de noodzakelijke bevredigingsmiddelen kan worden verminderd, of een accijnsverhooging van deze groep van bevredigingsmiddelen kan worden afgewenteld.

Een accijnsheffing op verbruiksgoederen, beteekent een invoering van een nieuwen kostenfactor in het productieproces, welke kostenverzwaring tot uiting zal moeten komen in de prijzen der eindproducten.

Door het verschil echter in rangorde van de behoeften der menschen, ontstaan door de meer of mindere intensiteitsgraad van bevrediging, heeft een prijsverhooging, tengevolge van dezen

¹⁾ a) Stelselwet van 1821.

b) Kath. Encyclopaedie; Russel omschrijft accijns als een verbruiksbelasting, rustend op goederen die tot rechtstreeks menscheijk verbruik in Nederland dienen, alhier vervaardigd, gegroeid of voor verbruik geschikt gemaakt zijn.

nieuwen kostenfactor, een verschillende uitwerking op de vraag in beide behoeftecategorieën.

Goederen met een inelastische vraag zullen bij een hogere belasting ook een meerdere opbrengst geven, terwijl bij goederen met een elastische vraag op een bepaald moment een belastingverhoging zal leiden tot een mindere of niet evenredige meeropbrengst.

Onder laatstgenoemde categorie van behoeften valt ook het rooken, zoodat een accijnsheffing op tabak en tabaksfabrikaten aan een bepaalde grens is gebonden, een grens, waarboven een meeropbrengst niet is verzekerd.

Zooals reeds eerder werd opgemerkt, betwijfelde niemand de noodzakelijkheid van een tabaksbelasting in verband met den slechten financieelen toestand van de Rijksschatkist. Het kardinale punt was echter, welke vorm van uitvoering in de praktijk aan deze nieuwe belasting zou worden gegeven.

Bij de bepaling van den uitvoeringsvorm had men de keus tusschen de volgende vier mogelijkheden :

- a. Een banderolle- of zegelbelasting op het afgewerkte product.
- b. Een debietrecht, een recht dus op den omzet der afgewerkte fabrikaten.¹⁾
- c. Een accijnsheffing op ruwe tabak in den vorm van een verhoging van de bestaande invoerrechten.
- d. Het instellen van een staatsmonopolie, zooals ook in andere landen het geval is.

Ter beoordeeling van dit vraagstuk werd door den Minister van Financiën een commissie benoemd, bestaande uit belanghebbenden zoowel van het ruwe als van het afgewerkte product. De commissie bestond uit acht vertegenwoordigers uit den groothandel en importeurs van het ruwe product, vijf sigarenfabrikanten, waarvan één speciaal als vertegenwoordiger der sigarettenindustrie. Zij kwam tot de conclusie, dat het sub a genoemde banderollesysteem de eenige vorm van uitvoering was, omdat daaraan de minste bezwaren waren verbonden.

De keuze van het banderollestelsel werd door de commissie op de volgende gronden verdedigd :

¹⁾ Debietrecht is een recht, geheven op den afzet van de detaillisten. Een heffing van een dergelijk recht zou in de praktijk op groote moeilijkheden stuiten, gezien de onmogelijkheid van een zuivere controle op dien afzet.

- 1) In verband met de positie van ons land als wereldmarkt van tabak, zal de handel in ruwe tabak door dezen vorm van accijnsheffing geen belemmeringen ondervinden, zoodat geen gevaar voor een verplaatsing van onze tabaksmarkt naar het buitenland is te duchten.
- 2) De belasting kan door het banderollestelsel zoo worden geregeld, dat zij rekening houdt met de draagkracht van de verbruikers, door op betere kwaliteiten zwaarder te drukken dan op de goedkoopere producten. Dit laatste is in theorie ook mogelijk bij een heffing in den vorm van een debietrecht, zooals genoemd sub b, maar practisch zou dit beginsel niet tot zijn recht komen wegens de moeilijkheid van een bepaling van het juiste bedrag van het debiet, en de onzekerheid, of het den winkelier, die bovendien nog tot een omvangrijke boekhouding zou worden verplicht, zou gelukken de belasting ten volle op de verbruikers te verhalen.
- 3) Het banderollestelsel geeft de zekerheid, dat zij, van wie de belasting wordt geheven, deze op de verbruikers kunnen verhalen.
- 4) Een belasting op ruwe tabak zou den fabrikant noodzaken tot vergrooting van zijn bedrijfskapitaal, omdat hij zijn grondstoffen duurder zou moeten betalen, terwijl daarnaast dit systeem voor den fabrikant moeilijkheden zou opleveren bij zijn kostprijsberekening, waarbij vooral het oog moet worden gehouden op het in de productie ontstane verlies aan stelen en zand etc. Hierbij nog gevoegd een drawback bij den uitvoer van het ruwe product, met als gevaar een benadeeling van den exporthandel door een te lage vaststelling van die drawback, deed de commissie concluderen, dat ook dit systeem meer moeilijkheden zou opleveren dan het banderollestelsel.
- 5) De vorm van staatsmonopolie dient te worden verworpen op grond van de moeilijkheid van de onteigening van een groot aantal in Nederland bestaande fabrieken van tabaksfabrikaten, welk aantal een gevolg was van de groote decentralisatie in dezen bedrijfstak. Dit onteigeningsproces zou de schatkist enorme offers kosten, zoodat dit stelsel dan slechts voordeelen zou kunnen opleveren, wanneer na de verwerping van de monopolie-positie, de prijzen belangrijk werden verhoogd, hetgeen echter een te zwaren druk zou beteekenen voor de consumenten.

De commissie adviseerde over te gaan tot het banderollestelsel, omdat eenerzijds aan dit stelsel de minste bezwaren zijn verbonden, anderzijds dit stelsel de meeste waarborgen biedt aan hen van wie de belasting wordt geheven, welke zij op de consumenten kunnen verhalen, terwijl verder in dit systeem de consument naar zijn koopkracht progressief wordt belast.

Na de bestudeering van het banderollestelsel, zooals door de commissie werd voorgesteld en de consequenties, welke de praktische uitvoering met zich meebracht, kan thans door vergelijking worden nagegaan, of de eenerzijds aan het banderollestelsel toegekende voordeelen in de praktijk ook werkelijk voordeelen bleken te zijn en anderzijds de in de argumenten naar voren gebrachte bezwaren een dergelijk verstrekkende beteekenis hadden, dat op grond hiervan een andere uitvoeringsvorm economisch niet was te aanvaarden.

Artikel 1 van de Tabakswet zegt: „Onder den naam van „tabaksaccijns” wordt een belasting geheven van de tot verbruik bereide tabak, waaronder zijn te verstaan, sigaren, sigaretten, rooktabak, pruimtabak en snuif, onverschillig of en in welke mate bij de vervaardiging surrogaten en hulpstoffen gebezigd zijn.”

Uit de woorden „van de tot verbruik bereide tabak” en de daarna genoemde soorten van tabaksfabrikaten blijkt, dat de nieuwe belasting direct werd geheven van de producenten der afgewerkte fabrikaten.

In de verdere uitwerking van de wet wordt bepaald, dat de accijns 10% zal bedragen van den detailprijs, dus van den prijs, welke door den consument moet worden betaald.

Deze manier van heffing beteekent echter, dat niet alleen de accijns wordt gelegd op de in de tabaksfabrikaten verwerkte tabak, maar bovendien op alle kostenfactoren en de winst van den detailhandel.

Voor een sigaar met een detailprijs van 10 cent of f 100.00 per duizend stuks, krijgt de fabrikant een opbrengstprijz van f 75.00. De accijns bedraagt 10 % van den detailprijs, dus in dit geval f 10.00 per duizend stuks. Wanneer nu dit accijnsbedrag wordt uitgedrukt in den opbrengstprijz van den fabrikant, dan blijkt, dat deze heffing practisch voor hem beteekent een kostenverzwaring van 12—13 %.

Worden verder in dezen opbrengstprijz van f 75.00 alle kostenfactoren, als loonen, fabricagekosten, verkoopkosten en alge-

meene kosten geëlimineerd, dan blijkt dat deze heffing van 10% van den detailprijs een heffing ad valorem beteekent op het ruwe product van ongeveer 40%.

In de Stelselwet heeft de wetgever de heffing van den accijns als volgt omschreven : Accijnzen worden in den regel geheven van den fabrikant of handelaar, die de goederen in consumptie brengt, met het doel, den bij de heffing nog onbekenden consument te belasten ; de gelijkwaardige heffing bij den invoer wordt met hetzelfde doel door den importeur betaald. Fabrikant, groot-handelaar en importeur zullen in den gedachtengang van den wetgever de betaalde belasting afwentelen op den consument.

Hoe was de toestand in de sigarenindustrie bij de invoering van de Tabakswet en hoe verliep het met deze theoretisch opgezette afwenteling ?

De export was vooral na den oorlog aanmerkelijk gedaald door de veranderde omstandigheden op politiek gebied.

De eenmaal ingestelde productie-capaciteit van de diverse exportbedrijven trachtte men te kunnen handhaven door opnieuw een afzetgebied te zoeken op de binnenlandsche markt. Hierbij kwam nog, dat de import vooral uit Duitschland, tengevolge van de valutadaling in dit land, enorm toenam.

De prijs van het eindproduct wordt op de markt bepaald door vraag en aanbod. De toestand van de vraag was op de binnenlandsche markt gedurende de oorlogsjaren sterk gewijzigd en was voor een groot gedeelte in die jaren overgegaan op de goedkoopere rookproducten, met name de sigaret, hetgeen blijkt uit de belangrijke toename van het sigarettenverbruik.

Was dus de vraag op de binnenlandsche markt voor sigaren gedaald, het aanbod werd door bovengenoemde oorzaken sterk uitgebreid, waardoor volgens de wet van vraag en aanbod de prijzen der eindproducten moesten dalen.

De cijfers van den gemiddelden prijs van de eindproducten zijn dan ook gedurende de jaren 1923—1929, niettegenstaande de opgaande conjunctuur aanmerkelijk gedaald, tengevolge van de veranderde marktverhoudingen.

1923	f 75.28
1924	„ 72.98
1925	„ 72.90
1926	„ 70.79
1927	„ 69.34
1928	„ 69.09
1929	„ 68.87.

De invoering van den tabaksaccijns beteekende voor de industrie een nieuwen kostenfactor in de calculatie.

De vraag welke hier gesteld moet worden luidt: „Heeft de fabrikant deze verhooging van zijn kostprijs ten volle of ten deele kunnen verhalen op de consumenten, zooals toch de bedoeling van elken accijns is en derhalve geen nadeelige gevolgen ondervonden van de invoering van den tabaksaccijns, of was deze niet verhaalbaar, waardoor deze nieuwe belasting drukte op de rentabiliteit van het productieproces der afgewerkte fabrikaten?”

Uit de cijfers van de gemiddelde detailprijzen van de jaren na de invoering van den tabaksaccijns blijkt, dat deze in plaats van een stijgende, een dalende lijn vertoonen. Uit dit feit zou — indien geen andere invloeden bestonden — kunnen worden geconcludeerd, dat van een verhooging van den prijs der eindproducten geen sprake is geweest.

De opbrengst van den accijns zou dan gehaald moeten worden uit de verhouding kostprijs — prijs eindproduct, dus uit de winst van de producenten.

Beteekent dit nu, dat de accijns practisch niet verhaalbaar bleek op de consumenten en dus in zijn vollen omvang drukte op het productieproces der afgewerkte fabrikaten?

Neen, deze conclusie mag hieruit niet worden getrokken. Bij de invoering van den tabaksaccijns werkten bijna alle fabrikanten met behoorlijke winsten.

Door de gewijzigde marktverhoudingen, tengevolge van veranderingen in export, import en binnenlandsch verbruik, dreigde een ernstige daling der prijzen. De producenten der afgewerkte fabrikaten hebben dan ook de kostenverzwaring door de invoering van den accijns ontstaan, geaccepteerd, omdat zij daarin een middel zagen de dreigende prijsdaling te stuiten of althans tot een minimum te beperken.

In hoeverre hebben zij dan den accijns verhaald op de consumenten?

Stel de prijs van het eindproduct voor de invoering van de accijnsbelasting en voor de daling der prijzen gelijk aan P , de kostprijs gelijk aan K .

De toename van het aanbod bij een gelijk blijvende vraag zou den prijs doen dalen van P tot $P-a$.

Door de invoering van den accijns was deze daling dus geringer en daalde P slechts tot $P-b$ (b dus kleiner dan a), maar daar tegenover steeg door de inschakeling van den nieuwen kostenfactor accijns de kostprijs van K tot $K+k$.

De winst van den producent zou een daling van den prijs van P tot $P-a$ hebben bedragen $(P-a) - K = W$ in het andere geval, dus met de inschakeling van den kostenfactor accijns $(P-b) - (K+k) = Wl$. Wanneer nu Wl grooter is dan W , heeft de producent een gedeelte van den accijns verhaald op den consument. Hoe groot dit gedeelte is kan moeilijk worden achterhaald, omdat niet is na te gaan, hoeveel de prijzen der eindproducten zouden zijn gedaald, wanneer de accijns niet was ingevoerd.

Verder werd in deze veronderstelling omtrent de prijsveranderingen aangehouden dat K , de kostprijs der productiemiddelen en loonen constant is gebleven, hetgeen echter niet het geval is geweest. Deze jaren hebben zich gekenmerkt door een sterk opgaande conjunctuur, waardoor de prijzen van diverse productiemiddelen een stijgende lijn vertoonen, met als gevolg ongunstige beïnvloeding van het winstcijfer der fabrikanten, gezien de dalende opbrengstprijzen.

Hoewel dus niet met zekerheid kan worden vastgesteld, welk percentage van den totalen accijns op de consumenten kon worden verhaald, leidt bovenstaande redeneering wel tot de conclusie, dat eveneens een zeker percentage werd betaald door hen, van wie de accijns werd geheven, in casu de producenten van de afgewerkte producten.

De theoretische veronderstelling van de voorstanders van het banderollestelsel, dat de afwenteling van den nieuwen kostenfactor accijns op de consumenten juist door dezen uitvoeringsvorm van den accijns het meest werd gewaarborgd, bleek in de praktijk niet heelemaal doorvoerbaar, waardoor dit argument een groot gedeelte van zijn waarde verliest en de accijns in dezen vorm geheven, zeer zeker een kostenverzwaring beteekent voor de fabrikanten, welke kostenverzwaring sterker gaat drukken, naarmate de minimumprijs der eindproducten wordt benaderd.

Naast genoemd nadeel bleken er aan de praktische uitvoering van de Tabakswet meerdere nadeelen voor de fabrikanten verbonden, nadeelen welke eveneens de rentabiliteit der bedrijven verminderde.

Artikel 7 zegt: „De accijns wordt voldaan door middel van zegels, die op de verpakking der aan den accijns onderworpen goederen worden aangebracht. Sigaren kunnen ook stuksgewijs van een zegel worden voorzien.

De zegels moeten worden aangebracht, voor dat de tot verbruik bereide tabak uit de fabriek, uit vrije entrepot of uit het buitenland in het vrije verkeer wordt gebracht.

Zij bevatten de vermelding van het bedrag van den kleinhandelsprijs waarover de accijns is berekend."

Uit dit wetsartikel volgt derhalve, dat ofwel het fust, waarin de sigaren zijn verpakt, — welk fust met den inhoud gesloten moet worden — ofwel de sigaren voor losse verkoop stuksgewijze van ring of zegel moeten worden voorzien.

Voor de totstandkoming van deze wet bestond de verkoop van sigaren hoofdzakelijk uit een lossen verkoop uit de kistjes, omdat kleinere verpakkingen van 10 of 5 stuks in blikken of cartonnen doozen, zooals deze momenteel in den handel zijn, in die jaren nog onbekend waren.

Door de bepaling van artikel 7 werden de meeste fabrikanten gedwongen het overgrootste deel van hun productie stuksgewijze te banderolleeren. Sigaren, welke voor het inwerkingtreden van de wet ongeringd op de markt kwamen en anderen, welke van een sierring waren voorzien, moesten tengevolge van deze bepaling in het vervolg respectievelijk enkel en dubbel worden geringd.

De loonregeling van de zoo pas tot stand gekomen C.A.O. bepaalde, dat voor het ringen van sigaren een loon moest worden betaald van gemiddeld 70 cent per duizend stuks. Het banderollesysteem bracht derhalve door het voorschrift van het ringen een kostenverzwaring, welke kosten zwaarder drukken, naargelang de detailprijs lager ligt, omdat deze ringkosten niet degressief zijn in verhouding tot de detailprijzen.

Verder bracht deze maatregel van het zegelen van sigaren een belangrijke uitbreiding van personeel mede, met de daaraan verbonden uitbreiding van werkruimten, waardoor nieuwe investeringen noodzakelijk waren en het financieele budget van de industrie zwaarder werd belast.

Een ander noodzakelijk uitvloeisel van dit stelsel was de bepaling, opgenomen in artikel 8 en 9 van de Tabakswet, waarin o.m. wordt voorgeschreven, dat bij algemeenen maatregel van bestuur de wijze en de grootte van de verpakkingen zal worden vastgesteld.

Door deze bepaling werd door den wetgever rechtstreeks ingegrepen in de techniek der bedrijven, waardoor meerdere fabrikanten op nieuwe moeilijkheden stuitten.

Het voornaamste argument van de voorstanders van het banderollesysteem en de daarmee gepaard gaande verwerping van eenigen anderen vorm van accijnsheffing was het gevaar van een

verplaatsing van de tabaksmarkt, wanneer de accijnsheffing zou worden gelegd op het ruwe product.

Was dit gevaar inderdaad zoo groot, dat van iedere heffing op het ruwe product moest worden afgezien, of was deze laatste mogelijkheid, rekening houdend met de werkelijkheid niet geheel en al uitgesloten?

Om dit te kunnen beoordeelen dient op de eerste plaats rekening te worden gehouden met de geografische ligging van verschillende landen in Europa ten opzichte van Nederland. Vrijwel als vaststaand mag worden aangenomen, dat de eenige landen, welke voor een verplaatsing in aanmerking zouden komen, waren: België, Engeland, Frankrijk, Duitschland en meer speciaal in laatstgenoemd land de vrijhavens Bremen en Hamburg, waar reeds tabaksmarkten waren gevestigd.

Door deze landen werd echter een veel hooger invoerrecht geheven dan in Nederland, zoodat, wanneer hier te lande de accijns op het ruwe product werd gelegd in den vorm van een verhoogd invoerrecht, het gevaar voor een verplaatsing dan eerst aanwezig zou zijn, wanneer dit nieuwe invoerrecht op hetzelfde niveau of hooger zou liggen dan de invoerrechten in genoemde landen.¹⁾

Bleven echter deze invoerrechten daar beneden, hetgeen in verband met de begroote opbrengst van den accijns ook practisch het geval zou zijn geweest, dan was een verplaatsing van de tabaksmarkt niet te duchten.

Hamburg, Bremen, Antwerpen en Londen, zijn niettegenstaande de hoogere invoerrechten tot heden belangrijke tabaksmarkten gebleven. Van een verplaatsing van deze markten naar Nederland, een land toch met zooveel lagere invoerrechten, is nooit sprake geweest.

Alle risico's van een verplaatsing, zoo die er na boven gegeven uiteenzetting nog zouden bestaan, zouden bovendien kunnen worden weggenomen door de instelling van fictieve entrepots te Amsterdam en Rotterdam, waardoor de betaling van de invoerrechten eerst noodig werd bij het in consumptie nemen

---

¹⁾ België. 500 Francs per 100 Kg. netto plus 5% van de waarde na inklaring.

Duitschland. 85 RM. per 100 Kg. netto plus 40% ad valorem. Dit invoerrecht is later gewijzigd in 388 RM. per 100 Kg. netto plus 2% van de waarde na inklaring.

Engeland. 11 sh. 6 d. per lb.

Frankrijk. Invoer alleen toegestaan voor het monopolie.

Nederland. f 1.40 per 100 Kg.

van de tabak, waardoor tevens de moeilijkheden van een drawback aan den exporthandel werden ondervangen.

Een ander bezwaar tegen een heffing op het ruwe product, door de commissie naar voren gebracht, was de noodzakelijkheid van een vergrooting van het bedrijfskapitaal voor de fabrikanten. In zich is dit inderdaad een bezwaar, maar ditzelfde bezwaar geldt eveneens voor het banderollestelsel, omdat, hoewel bij de aanschaffing van zegels crediet wordt gegeven, in sommige gevallen toch het stellen van een waarborg wordt vereischt, hetgeen eveneens een kapitaalsinvesteering beteekent voor de industrie.

Wanneer derhalve de voor- en nadeelen van beide besproken uitvoeringsmogelijkheden van de Tabakswet tegen elkaar worden afgewogen, dan blijkt, dat het banderollestelsel het voordeel biedt van een progressieve belasting voor den consument en dus een heffing is naar koopkracht.

Het grootste bezwaar tegen het banderollestelsel is de onmogelijkheid voor de fabrikanten, den totalen accijns plus de daarmede verbonden meerdere productiekosten in zijn geheel te verhalen op de consumenten.

Het bezwaar van een mogelijke verplaatsing van de tabaksmarkt bij een heffing op het ruwe product, een bezwaar waaraan in theorie groote waarde werd toegekend, maar dat onzes inziens vrijwel als denkbeeldig moet worden beschouwd, weegt niet op tegen de bezwaren, welke kleven aan het banderollestelsel. Bovendien zou een heffing op het ruwe product het voordeel bieden, dat de meerdere productiekosten, voortvloeiende uit de practische doorvoering van het banderollestelsel, voor de fabrikanten komen te vervallen. Verder laat een dergelijke heffing de mogelijkheid open van een verdeling van het niet verhaalbare gedeelte van den accijns op den consument over al de bij het productieproces van tabaksfabrikaten belanghebbende groepen.

HOOFDSTUK III

DE ONTWIKKELING VAN DE SIGARENINDUSTRIE NA 1929

A. De algemeene toestand.

Toen in 1919 de algemeene toestand van de wereld werd overzien, een wereld, meer dan vier jaren geteisterd door den meest vernietigenden oorlog uit de geschiedenis, een wereld met een ernstig tekort aan voedsel en grondstoffen, met een verbreking der internationale verbindingen zoowel te land als ter zee, een wereld met een tekort aan arbeidskrachten, tengevolge van het verlies van millioenen menschenlevens en een ontredde van bijna alle muntstelsels en staatsfinanciën, zullen weinigen hebben durven voorspellen, wat zich in de volgende tien jaren heeft voltrokken. En toch binnen slechts enkele jaren was de geleden schade hersteld en een welstand bereikt, liggend op een niveau boven dat, wat bereikt was bij de onderbreking door den wereldoorlog in 1914.

Reeds in 1925 lag de wereldproductie boven het peil van 1913, verschillende muntstelsels waren geherwaardeerd en op een nieuwe goudbasis gestabiliseerd, terwijl het handelsverkeer weer in normale banen was geleid.

Binnen tien jaren na den wapenstilstand had niet de wereld als geheel, doch zelfs het oorlogvoerend Europa grootendeels een hooger welstandsgraad bereikt en een daarmee gepaard gaanden hooger gemiddelden levensstandaard dan in 1913.

De bedrijvigheid in zaken nam gedurende deze tien jaren geweldig toe; productievermogen en opbrengst stegen dermate, dat alleen een steeds stijgende koopkracht dezen toestand zou kunnen bestendigen.

De waardeering der industriele fondsen op de diverse beurzen wees er op, dat het publiek niet alleen een handhaving van dezen

toestand accepteerde, maar zelfs een nog grootere stijging der winsten verwachtte.

Waren er reeds in het begin van het hausse-jaar 1929 lichtere reacties waarneembaar, deze werden echter weer tenietgedaan door nieuwe groepen beleggers en speculanten, die, in plaats van een vaste rente op 5% op de soliedste obligaties, aan een lager rendement op industriele fondsen de voorkeur gaven.

Terwijl in Amerika de conjunctuur haar hoogtepunt bereikte, werden in Europa reeds de eerste symptomen van de depressie waargenomen, welke depressie moest volgen uit de onevenwichtigheid tusschen koers en rendement, tusschen productievermogen en koopkracht.

De hierop volgende ineenstorting van de conjunctuur in Amerika leidde er toe, dat de depressie zich snel verbreidde over de geheele wereld, een waardedaling met zich meebrengend evenredig aan de snelle stijging vóór de crisis.

De aldus ontstane economische crisis zou misschien eerder zijn opgelost, ware het niet, dat in 1931 de algemeene toestand werd verscherpt door de toen beginnende financieele crisis, welke bijna noodzakelijk moest volgen op de voorafgaande waardedalingen.

Een nadere beschouwing hiervan zou ons te ver voeren en doen afdwalen van het te bespreken onderwerp: „De ontwikkeling van de sigarenindustrie na 1929”.

De bedoeling van deze inleiding over de algemeene wereldcrisis is dan ook geen andere, dan in het kort een overzicht te geven van de hierdoor ingetreden veranderingen in de algemeene structuur. De algemeene crisis wordt beïnvloed door een bijzondere crisis, terwijl ook omgekeerd de algemeene crisis vroeger of later haar stempel drukt op een of anderen bedrijfstak, waarin een bijzondere crisis heerscht.

Wanneer derhalve in dit hoofdstuk een algemeen overzicht wordt gegeven over de ontwikkeling van de sigarenindustrie na 1929, zal hierbij rekening moeten worden gehouden met de gevolgen, welke de algemeene economische crisis voor dezen bedrijfstak heeft gehad.

Niettegenstaande de dalende conjunctuur einde 1929, welke daling zich ook in 1930 zeer sterk voortzette, bleef de bedrijvigheid in de sigarenindustrie vrij constant en breidde zich hier en daar zelfs nog uit.

Tot einde 1930 bleef deze toestand gehandhaafd. Echter na het hoogseizoen voor de sigarenindustrie — de maanden October en

November — nam de bedrijvigheid meer en meer af met als gevolg ontslag van personeel, inkorting van werktijd en hier en daar zelfs stopzetting van kleinere bedrijven.

Deze toestand van 1930 bleef ook in 1931 voortduren, zij het dan met uitzondering van enkele seizoenoplevingen, waarin de bedrijvigheid weer eenigszins toenam, om na zulk een opleving sterker te dalen dan te voren.

Het best weerspiegelt zich de toestand gedurende 1931 in de werkloosheidscijfers verdeeld in geheel en gedeeltelijk werkloozen, waarin dan ook duidelijk de seizoeninvloeden op de bedrijvigheid van de industrie naar voren komen.

Deze cijfers berusten uitsluitend op de aantallen van de vakverenigingen, zoodat deze cijfers geen aanspraak kunnen maken op volledigheid. Zij geven echter een globale indruk van de bedrijvigheid in de sigarenindustrie gedurende 1931. Het aantal geheel of gedeeltelijk werkloozen bedroeg begin Januari 16%, begin April was dit percentage gestegen tot 24%, op einde October daalde het tot 9% om einde December wederom te stijgen tot 21%.¹⁾

Ook in 1932 werd de algemeene toestand van de sigarenindustrie over het geheel genomen niet veel beter, al ontstond er in enkele bedrijven een werkverruiming tengevolge van de aanpassing van die bedrijven aan de marktverhoudingen, met name de goedkoopere prijsklassen.

Hierbij kwam nog, dat de sigarenindustrie een gevoelig verlies leed op de exportmarkt, door de invoering van een tabaksaccijns van 20% op den detailprijs in Nederlandsch-Oost-Indië door welken maatregel de export naar Indië, vergeleken met 1931 terugliep met niet minder dan 45 %.

Deze achteruitgang van den export naar Nederlandsch-Indië was daarom zoo'n zwaar verlies voor de Nederlandsche industrie, omdat de export hier genoemd ongeveer 60% uitmaakt van den totalen Nederlandschen export.

Dat deze daling van den export hoofdzakelijk moet worden toegeschreven aan deze accijnsheffing, blijkt uit het feit, dat een accijnsheffing op een soortgelijk artikel n.l. de sigaret eveneens een exportverlies veroorzaakte.

Wat deze heffing van 20 % op de detailprijzen voor de sigarenindustrie beteekende, moge blijken uit de volgende berekeningen:

Stel dat de inkoopprijs voor den importeur van een sigaar met

---

¹⁾ Jaarverslag 1931 R.K. Sigaren- en Tabaksbewerdersbond.

een Nederlandschen detailprijs van 10 cent *f* 75.00 per duizend stuks bedraagt, dat hierop een korting wordt gegeven van 6%, dat vracht, assurantie en transportkosten *f* 2.50 per duizend bedragen en dat de winkelier minstens 15% op den detailprijs moet verdienen, dan zou, rekening houdend met een invoerrecht van *f* 1.50 per Kg. netto en een nettogewicht van 4.5 kg., de detailprijs in Indië vóór de accijnsheffing van deze sigaar moeten bedragen ongeveer 13 cent of *f* 130.00 per duizend stuks, wil de importeur een winst van ongeveer 10% kunnen maken.

Berekening:

Detailprijs Indie	<i>f</i> 130.00 per duizend
Bruto inkoopprijs	..... <i>f</i> 75.00
Korting 6%	....., 4.50
Netto inkoopprijs	..... <i>f</i> 70.50

Onkostenberekening:

Vracht, assurantie en transport....	<i>f</i> 2.50
Invoerrechten 4,5 kg à <i>f</i> 1.50 = ...	6.75
Winst winkelier 15%	....., 19.50
Delcredere, rente, reclame, en andere verkoopkosten	15.00

Totaal onkosten .. *f* 43.75 ..... *f* 43.75

Kostprijs importeur	<i>f</i> 114.25
Opbrengstprijs	130.00

Winst importeur ..... *f* 15.75

In procenten van den opbrengstprijs bedraagt de winst dus 12%.

Wordt nu echter in deze kostencalculatie de 20% accijns ingelascht, dan stijgen de totaalkosten van *f* 114.25 tot *f* 140.25, zoodat bij een detailprijs van *f* 130.00 de importeur inplaats van een winst van *f* 15.75 een verlies boekt van *f* 10.25 of 7.9%.

De inkooprijzen voor den importeur, reeds scherp gesteld, konden niet worden verlaagd, zoodat dus deze accijnsheffing moest gedekt worden door een verhooging van de detailprijzen. De in dit voorbeeld genoemde detailprijs moet gesteld worden op 17 cent of *f* 170.00 per duizend, wil de importeur van een behoorlijke winstmarge verzekerd zijn.

Met een detailprijs van *f* 170.00 per duizend wordt de berekening als volgt:

Bruto inkoopprijs	f 75.00
Korting 6 %	4.50
Netto inkoopprijs	<u>f 70.50</u>

Onkostenberekening:

Accijns 20% van detailprijs	f 34.00
Vracht assurance etc.	2.50
Invoerrechten	6.75
Winst winkelier	25.50
Delcredere, rente, reclame en verkoopkosten	<u>15.00</u>
Totaal onkosten ..	<u>f 83.75</u> .....f 83.75
Kostprijs importeur	f 154.25
Opbrengstprijs	170.00
Winst importeur	<u>f 15.75</u>

In procenten van den detailprijs bedraagt de winst dus 9.2%.

De (tengevolge van de invoering van den accijns) opgevoerde detailprijs verhoogt bij een gelijkblijvend winstpercentage het absolute winstcijfer d.i. de in geldswaarde uitgedrukte winst voor den winkelier, zoodat de mogelijkheid openblijft den detailprijs iets te verlagen door drukking van dit winstpercentage.

Hierteenover staat echter, dat een verhoogde detailprijs ook met zich medebrengt, een verhooging van kostenfactoren als delcredere en rente, hetgeen bij een eventueele verandering van het winstpercentage niet over het hoofd mag worden gezien.

De accijnsheffing bracht dus een detailprijsverhoging van 4 cent of in het algemeen van 30%, welke een geweldige terugslag had op het verbruik.

Deze verminderde export deed de werkloosheid in de verschillende bedrijven nog toenemen.

Was in de na-oorlogsche jaren, dank zij de in het vorige hoofdstuk besproken maatregelen van de overheid, de huisnijverheid meer en meer verdwenen, de toenemende werkloosheid in deze jaren was oorzaak dat deze vorm van industrie zich opnieuw uitbreidde en met haar goedkoopere producten de concurrentiestrijd nog verscherpte waardoor de opbrengstprijzen, juist door het toenemende aanbod in de goedkoopere prijsklassen meer en meer daalden.

Werd oorspronkelijk slechts door het randbedrijf en de kleinere fabrieken in deze goedkoopere prijsklassen geproduceerd, de toenemende verschuiving van de vraag naar goedkoopere producten, tengevolge van de steeds verder dalende koopkracht, was oorzaak, dat eerst de middenfabrikanten en na korteren tijd ook de grootfabrikanten genoodzaakt werden deze goedkoopere prijsklassen in hun productieschema op te nemen.

Het resultaat van dezen concurrentiestrijd is geweest een steeds verder afbrokkelen van de opbrengstprijzen ten koste van de rentabiliteit der bedrijven.

Een andere storing in het prijzenschema van de sigarenindustrie werd veroorzaakt door de devaluatie van den gulden op 26 September 1936.

De devaluatiebesluiten van Frankrijk en Zwitserland noopten de Nederlandsche regeering eveneens den gouden standaard los te laten.

Het gevolg was, dat de koersen der buitenlandsche valuta, direct aanzienlijk stegen, waardoor de groothandelsprijzen van de ingevoerde artikelen ook in belangrijke mate opliepen, sommigen zelfs met het volle bedrag van de depreciatie van den gulden.

Deze verhooging van grondstoffenprijzen beteekende voor de sigarenindustrie een nieuwe kostenverzwaring terwijl daartegenover tengevolge van reeds eerder aangehaalde oorzaken de opbrengstprijzen der eindproducten steeds verder daalden.

De gevolgen van de devaluatie kunnen voor de sigarenindustrie in het kort als volgt worden samengevat:

Zooals reeds werd betoogd stegen tengevolge van de devaluatie de prijzen van alle grondstoffen, die aan een wereldmarktprijs, onderhevig waren en door de wereldmarkt als zoodanig werden beïnvloed.

De belangrijkste grondstof voor de sigarenindustrie is de tabak. Toch dient hier een onderscheid gemaakt te worden in:

- a. Tabak uit eigen koloniën, dus tabak waarvan de prijzen genoteerd worden in eigen valuta.
- b. Tabak afkomstig uit andere werelddeelen, dus genoteerd in vreemde valuta.

De prijzen van de sub b genoemde tabakken stegen automatisch door de devaluatie tengevolge van de veranderde wissel-

koersen. Hoewel deze tabakken niet het belangrijkste deel uitmaken van de voor de sigarenindustrie benodigde hoeveelheid tabak en dus ook in den kostprijs niet een overwegende rol spelen, beteekende deze prijsstijging, gezien de daling van de opbrengstprijzen, toch voor de sigarenindustrie een niet te onderschatten verzwarende van de kosten en dus een nieuwe daling van de rentabiliteit.

Hoewel de prijzen van de sub a genoemde tabakken niet den directen invloed van de devaluatie ondervonden, was de indirecte invloed, tengevolge van de door de valutadepreciatie grooter geworden koopkracht der buitenlandsche vraag van dien aard, dat ook de prijzen van deze tabakken opliepen of althans minstens hun oud prijsniveau konden handhaven, zoodat in deze prijzen geen compensatie werd gevonden voor de hogere prijzen van de in buitenlandsche valuta genoteerde tabakken.

Wat betreft de prijzen van de andere grondstoffen, dienende voor verpakkingsmiddelen als hout, papier en blik, wordt over de geheele linie een prijsstijging waargenomen, waardoor eveneens de kostprijs ongunstig werd beïnvloed.

Een ander feit, waaraan hier nadere aandacht zal worden besteed, is de in 1934 ingevoerde accijnsverhoging.

Deze accijnsverhoging, n.l. het verdisconteerde bedrag van de omzetbelasting in den accijns, bedroeg voor sigaren $2\frac{1}{2}\%$, voor senioritas $5\frac{1}{2}\%$, zoodat de totale accijns werd $12\frac{1}{2}\%$ voor sigaren en $17\frac{1}{2}\%$ voor senioritas.

Kon in 1922, na de eerste invoering van den tabaksaccijns, het voornaamste argument van de voorstanders van het banderollesysteem n.l. dat dit stelsel de grootst mogelijke zekerheid gaf, dat de ingevoerde accijns op den consument zou worden verhaald, niet geheel en al ontzenuwd worden, aangezien toen niet was vast te stellen in welke mate de detailprijzen zouden zijn gedaald wanneer de accijns niet was ingevoerd, bij de accijnsverhoging van 1 Maart 1934 kan uit de verschillende cijfers met zekerheid worden aangetoond, dat deze verhoging uitsluitend en alleen gedragen wordt door hen van wie de belasting wordt geheven, in casu de producenten der afgewerkte producten.

In Principles of Economics wijdt Marshall een belangrijk hoofdstuk aan den invloed van een *Taxation* op de consumers rent.

In hoofdstuk XIII „Theory of changes of normal demand and supply in relation to the doctrine of maximum satisfaction” ¹⁾

¹⁾ Marshall, A. Principles of Economics. Book V. Hoofdstuk XIII. Londen 1930.

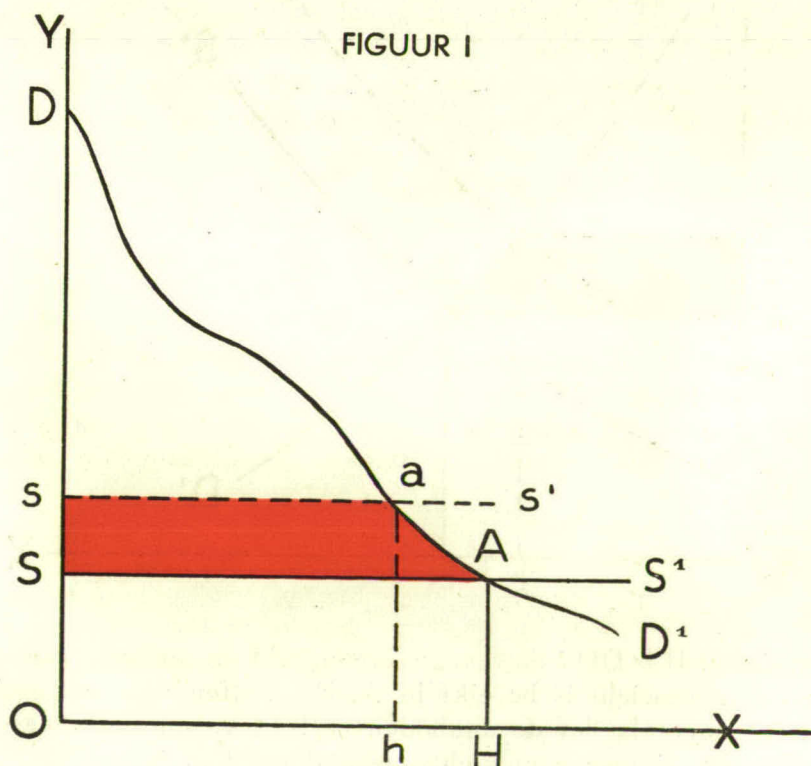
gaat Marshall uitvoerig de gevolgen na van veranderingen in de normale vraag of het normale aanbod en weegt hij de opbrengst en verlies van een belasting of premie af tegen het verlies of de winst aan consumers surplus voor goederen, vallende onder de wet van:

- a. Constante opbrengst;
- b. Verminderde opbrengst;
- c. Vermeerderde opbrengst.

Wij zullen ons niet verdiepen in de vraag hoe groot bij een bepaalde belasting het verlies aan consumers surplus, bij een premie de winst aan consumers surplus is.

Voor deze beschouwing is het voldoende vast te stellen, dat een accijns geheven op een bepaald product, mits verhaald op den consument in alle drie genoemde gevallen leidt tot een verlies aan consumers surplus.

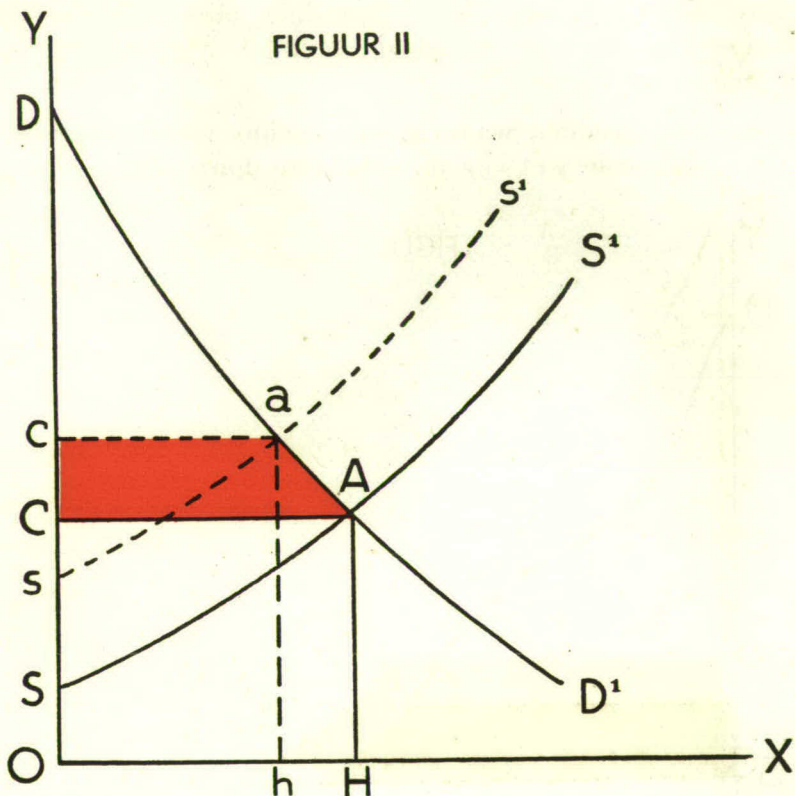
- a. Het product, waarvan een accijns wordt geheven, valt onder de wet van de constante opbrengst.

In deze figuur stelt DD 1 de vraagcurve, SS 1 de constante aanbodcurve voor. SS 1 snijdt DD 1 in A. Het consumers surplus wordt voorgesteld door het vlak DSA. Wanneer nu een accijns Ss geheven wordt, welke in den aanbodprijs wordt verdisconteerd, zal een nieuw evenwicht worden gevonden in a en wordt het nieuwe consumers surplus voorgesteld door het vlak Dsa. Hieruit volgt dus dat een verhooging van den aanbodprijs met het bedrag van den geheven accijns een verlies aan consumers surplus veroorzaakt, waarvan de grootte wordt voorgesteld door het vlak SsaA.

- b. Het product, waarvan een accijns wordt geheven, valt onder de wet van de afnemende meeropbrengst.

In figuur II is DD 1 de vraagcurve en SS 1 de aanbodcurve, zoodat een evenwicht is bereikt in A. Het heffen van een accijns is weer oorzaak, dat de aanbodcurve SS 1 verschuift naar ss 1, zoodat een nieuwe evenwichtstoestand ontstaat in a.

c. Het product, waarvan een accijns wordt geheven, valt onder de wet van de toenemende meer-opbrengst.

In figuur III stelt DD 1 weer de vraagcurve en SS 1 en ss 1 respectievelijk de oude en nieuwe aanbodcurve voor. A en a is respectievelijk het oude en nieuwe evenwicht.

Ook in dit geval, wanneer de goederen vallen onder de wet van de toenemende meer-opbrengst, veroorzaakt het verdisconteeren van den accijns in den prijs van het eindproduct een verlies aan consumers surplus, weergegeven door het vlak CcaA.

Uit deze drie voorbeelden van Marshall kan dus de conclusie worden getrokken, dat een accijns, geheven op goederen, onverschillig of deze vallen onder de wet van constante, afnemende of toenemende meer-opbrengst, alleen dan een verlies aan consumers surplus tengevolge heeft, dus alleen dan verhaalbaar is op de consumenten, wanneer de accijns een prijsverhoging der eindproducten tengevolge heeft. Ontstaat er dus geen verlies aan consumers surplus, dan wordt de accijns niet verhaald op den consument.

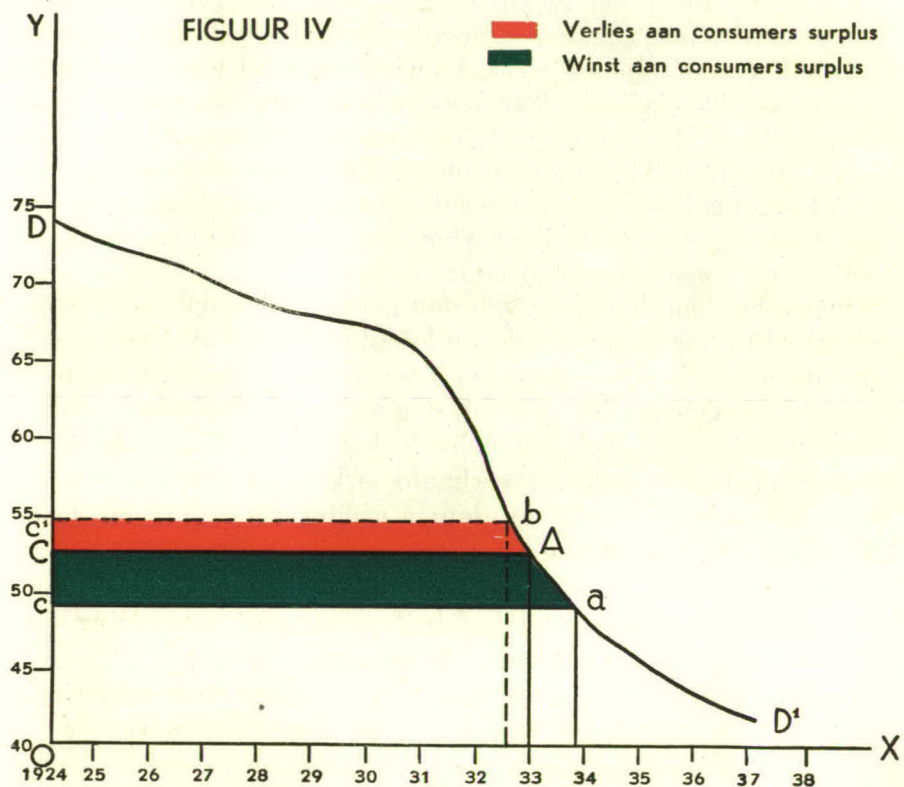
Herhaaldelijk is reeds aangetoond, dat de gemiddelde opbrengstprijs van sigaren steeds naar een lager niveau is verschoven.

Dit prijsverloop geeft het volgende beeld te zien :

Gemiddelde detailprijs per duizend stuks.

Jaren	Gem. det. prijs	Jaren	Gem. det. prijs
1924	f 72.98	1932	f 59.03
1925	„ 72.30	1933	„ 52.55
1926	„ 70.79	1934	„ 49.42
1927	„ 69.34	1935	„ 45.32
1928	„ 69.09	1936	„ 42.19
1929	„ 68.87	1937	„ 42.15
1930	„ 68.68	1938	„ 41.86
1931	„ 65.46	1939	„ 42.00

Wordt nu aan de hand van deze detailprijzen het verloop van de vraaglijn geconstrueerd, dan krijgen we het volgende beeld:

Het evenwicht in 1933, dus vóór de accijnsheffing, ligt in A. In 1934 wordt de accijns verhoogd en wel tot $12\frac{1}{2}\%$ voor sigaren en $17\frac{1}{2}\%$ voor senioritas. Een globale berekening op basis van een verkoop van 80% sigaren en 20% senioritas geeft een gemiddelde accijnsheffing van $13\frac{1}{2}\%$.

Wanneer deze vermeerdering van den accijns was verhaald op de consumenten, dan zou de opbrengstprijz in 1934 zijn geweest de prijs van 1933, vermeerderd met $3\frac{1}{2}\%$, dus $f\ 52.55 + f\ 1.84 = f\ 54.39$. Het nieuwe evenwicht in 1934 zou dan liggen in b, zoodat een verlies aan consumers surplus zou zijn ontstaan, voorgesteld in figuur IV door Cc1bA. In werkelijkheid was de nieuwe evenwichtsprijz in 1934 $f\ 49.42$, zoodat het evenwicht in 1934 komt te liggen in a. Hieruit volgt echter, dat na de accijnsheffing in plaats van een verlies aan consumers surplus een winst aan consumers surplus is ontstaan, waaruit dus zeer duidelijk blijkt, dat de in 1934 ingevoerde accijnsverhooging absoluut onverhaalbaar bleek op de consumenten. (CcaA)

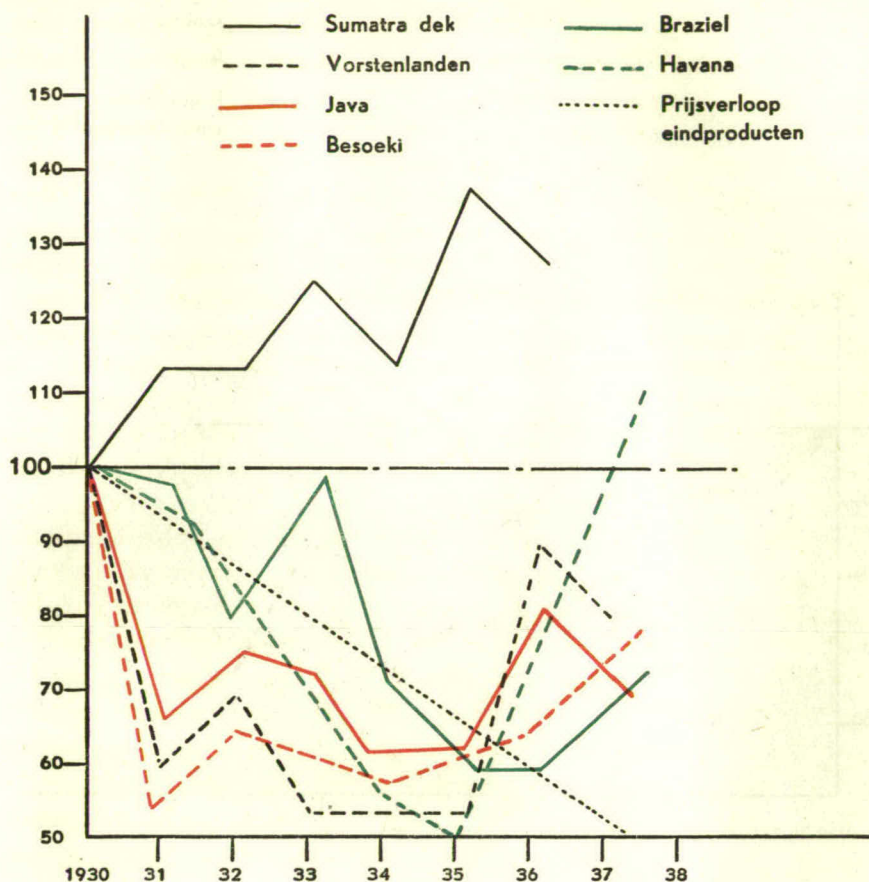
Tengevolge van de daling van den gemiddelden opbrengstprijz, veroorzaakt door de verminderde koopkracht van de vraag, ontstond na de accijnsverhooging een winst aan consumers surplus in plaats van een verlies, waaruit dus met zekerheid mag worden geconcludeerd, dat noch het geheele bedrag van de accijnsverhooging, noch een gedeelte verhaald is kunnen worden op den consument, waardoor dus de nieuwe accijnsverhooging ten laste kwam van hen van wie de accijns wordt geheven.

Het niet verhaalbaar zijn van de accijnsverhooging op de consumenten beteekende dus voor de fabrikanten een inschakeling van een nieuwen kostenfactor in het productieproces.

Wanneer echter de grondstoffenprijzen gedurende deze periode meer gedaald waren dan de prijzen der eindproducten, zou de toevoeging van dezen nieuwen kostenfactor geen vermindering van rentabiliteit hebben beteekend.

Maar zooals reeds is uiteengezet daalde niet alleen de grondstoffenprijzen niet sterker dan de prijzen der eindproducten, maar waren verschillende factoren zelfs oorzaak, dat die grondstoffenprijzen stegen.

In onderstaande grafieken zijn de prijzen der voornaamste grondstoffen teruggebracht tot indexcijfers, om het mogelijk te maken verschillende prijzen van gelijksoortige grondstoffen in één grafiek onder te brengen.

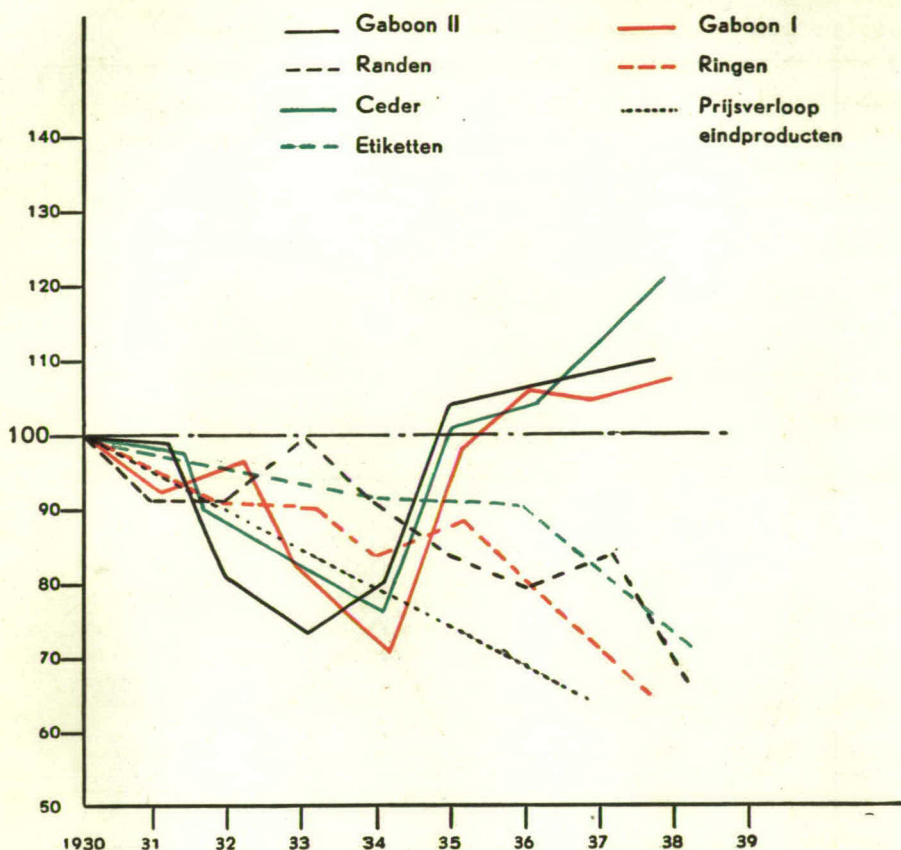

Uit dit prijsverloop blijkt, dat de prijzen van Sumatra-dek het meest zijn opgelopen, hetgeen in verband met de reële waarde van dit soort tabak in de kostencalculatie voor de sigarenindustrie uit rentabiliteitsoogpunt van het grootste belang is.

Hoewel van niet zoo'n groote beteekenis, zijn de kostprijzen van de verpakkingsmiddelen eveneens van belang in de kostencalculatie.

Het prijsverloop van dit soort grondstoffen wordt weergegeven in de volgende grafiek, waarin de prijzen weer tot indexcijfers zijn teruggebracht :

Ook in deze grafiek constateeren we een onevenwichtigheid in de daling van de prijzen der productiemiddelen en de prijzen der eindproducten.

De houtprijzen zijn na 1934 zelfs belangrijk gestegen tengevolge van de prijsovereenkomst der sigarenkisten-fabrikanten.

De blikprijzen, het verpakkingsmiddel voor doosjes van 10 stuks, moesten achterwege blijven bij gebrek aan voldoende gegevens. Ten aanzien hiervan kan worden opgemerkt, dat vooral na de devaluatie deze prijzen aanmerkelijk zijn gestegen, omdat ofwel de benodigde grondstoffen voor de fabricage der doosjes, ofwel de doosjes zelf van buitenlandschen oorsprong zijn.

Uit bovenstaande moge blijken, dat de verhooging van den accijns niet kon worden gevonden in de lagere prijzen der pro-

ductiemiddelen, zoodat deze accijnsverhooging dus een nieuwen kostenfactor werd, waardoor de rentabiliteit van de sigaren-industrie belangrijk verminderde.

Werd de verschuiving van den prijs der eindproducten reeds geïllustreerd door de daling in de gemiddelde opbrengstprijzen, de verbruikscijfers, na 1934 door de splitsing in den accijns voor sigaren en senioritas voor beide groepen afzonderlijk bekend geworden, demonstreeren nog beter de verschuiving naar het goedkoopere product: ¹⁾

SIGARENVERBRUIK : ²⁾

Detailprijs	1934		1935		1936	
	Aantal	%o	Aantal	%o	Aantal	%o
15 cent	4.044.538	0.41	2.980.150	0.28	2.831.581	0.26
12 "	14.082.179	1.42	9.018.009	0.86	7.450.179	0.67
10 "	95.354.927	9.63	61.389.391	5.85	46.009.935	4.17
8 "	128.975.383	13.01	103.323.260	9.84	76.409.666	6.92
6 "	311.544.471	31.46	262.137.308	24.96	231.992.732	20.96
5 "	94.138.653	9.51	117.664.487	11.21	76.330.133	6.89
4 "	91.201.200	9.21	112.006.654	10.67	188.774.640	17.07
3 "	210.502.859	21.26	364.846.666	34.75	456.322.727	41.12
Totaal	990.189.028		1.049.969.760		1.107.003.127	

Detailprijs	1937		1938		1939	
	Aantal	%o	Aantal	%o	Aantal	%o
15 cent	2.642.052	0.22	2.396.748	0.46	2.563.119	0.19
12 "	7.288.909	0.62	6.137.392	0.91	6.048.858	0.45
10 "	44.050.793	3.72	39.545.516	3.19	37.518.617	2.81
8 "	75.432.236	6.37	68.975.502	5.57	68.559.115	5.13
6 "	251.412.290	21.22	261.482.738	21.12	288.007.878	21.53
5 "	71.355.698	6.02	75.257.904	6.08	103.966.149	7.77
4 "	199.902.855	16.87	230.943.993	18.65	278.636.048	20.08
3 "	515.816.662	43.55	533.333.769	43.07	546.905.625	40.89
Totaal	1.184.613.313		1.238.328.815		1.337.542.366	

¹⁾ Senioritas zijn kleinere sigaartjes met een gewicht beneden drie en een halve Kg. per duizend stuks. Het verschil tusschen sigaren en senioritas komt ook tot uiting in de loonregelingen, waarin het loon voor beide soorten geheel verschillend is vastgesteld.

²⁾ In de totalen van deze tabellen zijn begrepen de verbruikscijfers van de niet vermelde prijsklassen, terwijl bovendien geen rekening is gehouden met de door het rijk terug ontvangen zegels.

SENORITASVERBRUIK : ¹⁾

Detailprijs	1934		1935		1936	
	Aantal	o/o	Aantal	o/o	Aantal	o/o
5 cent	41.209.715	9.42	27.737.739	7.27	16.807.487	4.77
4 "	25.300.362	5.79	20.014.022	5.54	11.329.841	3.21
3 "	208.970.328	47.49	152.154.543	39.88	113.652.255	32.24
2 1/2 "	61.690.820	14.11	76.306.032	20.00	93.576.022	26.54
2 "	39.756.276	9.09	50.417.058	13.21	62.380.336	17.69
1 3/4 "	51.186.000	11.70	51.820.660	13.58	52.807.010	14.98
Totaal	437.269.408		381.574.372		352.510.923	

Detailprijs	1937		1938		1939	
	Aantal	o/o	Aantal	o/o	Aantal	o/o
5 cent	15.049.848	4.79	14.665.156	4.71	15.771.157	4.64
4 "	7.382.311	2.55	8.134.976	2.61	7.147.955	2.10
3 "	93.156.035	29.67	112.797.008	36.22	127.679.170	37.53
2 1/2 "	85.489.817	27.22	71.756.965	23.04	79.730.876	23.44
2 "	66.656.274	21.22	58.098.775	18.66	64.682.040	19.01
1 3/4 "	44.463.770	14.17	44.210.040	14.20	41.298.540	12.14
Totaal	313.967.450		311.414.120		340.192.341	

Wanneer de verbruikscijfers van 1934 gelijk gesteld worden aan 100 en de volgende jaren tot dit cijfer worden herleid, dan krijgt men het volgende overzicht van indexcijfers.

SIGARENVERBRUIK :

Jaren	15 ct.	12	10	8	6	5	4	3
1934	100	100	100	100	100	100	100	100
1935	72	65	64	80	84	125	123	173
1936	70	53	48	59	73	81	207	217
1937	65	52	46	58	80	76	219	245
1938	60	44	42	53	84	80	253	254
1939	63	43	39	53	92	110	305	259

¹⁾ In de totalen van deze tabellen zijn begrepen de verbruikscijfers van de niet vermelde prijsklassen, terwijl bovendien geen rekening is gehouden met de door het rijk terug ontvangen zegels.

SENIORITASVERBRUIK :

Jaren	5 ct	4	3	2½	2	1¾
1934	100	100	100	100	100	100
1935	67	80	73	123	126	101
1936	41	45	55	150	156	104
1937	37	29	45	139	166	87
1938	36	32	54	116	145	86
1939	38	28	61	129	162	81

De geweldige verschuiving in het verbruik naar de goedkoopere prijsklassen werd mogelijk gemaakt door de Tabakswet, waarin als minimumprijs voor sigaren was vastgesteld 3 cent.

Hierdoor werd het verschil tusschen den prijs van sigaren en senioritas zoo gering, dat een verschuiving van het verbruik van senioritas naar sigaren niet kon uitblijven. Dit blijkt ook uit bovenvermelde verbruikscijfers, immers het totaal verbruikscijfer van sigaren en senioritas samen stijgt, terwijl het verbruikscijfer van senioritas daalt.

Deze verschuiving, mogelijk gemaakt door vaststelling van een te lagen minimumprijs voor sigaren, verminderde opnieuw de rentabiliteit van de sigarenindustrie.

Neemt men aan, dat voor 3 cents sigaren en 3 cents senioritas hetzelfde bedrag wordt gecalculeerd voor benoodigde grondstoffen en verpakkingsmiddelen, welke beiden in de praktijk voor senioritas voordeliger zijn, dan nog, is niettegenstaande de meerdere accijns van 5%, de rentabiliteit van de senioritas voor den producent grooter dan van sigaren.

De accijns van sigaren met een detailprijs van 3 cent bedraagt 12½% van $f\ 30.00 = f\ 3.25$; voor senioritas 17½% van $f\ 30.00 = f\ 5.25$, dus $f\ 1.50$ meer voor senioritas dan voor sigaren.

Hiertegenover staat, dat het grondloon voor sigaren van 3 cent contractueel is vastgesteld op $f\ 10.25$ per duizend stuks, voor senioritas op $f\ 6.60$. Vermeld dient echter te worden, dat het loon voor senioritas in de praktijk ongeveer 10% hooger zal liggen, tengevolge van de te betalen technische moeilijkheden voor lengte en dikte.

Het loonvoordeel per duizend stuks voor senioritas mag dus minimum gesteld worden op $f\ 2.50$, zoodat de productie van

senoritas, niettegenstaande een meerdere accijns van f 1.50, voor de producenten rendabeler is dan de productie van de goedkoopste sigaren.

Het vaststellen derhalve van een minimum banderolleprijs van 3 cent voor sigaren, heeft in de praktijk een verschuiving tengevolge gehad van senioritas naar sigaren ten koste van de rentabiliteit der betrokken industrieën en mede ten nadeele van de totaalopbrengst van den accijns, omdat door deze verschuiving een gedeelte van het verschil in heffing op sigaren en senioritas werd te niet gedaan.

Uit onderstaande berekening volgt hoe groot de nieuwe financiële last was welke aan de industrie door de accijnsverhooging werd opgelegd.

De totale waarde van het verbruik was in 1935 f 64.761.590.00. Bij een heffing van 10% accijns zou het op te brengen accijnsbedrag f 6.476.159.00 geweest zijn, zoodat in dit geval voor producenten en detaillisten een bedrag overbleef van f 64.761.590.00 — f 6.476.159.00 = f 58.285.431.00.

Wordt als gemiddeld winstpercentage voor de detaillisten aangenomen 25% van den detailprijs, dan bedraagt deze winst over een verbruik van f 64.761.590.00 = f 16.190.397.00, in welk geval aan de producenten toekwam f 58.285.431.00 — f 16.190.397.00 = f 42.095.034.00.

Door de accijnsverhooging wordt deze berekening voor 1935 echter als volgt :

Van het totaal verbruik in 1935, groot f 64.761.590.00 werd in 1935 f 10.709.411.00 verbruikt met een belasting van $17\frac{1}{2}\%$ en f 54.052.175.00 belast met $12\frac{1}{2}\%$.

Het totaalbedrag aan accijns voor 1935 bedraagt derhalve :

$17\frac{1}{2}\%$ van f 10.709.411.00	=	f 1.904.147.63
$12\frac{1}{2}\%$ van f 54.052.175.00	=	f 6.756.521.88
Totaalopbrengst	=	<u>f 8.660.669.51</u>

25% winst voor den detailhandel = f 16.190.397.00, zoodat dus na de accijnsverhooging aan de producenten toekomt een bedrag van f 64.761.590.00 verminderd met den totaalopbrengst van den accijns en de winst van den detailhandel = f 39.910.524.00. De accijnsverhooging beteekent dus voor de sigarenindustrie een

mindere opbrengst van $f\ 42.095.034.00 - f\ 39.910.524.00 = f\ 2.184.510.00$ of $f\ 1.52$ per duizend stuks bij een totaal verbruik van 1.431.535.122 stuks.

Gezien de steeds toenemende onevenwichtigheid tusschen kostprijs en opbrengstprijz baart het geen verwondering, dat het rationalisatieproces zich in de sigarenindustrie in een steeds sneller tempo ging voltrekken.

Werd deze rationalisatie in het begin nog gevonden door mechaniseering van de grondstoffenbereiding, zoodat in dit ontwikkelingsstadium van de rationalisatie het sigarenmakersvak als zoodanig onaangetast bleef, allengs eischte echter het rentabiliteitsprincipe een steeds verder doorvoeren van die rationalisatie, waardoor ook het vak, dus het maken van het afgewerkte product, in het mechanisatieproces moest worden betrokken.

Dit mechanisatieproces, noodzakelijk geworden door een onjuiste verhouding van opbrengstprijzen en kostprijzen, werd echter zelf oorzaak van een nog grootere afbrokkeling der opbrengstprijzen.

De vooruitgaande techniek bracht steeds meer en meer geperfectioneerde machines zoowel voor de fabricage van halffabrikaten — hier worden bedoeld de bosjesmachines — als machines voor het compleet afgewerkt product, waardoor de productiecapaciteit der bedrijven en meer speciaal van de kapitaalkrachtige grootbedrijven dermate werd uitgebreid, dat deze het verbruik overtrof en een overproductie in de sigarenindustrie deed ontstaan.

Een verblijdend feit is geweest, dat de compleetmachines in ons land nooit een vooraanstaande rol hebben gespeeld tengevolge van de hooge eischen, welke door het Nederlandsche publiek aan de sigaar worden gesteld, vooral wat betreft de verschillende modellen.

Anders is het gesteld met de bosjes- of wikkelmachines, waarmee het halffabrikaat wordt vervaardigd, n.l. het bosje. Deze bosjes moeten door de sigarenmakers worden opgedekt, d.w.z. voorzien worden van een dekblad.

Voor „het werken op eigen hand”, dus het compleet vervaardigen van het product met de hand, mag een productiecapaciteit worden aangenomen van 1700 stuks per week per sigarenmaker. Worden de bosjes echter machinaal gemaakt en is de sigarenmaker alleen belast met het opdekken van die bosjes, dan stijgt

genoemde productiecapaciteit tot 2600 stuks per week per sigarenmaker. De machinale productie van het halffabrikaat schiep derhalve de mogelijkheid van een productievermeerdering van ongeveer 50%.

Deze toename van de productiecapaciteit blijkt ook, hoewel niet in die mate, uit de cijfers der arbeidsproductiviteit.

Dat deze cijfers niet zoo sterk spreken is een gevolg van het feit, dat zij betrekking hebben op alle in de bedrijven werkzaam zijnde arbeiders. Daar door de inschakeling van machines jeugdige arbeidskrachten in het productieproces werden opgenomen, noodzakelijk voor de bediening der machines, moeten de aldus verkregen cijfers der arbeidsproductiviteit een minder scherp beeld geven van de door de invoering van machines grooter geworden productiecapaciteit.

Het onderzoek naar de arbeidsproductiviteit in de sigarenfabrieken, ingesteld door de Arbeidsinspectie, gaf het volgende resultaat.

Bij den opzet van dit onderzoek werd een indeeling gemaakt in drie hoofdklassen te weten :

- a. Fabrieken die alleen sigaren maken in de duurdere prijsklassen.
- b. Fabrieken die zoowel in de duurdere als goedkoopere prijsklassen produceeren.
- c. Fabrieken die alleen het allergoedkoopste product maken.

De sub c genoemde bedrijven worden in dit onderzoek direct uitgeschakeld, omdat dit meestal bedrijven waren, welke met compleetmachines werkten.

Voor het bepalen van de indexcijfers der arbeidsproductiviteit werd uitgegaan van het aantal per man-dag gemaakte sigaren. Hierbij dient nogmaals gewezen te worden op het feit, dat het aantal man-dagen genomen werd van het geheele personeel, dus inclusief magazijn- en kantoorpersoneel. Het onderzoek in de sub a en b genoemde fabrieken leidde tot het volgende resultaat:

Jaren	Aantal ondern.	Totaal gemaakt × 1000	Aantal sig.man dagen × 1000	Sigaren per man dag	Indexcijfers der arb.prod. 1929 = 100
1925	16	199.8	1.173	170	97
1926	16	216.3	1.276	169	97
1927	16	240.8	1.415	171	98
1928	17	291.2	1.636	178	102
1929	19	347.4	1.981	175	100
1930	21	429.2	2.295	187	107
1931	22	435.8	2.350	185	106
1932	21	394.9	2.075	190	109
1933	21	396.1	2.014	197	113
1934	21	440.1	2.157	204	117
1935	22	465.1	2.261	206	118
1936	23	569.1	2.602	219	125

Wordt nu aangenomen, dat deze cijfers, hoewel onvolledig, toch eenigszins een maatstaf zijn voor de geheele industrie en worden naast deze cijfers de indexcijfers geplaatst van de totale Nederlandsche productie, welke zijn gebaseerd op het binnenlandsch verbruik plus uitvoer min invoer, dan wordt het volgende overzicht verkregen:

Jaren	Indexcijfers productie	Indexcijfers arbeids-productiviteit
1925	76	97
1926	85	97
1927	89	98
1928	94	102
1929	100	100
1930	101	107
1931	100	106
1932	98	109
1933	101	113
1934	103	117
1935	103	118
1936	105	125

Hieruit volgt dus, dat tusschen 1932 en 1936 de productie is gestegen van 98 tot 105, een stijging dus van 7 punten of 7.1%, terwijl daartegenover de arbeidsproductiviteit in diezelfde periode steeg van 109 tot 125 dus met 16 punten of 14.7 %.

De strijd om het bestaan tusschen de sigarenfabrikanten werd hierdoor nog aanzienlijk verscherpt, een strijd, waarvan de einduitslag niet twijfelachtig kan zijn en een overwinning zal worden voor den financieel sterkeren grootfabrikant.

Maar ook de strijd om het bestaan op de arbeidsmarkt werd door de steeds toenemende werkloosheid, mede tengevolge van de zich snel voltrekkende mechanisatie, aanmerkelijk toegespitst.

Uit de verschillende kostenfactoren moest een keus worden gedaan om besparing te verkrijgen.

Op den factor grondstoffen een besparing te vinden was absoluut onmogelijk, gezien de stijgende prijzen van deze producten, vooral door de veranderde wisselkoersen. De factor accijns is een door den wetgever vastgestelde onveranderlijke grootheid, welke derhalve ook geen besparingsmogelijkheid biedt. Rest dus nog de kostenfactor onkosten in het algemeen en de factor loonen.

Op fabricage-, verkoop- en algemeene onkosten kan misschien hier en daar een besparing worden gevonden, maar in het algemeen zal een dergelijke besparing zoo gering zijn, gezien het kostenpercentage van dezen factor in de totale calculatie, dat hierdoor de daling van de opbrengstprijzen in de verhouding kosten - opbrengstprijzen niet kan worden opgevangen. Dat deze besparing in het algemeen gering zal zijn moet noodzakelijk worden toegeschreven aan het feit, dat bij het zoeken naar een eventueele besparings-mogelijkheid de post verkoopkosten, welke voornamelijk bestaat uit kortingen, reducties, omzetboni, onkosten reizigers en de reclame, vooral de laatste jaren, gezien den geweldigen concurrentiestrijd, geen enkele besparingsmogelijkheid biedt zonder schade te berokkenen aan den eenmaal met veel moeite verworven omzet.

Blijft nu nog alleen de factor loonen.

Zooals reeds werd aangetoond hebben de loonen in de sigaren-industrie door de dalende opbrengstprijzen een minimum-grens bereikt, een grens welke reeds door velen wordt beschouwd en terecht als niet meer in overeenstemming met de sociale rechtvaardigheid. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat hier direct de vraag zal worden opgeworpen: „Hoe kan op dezen kostenfactor nog een besparing worden gevonden, zonder tekort te doen aan het begrip rechtvaardig loon”?

En toch kan door de gedeeltelijke vervanging van den handenarbeid door de machinale productie een besparing op de productiekosten-factor loon worden gevonden, zonder de sociale

rechtvaardigheid van het reële loon aan te tasten, ja zelfs wordt door de gedeeltelijke machinale productie — hier wordt bedoeld de inschakeling van de bosjesmachines — de minimum loongrens op een hoger niveau gebracht.

Hierbij dient echter te worden opgemerkt, dat op deze plaats wordt geabstraheerd van de consequenties, welke de mechanisatie op ander gebied met zich mede heeft gebracht, en dat hier dus alleen op bedrijfseconomische gronden wordt aangetoond, dat door de mechanisatie de verhouding kostprijs - opbrengstprijs in overeenstemming kan worden gebracht met het rentabiliteitsprincipe.

De loonen, nog steeds gebaseerd op de opbrengstprijzen, daalden evenredig hiermede, hetgeen tot gevolg had, dat de minimum loongrens in de sigarenindustrie werd bereikt, ja zelfs voor de minder bekwame en vooral langzamer werkende arbeiders reeds werd overschreden. Niettegenstaande deze minimum loonen kon toch het goedkoopste product niet rendabel gemaakt worden, wanneer niet de handenarbeid gedeeltelijk kon worden vervangen door de machinale productie.

Dat dit van groot belang is voor de rentabiliteit der bedrijven, moge blijken uit de volgende in procenten uitgedrukte kostenverhouding, welke globaal genomen voor de sigarenindustrie kan worden opgesteld, en waaruit de belangrijkheid van iederen kostenfactor zeer scherp naar voren komt.

KOSTENVERHOUDING

Grondstoffen :

a) Tabak	23 %
b) andere	7 %
Loonen	34 %
Sociale lasten	2.5 %

Onkosten :

a) Fabricagekosten)	
b) Verkoopkosten) ..	16.5 %
c) Algem. kosten)	
Accijns	17 %
Totaal	100 %

Dat het accijns-percentages in deze kostenverhouding aanmerkelijk hoger ligt dan in de Tabakswet is vastgesteld, is 'n gevolg van het feit, dat de accijns geheven wordt op den detailprijs.

Het in de Tabakswet vastgestelde percentage komt hierdoor in den kostprijs van de fabrikanten veel hooger te liggen en kan ongeveer gesteld worden op 17%.

Uit dit overzicht blijkt, dat de kostenfactor loon het grootste percentage uitmaakt van den totalen kostprijs, een percentage dat met inbegrip van sociale lasten 36.5% van het totaal bedraagt. ¹⁾

Het rentabiliteitsprincipe eischt een bepaalde verhouding tusschen kosten en opbrengst, waardoor een winst ontstaat op het gebezigde kapitaal. Dalen derhalve de opbrengstprijzen dan zal evenredig hieraan de kostprijs moeten dalen.

De machinale productie geeft den fabrikant een besparing van 35% op het uit te keeren loon, zonder aan het reëel loon van de arbeiders tekort te doen. Deze besparing bedraagt, in geld uitgedrukt, voor de goedkoopere sigaren ongeveer f 4.— per duizend stuks.

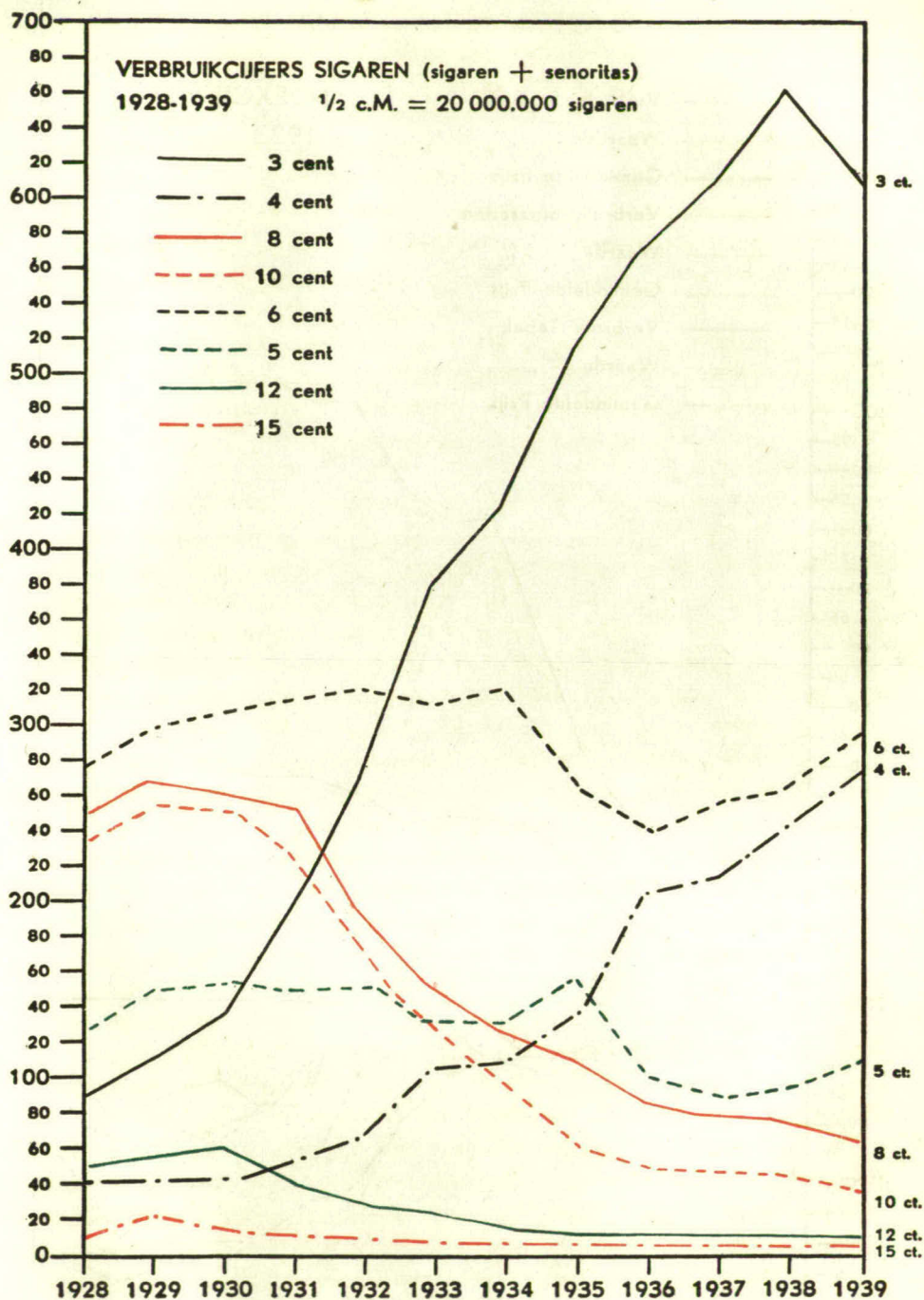
Deze besparing komt echter niet geheel en al ten goede aan den fabrikant. Naast kapitaals-investeering bracht de invoering van de machines nog andere nieuwe kosten met zich mede. De totale kosten, verbonden aan de invoering van machines, kunnen globaal gesteld worden op f 2.50 per duizend stuks, zoodat de machinale productie den fabrikant een netto winst oplevert van ongeveer f 1.50 per duizend sigaren op den productiekostenfactor loon.

Door deze besparing kon dus de accijnsverhooging, welke voor den producent een mindere opbrengst beteekende van f 1.52 per duizend stuks, volledig worden opgevangen.

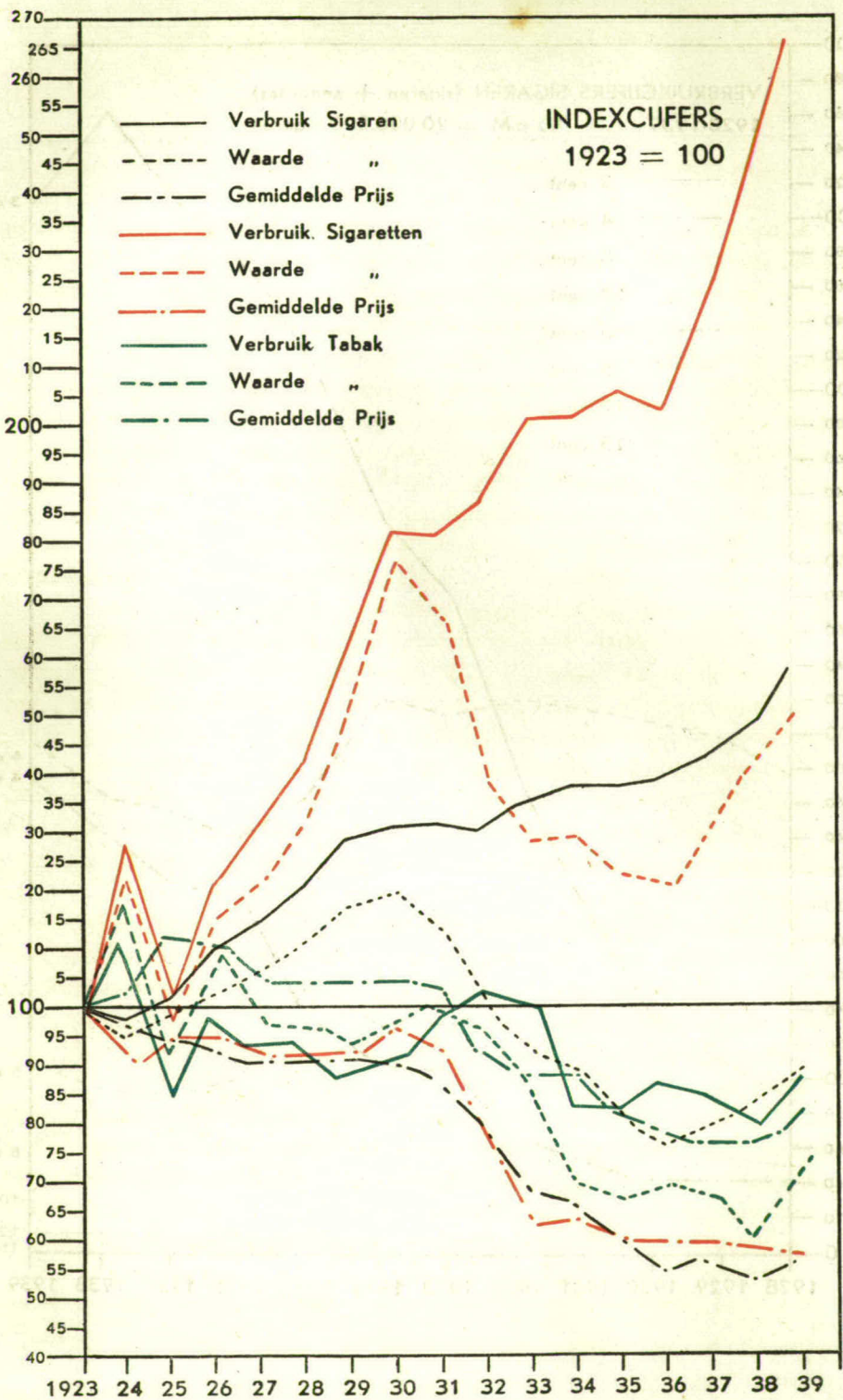
De consequenties van algemeen economischen en socialen aard, voortvloeiende uit de toenemende mechanisatie en waarvan in de vorige beschouwing werd geabstraheerd, zijn echter oorzaak geweest van het ingrijpen van de regeering in het mechanisatieproces van de sigarenindustrie en hebben geleid tot de tot standkoming van de mechanisatiewet, waardoor de machinale productie in de sigarenindustrie aanzienlijk werd beperkt.

Resumeerend is de conclusie gerechtvaardigd, dat de steeds ongunstiger wordende toestand in de sigarenindustrie, na de crisis van 1929, een gevolg is geweest van een, tengevolge van allerlei oorzaken, niet goed functioneerend prijzenstelsel, waarin het causaal verband tusschen de prijzen der productiemiddelen en de prijzen der eindproducten, welk causaal verband op grond van het rentabiliteitsprincipe als primair moet worden aanvaard, op de meest ingrijpende wijze werd verstoord.

¹⁾ Het loon in deze berekening is gebaseerd op de middenklas.

B. De mechanisatiewet.

Op grond van de steeds toenemende werkloosheid in de sigarenindustrie, tengevolge van de voortschrijdende mechanisatie, zijn de werklieden-organisaties er toe overgegaan een actie te voeren om te komen tot beperking van de mechanisatie in de sigarenindustrie.

Na reeds eerder een verzoek te hebben gericht aan den Minister van Economische Zaken om maatregelen te nemen tegen den invoer van machines uit Duitschland — welke in verband met het in Duitschland ingestelde verbod van machines — tegen uiterst lage prijzen in Nederland op de markt werden gebracht, werd door de samenwerkende arbeidersorganisaties een conferentie aangevraagd aan de patroonsorganisatie ter bespreking van den machinalen arbeid in de sigarenindustrie.

Deze conferentie had plaats op 23 April 1934 te Amsterdam. Het standpunt van de werkliedenorganisaties op deze vergadering uiteengezet komt in het kort hierop neer, dat door den machinalen arbeid de werkloosheid in de sigarenindustrie dergelijke vormen gaat aannemen, dat bij de arbeiders de vrees ontstaat, dat, wanneer geen paal en perk wordt gesteld aan deze voortschrijdende mechanisatie, het sigarenmakersvak na korteren of langeren tijd geheel van de Nederlandsche markt zal verdwijnen.

Verder werd nog op het feit gewezen, dat deze toenemende werkloosheid aan de regeering nieuwe financieele offers zal vragen, zoodat ook de regeering gebaat zal zijn bij een inperking van de mechanisatie.

De patroonsorganisaties stellen hiertegenover het volgende standpunt:

De toenemende concurrentie van het randbedrijf ¹⁾ in de goedkoopere prijsklassen, maakt het voor den bonafiden fabrikant noodzakelijk een anderen weg te zoeken om deze concurrentie op de markt te kunnen bestrijden.

Gebonden aan de in de C.A.O. opgenomen bepalingen moest

¹⁾ Onder randbedrijven moeten worden verstaan die ondernemingen, welke niet gebonden zijn aan het algemeene collectieve arbeidscontract en dus wat betreft loonen en sociale bepalingen niet aan minimum grenzen zijn gebonden.

naar een andere manier gezocht worden om eveneens het goedkoopere product rendabel te kunnen maken. De hiervoor meest geschikte rationalisatie-methode was de invoering van den machinalen arbeid.

Niettegenstaande bovengenoemde feiten voelen de werkgevers voor de bezwaren door de werklieden naar voren gebracht. Zij stellen daartegenover, dat in de C.A.O. dan een loon gecreëerd moet worden, waardoor het ook voor den bonafiden fabrikant mogelijk wordt dit goedkoopere product te maken. Want indien een dergelijke regeling niet in de C.A.O. wordt opgenomen, zal een uitschakeling van de machines tevens beteekenen een uitschakeling van de 3 en zelfs 4 cents sigaren voor de bonafide fabrikanten, waardoor het randbedrijf wordt bevoordeeld. Deze uitschakeling beteekent beperking van de concurrentie op hun speciale markt, de markt van het goedkoopere product, waarmee noch arbeiders noch producenten zijn gebaat.

De werkliedenorganisaties gingen met deze redeneering niet accoord en beweerden dat de fout, welke in dit standpunt gemaakt werd, lag in het niet zuiver stellen van het probleem.

Een stopzetting van machines beteekent immers werkverruiming, waardoor de werkloosheid — de oorzaak immers van het ontstaan van het randbedrijf — zou worden opgeheven en automatisch een beperking van de goedkoopere producten zou moeten volgen. Zij waren derhalve van meening, in tegenstelling met de werkgevers, dat de stopzetting van de machines primair was en niet zooals laatstgenoemden deden voorkomen de concurrentiemogelijkheden van de bonafide producenten op de markt van het goedkoopere product, zoodat alvorens tot stopzetting van de machines kon worden overgegaan, de loonen voor de goedkoopste prijsklassen op die concurrentiebasis zouden moeten worden ingesteld.

Dat op deze conferentie geen overeenstemming werd bereikt is niet te verwonderen, daarvoor was het op te lossen probleem van te ingrijpenden aard en had men met de meest contrasterende belangen te maken.

Het resultaat van deze conferentie was dan ook alleen, dat er een commissie zou komen, bestaande uit 4 leden van de werkgeversvereenigingen en 4 leden van de werkliedenorganisaties, welke commissie tot taak zou hebben het mechanisatieprobleem nader te onderzoeken en aan de hand van dit onderzoek een plan uit te werken om te komen tot een voor beide partijen bevredigende oplossing.

De werkzaamheden van deze commissie verliepen echter niet zoo vlot als oorspronkelijk werd gedacht en de samenwerking met werkgevers stuitte steeds op grooter moeilijkheden. Het resultaat van dit door de commissie ingestelde onderzoek was dan ook practisch nihil, hetgeen moge blijken uit het schrijven van de beide werkgeversverenigingen, gericht aan de vier samenwerkende werkliedenorganisaties van 6 Juli 1934.

Mijne Heeren,

In antwoord op Uw beide brieven van 15 en 27 Juni j.l. hebben wij de eer U mede te deelen, dat volgens gedane toezegging de kwestie van beperking van den machinalen arbeid in onze instanties breedvoerig is besproken.

Deze besprekingen hebben in beide Verbonden geleid tot de conclusie, dat thans geen basis aanwezig is voor een vruchtdragende bespreking van dit punt.

Derhalve kunnen wij niet treden in Uw verzoek om U tot een nadere conferentie terzake uit te noodigen.

Hoogachtend,

Namens de Vereeniging van Sigarenfabrikanten
(w.g.) Steinkühler, Secr.

Namens het Verbond van Sigarenfabrikanten
(w.g.) B. Colenbrander, Secr.

Uit dit schrijven blijkt duidelijk, dat, vooralsnog van den kant van de werkgevers, op geen medewerking kon worden gerekend inzake de actie tot beperking van den machinalen arbeid.

Hoewel door deze weigering van de zijde der werkgevers genoemde actie aanmerkelijk werd verzwakt, hebben de werkliedenorganisaties hun pogingen om te komen tot een beperking van den machinalen arbeid toch doorgezet en in een adres aan den Minister van Economische Zaken de stopzetting van de compleet- en bosjesmachines verzocht.

Het voornaamste argument in dit request, op grond waarvan tot stopzetting van genoemde machines werd aangedrongen, was de toenemende werkloosheid.

Verder wordt in dit request nogmaals gewezen op het feit, dat deze toenemende werkloosheid steeds grootere finantieele offers vraagt van de overheid, terwijl daartegenover de meerdere winsten, ontstaan door het in bedrijf stellen van machines, door de meeste fabrikanten aangewend worden voor concurrentie-

doeleinden in den vorm van kortingen, omzetboni en reclame.

Op grond van deze feiten wordt den Minister verzocht in te grijpen in het mechanisatieproces van de sigarenindustrie.

In de Memorie van Toelichting worden ter staving van de in het request aangehaalde argumenten enkele cijfers gegeven.

De toename van de werkloosheid wordt aangetoond uit de cijfers van het aantal verloren werkdagen.

1930	237.039
1931	498.636
1932	918.760
1933	1013.785

Dat deze werkloosheid, welke in 1934 nog steeds stijgt, moet worden toegeschreven aan de toename van het aantal machines, moge blijken uit de volgende cijfers.

Aangenomen mag worden, dat het gebruik van machines in 1930 nog zeer miniem was, terwijl reeds in 1934 740 machines in bedrijf waren gesteld o.a.:

Bosjesmachines voor senioritas	151
Bosjesmachines voor sigaren	144
Compleet-senoritasmachines bediend door een persoon ..	299
Compleet-senoritasmachines bediend door twee personen..	85
Compleet-sigarenmachines	61

Totaal 740

Dat op dit request geen beslissing van den Minister van Economische Zaken werd verkregen was te verwachten, maar toch lieten de werkliedenorganisaties zich niet ontmoedigen. Het eene request na het andere werd in den loop van 1934 aan de regeering gestuurd, van de zijde der werkliedenorganisaties om te komen tot een beperking van den machinalen arbeid, anderzijds van de werkgeversverenigingen om eventueele beperkende maatregelen van de regeering tegen te houden.

Toch zijn ondanks de tegenstrijdige belangen, welke uit de meeste requesten naar voren komen, beide partijen inzake deze kwestie meer en meer tot elkander gekomen, dank zij de actie van enkele grootfabrikanten en de bemoeiingen van den Bedrijfsraad voor de Sigarenindustrie in deze kwestie.

Als basis van de verdere onderhandelingen inzake het mechanisatieprobleem mag worden genomen het request van 18 Maart 1935 gericht tot de Ministers Dr. H. Colijn, Mr. P. J. Oud, Prof.

Dr. J. R. Slotemaker de Bruïne en Mr. M. P. L. Steenberghe.

Daar in dit request verschillende standpunten uiteen worden gezet laten wij dit hier in extenso volgen.

Standpunt van den Bedrijfsraad voor de Sigarenindustrie.

Excellenties,

De Bedrijfsraad voor de Sigarenindustrie nam in zijn vergadering van 21 November 1934 met algemeene stemmen het standpunt in, dat de schadelijke uitwerking van de in snel tempo doorgevoerde en nog te verwachten verdere mechanisatie op de werkgelegenheid een spoedig ingrijpen van de regeering wenschelijk maakte.

Hij gaf van dit standpunt kennis aan den raad van Ministers bij schrijven van 22 Nov. 1934.

Inderdaad heeft de Bedrijfsraad daarmede de meening van verreweg het overgrootste deel der industrieelen en van allen die bij dit bedrijf betrokken zijn, weergegeven.

a. Het standpunt der werkgevers.

In een beperking van het gebruik van machines kunnen de werkgevers geen nadeel zien.

1. De sigarenindustrie verkeert in een zeer bijzondere positie.

Vermindering van export is niet te duchten, omdat die er nageenoeft niet is. Voor import van buitenlandsche sigaren behoeft evenmin vrees te worden gekoesterd, omdat behoudens een kleine hoeveelheid Havana-sigaren, er practisch geen sigaren in Nederland binnen komen.

2. Een beperking van machines zal geen, althans geen noemenswaardige, prijsstijging veroorzaken en behoeft daarvan dus ook geen vermindering van het verbruik te worden gevreesd.

3. De mechaniseering kan geen blijvend voordeel voor de afzonderlijke bedrijven brengen.

Het gaat er mede als met de bewapening, een wedstrijd naar een onbekend doel, de eindstreep bereikt men nimmer. De voor-sprong, die men gisteren meende te hebben, wordt heden in een achterstand veranderd, doordat de concurrentie een nog meer volmaakte machine in bedrijf stelt.

4. Het tengevolge van de werkloosheid ontstane randbedrijf is door de machines niet bestreden, integendeel het is er door bevorderd.

Een gedeelte der werkloos geworden arbeiders tracht, door onder het loon te gaan werken of door zelf een bedrijfje te gaan stichten, waarin met behulp van gezinsleden de werktijd vaak tot 60 uur en meer per week wordt opgevoerd, in het levensonderhoud te voorzien. Door dat randbedrijf, waarin tegen enorm afwijkende loonen wordt gewerkt en geen enkele sociale last wordt gedragen, met name geen rekening wordt gehouden met vacantiedagen, feestdagen, vergoeding, pensioenpremie en gezins-toeslagpremie, worden de prijzen totaal verknoeid.

Inplaats dat de machines dit randbedrijf vernietigen rijzen dagelijks onregelmatig kleine bedrijven als paddenstoelen uit den grond.

De tengevolge van de mechaniseering op de regelmatige fabrieken ontslagen arbeiders zoeken daar een onderkomen. Het regelmatig bedrijf komt daardoor in de knel. Het randbedrijf volgt de besparing, die in het regelmatige bedrijf door mechaniseering wordt gevonden en de machines kunnen dat randbedrijf nooit vernietigen.

5. Ook het feit, dat op het oogenblik reeds machines in huurkoop of op afbetaling aan het randbedrijf worden geleverd, bewijst duidelijk de onmogelijkheid van de bestrijding daarvan door mechanisatie.

b. Het standpunt der werknemers.

Dat alle vier de werkliedenorganisaties in de sigarenindustrie ten zeerste gekant zijn tegen de mechanisatie van het sigarenbedrijf vindt zijn oorzaak in de steeds grooter wordende werkloosheid, die door de aanschaffing van machines wordt veroorzaakt.

Nog slechts weinige jaren geleden werkten er in die industrie circa 23000 arbeiders. De machine deed haar intrede. Het werd een dwaze wedloop, een gevaarlijke strijd, die uitgevochten zal worden op de ruggen der arbeiders. Reeds thans zijn tengevolge van de mechanisatie duizenden werknemers ontslagen en is de werkgelegenheid aan tal van gezinshoofden ontnomen.

Sinds 1930 is de consumptie met 70 à 80 miljoen stuks toegenomen en tegelijkertijd is de werkloosheid, die in 1930 5 % bedroeg, gestegen tot 24.2 % dus tot bijna het vijfvoudige.

Ook in andere landen heeft zich hetzelfde verschijnsel openbaard. In Zweden b.v. werkten in 1920 : 6350 sigarenmakers, welk getal na de mechanisatie was teruggelopen tot 1250, terwijl

de consumptie gelijk bleef. In Amerika werden tengevolge van dezelfde oorzaak 50000 sigarenmakers uitgeschakeld.

Wanneer de mechaniseering van het sigarenbedrijf zich blijft voltrekken, dan zullen binnen enkele jaren 1600 compleet-machines haar plaats in deze industrie gevonden hebben, zij zullen bediend worden door 6000 onvakkundige personen, meestal jonge meisjes, die de plaats zullen gaan innemen van de 16000 vakkundige sigarenmakers, veelal gezinshoofden, die voordat de mechanisatie een aanvang nam, in deze industrie hun brood verdienden.

Onder dat leger van werkloozen zullen er vele zijn die nimmer meer arbeid kunnen vinden omdat hun leeftijd of hun fysieke gesteldheid hen niet in staat zal stellen ander werk te krijgen. Zij zullen voor de rest van hun leven ten laste der gemeenschap komen.

c. Het standpunt der winkeliers en grossiers.

Ook de winkeliersvereenigingen en de grossiersbond dringen op maatregelen aan, daar ook zij de nadeelen der mechanisatie ondervinden.

Immers door de mechanisatie alsmede door het randbedrijf dat daardoor is opgewekt, is de productie gestegen tot ver boven de consumptiemogelijkheid van ons volk. Door deze wanverhouding tusschen productie en consumptie is de totale ontwrichting ontstaan van den detailhandel, die zijn bestaan ernstig bedreigd ziet.

Zoo heeft de mechanisatie er toe bijgedragen om den toch reeds noodlijdenden winkeliersstand in nog grootere moeilijkheden te brengen, hetgeen weer zijn terugslag heeft op de grossiers.

Het belang voor de tabaksmarkt.

Ook voor de tabaksmarkt zien wij een nadeel in de ontwikkeling van de mechanisatie. Eenmaal een bedrijf geworden voor het grootkapitaal, zal de sigarenindustrie spoedig een bedrijf zijn van enkelen, misschien zelfs van een lichaam. Dit vormt een bedreiging voor de tabaksmarkt, welke gebaat is bij een behoorlijk aantal zelfstandige afnemers.

Comité van actie.

Het behoeft dan ook geen verwondering te baren, dat alle belanghebbende groepen zich hebben samengevoegd en een comité van actie hebben opgericht, welk comité optreedt namens:

1. van de fabrikanten
de Ned. R.K. Vereeniging van Sigarenfabrikanten
en een belangrijke groep uit de leden van het Verbond van
Sigarenfabrikanten in Nederland, benevens een aantal
ongeorganiseerde groot- en middelfabrikanten. Binnen zeer
korten tijd hopen wij Uwe Excellenties het bewijs te
leveren dat meer dan 90 % der ondernemers achter onze
actie staan.
2. Alle Arbeidersorganisaties.
3. Alle Winkeliersorganisaties en den Bond der Grossiers in
Tabaksfabrikaten.

Wat willen wij ?

Het comité stelt zich ten doel te komen tot een doeltreffende
beperking van machinale vervaardiging van het product.

Hieruit volgt dus, dat dit streven zoowel betrekking zal moeten
hebben op de z.g. compleet-machines, die het geheele product
(zoowel sigaren als cigarillos) machinaal vervaardigen, als op de
bosjesmachines die alleen het z.g. bosje mechanisch produceeren.

Waarom willen wij een doeltreffende beperking ?

Het comité wil hier enkele algemeene argumenten, die pleiten
voor een dergelijke beperking, ter kennis van Uwe Excellenties
brengen.

Het hoofdargument, waarom maatregelen ten aanzien der voort-
schrijdende mechanisatie ons absoluut geboden voorkomen, is
gelegen in de gebiedende noodzakelijkheid om alles in het werk
te stellen om in deze tijden de werkgelegenheid voor de arbeiders te behouden.

Wanneer wij den toestand, waarin de Nederlandsche sigaren-
industrie thans verkeert, vergelijken met het buitenland, dan zien
wij, dat ook in andere landen zich dezelfde moeilijkheden heb-
ben voorgedaan.

Waar men niet in het mechanisatieproces heeft ingegrepen,
is de arbeidsgemeenschap verloren zooals reeds in dit adres werd
aangegeven. In andere landen zijn de regeeringen krachtadig
tegen het dreigende gevaar opgetreden en met succes.

In Duitschland b.v. heeft men een definitief machineverbod, ter-
wijl in Zwitserland de mechanisatie is tegengegaan door middel
van een extra heffing.

Tengevolge van dezen maatregel is de werkgelegenheid in Duitschland enorm toegenomen, terwijl tegelijkertijd het laatste jaar het verbruik van sigaren met 15% is gestegen.

In Zwitserland heeft de extra-belasting de totale stopzetting van de machines tengevolge gehad.

Opgemerkt dient verder te worden, dat de machines, welke in de Nederlandsche sigarenindustrie worden gebruikt, zoo goed als zonder uitzondering buitenlandsche machines zijn, zoodat zelfs bij eventueele stopzetting der mechanisatie geen enkele tak van bedrijf in ons vaderland wordt geschaad.

Het standpunt der minderheid.

Ondergeteekenden willen niet ongemeld laten, dat er onder de ondernemers ook een kleine minderheid is die men in 3 categorieën kan indeelen.

- a. Zij, die aan de mechanisatie den vrijen loop willen laten. Dit zijn er slechts enkelen.
- b. Zij, die alleen de oprolmachine, de z.g. compleetmachine willen verbieden en die de bosjes-machine willen handhaven.

Deze voeren o.a. aan, dat voor het oprollen van de bosjes ook vaklieden gebruikt kunnen worden. Dat is inderdaad waar en toch is dit argument misleidend.

Immers wij zien een steeds verdere voortschrijding der mechaniseering, zoodat de werkzaamheid van de vaklieden die de machine-bosjes oprollen, slechts tijdelijk, zal zijn. Over eenige jaren zal men in ons bedrijf, wanneer geen maatregelen worden genomen, nog slechts machines vinden met onvakkundige arbeiders.

- c. Zij, die de machines wel willen beperken voor de fabricage van sigaren, doch die voor de productie van senioritas niet op dat standpunt staan.

Welke weg zal moeten worden gevolgd.

Wij begrijpen, dat de regeering bereid zal zijn over den te kiezen weg met ons overleg te plegen. Wij willen echter niet nalaten, thans reeds een weg aan te geven die ons voorkomt als redelijk en doelmatig.

O.i. zou de regeling het best kunnen worden opgenomen in de Tabakswet.

In de Memorie van Antwoord op het Wetsontwerp tot verhooging van den tabaksaccijns neemt de Minister van Financiën, Mr. Oud, het standpunt in, dat de sigaren zooveel moeten worden gespaard, omdat in den prijs daarvan de loonfactor zoo'n beduidende rol speelt en omdat de werkgelegenheid behouden dient te blijven, terwijl de cigarillos hooger kunnen worden belast, omdat die toch veelal geheel of gedeeltelijk machinaal vervaardigd worden.

Hierdoor is tevens het bewijs geleverd, dat ook de regeering reeds vroeger van meening was, dat van een differentieele heffing een bescherming van het handmatig product uitgaat.

Ondergeteekenden stellen voor de volgende wijzigingen in de Tabakswet aan te brengen :

1. De bestaande onderscheidingen tusschen cigarillos-sigaren etc. komen te vervallen.
2. Daarvoor kunnen in de plaats komen drie andere categorieën, n.l.:
  - a. Geheel handmatig vervaardigde sigaren.
  - b. Halfmachinaal vervaardigde sigaren.
  - c. Geheel machinaal vervaardigde sigaren.
3. Tusschen elk der 2 genoemde groepen zal een verschil in accijnsheffing dienen te bestaan van $7\frac{1}{2}\%$, zoodat de heffing zal zijn voor a. $12\frac{1}{2}\%$, sub b. 20% en sub c. $27\frac{1}{2}\%$.

Dit verschil zou eventueel voldoende zijn om zoowel de bosjes als sigarenmachines overbodig te maken. Geen enkele fabrikant — tenzij misschien iemand die het allergeedkoopste product vervaardigt — zal er voordeel in zien, bij een dergelijke accijnsheffing nog een machine te houden.

Welke voordeelen biedt deze maatregel ?

Er zijn er verschillende.

1. Zij geeft den betrokken Minister de volle vrijheid om aan de ondernemingen, die bereid zijn zich langzamerhand aan te passen, een tijdlang vrijstelling te geven van het verhoogde accijnsrecht.

2. Bovendien vindt de Minister in deze vrijstelling een behoor-

lijken grondslag voor compensatie en voor onderhandelingen. Daardoor worden groote kosten vermeden.

De overgangstijd kan afwijkend zijn voor de verschillende ondernemingen en zal afhankelijk gesteld moeten worden van de mate, waarin aanpassing mogelijk is. In deze spelen vanzelf fabrieksruimten, arbeidsreserve ter plaatse e.d. een rol. Ook over een eventueele schadevergoeding zal overleg dienen te worden gepleegd.

Ondergeteekenden zouden het gewenscht vinden wanneer over de vaststelling van dien overgangstijd telkens overleg met den Bedrijfsraad zou plaats hebben.

Vermindering van de lasten der werkloosheid.

Wij staan op het standpunt, dat het de regeering iets waard is om de lasten der werkloosheid op deze wijze belangrijk vermindert te zien en al zou de opbrengst van den tabaksaccijns door de voorgestelde heffing ook al iets verminderen (nl. door gelijkstelling van sigaren en cigarillos), dan nog zou het voordeel groot zijn. Trouwens wij twijfelen er ernstig aan of de accijnsopbrengst wel lager zal worden.

Ter voorkoming van misverstand willen wij gaarne nog eens onderstrepen, dat ons voorstel om den machinalen arbeid te beperken via de tabakswet, geen doel is, maar slechts middel.

Wil de regeering een ander middel, een rechtstreeksche beperking, wij zullen het met vreugde begroeten.

Noodmaatregel.

Excellenties, hoe men in het algemeen ook moge staan tegenover het vraagstuk van het gebruik van machines, hier betreft het een uitzonderlijk geval. Het geldt hier een bedrijf, dat nog niet geheel en al gemechaniseerd is. Deze mechanisatie bevindt zich nog in een beginstadium en hier bestaat nog de mogelijkheid door spoedig ingrijpen werkgelegenheid te behouden. Er is een omstandigheid, waarop wij zeer bijzonder Uw aandacht vestigen.

Wij spreken hier namens tientallen ondernemers, die hun bedrijven in de perfectie hebben ingericht met de modernste machines en die uitsluitend uit overweging, ontleend aan het algemeen belang, hun stem aan onze actie gaven.

Noemt het vaderlandsche, sociale of moreele overwegingen, het is in elk geval een daad onbaatzuchtig en zeldzaam genoeg om door de overheid gunstig te worden beoordeeld.

Wij hopen spoedig in staat te zijn U de volledige lijst van de bij onze actie aangesloten fabrikanten te verzenden en verzoecken Uwe Excellenties dringend ons zoo spoedig mogelijk een onderhoud te willen toestaan.

Aan duizenden werkloozen kan redding gebracht worden.

* * *

Dit herhaaldelijk aandringen bij de regeering om te komen tot beperkende maatregelen betreffende de mechanisatie in de sigarenindustrie heeft uiteindelijk geleid tot de tot standkoming van de mechanisatiewet.

Hoewel deze wet wat betreft haar bepalingen belangrijk afwijkt van de, in het request van den Bedrijfsraad voorgestelde maatregelen, blijkt uit de Memorie van Toelichting toch duidelijk, dat de gronden, waarop tot ingrijpen in het productieproces van de sigarenindustrie werd overgegaan, ten nauwste overeenkomen met de in dit request aangegeven oorzaken, welke een ingrijpen noodzakelijk zouden maken.

Vanaf het begin der actie om te komen tot beperkende maatregelen inzake de mechanisatie in de sigarenindustrie heeft in de argumentatie steeds een sociale norm den boventoon gevoerd n.l. de toenemende werkloosheid tengevolge van de steeds voortschrijdende rationalisatie.

Deze sociale norm is ook voor den wetgever het voornaamste motief geweest, waarop tot ingrijpen werd besloten, hetgeen blijkt uit de Memorie van Toelichting, waarin immers wordt gezegd :

„De omvangrijke werkloosheid in de sigarenindustrie „heeft reeds geruimen tijd geleden de regeering genoopt, de „ontwikkeling van dezen tak van nijverheid in het bijzon- „der wat betreft de arbeidsgelegenheid met aandacht te vol- „gen. Hiertoe was te eerder aanleiding, daar niet zooals in „tal van andere industrieën, de verminderde koopkracht als „onmiddellijke oorzaak van den geslonken afzet en vermin- „derde arbeidsbezetting was aan te wijzen, doch in tegen- „deel het opmerkelijk verschijnsel zich voordeed dat het „verbruik van sigaren hier te lande een vrijwel constante „stijging vertoont.”

Verder wordt nog gezegd, dat niet alleen op grond van sociale overwegingen tot ingrijpen werd overgegaan, maar dat ook de gegronde verwachting dat de toenemende vraag naar het goedkoopere product het tempo der mechanisatie zoodanig zal ver-

haasten, dat eenige leiding in dit productieproces is geboden om al te groote schokken en wrijvingen te voorkomen.

Een nauwkeurig afwegen van belangen van arbeiders, producenten en consumenten is daarbij geboden.

Ook dient nog vermeld te worden, dat in de Memorie van Toelichting nader wordt aangegeven waarom bij de vaststelling van den practischen uitvoeringsvorm van dit ingrijpen is afgeweken van de vooral in het request van den Bedrijfsraad geopperde mogelijkheden om tot een doeltreffend ingrijpen in het mechanisatieproces te geraken.

a. Een volledig verbod op machines zou beteekenen een terugzetting van de wijzers van de klok en zou tegenover de fabrikanten, die een verbetering in de productiemethoden hebben tot stand gebracht en de algemeen noodzakelijke prijsverlaging in de hand hebben gewerkt, een groote onbillijkheid beteekenen.

Eenerzijds zou dit in strijd zijn met de noodzakelijke aanpassingspolitiek, anderzijds zou dit een ongewenschte benadeeling zijn van de bestaande gemechaniseerde bedrijven.

b. De invoering van den accijns, als hulpmiddel om tot beperking der mechanisatie te geraken, wordt afgewezen om de volgende twee redenen:

1. Een te hooge heffing op het machinale product zou een remmenden invloed uitoefenen op de aanpassing en verhinderen dat een goedkoope sigaar beschikbaar zou worden gesteld, waardoor de consument zou worden benadeeld.

2. Een geringe verhooging van den accijns zou geen enkel effect sorteerden, aangezien daardoor het prijsverschil tusschen het machinaal vervaardigde product en het handwerkproduct niet kan worden overbrugd.

c. Een verhooging van het invoerrecht op machines is evenmin voor verwezenlijking vatbaar, eerstens omdat daardoor de tariefpolitiek zou worden gebruikt tot een doel, waarvoor zij niet is bestemd en tot botsingen op handelspolitiek gebied aanleiding zou kunnen geven, op de tweede plaats zou dit beteekenen een verhooging van den prijs van een productiemiddel en dus een belemmering beteekenen op den kostprijs van de sigaren ten koste zowel van de binnen- als buitenlandsche markt.

Na te hebben aangegeven de normen, op grond waarvan de

mechanisatiewet is tot stand gekomen en de oorzaken te hebben vermeld, waarom de verschillende voorstellen betreffende de uitvoeringsvorm van deze wet werden afgewezen, zal de door de regeering aan deze wet gegeven uitvoeringsvorm worden besproken, om daarna te komen tot een bespreking van de voor- en nadeelen van deze wet voor de sigarenindustrie.

In artikel 1 wordt een omschrijving gegeven van de machines waarvoor deze wet is tot stand gekomen. Uit deze omschrijving blijkt, dat onder deze wet alleen die machines vallen, welke den handenarbeid van het sigarenmakersvak in zich vervangen dus de vervaardiging van het halffabrikaat en het eindproduct.

Onder de mechanisatiewet vallen dus niet de machines, welke in het productieproces van de sigarenindustrie andere werkzaamheden verrichten als stripmachines, ringmachines, plakmachines en banderolleermachines. Deze vorm van rationalisatie is voor de sigarenindustrie dus geheel vrij gelaten, alleen de vervanging van den vakkundigen arbeid wordt door de wet aan bepaalde voorschriften gebonden.

Artikel 1 luidt als volgt:

„Voor de toepassing van deze wet worden onder machines „ter vervaardiging van sigaren verstaan de navolgende machines, onverschillig door welke kracht zij gedreven kunnen worden:

a. „Machines, met behulp waarvan in de sigarenindustrie bosjes, wikkels of poppen vervaardigd kunnen worden (z.g. bosjes- of wikkelmachines);”

b. „Machines, met behulp waarvan bosjes van een dekblad kunnen worden voorzien (z.g. opdekmachines);”

c. „Machines, met behulp waarvan bosjes zoowel kunnen worden vervaardigd als van een dekblad voorzien, zonder onderscheid of zich aan de machine al dan niet een hakwerktuig bevindt om de uiteinden der vervaardigde sigaren af te snijden (z.g. compleet- en oprolmachines);”

d. „Andere in de sigarenindustrie aangewende machines „voor zoover deze door Onzen met de zaken betreffende de nijverheid belasten Minister, bij beschikking, bekend te maken in de Nederlandsche Staatscourant, zullen zijn aangewezen.”

2. „Voor de toepassing van deze wet worden onder sigaren verstaan alle soorten van sigaren, met inbegrip van die, waarvan de vorm of de grootte afwijkt van de gebruikelijke.”

Na aldus een uitvoerige omschrijving te hebben gegeven van de machines, waarvoor de beperkende maatregelen worden vastgesteld, geeft artikel 2 de norm aan van de te nemen maatregelen, waardoor dit artikel tot het belangrijkste wordt van de mechanisatiewet.

Artikel 2 luidt:

1. „Het is verboden, in een open of besloten ruimte, bestemd voor of gebruikt tot het bewerken of verwerken van tabak, een machine ter vervaardiging van sigaren voorhanden te hebben, tenzij die machine op 26 Mei 1936 reeds in die ruimte, of, zoo deze deel uitmaakt van een fabriek of een werkplaats, in die fabriek of die werkplaats voorhanden was; het bewijs hiervan kan slechts worden geleverd door overlegging van een schriftelijke verklaring van het hoofd der Arbeidsinspectie in het district waarbinnen de ruimte zich bevindt.”

2. „Onze met de zaken betreffende de nijverheid belaste Minister is bevoegd, den Bedrijfsraad in de Sigarenindustrie gehoord, van het verbod, gesteld in het voorgaande lid al dan niet onder het stellen van voorwaarden, ontheffing te verleenen. Van deze ontheffing wordt door of vanwege dien Minister een schriftelijke verklaring verstrekt.”

Een nadere ontleding van dit artikel, waarin de beperkende maatregelen zijn neergelegd en waarin volgens de Memorie van Toelichting de hoofdregeling van de wet verankerd ligt, leert het volgende:

1. Niet onder de mechanisatiewet vallen de machines, welke op 26 Mei 1936 in een bepaalde ruimte, werkplaats of fabriek aanwezig waren.

Deze verbinding van het al of niet vrije gebruik van machines aan een bepaalden datum, in casu 26 Mei 1936, beteekent een bevoordeeling van die bedrijven, welke op genoemden datum reeds hun mechanisatie hadden voltooid.

In het algemeen overzicht betreffende den toestand in de sigarenindustrie is gebleken, dat de verschuiving van het duurdere naar het goedkoopere product zich in het productieproces heeft voltrokken van onder naar boven d.w.z. in dit verband van kleinindustrie via middenindustrie naar grootindustrie.

Het feit, dat de aanpassing van de grootindustrie niet zooals ook mogelijk was geweest, heeft plaats gehad in het begin van de periode van de prijsafbrokkeling, maar eerst in dat stadium toen de concurrentie van de zich reeds aangepaste bedrijven een dergelijken omvang aannam, dat de grootindustrie noodgedwongen de goedkoopere prijsklassen in haar productieschema moest inschakelen, is oorzaak geweest, dat ook de rationalisatie in dit geval de mechanisatie eerst veel later, zich in die bedrijven als noodzakelijke kosten besparende factor deed gelden.

Gezien deze ontwikkeling in de sigarenindustrie beteekent de vaststelling van een datum, welke bepalend is voor het al of niet vrije gebruik van machines een bevoordeeling voor hen, wier aanpassing op dien datum reeds was voltooid, terwijl het een benadeeling was voor hen, wier aanpassing op dit tijdstip nog niet had plaats gevonden.

2. Uit artikel 2 blijkt verder, dat de vergunning om machines te gebruiken niet verleend wordt aan bepaalde ondernemingen, maar dat het recht van gebruik gebonden is aan de plaats (ruimte, werkplaats of fabriek), waarin de machines zich op 26 Mei 1936 bevonden.

Ook in deze bepaling ligt de mogelijkheid van een bevoordeeling van een bepaalde groep van fabrikanten opgesloten.

De financieel krachtige grootfabrikant kan door aankoop van andere bedrijven, in casu andere fabrieksruimten, de beschikking krijgen over meerdere vergunningen om machines te gebruiken, omdat die vergunningen niet zijn gebonden aan bepaalde ondernemingen maar rusten op het gebouw, waarin de machines zich bevinden. Het koopen van een gebouw met vergunningen sluit in dat die vergunningen, welke op dat gebouw rusten, tegelijk met het gebouw aan den koper komen.

Liggen reeds in de voornaamste artikelen van de mechanisatiewet bepalingen opgesloten, waardoor een of andere groep fabrikanten wordt bevoordeeld, de uitvoering van de wet in de praktijk toont nog duidelijker, dat van een nauwkeurige afweging van belangen, zooals in de Memorie van Toelichting wordt gezegd,

van arbeiders, producenten en consumenten geen sprake is geweest.

Uit artikel 2 volgt, dat machines aanwezig op 26 Mei 1936, niet onder het verbod vallen, zoodat na inventarisatie door de Arbeidsinspectie hiervoor zonder meer een vergunning wordt afgegeven.

Verder laat artikel 2 sub 2 de mogelijkheid open om ook voor machines, aangeschaft na 26 Mei 1936, vergunning te verkrijgen, welke vergunning kan worden gegeven door den Minister belast met de Nijverheid.

Welke procedure wordt nu gevolgd wanneer het gaat om een ontheffing van het machineverbod te verkrijgen?

Op daarvoor bestemde formulieren moeten de gevraagde gegevens, bestaande uit productiecijfers van bepaalde perioden en bepaalde prijsklassen benevens het aantal voorradige machines op 26 Mei 1936, worden ingevuld.

De Arbeidsinspectie is belast met de controle op de juistheid van deze gegevens, welke daarna worden doorgestuurd aan het Ministerie van Economische Zaken.

Alvorens een beslissing te nemen stuurt de Minister deze gegevens door naar den Bedrijfsraad voor de Sigarenindustrie, om advies inzake de aanvraag in te winnen, welk advies dan door den Minister steeds, een enkele uitzondering daargelaten, wordt opgevolgd.

Hoewel dus de Bedrijfsraad in deze slechts een adviseerende stem heeft, is het praktisch deze instantie, welke over het al of niet toestaan van een vergunning beslist.

De vraag is nu: „welke normen worden door den Bedrijfsraad gesteld bij zijn beoordeeling van genoemde ontheffingsaanvragen?”

In het doel, waarvoor de mechanisatiewet in het leven werd geroepen, n.l. om te komen tot een beperking van de machinale productie, ligt de voornaamste norm, welke bij de beoordeeling van de ontheffingsaanvragen moet worden aangelegd, opgesloten.

De Bedrijfsraad heeft als productiebeperkende norm aangenomen, dat 60% van de totale productie machinaal mag worden vervaardigd.

Dit beteekent dus wanneer een onderneming een weekproductie heeft van 1.000.000 stuks aan een dergelijke onderneming dan slechts een vergunning voor machines, in bedrijf gesteld na 26 Mei 1936, kan worden verleend, wanneer de machinale pro-

ductie van die onderneming ligt beneden 60% van de 1.000.000 stuks dus beneden 600.000 stuks.

Alle ondernemingen, waarvan de machinale productie bij de inwerkingtreding van de mechanisatiewet ligt boven 60 % van hun totaalproductie kunnen, hoe ook de prijsverhoudingen zich in het prijzenstelsel van de sigarenindustrie wijzigen, hun machinale productie niet meer opvoeren, terwijl de bedrijven wier machinale productie ligt beneden genoemde 60 % hun machinale productie slechts tot dit percentage van de totaalproductie mogen opvoeren.

Hieruit komt dus nogmaals sterk naar voren de reeds eerder genoemde onbillijkheid van de in artikel 2 genoemde bepaling, waardoor het vrije gebruik van machines is vastgekoppeld aan een bepaalden datum.

Immers, was een onderneming op 26 Mei 1936 voor 100% gemechaniseerd, dan blijft een dergelijke onderneming ook na de inwerkingtreding van de mechanisatiewet voor de volle 100 % gemechaniseerd en krijgt daardoor uit rentabiliteitsoogpunt gezien een belangrijken voorsprong op andere niet volledig gemechaniseerde bedrijven.

Dit feit is daarom van zoo'n groot belang geweest, omdat juist in den tijd dat de mechanisatiewet werd afgekondigd, de prijsverhoudingen in de sigarenindustrie tusschen de prijzen der productiemiddelen en de prijzen der eindproducten een dusdanige wijziging hebben ondergaan, dat de rentabiliteit sterk daalde, zelfs in zeer veel gevallen oorzaak is geworden van ernstige verliezen.

Afgezien echter van het feit, dat door het stellen van een norm van 60% machinale productie, welke norm de maatstaf is voor de verkrijging van ontheffing van het machineverbod, een onbillijkheid is ontstaan, dient hier de vraag te worden beantwoord, of door het stellen van genoemde norm, het doel van de mechanisatiewet ten volle werd bereikt.

Aangenomen mag worden, dat het door den Bedrijfsraad vastgestelde percentage van 60% gebaseerd is geweest op de heerschende verhoudingen tusschen machinale productie en handmatige productie eenerzijds en de bestaande werkloosheid anderzijds en dat, wanneer in de praktijk de machinale productie in verhouding tot de handmatige productie een hooger percentage zou bereiken, het gestelde doel van de mechanisatiewet, n.l. beperking van werkloosheid, niet zou worden bereikt.

En toch kon, door de eenzijdigheid van de gestelde norm in

de praktijk, zonder overtreding van de in de mechanisatiewet neergelegde verplichtingen, de machinale productie belangrijk worden opgevoerd.

Het ontbreken van eenig contact tusschen arbeidswet en mechanisatiewet heeft er toe geleid, dat de in de arbeidswet neergelegde bepaling inzake den wettelijk toegestane arbeidstijd voor machines, mits door de arbeiders, ter bediening van die machines den voorgeschreven werktijd niet wordt overschreden, de vastgestelde norm van 60% machinale productie in de praktijk aanzienlijk werd verzwakt. De machinale productie op grond van de arbeidswet kon zonder in overtreding te komen met de mechanisatiewet, belangrijk worden opgevoerd, waardoor voor een gedeelte de beperkende tendenz van de mechanisatiewet is tenietgedaan.

De arbeidswet staat voor machines een werktijd toe van 60 uren per week, waardoor dus de productie met de beschikbare machines met 25% kan worden opgevoerd.

Veronderstel een onderneming heeft een totale weekproductie van 1.000.000 stuks en deze onderneming heeft op grond van de in de wet vastgelegde bepaling, dat de op 26 Mei 1936 aanwezige machines vrij van het mechanisatieverbod zijn, een machinale productie van 720.000 stuks of 72%.

Ontheffing voor nieuwe machines kan op grond van de door den Bedrijfsraad gestelde norm niet worden verkregen, aangezien de machinale productie reeds 12% boven de gestelde norm ligt.

Gebruikmakend van de in de arbeidswet toegestane werktijd voor machines van 60 uur kan deze onderneming zonder overtreding van de mechanisatiewet haar machinale productie opvoeren tot $\frac{5}{4} \times 720.000$ stuks = 900.000 stuks per week, waardoor een dergelijke onderneming een machinale productie bereikt van 90% van haar totale productie.

Stel verder het geval, dat een onderneming bij een totaal productie van 1.000.000 stuks een machinale productie heeft van 500.000 stuks in 48 uur. Op grond van de gestelde norm kan deze onderneming dus ontheffing krijgen van het machineverbod voor een productie van 100.000 stuks waardoor haar machinale productie wordt opgevoerd tot 600.000 stuks per week.

Eenmaal de ontheffing verkregen, wordt voor de machines een werkweek ingevoerd van 60 uren, aldus de machinale productie opvoerend tot $\frac{5}{4} \times 600.000 = 750.000$ stuks of 75% van de totaalproductie.

Uit deze voorbeelden blijkt duidelijk de onvolledigheid van

de door den Bedrijfsraad gestelde norm op grond waarvan ontheffing van het machineverbod kan worden verkregen en tevens de onvolledigheid van de wettelijke bepaling van artikel 2 van de mechanisatiewet, ten eerste wat betreft de genoemde datum van 26 Mei 1936, op de tweede plaats met betrekking tot de mogelijkheid om ontheffing van het gestelde verbod te verkrijgen.

Resumeerend komen we tot de conclusie:

1. dat de in artikel 2 sub 1 vervatte bepaling, waarbij het vrije verbruik van machines afhankelijk wordt gesteld van het al of niet aanwezig zijn van die machines in de bedrijven op een in dit artikel genoemden datum, een bevoordeeling beteekent van bepaalde bedrijven, hetgeen uit rentabiliteitsoverwegingen voor de sigarenindustrie in zijn geheel niet is te verdedigen.
2. dat de uitschakeling van de in de arbeidswet opengelaten mogelijkheid, den werktijd van de machines op te voeren tot maximum 60 uren, zoowel voor machines, waarvoor geen vergunning werd vereischt als voor machines, waarvoor op grond van de gestelde norm ontheffing werd verleend, heeft geleid tot een verzwakking van het met de mechanisatiewet beoogde doel n.l. de beperking der werkloosheid.

Afgezien van het feit of de besproken uitvoeringsvorm van de mechanisatiewet voor de sigarenindustrie, al dan niet aan het gestelde doel heeft beantwoord, dient de vraag te worden gesteld, of dit ingrijpen op zich, dus de mechanisatiewet als wet, sociaal en economisch was te rechtvaardigen en of, zooals inderdaad wel de bedoeling van den wetgever is geweest, de belangen van de verschillende bij dezen bedrijfstak betrokken groepen door dit ingrijpen niet werden geschaad.

Het mechanisatieproces in het algemeen moet gezien worden als een middel om de rationalisatie in de bedrijven door te voeren, zoodat dus eerst dient te worden nagegaan, op welke grondslagen de rationalisatie in het algemeen berust en welke gevolgen uit die rationalisatie voortvloeien, alvorens te kunnen beoordeelen of een bepaald ingrijpen in die rationalisatie sociaal en economisch verantwoord is.

Wat is rationalisatie in het algemeen ?

Truijen omschrijft het begrip rationalisatie als volgt: ¹⁾

„Rationalisatie in het economische kader van de huidige maatschappij kan derhalve omschreven worden als een economisch verschijnsel, waarbij de toepassing van de technische mogelijkheden in een bepaald productieproces leidt tot productie-vermeerdering en uitschakeling van de arbeiders en waarbij aan de uitgeschakelden de gelegenheid wordt ontnomen hun activiteit in dat productieproces te ontplooien en hun de gewone bron van inkomsten wordt onthouden.”

de Quay geeft 'n andere omschrijving van het begrip rationalisatie, een omschrijving welke veel ruimer is gesteld en zich niet bepaalt tot het aangeven der gevolgen van de rationalisatie zooals Truijen dit doet in zijn wezensbepaling van de rationalisatie.

de Quay zegt: ²⁾

„Rationalisatie is het geheel van maatregelen, welke er op gericht zijn, een bepaald doel langs den besten en kortsten weg te bereiken, in zooverre dit doelgericht handelen bepaald wordt door een wetenschappelijke beoordeeling van alle voorwaarden.

„In economischen zin beoogt de rationalisatie een verhooging van de behoeftenbevrediging, een verbetering in de verhouding nut en uitgaven, inclusief de vermindering van risico's en van foutieve handelingen.”

Zoo beschouwd is rationalisatie dus het geheel van handelingen om een bepaald doel langs den besten en kortsten weg te bereiken.

Of rationalisatie derhalve goed of niet goed is zal afhangen van het doel dat men door rationaliseeren tracht te bereiken.

De verhouding tot dit doel vat Cobbenhagen als volgt samen: ³⁾

„De norm waaraan het verschijnsel der arbeidsbesparing naar zijn objectieve inhoud gezien, hier moet worden gemeten, is de welvaart.

„Zoowel van persoonlijk als van maatschappelijk standpunt

---

¹⁾ Truijen, Ch. L. H. „Rationalisatie en werkloosheid”, pag. 79. Uitg. IJdo. Leiden. 1940.

²⁾ de Quay, J. E. „Artikel Rationalisatie in de Katholieke Encyclopedie”.

³⁾ Cobbenhagen, M. J. H. Praeadvies over de vraag: Leidt het streven naar arbeidsbesparingen in het huidige productieproces tot een duurzame of een tijdelijke vermeerdering der werkloosheid? Zoo ja is het dan binnen het kader van de huidige economische orde mogelijk en wenschelijk om dit gevolg te voorkomen? Uitg. Mart. Nyhoff, 1933.

„gezien, bestaat de welvaart in de vervulling van een aantal „doeleinden, die, vanuit de totaliteit van de welvaart gezien, „als deeldoelen kunnen worden beschouwd, welke, in de „juiste synthese verbonden en geordend, de totale welvaart „bepalen.

„Naar de juiste synthese dier doeleinden gaat zoowel het „persoonlijk als het maatschappelijk welvaartsstreven.”

„Uit deze noodzakelijkheid van de ordening van lagere „doeleinden op hoogere en deze weer op het hoogste „menschelijk doel volgt reeds, dat buiten het laatste doel „van den mensch geen enkel doeleinde een absolute en onaf- „hankelijke waarde heeft.”

Economisch is het einddoel van den mensch om met de minst mogelijke moeite de grootste welvaart te verkrijgen. Dit individueele doel van ieder afzonderlijk lid van de maatschappij bepaalt tevens het universeel doel van de gezamenlijke leden in de maatschappij n.l. met den besten en kortsten weg een zoo groot mogelijke totale welvaart te bereiken.

De grootst mogelijke welvaart is echter niet bereikt wanneer individueele leden of groepen van leden in de maatschappij hun welvaart op een hooger peil brengen, maar eerst dan wanneer die welvaartsvermeerdering zich over alle lagen van de bevolking uitstrekt.

Hieruit volgt, wanneer het economisch einddoel aldus wordt gesteld, dat de individueele en groepsbelangen in de maatschappij ondergeordend zijn aan het gemeenschapsbelang van de maatschappij in haar geheel.

Naast dit economisch doel heeft de mensch echter nog een andere doelstelling.

Weve geeft hieromtrent de volgende uiteenzetting.¹⁾

„De menschenlijke arbeid heeft een persoonlijk karakter; „hij is een uiting der redelijke, zichzelf besturende persoon- „lijkheid, een uiting van 's menschen heerschappij over de „stoffelijke dingen, die hij, arbeidend, zich toeëigent en in „nuttige gebruiksmiddelen verandert.

„Ook dient hij allereerst om in ieders noodzakelijke be- „hoeften te voorzien, terwijl tevens onder een ander gezichts- „punt de mensch daarin zijn levensroeping vindt.”

De arbeid is dus zoowel economisch als sociaal voor ieder

---

¹⁾ Weve, F. A. „Artikel Arbeid in de Kath. Encyclopedie”.

mensch noodzakelijk, omdat hij èn economisch èn sociaal gericht is op de einddoelstelling van den mensch.

Wanneer de werking van de rationalisatie in het bedrijfsleven wordt gezien in het kader van de ordening der verschillende doeleinden, zoowel op economisch als sociaal gebied, zal een juiste bepaling van de mate waarin gerationaliseerd kan worden mogelijk zijn en zullen excessen op economisch en sociaal gebied kunnen worden voorkomen.

Pesch formuleert de vraag waar het sociaal-economisch om gaat als volgt: ²⁾

„Durch die gewaltigen, technischen und wirtschaftlichen „Umwälzungen des letzten Jahrhunderts wurden nun der „volkswirtschaftlichen Entwicklung neue Bahnen angewiesen.

„Nicht um Beseitigung oder Verkürzung der „modernen Errungenschaften konnte es sich heute handeln. „Das lösende Problem bestand und besteht vielmehr darin „für den neuen ökonomischen Inhalt die entsprechenden „neuen Formen der Rechts-Wirtschaft und Gesellschafts- „Ordnung zu finden.

„Wie der Jüngling den Kleidern des Kindes entwächst und „eines neuen Rockes bedarf so fragt es sich hier, welche „Änderungen in der überlieferten Ordnung des wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Lebens vorzunehmen sind, „damit unter den neuen und immer noch sich wandelnden „Verhältnissen das Ziel der Volkswirtschaft, der Volks- „wohlstand gebührende Verwirklichung finde.”

Pesch gaat hier dus van het standpunt uit, dat de eenmaal verworven rationalisatie-mogelijkheden niet terzijde moeten worden gesteld als een noodzakelijk kwaad, maar dat deze rationalisatie-mogelijkheden zoowel economisch als sociaal in de juiste banen moeten worden geleid, om het einddoel van den mensch op sociaal en economisch gebied beter en langs een korteren weg te verwezenlijken.

De welvaart van een individu, een groep van individuen of van de gemeenschap, wordt bepaald door den graad van behoeften-bevrediging die kan worden bereikt met de ter beschikking staande bevredigingsmiddelen.

Wanneer de rationalisatie dus een middel is om de welvaart langs beteren en korteren weg te bereiken, dan moet die rationali-

¹⁾ Pesch. „Lehrbuch der National Oekonomie”. Deel II, pag. 336.

satie gezien worden in verband met de behoeften van de menschen, omdat de bevrediging van die behoeften immers bepalend zijn voor de welvaart.

De behoeften van de menschen kunnen in twee categorieën worden ingedeeld :

a. Behoeften, welke onder alle omstandigheden moeten worden bevredigd, behoeften dus voor het noodzakelijke levensonderhoud. De vraag naar deze bevredigingsmiddelen heeft diensgevolge een inelastisch verloop.

b. Behoeften, waarvan de bevrediging niet noodzakelijk is voor het levensonderhoud, derhalve de luxe en de semi luxe behoeften en waarvoor diensgevolge de vraag een elastisch verloop heeft.

Uit de noodzakelijkheid van bevrediging van de sub a genoemde behoeften voor ieder lid van de maatschappij afzonderlijk volgt, dat de mogelijkheid van bevrediging dus niet alleen een individueel belang is, maar evenzeer een gemeenschapsbelang. Ieder lid afzonderlijk moet zonder uitzondering die behoeften kunnen bevredigen, al kan de graad van bevrediging voor ieder lid tot een zekere grens dan ook verschillend zijn.

De bevrediging der sub b genoemde behoeften is slechts een indirect gemeenschapsbelang, omdat de bevrediging van die behoeften niet voor ieder lid afzonderlijk noodzakelijk is.

De mogelijkheid van bevrediging is dan ook in de meeste gevallen een groepsbelang en in zooverre een gemeenschapsbelang als deze behoeften-categorie deel uitmaakt van de totale welvaart der maatschappij.

De totale graad van bevrediging in alle lagen der bevolking van de sub a en b genoemde behoeften bepaalt de totale welvaart van de maatschappij, welke grooter is, naar mate de bevredigingsgraad grooter, kleiner naar mate de bevredigingsgraad kleiner is.

Wanneer nu de rationalisatie gezien wordt als het geheel van handelingen gericht op een bepaald doel, dan is dit doel de bepalende norm van de waarde van de rationalisatie voor de maatschappij en zal dat doel tevens bepalend zijn voor het al of niet aanvaarden van de nadeelige gevolgen, voortvloeiende uit die rationalisatie.

De doorvoering van de rationalisatie in het bedrijfsleven kan berusten op de volgende grondslagen :

a. Rationalisatie met het doel de bestaande winsten te vergrooten door bij handhaving van de prijzen der eindproducten te komen tot een kostenverlaging.

b. Rationalisatie met het doel de door de rationalisatie ontstane daling in de productiekosten ook tot uiting te doen komen in de prijzen der eindproducten, waardoor een grotere vraag ontstaat en dus een grotere omzet wordt bereikt.

c. Rationalisatie met het doel, de, door buiten de onderneming gelegen oorzaken, ontstane prijsverlaging der eindproducten in de productiekosten te kunnen opvangen, ter handhaving van de rentabiliteit van de onderneming.

Ad a. Rationalisatie met het kennelijk doel van winstvergroting.

De in de laatste eeuw gegroeide moderne grootonderneming, met haar eigen zelfstandigheid en tengevolge van die zelfstandigheid, ontstane eigen doel, bracht een onbeperkt winststreven met zich mede en plaatste dit winststreven in de ordening der doelstellingen steeds op een hooger plan.

Cobbenhagen zegt over de ordening der hierbedoelde doelstellingen het volgende : ¹⁾

„De onderneming is buiten de maatschappij eenvoudig „ondenkbaar: ze is te voorschijn geroepen door den economischen gemeenschapsnood, die op een zeker punt zóó groot „en zóó gevarieerd is, dat het niet mogelijk is, dat ieders „eigen huishouding daarin voorziet. En of die onderneming „nu nog aan de zelfstandigheid van een persoon is gebonden „of onpersoonlijk-zelfstandig is geworden, verandert aan die „relatie tusschen onderneming en maatschappij niets. Voor- „ziening in den gemeenschapsnood is de laatste doelloorzaak „van de onderneming, waarvan haar eigen bestaan afhankelijk is en waaraan zij ondergeordend moet blijven op ge- „vaar af anders te niet te gaan.”

Iedere rationalisatie doorgevoerd in bedrijven, met het doel uitsluitend het winststreven van de onderneming te dienen kan nooit als goed worden aangemerkt, omdat daardoor een doelstelling

---

¹⁾ Cobbenhagen, M. J. H. „De Verantwoordelijkheid in de Onderneming”. Uitg. J. J. Romen en Zonen, Roermond 1927. pag. 31.

van lagere orde niet op de juiste wijze is gerangschikt in het geheel van doelstellingen, welke gericht zijn op het einddoel.

Een dergelijke aldus doorgevoerde rationalisatie stelt een bepaald individueel belang, n.l. dat van de zelfstandige onderneming, boven het gemeenschapsbelang.

Dit absolute winststreven ten koste van het gemeenschapsbelang zal des te sterker kunnen worden doorgevoerd naar mate de monopoliepositie door de zelfstandige moderne grootonderneming meer en meer wordt benaderd.

De andere consequentie, voortvloeiende uit een dergelijke rationalisatie, n.l. de uitschakeling van arbeiders in het productieproces, kan evenmin aanvaard worden, omdat de doelstelling van de rationalisatie op zich niet op de juiste wijze is ondergeordend aan het economisch einddoel van den mensch.

De sociale doelstelling „arbeid voor de arbeiders” weegt in deze zwaarder dan het absolute winststreven van de zelfstandige onderneming, omdat eerstgenoemde doelstelling wel gericht is op het einddoel van den mensch, laatstgenoemde niet.

Ingrijpen in een dergelijk rationalisatie-proces is niet alleen verdedigbaar, maar is zoowel op economische als sociale gronden noodzakelijk, om een betere en meer gerechtvaardigde ordening der doelstelling te verkrijgen.

Ad b. Rationalisatie met het doel, een grooteren omzet op de markt te verkrijgen.

Hoewel in zich deze rationalisatie in eerste instantie gericht is op het winststreven van de onderneming, verschilt zij met de rationalisatie bedoeld in sub a in zooverre zij naast het ondernemingsdoel, tevens het algemeen maatschappelijk doel dient.

De vraag is echter voor welke producten zal een dusdanige rationalisatie in het productieproces worden doorgevoerd en zal de door deze rationalisatie ontstane meerdere winst tot uiting komen in den prijs van het afgewerkte product.

In een vrije maatschappij, waarin door iedere onderneming haar eigen handelen wordt bepaald, zal dit op de eerste plaats gericht zijn op het economisch doel van de onderneming: de winst.

Een vermindering van den prijs der eindproducten mogelijk gemaakt door een kostendaling, tengevolge van de toegepaste rationalisatie, zal eerst dan gericht zijn op het eigen doel van de onderneming, wanneer deze verminderde prijs ook inderdaad nieuwe vraaggroepen op de markt zal inschakelen, door

welke inschakeling dan een grootere omzet kan worden bereikt.

De inschakeling van een nieuwe vraaggroep door een prijsdaling zal plaats hebben wanneer de vraagcurve der betreffende goederen een elastisch verloop heeft, dus bij bevredigingsmiddelen voor behoeften, welke niet noodzakelijk zijn voor de instandhouding van de individueele leden van de maatschappij, dus voor de maatschappij.

De totale welvaart van de maatschappij wordt gemeten aan den graad van bevrediging, zoowel voor noodzakelijke levensbehoeften als luxe behoeften.

Toch zal bij de beoordeeling der rationalisatie en haar gevolgen op economisch en sociaal gebied, de rangorde der te bevredigen behoeften een belangrijke rol spelen, omdat die rangorde in het behoeftenschema van de maatschappij mede bepalend is voor de synthese der doelstellingen.

De uitschakeling van een groep vragers naar producten ter bevrediging van een zuiver luxe behoefte, welke uitschakeling haar oorzaak vindt in een te hoog prijsniveau van die producten, kan in de ordening der doelstellingen minder zwaar wegen dan de uitschakeling van een bepaalde groep arbeiders in het productieproces, tengevolge van een doorgevoerde rationalisatie, met het doel dit prijsniveau te drukken.

Voor andere behoeften zal dit arbeidersbelang weer ondergeschikt zijn aan andere groepsbelangen in de maatschappij.

Een rationalisatie, doorgevoerd met het doel de prijzen der afgewerkte producten op een lager niveau te brengen, zal praktisch alleen dan plaats vinden wanneer het producten betreft met een elastische vraagcurve.

De geringere intensiteitsgraad van de bevrediging, welke volgt uit de elasticiteit van de vraag, is mede bepalend voor de synthese der doelstellingen, waardoor dus de nadeelige gevolgen van een rationalisatie voor een bepaalde groep in het productieproces zwaarder kunnen wegen dan de welvaartsvermeerdering van de maatschappij.

In zulk een geval zal men moeten nagaan of het particulier initiatief met zijn ongetemperde rationalisatiezucht niet te kort schiet en of derhalve door een hogere instantie niet moet worden ingegrepen.

Ad c. Rationalisatie met het doel, de rentabiliteit van de onderneming te handhaven.

Een dergelijke rationalisatie als bedoeld sub c heeft zich vol-

trokken in het productieproces van de sigarenindustrie, door middel van mechanisatie der werkzaamheden.

De steeds dalende koopkracht na de crisis van 1929 was oorzaak van een steeds toenemende vraag naar het goedkoopere product, met als gevolg een verschuiving in de bedrijvigheid van groot- en middenindustrie naar klein- en randbedrijf.

Deze verschuiving in de bedrijvigheid werd veroorzaakt door een onjuiste verhouding in de arbeidsvoorwaarden der sigarenindustrie, waardoor een groot verschil ontstond in de rentabiliteitsbasis voor genoemde groepen.

Groot- en middenindustrie waren gebonden aan een collectieve arbeidsovereenkomst met de daaraan verbonden verplichtingen inzake te betalen loonen en sociale lasten, terwijl een groot gedeelte van de kleinindustrie en meer speciaal het randbedrijf deze verplichtingen en lasten niet kenden.

In een periode van dalende conjunctuur, in welke de minder koopkrachtige vraag zich richt op het goedkoopste product, werd de concurrentie van het niet onder de C.A.O. vallende klein- en randbedrijf steeds sterker, zoodat al spoedig midden- en grootindustrie gedwongen werden eveneens die goedkoopere producten in hun productieschema op te nemen.

Gebonden echter aan de loonvoorschriften en sociale bepalingen van de C.A.O. lag hun minimum rentabiliteitsgrens op een dusdanig niveau, dat alleen met behulp van een sterk doorgevoerde mechanisatie dit goedkoopere product rendabel kon worden geproduceerd.

In de jaren na 1930 ontwikkelde zich het mechanisatieproces in de sigarenindustrie dan ook snel, hetgeen in dit specifiek handwerkbedrijf de werkloosheid deed groeien.

Deze rationalisatie, doorgevoerd met het doel de rentabiliteit van de onderneming op peil te houden, voltrok zich dus ten nadeele van de arbeiders en ter wille van een zich op het goedkoopere product richtende vraag.

De vraag dient gesteld of een dergelijke ordening der doelstellingen economisch juist en sociaal gerechtvaardigd was.

Economisch bezien was deze ordening inderdaad juist, omdat eenerzijds hierdoor de rentabiliteit kon worden gehandhaafd, anderzijds een aanpassing werd verkregen aan de vraag naar het goedkoopere product.

De sociale doelstelling „arbeid voor de arbeiders” werd echter in deze ordening der doelstellingen uit het oog verloren, omdat

het tempo, waarin de mechanisatie zich voltrok, leidde tot een uitzetting van de werkloosheid.

Hoewel deze rationalisatie economisch aanvaardbaar was, werd op sociale gronden toch ingegrepen.

Afgezien van het feit, of dit ingrijpen in de praktijk aan zijn doel heeft beantwoord, dient te worden nagegaan of dit ingrijpen, gezien in het kader van de rangschikking der doelstellingen gerechtvaardigd was.

Dit ingrijpen hield in het nemen van maatregelen, waardoor de mechanisatie werd beperkt, om aldus werkloosheid op te heffen of te voorkomen.

Men had in deze kwestie te maken met de volgende drie doelstellingen.

1. De doelstelling van de onderneming, zijnde handhaving van rentabiliteit.
2. De sociale doelstelling van de arbeiders.
3. De doelstelling van de gemeenschap, zijnde meerdere welvaart door een hooger en bevredigingsgraad van een bepaalde behoefte.

Door de mechanisatie in de sigarenindustrie werden de sub 1 en 3 genoemde doelstellingen verwezenlijkt, de sub 2 genoemde doelstelling verwaarloosd.

Door het ingrijpen van de overheid in dit mechanisatie-proces werd uitsluitend rekening gehouden met de sociale doelstelling der arbeiders, met uitsluiting van de sub 1 en 3 genoemde doelstellingen.

Reeds eerder werd er op gewezen, dat de rangorde van een behoefte mede bepalend is voor de ordening der doelstellingen.

De behoefte rooken, hoewel voor velen zeer belangrijk, is en blijft een niet noodzakelijke behoefte.

Op grond hiervan wegen de sub 1 en 2 genoemde doelstellingen zwaarder dan een hogere bevredigingsgraad van deze behoefte.

De arbeiders hadden dan ook op sociale gronden volkomen recht op een ingrijpen van de overheid, waardoor paal en perk werd gesteld aan een zich in een te snel tempo ontwikkelende mechanisatie.

Maar wanneer anderzijds door deze maatregelen aan de onderneming de mogelijkheid wordt ontnomen haar productiekosten

door rationalisatie aan een te laag prijsniveau op de markt van het afgewerkte fabrikaat aan te passen, dan heeft die onderneming, op grond van haar eigen doelstelling, eveneens het recht te eischen, dat dit prijsniveau op een dergelijke basis wordt gebracht, dat zij haar rentabiliteit kan handhaven.

Het ingrijpen dus van de overheid in het mechanisatieproces van de sigarenindustrie door middel van de mechanisatiewet, op grond van sociale overwegingen, was absoluut gerechtvaardigd, mits dit ingrijpen tevens was gebaseerd op de economische doelstelling van de onderneming, handhaving van de rentabiliteit. Dit laatste had kunnen plaats vinden in den vorm van een ingrijpen in het prijsniveau van het afgewerkte product, door het stellen van een hooger minimum detailprijs, hetgeen, gezien de rangorde van de te bevredigen behoefte, economisch juist en gerechtvaardigd was.

C. *Het distributieproces.*

a. De handel in het algemeen.

In de behoeften van den mensch bestaat een groote verscheidenheid, welke verscheidenheid grooter wordt, naarmate de mensch een hoogere cultureele ontwikkeling heeft bereikt.

Waren de goederen op iedere plaats en op ieder tijdstip in onbeperkte mate aanwezig, dan zou het probleem der behoeften-bevrediging geen moeilijkheden opleveren.

Daar practisch alle goederen slechts in beperkte mate voorhanden zijn, en er een groote verscheidenheid bestaat tusschen de behoeften van ieder individu afzonderlijk, moet er op een bepaalde manier gehandeld worden, om een evenwicht tot stand te brengen tusschen de hoeveelheid voorradige middelen en de te bevredigen behoeften.

De beperktheid der bevredigingsmiddelen is oorzaak, dat aan die goederen een zekere waarde wordt toegekend, welke waarde afhankelijk is van het subject, dat met die middelen zijn behoeften wil bevredigen.

De subjectieve gebruikswaarde is gebaseerd op het subjectieve waarde-oordeel van het individu, dat dit waarde-oordeel uitspreekt, eenerzijds op grond van de te bevredigen behoeften, anderzijds op grond van de eigenschappen van het goed.

De steeds groeiende cultureele ontwikkeling van den mensch, waardoor èn intensiteit èn omvang der te bevredigen behoeften dermate toenamen, dat ieder voor zich niet meer in eigen behoeften kon voorzien, leidde tot den ruil.

De ruil is dus ontstaan uit de noodzakelijk geworden arbeids-verdeeling bij de vervaardiging van middelen ter bevrediging van behoeften.

In het eerste stadium van de „Tauschwirtschaft” vond de ruil plaats tusschen producent en consument. Door het niet meer voorzien in eigen behoeften, ontstonden al spoedig in de „Tauschwirtschaft” verschillen in plaats en tijd, waar en waarop de goederen beschikbaar werden gesteld. Deze verschillen werden nu naast de verschillen in subjectieve gebruikswaarde der afzonderlijke subjecten mede bepalend voor de ruilwaarde van een goed.

Genoemde verschillen in waarde-oordeelen, plaats en tijd, waren oorzaak, dat zich een nieuwe groep kon inschakelen tusschen producent en consument, de handel, waarvan de belangrijkheid grooter wordt naarmate de verschillen grooter worden.

Aldus beschouwd kan het begrip handel worden omschreven als het geheel van handelingen, gericht op de bemiddeling bij den goederenruil tusschen producent en consument.

Hoe de handel zich in de verschillende periodes heeft ontwikkeld is voor deze beschouwing van minder belang.

Van meer belang is echter, in verband met de straks te bespreken ordeningsmaatregelen, de beantwoording van de vraag of de handel als bemiddelaar tusschen producent en consument een economische taak vervult, omdat het al of niet vervullen van een economische taak mede bepalend is in de ordening der doelstellingen.

Omtrent deze kwestie loopen de meeningen zeer uiteen. De vraag is of de diensten, welke door den handel worden verricht, beschouwd kunnen worden als een economische functie in den kringloop van het economisch proces, m.a.w. of door den handel productieve arbeid wordt verricht.

Voor de beantwoording van deze vraag dient te worden nagegaan welke de werkzaamheden zijn van den handel.

Cherington maakt het volgende onderscheid betreffende de functies van den handel :

„With the typical conditions prevailing in the field of production, or consumption, or both, there arise, as had been said, four types of maladjustments which require correction by some part of the marketing mechanism. These maladjustments are :

1. those between the quantity of merchandise produced and that sought for consumption;
2. those between the quality of merchandise produced and the various grades sought for consumption ;
3. those between the time of production and the time of consumption ;
4. those between the place of production and the place of consumption.

„Corresponding with each of these, there have grown up „four recognized marketing functions which occur commonly „in marketing systems. There is, first of all, the function of „assembling, or its converse, the disbursing of merchandise, „which is disigned to adjust the lack of balance which occurs „in regard to the quantity of merchandise offered for sale „and sought for purchase. Similarly, the function of grading „and classing merchandise has grown up to take care of the „maladjustments in quality ; storage functions have been „developed to regulate the time of production and consump- „tion, and the transporting or moving functions correct the „maladjustments which have to do with location.”¹⁾

Uit de ongelijkheid, welke bestaat tusschen de productie en de consumptie betreffende hoeveelheid, qualiteit, tijd en plaats komt Cherington tot de conclusie dat de handel dus een viervoudige taak heeft te vervullen n.l. het tot stand brengen van een grootere gelijkmatigheid van genoemde vier verschillen tusschen vraag en aanbod.

Bücher geeft, na uitvoerig het verloop van het ontstaan van den handel te zijn nagegaan, de volgende door den handel te verrichten werkzaamheden aan.

1. Der Handel gleicht Ueberflusz und Mangel an verschiedenen Orten und zu verschiedenen Zeiten aus und macht dadurch die Bedürfnisbefriedigung gleichmäsiger, reicher und mannigfaltiger.
2. Er benutzt die Ungleichheit der Produktionsbedingungen verschiedener Orten und Gegenden, um an den begünstigten die Produktion lohnender, an den minder begünstigten die Bedarfsdeckung leichter und billiger zu machen.
3. Er erspart Produzenten und Konsumenten Arbeit, indem er die Vermittelung zwischen beiden vollzieht ; ja er ermöglicht nicht selten erst eine rationelle Produktion, indem er Gütererzeugern, deren Produktmenge für den eignen Vertrieb zu grosz oder zu klein ist, die Sorge dafür abnimmt.

---

¹⁾ Cherington, P. T. „The Elements of Marketing”. Uitg. The Macmillan Company, New York 1921, pag. 14.

4. Der Handel übernimmt die Vorrathaltung und bewirkt dadurch bei Produzenten und Konsumenten Kapitalersparungen.
5. Durch Vorschuszerteilung an die Produzenten und Stundung des Kaufpreises an seine Abnehmer erfüllt der Handel die Aufgabe des Kreditgebens.
6. Durch Bedarfskonzentration schafft der Handel die Möglichkeit rationellerer Produktion und macht das Fabrik- und Verlagsystem in der Industrie erst anwendbar und lohnend. Zugleich übt er vermöge der Begünstigung neuer Muster einen fördernden Einfluss auf den gewerblichen Fortschritt aus.
7. Der Handel bestimmt die Preise, zu welchen den Konsumenten die Güter ihres Bedarfes zugänglich werden.¹⁾

Beide schrijvers geven dus aan, welke de werkzaamheden van den handel zijn en hoewel tusschen beiden een verschil bestaat inzake de belangrijkheid van de te verrichten diensten, komt in de opsomming van Cherington en in die van Bücher duidelijk tot uitdrukking dat het arbeidsveld van den handel ligt tusschen producent en consument, een arbeidsveld dat ontstaan is uit de voor de behoeftenvoorziening noodzakelijk geworden arbeidsverdeling.

Vervult de handel nu met deze werkzaamheden een economische taak en zijn de door den handel te verrichten diensten te rangschikken onder het begrip productieve arbeid?

Interessant omtrent deze kwestie is de rede, uitgesproken door Prof. Dr. N. J. Polak, over „De taak van den tusschenhandel”.²⁾ Hij gaat van het standpunt uit, dat de maatschappij slechts die werkzaamheden beloont, die in eenige behoeften voorzien, zoodat eenerzijds het feit, dat tal van personen in den tusschenhandel een bestaan vinden, velen zelfs een ruim bestaan, een voldoende aanwijzing is, dat aan hun diensten behoefte bestaat, dat zij een maatschappelijke taak vervullen, terwijl anderzijds de inkrimping van de belooning en zelfs de totale uitschakeling van de tusschenhandelaren bewijst dat hun diensten min of meer overbodig zijn geworden.

Polak gaat dan de vier door Cherington genoemde werkzaam-

¹⁾ Bücher K. „Die Entstehung der Volkswirtschaft” dl. II pag. 241-242. Uitg. Verlag Tübingen 1925.

²⁾ Polak, N. J. „De taak van den tusschenhandel”. Rede uitgesproken ter herdenking der stichting der Ned. Handels-Hoogeschool op 7 November 1924.

heden van den handel na, en tracht aan de hand hiervan te bewijzen dat deze niet als speciaal economische functies mogen worden beschouwd, omdat deze werkzaamheden ook gedaan kunnen worden met uitschakeling van den handel, dus door producent en consument zelf.

Volgens Polak moet het ontstaan van den handel niet worden gezocht in de economische functie, welke hij zou vervullen, maar in de arbeidsverdeeling, welke arbeidsverdeeling echter op haar beurt weer geen oorzaak kan zijn van de vorming van een zelfstandig beroep of bedrijf.

Heinrich Pesch behandelt eveneens de vraag of de handel al dan niet productieve arbeid verricht en komt tot de conclusie, dat de handel niet psychiek productief is omdat hij geen nieuwe goederen vervaardigt. In de volkshuishouding komt het echter niet alleen aan op goederen, maar op behoeften-bevrediging met die goederen. Voor deze behoeften-bevrediging nu bewijst de handel belangrijke diensten.

De handel is door zijn werkzaamheid als bemiddelaar een zeer belangrijk onderdeel van de op arbeidsverdeeling berustende organisatie van de verkeershuishouding, en bevordert als zoodanig de ruil tusschen producent en consument.

„Er übt eine produktive Tätigkeit aus, indem er durch „örtlichen und zeitlichen Ausgleich von Ueberflusz und „Mangel die Brauchbarkeit der Güter vermehrt, neue Ge- „brauchswerte entstehen lässt, vorhandene steigert.

„Der Handel wird überall da, wo und so lange wie er „imstande ist, den Güteraustausch und dadurch die Be- „darfdeckung des Volkes besser und billiger zu gestalten, „als ohne ihn möglich wäre, wahre volkswirtschaftliche Pro- „duktivität und vermöge dieser volle Berechtigung be- „wahren.”¹⁾

Volgens Pesch vervult de handel wel economisch-productieve arbeid, omdat zijn handelen gericht is op het economisch motief, gericht dus op het doel, om met zoo weinig mogelijk moeite en kosten het beste resultaat te bereiken.

Een ongeveer gelijksoortige redeneering treft men aan bij Schär, die de verklaring van de economische functie van den handel eveneens zoekt in het feit, dat zijn handelen gericht is op het economisch motief.

---

¹⁾ Pesch, H. „Lehrbuch der National Oekonomie”. Deel V, pag. 296. Freiburg, 1923.

Schär beweert, dat de handel als private Erwerbwirtschaft slechts in zooverre en zolang bestaansmogelijkheid heeft als hij de functie van goederenruil volgens het economisch principe voor het algemeen verzorgt, zich zelf dus onderordent en dienstbaar maakt aan het algemeen belang.

Consument en producent zijn op een van hen onafhankelijke tusschen-organisatie aangewezen, die de verbinding van producent en consument op doelmatige wijze in het leven roept.

De handel heeft dus mede in de Volkswirtschaft tot taak de van elkaar afhankelijke deelen der wereld-huishouding tot een organisch geheel samen te brengen, omdat hij den ruil van haar producten volgens het economisch principe vervult.

In dit verband past Schär het algemeen economisch motief, met de minste aanwending van kracht en tijd het hoogste economisch effect te bereiken, toe op productie, consumptie en goederenruil.

„Angewendet auf die Produktion heisst es : Mit dem geringsten Masz von Produktionskosten ein Produkt herzustellen bzw. eine und dasselbe Produkt billiger als früher, oder mit dem bisherigen Aufwand von Produktionskosten mehr und bessere Produkte zu erzeugen. In Anwendung auf die Konsumtion : Aus einem gegebenen Wirtschaftsgut die grösztmögliche Bedarfsbefriedigung zu bewirken.

„Auf den Handel angewendet lautet das Prinzip : Die Verbindung zwischen Produzent und Konsument zwecks Austausch ihrer Produkte mit dem geringsten Masz von Kosten aufs schnellste, billigste und bequemste zu organisieren, die früher beschriebene Gesamtaufgabe des Handels nach den Grundsätzen der Zweckmässigkeit und Wirtschaftlichkeit zu lösen.“ ¹⁾

Wanneer deze gedachten van genoemde schrijvers worden samengevat, dan komt men tot de conclusie dat èn Cherington èn Bücher in de werkzaamheden van den handel een speciale taak zien. Polak tracht te bewijzen, dat de handel geen speciale taak vervult, maar alleen zijn ontstaan te danken heeft aan de, uit de arbeidsverdeeling voortspruitende gevolgen als massaproductie en grootere gelijkmatigheid in de behoeften bij meerdere individuen dan bij ieder individu afzonderlijk. Pesch en Schär daartegenover kennen den handel wel een speciale taak toe en verklaren deze uit het algemeen economisch motief gericht op de behoeftenbevredestiging.

¹⁾ Schär, J. F. „Handels-Betriebslehre“, pag. 99. Uitg. Gloeckner, Leipzig, 1923.

Onzes inziens kan het probleem als volgt worden gesteld.

De toenemende intensiteit en omvang der behoeften, tengevolge van de groeiende cultureele ontwikkeling, maken het voor ieder onmogelijk individueel in zijn behoeften te voorzien.

De voor de behoeftenvoorziening noodzakelijk geworden arbeidsverdeeling deed een scheiding ontstaan tusschen producent en consument, tengevolge waarvan de directe ruil tusschen producent en consument was uitgesloten. Voor de behoeftenvoorziening was het dus noodzakelijk, dat deze scheiding werd overbrugd en er een bemiddelaar optrad om den ruil tusschen producent en consument te bevorderen.

Of die bemiddelaar nu is de producent, die met eigen winkelbedrijven den weg tot den consument tracht te vinden, of de consument, die door het stichten van verbruikers-coöperaties het contact met den producent tracht tot stand te brengen, of dat een zelfstandig beroep deze bemiddelaars-functie op zich neemt, doet niets af aan de te vervullen taak.

Er moet dus een onderscheid gemaakt worden tusschen de objectieve handeling en de subjectieve uitvoering van die handeling.

Objectief gezien moet in het geheel van economische handelingen, welke allen zijn gericht en voortspruiten uit de behoeftenvoorziening, de ruil als een economische functie worden beschouwd, omdat zonder deze ruilhandelingen welke de overbrugging vormen van de scheiding tusschen producent en consument in de dynamische verkeershuishouding, geen behoeftenbevrediging mogelijk is.

Of nu de subjectieve uitvoering van deze objectieve handeling, m.a.w. of hij, die zich met de uitvoering belast een economische taak vervult, hangt af van het feit of zijn handelen gericht is op het algemeen economisch motief, om met den besten en kortsten weg het grootst mogelijk resultaat te bereiken, in dit geval de grootst mogelijke behoeftenbevrediging.

De conclusie is derhalve gerechtvaardigd dat de handel, wanneer haar gekozen uitvoeringsvorm om de goederenruil tot stand te brengen op de juiste wijze is geordend op het economisch motief en haar eigen doelstellingen op de juiste wijze zijn gerangschikt in het geheel van doelstellingen gericht op het einddoel, het algemeen belang, inderdaad een economische taak vervult.

Bij dit thema werd uitvoeriger stilgestaan, omdat straks, wanneer er over ordening van een bepaalden bedrijfstak zal worden gesproken, het al of niet vervullen van een economische functie

in het geheel van bedoeld productieproces, mede bepalend is voor de te nemen ordeningsmaatregelen.

Werd in de vorige beschouwing niet stilgestaan bij de geschiedkundige ontwikkeling van den handel, omdat deze daarin buiten de te bespreken materie viel, de in de ontwikkeling van den handel ontstane structureele veranderingen maken het noodzakelijk, dat ook aan deze kwestie eenige aandacht moet worden besteed.

De specialiseering in het productieproces, berustend op de in de verkeershuishouding noodzakelijk geworden arbeidsverdeling, was oorzaak, dat de hierdoor ontstane veranderingen tusschen vragers en aanbieders eveneens een specialiseering in den handel noodzakelijk maakte.

De reizende koopman, de verpersoonlijking van den handel in het eerste stadium van de Tauschwirtschaft, moest noodgedwongen verdwijnen door de uitbreiding, welke de, in intensiteit en omvang toenemende behoeften te weeg brachten in hoeveelheid en soort van artikelen.

De specialiseering van den handel voltrok zich analoog met de specialiseering in het productieproces, zoowel op de markt van productie- als consumptiemiddelen.

Findeisen ¹⁾ maakt een onderscheid in drie categorieën van goederen, op grond waarvan de handel kan onderscheiden worden in drie groepen en wel in: Goederen, welke in het productieproces van bijna iedere onderneming als hulpstoffen worden gebruikt als kolen, smeerolie etc. etc.; verder goederen, welke in het productieproces omgevormd worden tot grondstoffen of halffabrikaten; en ten slotte afgewerkte producten, die of in de onderneming voor de consumptie geschikt gemaakt worden of door andere ondernemingen worden overgenomen om te worden afgezet. Bij de laatst genoemde goederen vindt de handel een uitgebreid terrein tot specialiseeren.

Men treft hier de meest uitgebreide markt, omdat, bij deze goederen de divergentie tusschen vraag en aanbod het grootst is, niet alleen wat betreft de verhouding in het aantal vragers en aanbieders, maar ook in de door de vraag te bevredigen behoeften met name ten aanzien van plaats en tijd van bevrediging, hoeveelheid en kwaliteit.

De handel op de consumptie-markt heeft in den loop van

---

¹⁾ Findeisen. „Die Markenartikel im Rahmen der Absatzökonomik der Betriebe”.

zijn ontwikkelings-geschiedenis de meest ingrijpende structureele veranderingen ondergaan.

Ontstaan als een zelfstandig beroep tusschen producent en consument, onafhankelijk van beiden, zelf beslissend, heeft de detailhandel veel van zijn zelfstandigheid ingeboet door de invoering van het merkartikel, omdat het merkartikel de mogelijkheid schiep om een rechtstreeks contact tot stand te brengen tusschen producent en consument.

Findeisen omschrijft het merkartikel als volgt :

„Man versteht unter Markenartikel, Waren von gleicher „Beschaffenheit, in bestimmten gleichbleibenden Umhüllungen und Formen, oder mit bestimmter gleichbleibender „Verkaufstechnik, die von einem bestimmten Hersteller „unter einem gewissen Merkmal, das meist gesetzlich geschützt ist in den Verkehr gebracht werden.“

Hoewel het merkartikel ook voorkomt op de markt der productiemiddelen, heeft het zijn grootste triomphen gevierd op de markt van consumptiemiddelen, omdat juist deze markt door haar gedecentraliseerd karakter van vraag en aanbod het meest geschikte terrein was voor het merkartikel.

Ieder product dat voor behoeften-bevrediging in den handel wordt gebracht kan eerst dan naar waarde worden geschat wanneer met dat product behoeften zijn bevredigd, m.a.w. wanneer de consument het product heeft verbruikt.

Bij den verkoop van zijn producten was de producent afhankelijk van den handel. Voor den consument was de herkomst van zijn artikel onbekend, de handel culmineerde de bestaande vraag op het artikel en wel op dat product, waarvoor hij uit rentabiliteitsoogpunt bezien de meeste interesse had. Hadden de goederen eenmaal het productieproces verlaten dan miste de producent iedere verdere contrôle op den afzet ervan. De handel zou bepalen op basis van de met die goederen te behalen winsten welk artikel speciaal aan de vraag zou worden aangeboden.

In dit feit lag een belangrijke concurrentie-mogelijkheid opgesloten voor de producenten onderling. Hieruit werd vooral door die producenten voordeel getrokken, die door mindere kwaliteiten te fabriceren hun productiekosten drukten en dienvolge den handel een grootere winst konden garandeeren.

Wilde men dus eenigen invloed op den omzet van zijn artikel op

---

¹⁾ Findeisen „Die Markenartikel im Rahmen der Absatzökonomik der Betriebe“.

de markt hebben, dan moest een middel gevonden worden, met behulp waarvan men buiten den handel om in contact kon komen met de vraag op de markt in casu de consumenten. Dit middel werd gevonden in de merkartikelen.

Het merkartikel garandeert iederen koper, de in een artikel neergelegde objectieve gebruikswaarde, anderzijds legt het de vaststelling van den verkoopprijs weer in handen van den producent, die nu door middel van reclame de eigenschappen en prijs van het artikel rechtstreeks en zonder tusschenschakel aan de vragers op de markt kenbaar kan maken.

Het in de gesloten huishouding bestaande contact tusschen producent en consument, zij het op geheel andere wijze, is door het merkartikel in de verkeershuishouding opnieuw tot stand gebracht en heeft groote veranderingen doen ontstaan in de positie van den handel. De belangrijkste verandering hierdoor ontstaan is voor den handel het verlies van een deel van zijn zelfstandigheid.

De omzetmogelijkheden van een artikel worden niet meer afhankelijk gesteld van de interesse van den handel voor een bepaald artikel, maar zijn hiermede door den producent zelf in handen genomen.

Het merkartikel heeft voor den fabrikant de mogelijkheid geopend door middel van reclame de afzetmarkt te bewerken, de eigenschappen van zijn product en de hiervoor vastgestelde prijzen aan de afnemers bekend te maken.

In wezen is hierdoor de detailhandel een distributie-apparaat geworden tusschen producent en afnemers zonder eenigen invloed, of althans zeer weinig invloed, noch op de vraag, noch op het aanbod.

Toch blijft de handel, niettegenstaande zijn vereenvoudigde functie in het geheel van economische handelingen, productieven arbeid verrichten, omdat ook het zuiver distribueeren der goederen een handelen is, gericht op het economisch motief.

Bracht het merkartikel dus belangrijke nadeelen mede voor den handel, voor de producenten en het bedrijfsleven in zijn geheel bracht het belangrijke voordeelen.

Het merkartikel verschafte den producent contrôle op de afzetmarkt, bevorderde de concentratie van het bedrijfsleven en stimuleerde zeer sterk de massaproductie.

Als nadeel voor den producent kan worden gezien het feit, dat het merkartikel de volle verantwoordelijkheid voor het product heeft overgedragen van handel naar producent; immers het merk,

door een fabrikant aan zijn product gegeven, sluit in een bepaalde garantie voor de objectieve gebruikswaarde van dat product.

In de reclame werd een machtig middel gevonden de merk-artikelen op den voorgrond te plaatsen, zoodat met het merk-artikel de reclame en met de reclame het merkartikel een voorname plaats in het bedrijfsleven ging innemen.

Dat dit alles van bijzonderen invloed is geweest op den handel in sigaren, behoeft nauwelijks betoog. Wel moet men bedenken, dat juist bij sigaren door de toename van het aantal merk-artikelen de selecteerende en stimuleerende taak van den handel weer is toegenomen.

HOOFDSTUK IV

DE NOODZAKELIJKHEID VAN EEN JUISTE ORDENING IN DE SIGARENINDUSTRIE.

A. Inleiding.

Uit de voorafgaande beschouwingen is gebleken, dat de vrije concurrentie ter bereiking van het welvaartsdoel, noch op economisch, noch op sociale grondslagen kan worden aanvaard als éénig leidend middel, omdat het prijzenstelsel, de synthese der deeldoelen, noch horizontaal noch verticaal op de juiste wijze kan verwezenlijken.

De geconstateerde structureele veranderingen in de economische handelingen ter bereiking der verschillende deeldoelen, hebben geleid tot de noodzaak van een hanteeren van dat prijzenstelsel door een andere macht om de tengevolge van de structureele veranderingen optredende wijzigingen in de rangschikking van de deeldoelen, dusdanig te leiden, dat zoowel horizontaal als verticaal de harmonische ordening wordt bereikt.

Geconstateerd werd, dat de ordening niet moet worden gezien als een keuze tusschen vrijheid of gebondenheid, maar als een keuze tusschen of meer vrijheid en minder gebondenheid of minder vrijheid en meer gebondenheid, al naar gelang de structureele veranderingen onder leiding der vrije concurrentie de juiste ordening der deeldoelen meer of minder hebben verstoord.

Er dient derhalve voor ieder deeldoel afzonderlijk te worden nagegaan welke structureele veranderingen zich hebben voorgedaan en hoe zij hebben ingewerkt op de ordening der doelstellingen van ieder deeldoel.

Gezien in het kader van het welvaartsdoel, heeft ieder deeldoel, gericht op de bevrediging van bepaalde behoeften, een functie te vervullen in het geheel, welke functie bepaald wordt door de noodzakelijkheid van de te bevredigen behoefte.

Naast deze algemeene functie in het geheel van economische handelingen, heeft ieder afzonderlijk deel een eigen doelstelling,

voortvloeiend uit haar bestaan als organisatie van individuen. De nastreving van deze eigen doelstellingen dient geordend te zijn op de te vervullen functie in het geheel van deeldoelen op het einddoel.

De structureele veranderingen in de sigarenindustrie veelal ontstaan door oorzaken gelegen buiten het prijzenstelsel, leidden tot een overschatting van de eigen doelstelling, waardoor de harmonische verbondenheid der deeldoelen werd verbroken ten koste van de grootst mogelijke welvaart.

Er dient te worden nagegaan welke veranderingen zich hebben voorgedaan in de afzonderlijke zelfstandige organisaties, welke een bepaalde functie hebben te vervullen ten opzichte van het algemeen welvaartsdoel en hoe met inachtneming van de eigen doelstellingen de opbouw van deze zelfstandige organisaties moet zijn, om te komen tot een harmonische ordening op het einddoel.

Het doel van ieder productieproces valt uiteen in twee doelstellingen n.l. 1. het vervaardigen van middelen ter bevrediging van een bepaalde behoefte, waardoor het algemeen welvaartsdoel wordt gediend en 2. het behalen van een winst ter instandhouding van het eenmaal begonnen productieproces en het verschaffen van een inkomen aan de in het productieproces medewerkende leden.

De rangorde van beide doelstellingen wordt derhalve eenerzijds bepaald door de noodzaak van de, met de vervaardigde middelen, te bevredigen behoefte, anderzijds door de verhouding van de uit het productieproces voortvloeiende geldinkomens tot de reële inkomens van de in het productieproces tot een organisatie verenigde individuen.

Alvorens derhalve kan worden nagegaan of de beide doelstellingen in een bepaald productieproces economisch en sociaal op de juiste wijze zijn gerangschikt, zoodat het geheel past in de synthese van alle deeldoelen op het einddoel, dient de intensiteit van de te bevredigen behoefte te worden vastgesteld, omdat de intensiteitsgraad der behoefte bepalend is voor de rangorde van die behoefte t.a.v. de algemeene welvaart.

Wij willen thans nagaan in hoeverre de structureele veranderingen in het productieproces der sigarenindustrie onder den invloed der vrije concurrentie hebben geleid tot een onjuiste verhouding in beide doelstellingen, en, in hoeverre de vrijheid van handelen in dezen bedrijfstak dan beperkt dient te worden om een juiste synthese tot stand te brengen.

Daarvoor moeten wij allereerst bezien welke de veranderingen zijn die zich in consumptie, productie en inkomensverdeeling in den loop der jaren hebben voltrokken en hoe deze veranderingen op elk der genoemde gebiedsdeelen van de economie onder invloed der vrije concurrentie hebben geleid tot een onjuiste synthese der doelstellingen.

Eerst dan kan men beoordeelen in hoeverre de vrijheid van handelen moet worden ingekrompen en welke maatregelen noodzakelijk zijn om tot een harmonische rangschikking der doelstellingen te komen.

B. Veranderingen op de consumptiemarkt.

Het behoeftenschema van de individueele huishoudingen valt uiteen in twee belangrijk van elkaar verschillende behoeften-categorieën, n.l. de noodzakelijk te bevredigen behoeften en behoeften, waarvoor een noodzakelijkheid van bevrediging niet aanwezig is.

Hoewel de rangorde der verschillende behoeften verschillend is in de indeeling der individueele behoeftenschema's, m.a.w. dat aan de bevrediging van een bepaalde behoefte een andere waardeering wordt toegekend bij de behoeften-voorziening der individueele huishoudingen, kan toch met zekerheid worden vastgesteld (enkele uitzonderingen berustend op verslaafdheid buiten beschouwing gelaten), dat de behoefte rooken moet worden ingedeeld in die categorie van het menschelijk behoeftenschema, waarvan de bevrediging niet direct noodzakelijk is voor het levensonderhoud.

De vraag naar de voor deze behoeften geschikte bevredigingsmiddelen zal uit dien hoofde een elastisch verloop hebben.

Deze vaststelling kan niettegenstaande de beperktheid en onvolkomenheid van het ter beschikking staande cijfermateriaal toch aan de praktijk worden getoetst, waaruit zal blijken, dat de elasticiteit van de vraag naar rookartikelen geen theoretische hypothese is, maar inderdaad berust op de werkelijkheid.

Onder elasticiteit van de vraag dient te worden verstaan de reactiesnelheid van de vraag bij veranderingen in de componenten, welke de bevredigingsgraad van het behoeftenschema der individueele huishoudingen bepalen.

Een verandering in een van deze componenten zal tengevolge hebben, dat de vraag naar niet voor het levensonderhoud noodzakelijke bevredigingsmiddelen op die veranderingen direct reageert, inkrimpt of uitzet al naar gelang den aard van die veranderingen, hetgeen niet het geval is met de vraag naar de voor het levensonderhoud noodzakelijke bevredigingsmiddelen.

Een driedelig onderzoek van de praktijk toont aan, dat de vraag naar rookartikelen elastisch verloopt.

Het eerste onderzoek gaat uit 1. van gelijkblijvende inkomens, dus een gelijkblijvende koopkracht in twee verschillende

perioden, 2. van een verandering in de bestedings-mogelijkheden van de koopkracht door een verandering in dat gedeelte wat noodzakelijk is voor het levensonderhoud.

Dit onderzoek werd ingesteld in een aantal gezinnen, waarvan de inkomens lagen tusschen 1800—2400, en 2400—3600 gld., de hogere inkomens komen voor dit onderzoek niet in aanmerking, omdat de elasticiteit van de vraag omgekeerd evenredig is aan de ter beschikking staande koopkracht, zoodat dus bij de hogere inkomens de elasticiteit afneemt. Voor de lagere inkomens zijn geen cijfers bekend.

Als vergelijkingsperioden worden genomen de jaren 1924 en 1935, tusschen welke jaren groote conjunctuur-verschillen zijn gelegen, waardoor het onderzoek aan waarde wint.

De cijfers zijn ontleend aan het „Marktanalytisch Handboek voor Nederland”¹⁾ en geven aan, de procentueele besteding van het totale budget voor het levensonderhoud en de behoefte rooken.

TABEL A.²⁾

Soort der behoeften	Inkomens van 1800—2400		Inkomens van 2400—3600	
	1924	1935	1924	1935
Levensonderh.	40.4 %	34.4 %	36.0 %	33.6 %
Rookten.	1.8 %	2.3 %	1.9 %	2.1 %

Uit deze tabel volgt, dat bij gelijkblijvende inkomens een verandering in de bestedingsmogelijkheid van de koopkracht ten opzichte van de noodzakelijke levensbehoeften een verschuiving in de vraag doet ontstaan ten gunste van de niet noodzakelijke behoeften, welke verschuiving sterker is naar gelang de bestedingsmogelijkheid van het inkomen grootere veranderingen ondergaat.

Het tweede onderzoek naar de elasticiteit van de vraag naar rookartikelen is gebaseerd op meer algemeene gegevens en gaat uit van het verloop der inkomens gedurende een aantal jaren, de gemiddelde prijzen der rookartikelen en de verbruikte kwantiteiten.

Zooals uit Tabel B blijkt, vertoonen de inkomens gedurende

¹⁾ „Marktanalytisch Handboek voor Nederland”, 1937.

²⁾ Aangenomen mag worden dat zich tusschen genoemde inkomensgrenzen weinig veranderingen hebben voorgedaan.

de periode van 1924—1935 een dalende lijn. Gerekend op de totaal inkomsten van alle aangeslagenen samen, ligt er een daling tusschen 1924—1935 van 20.9%.

De gemiddelde prijzen der rookartikelen zijn in 1935 ten opzichte van 1924 gedaald met 37.8% voor wat betreft sigaren, 36.4% voor sigaretten en 20.7% voor tabak.

Het verbruik daarentegen is in 1935 ten opzichte van 1924 gestegen, voor sigaren met 37.9%, voor sigaretten met 59.9%, terwijl het tabaksverbruik een daling te zien geeft van 28.5%, waarvan de oorzaken echter niet liggen in de daling van de koopkracht.

TABEL B.

Jaren	Inkomens per aangeslagene in gld.	Gemiddelde prijzen per			Verbruik in millioenen		
		1000 stuks sigaren	1000 stuks sigaretten	kg. tabak	sigaren	sigaretten	kg. tabak
1924 . . .	3848	72.91	16.95	2.32	1.036	2.506	14
1935 . . .	3041	45.33	10.78	1.84	1.428	4.008	10
procent afwijking — of +	— 20.9 %	— 37.8 %	— 36.4 %	— 20.7 %	+ 37.9 %	+ 59.9 %	— 28.5 %

De conclusie is, dat een daling van de inkomsten gepaard gaande met een nog grootere daling in de prijzen der rookartikelen leidt tot een uitbreiding van de vraag.

Het derde bewijs omtrent de elasticiteit van de vraag naar rookartikelen ligt opgesloten in het onderzoek, gedaan door het Economisch Technologisch Instituut te Tilburg, naar de besteding van het inkomen door vijf gezinnen in 1935 en 7 gezinnen in 1937.¹⁾

Hieruit blijkt dat in 1935 bij een gemiddeld inkomen per gezin van f 1581.67 voor noodzakelijk levensonderhoud werd besteed 45.26%, voor rooken 1.92% van het totale budget, terwijl in 1937 bij een gemiddelde inkomen van f 894.50 deze percentages respectievelijk zijn 48.17 en 0.54%.

Een lager gemiddelde inkomen leidt dus tot een verandering in de bestedingsmogelijkheid van de koopkracht, hetgeen blijkt uit de daling van het uitgegeven percentage van het totale budget voor de bevrediging van de behoefte rooken van 1.92% tot 0.54%.

Uit deze, in verhouding van de totaalvraag weliswaar beperkte

¹⁾ „Mededeelingen van het Economisch Technologisch Instituut te Tilburg”. Maandschrift Economie, 2e Jrgng, pag. 406. Dit onderzoek heeft betrekking op vijf normale arbeidersgezinnen en zeven gezinnen van werklozen.

gegevens, is de conclusie niettemin gerechtvaardigd, dat de vraag naar rookartikelen een kennelijk elastisch verloop vertoont omdat :

1. bij gelijkblijvende inkomens een daling van het bestede percentage van het totaal budget aan de voorziening van het noodzakelijke levensonderhoud het te besteden percentage voor rookartikelen verhoogt.
2. bij een grootere procentueele daling van de gemiddelde prijzen der rookartikelen ten opzichte van de daling der inkomens het verbruik toeneemt.
3. bij een daling van de inkomens bij praktisch gelijkblijvende prijzen der rookartikelen het te besteden percentage van het totaal budget voor rookartikelen eveneens daalt.

Een ander belangrijk verschijnsel, dat zich op de consumptiemarkt in de vraag naar rookartikelen voordoet, is, dat in de bevrediging van eenzelfde behoefte in dit geval rooken kan worden voorzien door meerdere bevredigingsmiddelen, waardoor de vraag naar rookartikelen moet worden gezien als een „joint demand”.

In het historisch overzicht is reeds gebleken, dat de pijp het oorspronkelijke bevredigingsmiddel ter voorziening in de behoefte rooken was.

De opkomst van de sigarenindustrie bracht een nieuw bevredigingsmiddel, dat beter voldeed aan de eischen van een meer ontwikkelde maatschappij, waardoor zich het verschuivingsproces in de vraag naar dit nieuwe bevredigingsmiddel voltrok ten koste van het oude.

Deze gunstige marktpositie heeft de sigaar behouden tot den wereldoorlog. In de jaren van den wereldoorlog leidde de prijsstijging, niet alleen van de rookartikelen, maar van alle bevredigingsmiddelen tot een verandering in de verhouding : geld inkomen reëel inkomen, waardoor in de vraag naar rookartikelen een verschuiving plaats vond ten gunste van de goedkoopere soorten.

Ware het niet dat juist in deze jaren de sigaret op de markt werd gebracht, de pijp zou zeker haar terrein hebben herwonnen; nu trok vooral dit nieuwe bevredigingsmiddel door zijn lageren prijs de vraag tot zich.

Deze verschuiving heeft zich ook na den oorlog verder voortgezet speciaal in de oorlogvoerende landen, waar de enorme oorlogskosten de koopkracht van de bevolking sterker hadden aangetast dan in ons land.

Dit verloop in de vraag naar de verschillende soorten bevredigingsmiddelen wordt het best weergegeven door onderstaand overzicht, waarin de cijfers het aandeel van ieder onderdeel in het totaal aan het rooken bestede geldbedrag aangeven:

TABEL C. (In millioenen guldens).

Jaren	Totaal bedrag	Sigaren		Sigaretten		Tabak	
		Bedrag	%	Bedrag	%	Bedrag	%
1923	142	78.5	55.3	35.1	24.7	28.4	20.-
1924	151.8	75.6	49.7	42.4	27.9	33.8	22.2
1925	138.2	77.4	56.1	34.7	25.1	26.1	18.9
1926	151.4	81.-	53.6	40.3	26.6	30.1	19.9
1927	154.1	83.-	53.9	43.3	28.1	27.8	18.-
1928	161.7	87.5	54.-	46.6	28.7	27.6	17.-
1929	172.9	92.7	53.6	53.6	30.9	26.6	15.3
1930	182.8	94.-	51.3	61.6	33.7	27.2	14.9
1931	179.4	89.6	59.-	61.5	34.4	28.3	15.8
1932	162.3	80.-	49.4	55.2	34.-	27.1	16.7
1933	149.3	74.-	49.7	50.6	33.9	24.7	16.6
1934	136.3	70.5	51.8	45.2	33.2	20.6	15.1
1935	127.3	64.7	50.9	43.2	34.-	19.4	15.3
1936	123.1	61.5	50.-	42.2	34.3	19.4	15.8
1937	127.7	63.1	49.2	45.7	35.7	18.9	14.7
1938	131.6	64.7	49.-	49.3	37.3	17.6	13.3
1939	144.9	70.5	48.7	53.5	36.9	20.9	14.4

Uit deze tabel blijkt, dat de verschuiving in de vraag zich ook na den wereldoorlog heeft voltrokken ten gunste van de sigaret.

Deze verschuiving is eenerzijds te verklaren uit de elasticiteit van de vraag, anderzijds uit de complementariteit der bevredigingsmiddelen. Immers een verschuiving in de bestedingsmogelijkheden van de koopkracht, welke verschuiving zich vooral de laatste jaren door de daling in de inkomens heeft geopenbaard, heeft nadeelige gevolgen voor de vraag naar bevredigingsmiddelen dienstig voor niet noodzakelijke behoeften. Dit kan leiden tot inkrimping van de vraag of tot een verschuiving in de vraag, naar de markt van de goedkoopere substitutie-artikelen.

Beiden, zoowel de elasticiteit van de vraag als de mogelijkheid van aanwending van substitutie-artikelen in de bevrediging, zijn factoren waarmede rekening dient te worden gehouden bij het nemen van maatregelen.

Na deze beschouwing over de consumptie van rookartikelen in het algemeen dient een nader onderzoek te worden ingesteld naar de veranderingen, welke zich hebben voorgedaan in het sigarenverbruik.

De consumptie-markt van sigaren valt uiteen in een markt voor sigaren en een markt voor senioritas, welke laatste door hun vorm, samenstelling, gewicht en lager prijsniveau een speciale vraag op de markt voorzien. Beiden worden geproduceerd in de sigarenindustrie en voorzien in de behoefte rooken, maar met verschillende kenmerken voor consumptie en productie.

Hier wordt geconstateerd, dat naast de algemeene samenhang van rookartikelen, welke culmineert in het begrip „joint demand”, in de vraag naar één bepaald rookartikel zich weer een splitsing voordoet in twee naar hun aard verschillende bevredigingsmiddelen.

Hoewel de verbruikscijfers eerst sinds 1934 bekend zijn voor sigaren en senioritas volgt toch uit het overzicht van de laatste vijf jaar een belangrijke conclusie omtrent de onderlinge afhankelijkheid van beide bevredigingsmiddelen op de consumptie markt.

Onderstaande tabel geeft weer het aandeel, dat ieder bevredigingsmiddel van het totaalverbruik gedurende de jaren 1934-1939 had en tevens de verschuiving van de vraag naar sigaren naar de voor dit bevredigingsmiddel goedkoopste prijsklas:

TABEL D. (In miljoenen stuks.)

Jaren	Totaal verbruik	Sigaren		Senioritas		Sigaren 3 cent in stuks
		stuks	%	stuks	%	
1934	1.427	990	69.3	437	30.7	210
1935	1.431	1.050	73.4	381	26.6	364
1936	1.459	1.107	76.-	352	24.-	456
1937	1.498	1.185	79.1	313	20.9	515
1938	1.549	1.238	79.9	311	20.1	533
1939	1.677	1.337	79.-	340	21.-	546

Uit bovenstaande cijfers volgt, dat in de periode van 1934-1939, in welke de grootste prijsdaling van de sigaren heeft plaats gevonden, zich een verschuiving heeft voltrokken van senioritas naar sigaren, welke verschuiving werd gestuit in 1939.

In den loop van 1939 is tusschen een aantal fabrikanten een overeenkomst gesloten, waarin werd bepaald, dat met ingang van 1 Januari 1940 de minimumprijs voor sigaren zou worden vastgesteld op 4 ct.

Hoewel niet alle fabrikanten waren aangesloten vertegenwoordigden de aangesloten fabrikanten toch plm. 60% van de totale productie. Verschillende van deze fabrikanten verhoogden echter reeds einde 1939 den minimumprijs tot $3\frac{1}{2}$ ct., waardoor reeds een gedeeltelijke verschuiving ontstond naar senioritas zooals blijkt uit de verbruikscijfers van 1939.

Hoe heeft de vraag nu gereageerd op het ingrijpen in het prijsverloop van de sigaren?

Opgemerkt dient te worden, dat de vastgestelde minimumprijs van 4 ct. bleef gehandhaafd tot 1 Maart en daarna werd teruggebracht tot $3\frac{1}{2}$ ct.

De verbruikscijfers van de eerste vier maanden van 1940 geven een markant beeld van de wijzigingen, welke zich tengevolge van de prijsverhoging der sigaren voltrokken. en geven tevens de oorzaak aan waarom deze prijsovereenkomst reeds na twee maanden werd losgelaten.

Maanden	Sigaren		Senioritas		Totaal verbruik
	aantal	%	aantal	%	
Januari	117	76.5	36	23.5	153
Februari	114	73.6	41	26.4	155
Maart	115	77.4	34	22.6	150
April	113	80.2	28	19.8	141

Dit overzicht geeft duidelijk aan, dat de verhoging van den minimumprijs voor sigaren tot 4 ct. een belangrijke uitbreiding van de vraag naar senioritas deed ontstaan. Toen in Maart de sigarenprijs weer werd verlaagd op $3\frac{1}{2}$ ct. liep deze verschuiving in de andere richting.

De oorzaak van het reeds na twee maanden loslaten van de op 1 Januari 1940 ingegane prijsovereenkomst ligt in het eenzijdig ingrijpen in een prijzenstelsel van samenhangende prijzen, waar-

door de vraag van het eene bevredigingsmiddel wordt verschoven naar het andere bevredigingsmiddel. Deze verschuiving van de vraag in het productieproces kan, gezien de wezens-verschillen tusschen beide bevredigingsmiddelen, alleen worden opgevangen door de fabrikanten met zeer groote aanpassingsmogelijkheden.

Zij die niet over die aanpassingsmogelijkheden beschikten, zagen dientengevolge hun omzetten dermate dalen, dat zij de prijs-afsprakelieten varen en den minimumprijs van sigaren reeds na twee maanden terugbrachten op 3½ ct. Zooals uit bovenstaande cijfers blijkt had deze maatregel een daling van het senioritas-verbruik ten gevolge.

Bovenstaande praktische ervaringen toonen zeer duidelijk aan, dat een ingrijpen in de prijzen van bevredigingsmiddelen, welke uit hoofde van hun complementariteit een sterken samenhang bezitten, steeds alle prijzen van dit stelsel moet omvatten, omdat een ingrijpen in één prijs belangrijke gevolgen kan hebben op de samenstelling van de vraag op de markt.

De uit dit eenzijdig ingrijpen voortvloeiende gevolgen op sociaal gebied dienen te worden besproken bij de productieverhoudingen in de sigarenindustrie, echter zij hier reeds opgemerkt, dat een verschuiving in de vraag van sigaren naar senioritas een belangrijke terugslag moet hebben op de geldinkomens der bij het productieproces betrokken arbeiders, gezien de verschillen in de loonen van sigaren en senioritas.

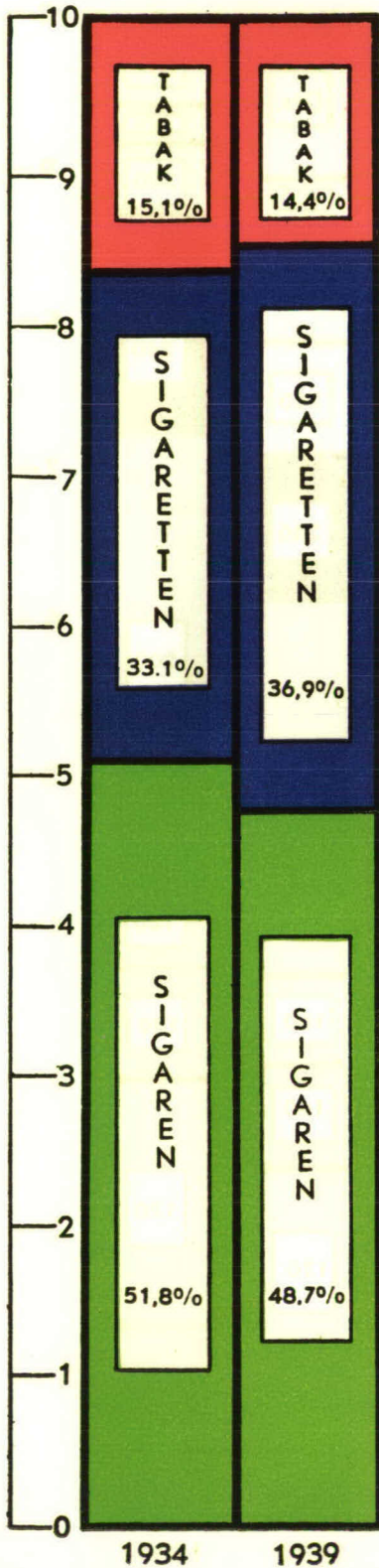
Werd op grond van praktische ervaringen geconstateerd, dat in de consumptie een onderscheid gemaakt moet worden tusschen sigaren en senioritas, een andere zeer belangrijke vraag is, hoe bij dalende koopkracht en praktisch gelijkblijvende kosten van het levensonderhoud de reactie is van de vraag op het verbruik van sigaren.

De veranderingen in de verhouding geld inkomens-reële inkomens in de jaren na 1929, ontstaan door een daling der geldinkomens bij vrijwel gelijkblijvende kosten van het levensonderhoud, (welke laatste tengevolge van de monetaire wijzigingen in 1936 zelfs een stijging vertoonen) hield een daling in van de beschikbare koopkracht voor de bevrediging van niet noodzakelijke behoeften, dus ook voor de behoefte rooken.

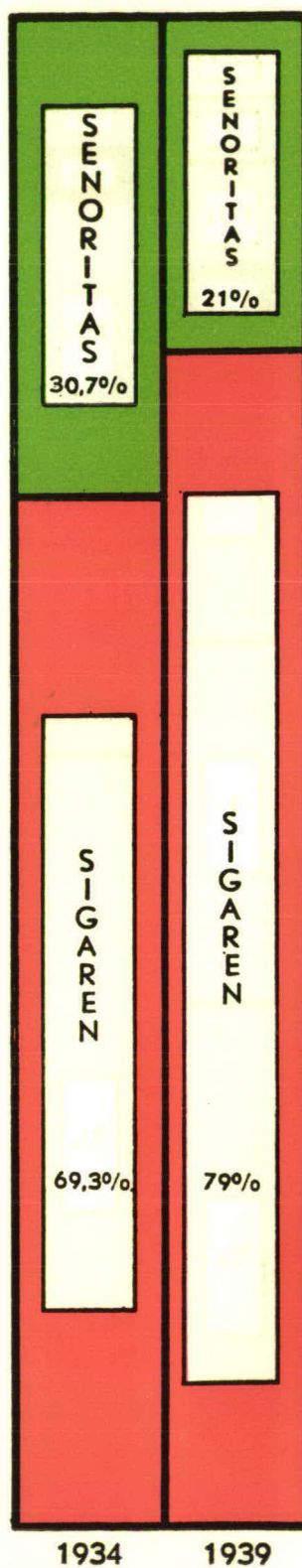
De elasticiteit van de vraag kan zich op twee manieren uiten en wel ten eerste doordat een inkrimping van de beschikbare koopkracht leidt tot een inkrimping van de vraag, op de tweede plaats, doordat de vraag met deze mindere koopkracht eenzelfde bevredigingsgraad van de behoeften tracht te bereiken, hetgeen

CONSUMPTIEMARKT

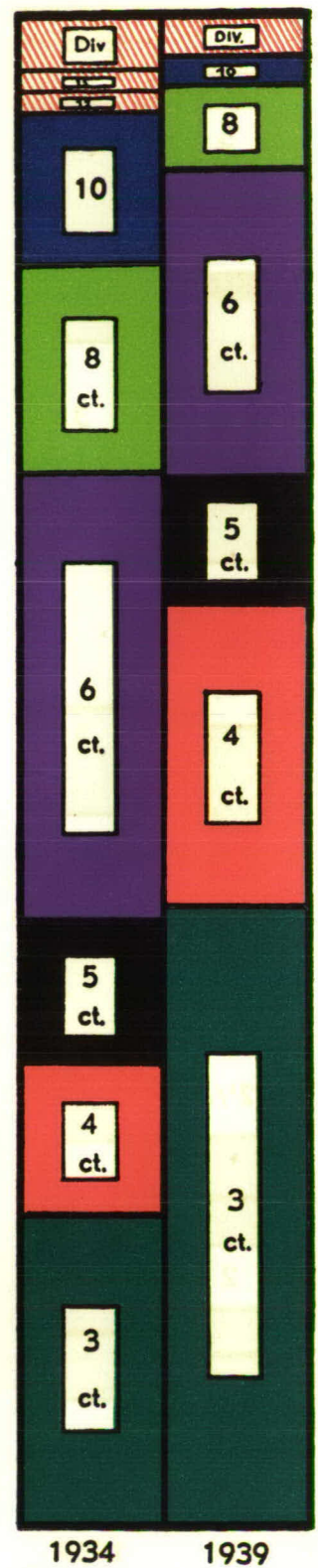
Binnenlandsche markt

Sigaren markt

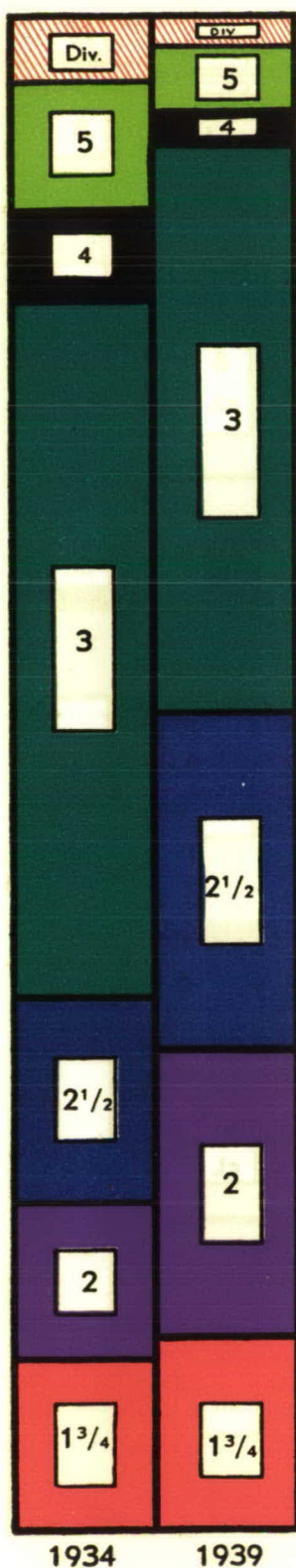
Sigaren

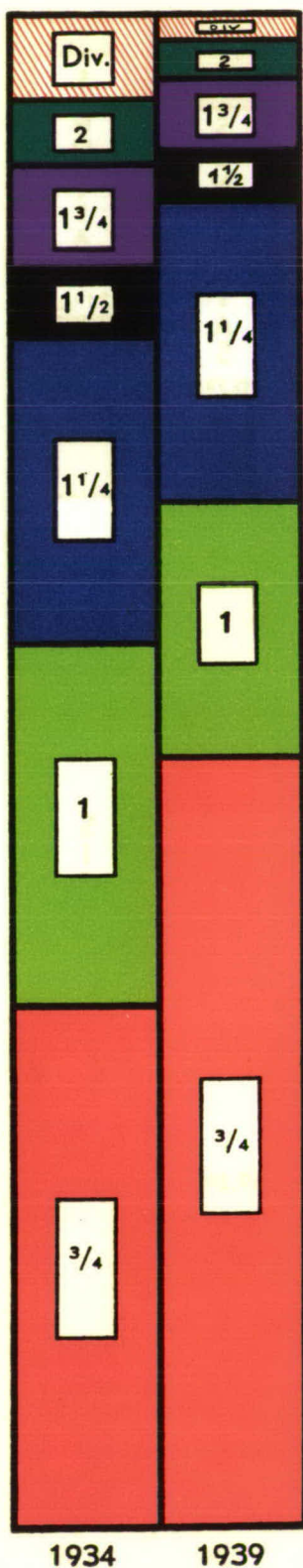

N ROOKARTIKELEN

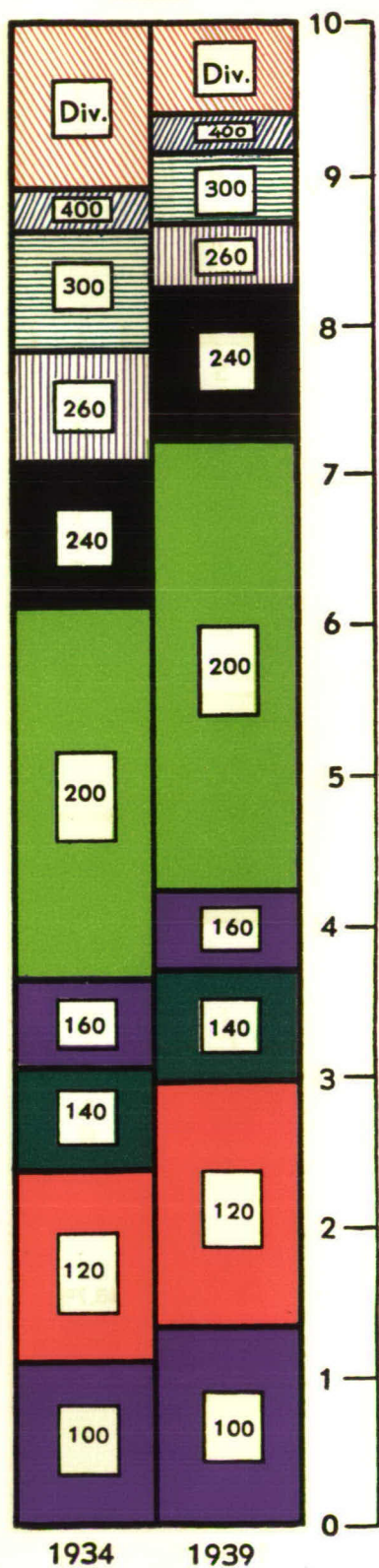
Senoritas

Sigaretten

Tabak

Verdeeling van de Binnenlandsche Markt
van Rookartikelen in 1934 en 1939.

1934.

SIGAREN = 51,8 %				SIGARETTEN = 33,1 %		TABAK = 15,1 %	
Sigaren = 69,3 %		Senoritas = 30,7 %					
3 cent	21,26	1 ³ / ₄ cent	11,70	3 ⁴ / ₄ cent	34,90	100 cent	11,10
4 "	9,21	2 "	9,09	1 "	23,99	120 "	12,29
5 "	9,51	2 ¹ / ₂ "	14,11	1 ¹ / ₄ "	20,28	140 "	7,41
6 "	31,46	3 "	47,49	1 ¹ / ₂ "	4,15	160 "	4,56
8 "	13,01	4 "	5,79	1 ³ / ₄ "	7,41	200 "	26,23
10 "	9,63	5 "	9,42	2 "	4,02	240 "	9,58
12 "	1,42	Div.	2,40	Div.	5,25	260 "	7,37
15 "	0,41					300 "	7,34
Div.	4,09					400 "	1,54
						Div.	12,58
100,00 %		100,00 %		100,00 %		100,00 %	

1939.

SIGAREN = 48,7 %				SIGARETTEN = 36,9 %		TABAK = 14,4 %	
Sigaren = 79 %		Senoritas = 21 %					
3 cent	40,89	1 ³ / ₄ cent	12,14	3 ⁴ / ₄ cent	50,43	100 cent	13,35
4 "	20,78	2 "	19,01	1 "	17,14	120 "	14,86
5 "	7,77	2 ¹ / ₂ "	23,44	1 ¹ / ₄ "	20,83	140 "	7,71
6 "	21,53	3 "	37,53	1 ¹ / ₂ "	2,19	160 "	4,54
8 "	5,13	4 "	2,10	1 ³ / ₄ "	6,27	200 "	31,55
10 "	2,81	5 "	4,64	2 "	1,98	240 "	10,66
12 "	0,45	Div.	1,14	Div.	1,16	260 "	3,66
15 "	0,19					300 "	4,69
Div.	0,45					400 "	1,13
						Div.	7,85
100,00 %		100,00 %		100,00 %		100,00 %	

tot uiting zal komen in de toenemende vraag naar goedkoopere bevredigingsmiddelen.

Veronderstel, iemand rookt per dag 10 sigaren, waarvoor hij ter beschikking heeft *f* 1.00; hij kan dan zijn behoefte bevredigen, met 10 sigaren van 10 cent. Veronderstel nu, dat hij tengevolge van dalende koopkracht, slechts *f* 0.80 kan besteden voor zijn behoeften om te rooken. Blijft hij nu 10 cents sigaren rooken en wel 8 sigaren per dag, of koopt hij met de mindere koopkracht toch 10 sigaren, maar dan van 8 cent?

Hoe heeft zich nu op de markt dit proces voltrokken ten opzichte van het totaalverbruik van de sigaren?

De elasticiteit van de vraag op de consumptie-middelen-markt heeft zich bij een dalende koopkracht geuit in een toenemende vraag naar goedkoopere producten, hetgeen blijkt uit de enorme stijging van het verbruik in de goedkoopere prijsklassen, waardoor niet alleen de daling van de duurderere prijsklassen, wat betreft het aantal, werd opgevangen, maar zooals eveneens uit de cijfers blijkt, de totale consumptie belangrijk steeg.

Onderstaand overzicht van de voornaamste prijsklassen, waarin de verbruikscijfers zijn uitgedrukt in indexcijfers op basis van 1934, geeft hiervan een duidelijk beeld:

Jaren	15	12	10	8	6	5		4		3		2½	2	1¾	Totaal ver- bruik
	sig.	sig.	sig.	sig.	sig.	sig.	sen.	sig.	sen.	sig.	sen.	sen.	sen.	sen.	
1934	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1935	72	65	64	80	84	125	67	123	80	173	73	123	126	101	100
1936	70	53	48	59	73	81	41	207	45	217	55	150	156	104	102
1937	65	52	46	58	80	76	37	219	29	245	45	139	166	87	105
1938	60	44	42	53	84	89	36	253	32	254	54	116	145	86	108
1939	63	43	39	53	92	110	38	305	28	259	61	129	162	81	117

Tengevolge van deze op de elasticiteit berustende werking van de vraag, vertoont de prijsvorming van sigaren en senioritas, vooral in de laatste decennia, een sterk dalende lijn, in welke lijn echter belangrijke sprongen zijn waar te nemen.

Uit de percentages van het verbruik in de prijsklassen van 13, 11, 9, 7½ en 7 cent, ten opzichte van het totaal verbruik, welke percentages voor de laatste 10 jaar gemiddeld kunnen worden vastgesteld respectievelijk op 0,015 %, 0,03 %, 0,01 %, 0,04 % en

0,10%, volgt, dat deze prijsklassen in de totale consumptie geen rol spelen ook niet gedurende de periode van de verschuiving naar een lager prijsniveau. Geconstateerd wordt derhalve, dat de prijsafbrokkeling niet geleidelijk maar sprongsgewijze is verlopen, waardoor de soepelheid van de prijsvorming niet wordt bevorderd.

Welke oorzaken zich hier deden gelden is problematisch. Het dient eenvoudig te worden geaccepteerd, evenals het zeer markante feit, dat na den overgang van het verbruik van duurdere naar goedkoopere producten, het totaal verbruik in de prijsklas van 5 cent lager is dan het totaalverbruik van 6 cents sigaren.

Het is zelfs in de praktijk voorgekomen, dat een sigaar van 5 cent op de markt geen afzet had, terwijl dezelfde sigaar later, in een andere verpakking gebracht voor 6 cent, op de markt een prachtig debiet kreeg. Hieruit kan nogmaals worden afgeleid, dat de prijs geen zelfstandige regulator kan zijn van de consumptie en dat te allen tijde de besteding van de koopkracht afhankelijk is van de willekeur der „Wirtschaftenden Individuen”.

Resumeerend worden dus op de consumptiemarkt van sigaren twee belangrijke feiten geconstateerd.

- a. Dat tengevolge van de mogelijkheid één behoefte te bevredigen met twee soorten bevredigingsmiddelen, voortgebracht in eenzelfde productieproces, een zeer nauwe samenhang bestaat tusschen de prijzen van beide bevredigingsmiddelen en dat een ingrijpen in de prijzen van een der bevredigingsmiddelen ook een ingrijpen noodzakelijk maakt in de prijzen van het andere bevredigingsmiddel.
- b. Dat de elastische werking van de vraag bij dalende inkomens en gelijkblijvende kosten van het levensonderhoud niet leidt tot een inkrumping van de totale consumptie. De intensiteit van de behoefte is dermate groot, dat de vraag zich wendt tot de goedkoopere producten, om met de minder ter beschikking staande koopkracht toch eenzelfde bevrediging van de behoefte te kunnen bereiken.

Naast de binnenlandshe markt had de sigarenindustrie nog een afzetgebied op de buitenlandsche markt, terwijl anderzijds

op de binnenlandsche markt geïmporteerde producten werden aangeboden.

Vond de sigarenindustrie reeds voor den oorlog op de buitenlandsche markten een afzetgebied voor haar producten, de oorlogsjaren hebben de sigarenindustrie, in verband met de grootere winstmogelijkheden, sterker op den export georiënteerd, waardoor de binnenlandsche consumptie ernstig werd verwaarloosd, zoo zelfs, dat overheidsmaatregelen noodzakelijk waren om aan deze export-rage paal en perk te stellen.

Deze verwaarloozing van de binnenlandsche consumptie was oorzaak, dat de vraag op de binnenlandsche markt genoodzaakt werd haar behoeften-voorziening te dekken met substitutie-artikelen, met als gevolg dat een belangrijk deel van de binnenlandsche markt als afzetgebied voor de sigarenindustrie verloren ging.

Eenmaal dit afzetgebied verloren, veroorzaakte de later genomen export-beperkende maatregelen van de overheid — er is zelfs gedurende een korte periode een uitvoerverbod geweest — een vermindering van werkgelegenheid in de sigarenindustrie.

Om dit te voorkomen heeft de regeering een interessant voorstel gedaan aan de sigarenindustrie, op grond waarvan de export weer zou kunnen worden toegestaan.

Dit voorstel hield in, dat voor de binnenlandsche markt een goedkoopere sigaar beschikbaar moest worden gesteld, terwijl evenredig aan de hiervan geproduceerde hoeveelheden export-vergunningen zouden worden verstrekt.

Deze overeenkomst tusschen regeering en sigarenindustrie is nooit in de praktijk verwezenlijkt, gezien de veranderingen in den algemeenen toestand door het plotseling einde van den oorlog.

Speciaal de ineenstorting van de Deutsche valuta, heeft een radicale wijziging teweeg gebracht, niet alleen in de exportmogelijkheden, maar bovendien in de verhouding import—export.

Was Duitschland in 1919 nog de grootste afnemer van de Nederlandsche sigarenindustrie, deze afname bedroeg 66% van den totalen Nederlandschen export, de genoemde wijzigingen in het monetaire stelsel waren oorzaak, dat de export omsloeg in import, waardoor de binnenlandsche markt werd overstroomd met de goedkoopere Deutsche producten.

Deze verschuiving van export naar import, beteekende eenerzijds verlies van afzetgebied; anderzijds leidde het tot een verscherping van de concurrentie op de binnenlandsche markt. Deze verschuiving wordt weergegeven in onderstaand overzicht:

Jaren	Uitvoer van sigaren in kg.	Invoer van sigaren in kg.
1912	1.984.884	19.000
1913	2.137.357	20.597
1914	2.031.155	13.153
1915	2.670.097	10.914
1916	3.026.224	31.074
1917	2.739.257	22.236
1918	2.668.832	2.204
1919	5.961.043	60.591
1920	1.669.858	302.126
1921	718.964	606.753
1922	825.000	2.179.000
1923	650.000	361.000
1924	842.000	22.000
1925	768.870	20.621
1926	769.289	24.208
1927	852.507	21.227

Een andere oorzaak van de afnemende exportmogelijkheden, vooral in de jaren na 1920, lag in de veranderde verbruiksverhoudingen op de buitenlandsche markt.

Voor al in de oorlogvoerende landen, waar het reële inkomen tengevolge van de zware oorlogslasten sterk was gedaald, constateert men nog meer dan in ons land een verschuiving in het verbruik van duurdere naar goedkoopere bevredigingsmiddelen, vooral een sterke toename van het sigarettenverbruik en een afname van het sigarenverbruik.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van deze wijzigingen in het verbruik op enkele buitenlandsche markten:

VERBRUIK SIGAREN EN SIGARETTEN.

Landen	Sigaren		Sigaretten		Bemerkingen
	1913	1926	1913	1926	
Duitschland . .	9000	5980	12000	29150	millioenen stuks
Finland . . .	68	19	1776	3036	millioenen stuks
Denemarken . .	313	392	269	1225	millioenen stuks
Zweden . . .	155	200	377	970	mill. st. sig. Sigr. kg.
Australië . .	828	523	2921	5010	in 1000 lbs.
Japan	822	2426	7379	28127	millioenen stuks
Ned. Oost-Indië	817	458	281	4540	in 1000 kg. ¹⁾
Polen	96	67	5104	6969	millioenen stuks
Oostenrijk . .	154	77	833	1884	millioenen stuks
Tsjecho-Slow. .	519	352	5637	10234	millioenen stuks ²⁾

¹⁾ Invoercijfers Ned. Oost-Indië.

²⁾ Voor laatste drie landen loopt de vergelijkingsperiode van 1920—1926.

Bovendien dient in de na-oorlogsche jaren rekening te worden gehouden met het feit, dat de exportmogelijkheden van de landen met gedeprecieerde valuta grooter waren dan de exportmogelijkheden van de Nederlandsche industrie, waardoor de concurrentie op de buitenlandsche markt belangrijk toenam.

De invoering van een accijns van 20 % in Ned. Oost-Indië in 1932 veroorzaakte een dergelijke prijsstijging van de sigaren, dat het verbruik sterk daalde, hetgeen zijn terugslag had op den Nederlandschen export.

Al deze veranderingen waren oorzaak, dat de sigaren-export, in het kader van de totale productie, van weinig beteekenis bleef.

De verhoudingspercentages van den export t.a.v. de totaal-productie waren, wat betreft het aantal stuks in 1929 4,3% in 1939 1,3%, wat betreft de waarde respectievelijk 3,8% en 1,4%.

Na het nemen van beschermende maatregelen der regeering daalde de import zoo sterk, dat hierdoor geen invloed werd uitgeoefend op de binnenlandsche markt, zoodat hierop niet verder behoeft te worden ingegaan.

Uit deze analyse van de markt der rookartikelen, op welke markt de sigarenindustrie als aanbieder van een gedeelte der bevredigingsmiddelen optreedt, volgt, dat bij de te nemen maatregelen om te komen tot een juiste synthese der doelstellingen, de verhoudingen op de consumptiemarkt van groote beteekenis zijn.

De geconstateerde samenstelling van de consumptiemarkt van rookartikelen en de veranderingen, welke zich gedurende de laatste jaren in de verbruiksverhoudingen hebben voorgedaan, zijn dan ook van grooten invloed geweest op de ontwikkeling van het productieproces van de sigarenindustrie.

C. Structureele veranderingen in het productieproces.

De meest ingrijpende wijzigingen in het productieproces van de sigarenindustrie hebben plaats gevonden na 1929, tengevolge van de algemeene economische crisis, welke haar stempel zwaar heeft gedrukt op de sigarenindustrie.

Het is niet de bedoeling aan de hand van uitvoerig cijfermateriaal de concentratie-verschijnselen in de sigarenindustrie te beschrijven. Hiervoor zij verwezen naar de geschiedenis van de sigarenindustrie.¹⁾

Geconstateerd werd, dat de concentratie in de sigarenindustrie zich vooral na den wereldoorlog vrij snel heeft voltrokken, maar tevens, dat deze concentratie niet heeft geleid tot algeheele uitschakeling van de gradatie in het productieproces, evenmin tot een monopolie voor het grootbedrijf. De oorzaak hiervan moet gezocht worden in den eenvoud van het productieproces, waaruit een grootere aanpassing aan veranderingen in de economische mogelijkheden voortvloeit.

Ten opzichte van het economisch welvaartsdoel vervult ieder productieproces, dus ook de sigarenindustrie, een belangrijke economische functie.

Uit de vroeger genoemde tweevoudige doelstelling van het productieproces volgen naast plichten ook rechten. Plichten ten opzichte van het economisch welvaartsdoel, rechten in verband met haar eigen doelstelling.

De voorstanders der vrije concurrentie nemen aan, dat de prijsvorming onder leiding van dit middel de juiste verhouding doet ontstaan tusschen deze plichten en rechten, m.a.w. dat de juiste synthese van de uit den aard van het productieproces voortvloeiende doelstellingen door de vrije prijsvorming het best kan worden verwezenlijkt.

Wij trachtten aan te toonen, dat de prijs de reguleerende functie niet ten volle kan vervullen, tengevolge van de storende werking van factoren, welke buiten de invloedssfeer van de prijsvorming liggen.

Thans zullen wij nog nagaan welke storende factoren, gelegen

---

¹⁾ Om veelvuldige verwijzingen te voorkomen, zal het vroeger besprokene, zij het dan in anderen vorm soms worden herhaald.

buiten het prijzenstelsel van de sigarenindustrie, oorzaak zijn geweest van structureele veranderingen in het productieproces, en in hoeverre de vrije concurrentie als ordenend middel voor de sigarenindustrie kan worden aanvaard.

De eigen doelstelling van de sigarenindustrie bestaat in het behalen van een voordeel door de productie, het maken van een winst ter instandhouding van de onderneming en het continueeren van het productieproces. De winstmogelijkheid ligt opgesloten in de verhouding prijs eindproduct — prijs productiemiddel.

Nu kan de vraag gesteld worden hoe en onder welke invloeden zich de prijsverhouding heeft gewijzigd; wat hiervan de gevolgen zijn geweest voor de rentabiliteit van het productieproces en met welke middelen men getracht heeft de eigen doelstelling onder de veranderde omstandigheden te bereiken?

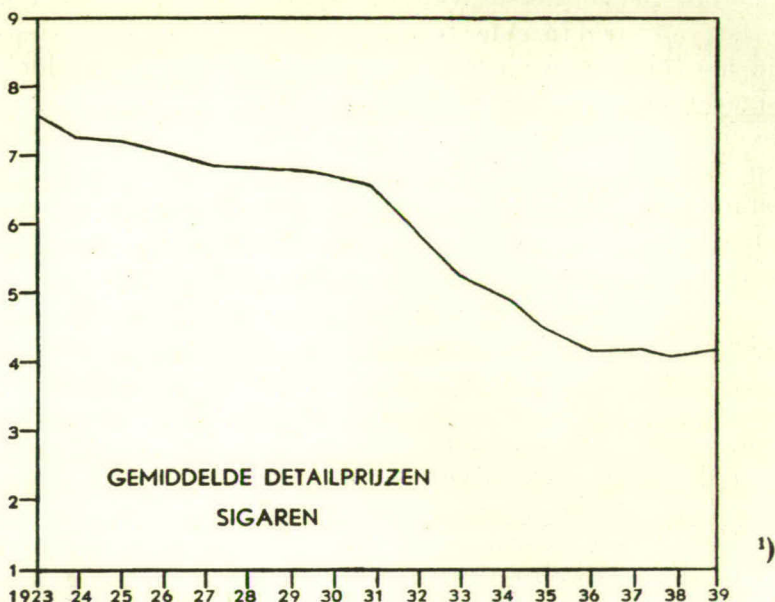
Voor dit onderzoek is een teruggrijpen noodzakelijk naar de geschiedenis van de sigarenindustrie, omdat de grondoorzaak van de onevenwichtige verhouding tusschen opbrengst en kosten ligt in de oorlogsjaren 1914—1918. Gedurende deze jaren heeft de sigarenindustrie, door het zich werpen op de hoogere winstgevende buitenlandsche markt, de binnenlandsche markt grotendeels verwaarloosd, met als gevolg een verdringen van de sigaren op de binnenlandsche markt door de sigaret, een kort voor den oorlog op de markt gebracht substitutie-artikel.

Door het wegvallen van den export na den oorlog werd de afzetmogelijkheid voor de producten der sigarenindustrie wel ingekrompen, doch de productiecapaciteit bleef gelijk. Hierbij kwam nog een tijdelijke concurrentie van buitenlandsche producten, welke echter door overheidsmaatregelen spoedig verdwenen.

De te groote productiecapaciteit na de oorlogsjaren leidde tot een onevenwichtige verhouding tusschen vraag en aanbod, welke onder invloed der vrije concurrentie moest leiden tot een daling van de opbrengstprijzen.

Meende men door den ingevoerden tabaksaccijnsniet te verhalen op den consument, de prijsdaling te kunnen stuiten, door dezen van buiten af ingevoerden kosten-factor voor eigen rekening te nemen, dan blijkt duidelijk uit de cijfers, dat de werkelijkheid anders is uitgekomen, dat de concurrentie zich onverminderd voortzette en dat de prijsafbrokkeling hierdoor niet werd gestuit.

Was de verhouding tusschen vraag en aanbod tot 1929 ongunstig beïnvloed door het aanbod, na 1929 trad een nieuwe storing op, echter nu van de vraagzijde.

De door de economische wereldcrisis sterk verminderde koopkracht had, zooals is gebleken uit de verhoudingen op de consumptiemarkt, een verschuiving tengevolge van duurder naar goedkooper product.

Het aanbod van de goedkoopere sigaren werd verzorgd door het rand- en kleinbedrijf, omdat in het produceeren der lagere prijsklassen een concurrentie-mogelijkheid lag opgesloten voor deze bedrijfsvormen.

De bedrijvigheid in midden- en grootbedrijf nam na 1930 af, hetgeen blijkt uit de voor deze periode beschikbare werkloosheidscijfers.

Deze geven een beeld van de afnemende bedrijvigheid in groot- en middenbedrijven, omdat zij betrekking hebben op de in vakverenigingen georganiseerde arbeiders, die bijna alle in de georganiseerde midden- en grootindustrie werkzaam waren.

1929	.....	4.8 %	1934	.....	34.0 %
1930	.....	16.1 %	1935	.....	36.7 %
1931	.....	21.0 %	1936	.....	31.2 %
1932	.....	32.0 %	1937	.....	27.5 %
1933	.....	27.0 %	1938	.....	25.1 %

1) 1 cm = f 10.00 per duizend stuks.

Deze toenemende werkloosheid werkte de uitbreiding van het randbedrijf in de hand, waardoor de georganiseerde bedrijven steeds meer de concurrentie van dit goedkoopere producten producerende randbedrijf en kleinbedrijf op de afzetmarkt onder-vonden.

Konden de grootbedrijven zich oorspronkelijk nog handhaven op de consumptiemarkt, de middenindustrie werd reeds spoedig gedwongen, tengevolge van de verminderde afzetmogelijkheden van haar producten, de productie van de goedkoopere bevredigingsmiddelen in haar productieschema op te nemen.

Dit blijkt ook uit de werkloosheidscijfers, daar in 1933 een geringere daling van het percentage wordt waargenomen.

Deze aanpassing van de middenindustrie deed het aanbod van goedkoopere producten op de markt aanzienlijk stijgen, waardoor de vraag zich nog meer concentreerde op de laagste prijsklassen.

De grootbedrijven, welke hun omzet steeds zagen dalen, gingen, beangst voor hun positie, eveneens meer en meer de productie van goedkoopere bevredigingsmiddelen ter hand nemen.

Aangenomen mag worden, dat in den loop van 1936 de geheele sigarenindustrie zich aan de verschuiving in de vraag op de consumptiemarkt had aangepast, een enkele uitzondering buiten beschouwing gelaten. Dit blijkt uit de gemiddelde opbrengstprijzen der sigaren. De belangrijkste daling heeft plaats gevonden in de jaren 1934—1935—1936 en na 1936 bleef het prijsniveau vrijwel constant.

In deze prijsafbrokkeling kwam een einde toen de minimum-prijsgrens, vastgelegd in de Tabakswet, werd bereikt n.l. de prijs-klas van 3 cent, in welke prijsklas het verbruik steeds bleef stijgen.

Uit de aldus uit de feiten geconstateerde ontwikkeling naar een lager prijsniveau volgt, dat de aanpassing van het productieproces aan de dalende koopkracht van de vraag zich heeft voltrokken en van onder naar boven, dus beginnende bij het rand en kleinbedrijf via middenindustrie naar grootindustrie en niet door een rechtstreeksche aanpassing van de geheele industrie aan de dalende koopkracht.

In dit verband zij er op gewezen, dat de oorzaak van de werkloosheid na 1929 niet op de eerste plaats gezocht moet worden in het mechanisatieproces van de sigarenindustrie, maar in de veranderde afzetmogelijkheden van het eindproduct.

Wel heeft de mechanisatie, eenmaal ingevoerd onder drang der randbedrijven de werkloosheid belangrijk doen toenemen.

Uit een vergelijking der werkloosheidscijfers en de cijfers omtrent de ontwikkeling van de mechanisatie blijkt, dat de snelle ontwikkeling van de mechanisatie plaats vindt na de periode, waarin de grootste toename der werkloosheid wordt geconstateerd.

Deze toename der werkloosheid ligt in de jaren 1929 tot en met 1932, terwijl de belangrijkste uitbreiding der mechanisatie ligt in de periode na 1934.

Vergelijkende cijfers. Werkloosheid en Mechanisatie.

Werkloosheid				Omschrijving	Mechanisatie				
Jaar	%	Jaar	%		Sept. 1931	April 1934	Mei 1935	Mei 1936	Mei 1938
1929	4.8	1934	34.	Bosjesmach.	133	295	442	625	676
1930	16.1	1935	36.7	Opdekmach.	---	9	onbk.	81	80
1931	21.-	1936	31.2	Compleetm.	---	61	141	131	96
1932	32.-	1937	27.5	Oprolmach.	260	445	940	1060	1056
1933	27.-	1938	25.1						

Uit dit overzicht blijkt tevens, dat de oprolmachines de belangrijkste uitbreiding te zien geven. Het toenemend gebruik van deze machines, welke in hoofdzaak gebruikt worden bij de senioritas-productie, is eveneens verklaarbaar uit de verschuivingen in de vraag. De prijsensamenhang tusschen sigaren en senioritas leidt bij dalende prijzen der sigaren naar een nog lager prijsniveau voor de senioritas.

De inschakeling van de machine in het productieproces van de sigarenindustrie, als een direct hulpmiddel bij de vervaardiging van het eindproduct, heeft dus een tweevoudige verandering teweeggebracht in de structuur van het productieproces n.l.:

- a. De uitbreiding van de productiecapaciteit.
- b. Inschakeling van een vast kostenelement, waardoor de aanpassingsmogelijkheid van het aanbod bij optredende veranderingen in de vraag aan snelheid heeft ingeboet.

Door de zich in een snel tempo ontwikkelende mechanisatie, met de daarin opgesloten liggende mogelijkheid van uitbreiding der productiecapaciteit, steeg het aanbod op de markt van het afgewerkte fabrikaat in belangrijke mate, waardoor opnieuw een wijziging ontstond in de verhouding vraag, aanbod en prijs.

Hier wordt een wisselwerking geconstateerd tusschen twee buiten het prijzenstelsel gelegen factoren, optredend aan beide zijden van vraag en aanbod. Hierop kan de prijs onder werking van de vrije concurrentie geen enkelen reguleerenden invloed uitoefenen.

Ter handhaving van het causaal verband tusschen den prijs van het eindproduct en den prijs van het productiemiddel heeft de ondernemer naar een middel gezocht de prijsdaling van het eindproduct te kunnen opvangen in de productiekosten. Dit middel werd gevonden in de mechaniseering van het productieproces, maar de noodzakelijk daarmee verbonden vergrooting van de productiecapaciteit heeft opnieuw den prijs via het aanbod ongunstig beïnvloed.

Deze elkaar versterkende invloeden op de prijsdaling waren oorzaak, dat reeds na enkele jaren de concurrentiestrijd zich geheel en al concentreerde op het goedkoopste product, de 3 cents sigaar, een grens door de Tabakswet gesteld.

Door de bereiking van de minimum prijsgrens was omzetvermeerdering door prijsverlaging uitgesloten, zoodat de concurrentie werd verschoven naar een ander terrein, naar een verhooging van de objectieve gebruikswaarde en aantrekkelijkheid van het product.

Kosten noch offers werden gespaard. Men legde zich toe op verbeteringen, in kwaliteit en afwerking zoowel van het product, als van de verpakkingen. De kortingen werden opgevoerd, reclamecampagnes opgezet, alles om te trachten den voor ieder bedrijf noodzakelijken omzet te bereiken op grond van gedane kapitaalsinvestities.

De in 1934 ingevoerde accijnsverhoging bleek niet verhaalbaar op de consumenten ; daarvoor was de invloed van de opgetreden veranderingen in vraag en aanbod te sterk.

De monetaire wijzigingen in 1936, tengevolge waarvan een groot gedeelte der grondstoffenprijzen stegen, hadden geen invloed op den opbrengstprijz van het eindproduct en verstoorde opnieuw het causaal verband tusschen de prijzen van consumptie- en productiemiddelen-markt.

De mechanisatiewet, tot stand gekomen uit sociale overwegingen, verloor de economische doelstelling van het productieproces uit het oog en ontnam voor een deel door de ingevoerde beperkende maatregelen aan het productieproces de mogelijkheid op rendabele basis te produceeren.

Waar bleef de reguleerende functie van de prijsvorming bij deze vrijheid van economisch handelen ?

Wat bleef er over onder leiding der vrije concurrentie van het toch uit de eigen doelstelling van het productieproces noodzakelijk voortvloeiend causaal verband tusschen den prijs van het eindproduct en den prijs van het productiemiddel ?

De ordenende concurrentie was veranderd in een ruïneuze concurrentie, met terzijdestelling van het uit de eigen doelstelling van het productieproces voortvloeiende rentabiliteitsprincipe, uitsluitend en alleen, omdat de prijs niet in staat is de invloeden van buiten het prijzenstelsel optredende factoren in de juiste banen te leiden.

De prijs van het eindproduct was niet in staat zich te handhaven, wegens de elasticiteit van de vraag, voortspruitende uit de intensiteit van de te bevredigen behoefte en de verminderde koopkracht der vragers.

De prijs kon de hierop aansluitende verschuiving van de productie over de verschillende bedrijfstvormen der sigarenindustrie niet beïnvloeden en kon den onderlingen concurrentiestrijd niet tot de juiste proporties terugbrengen, omdat de prijs geen wijziging kan brengen in den uit den aard der sigarenindustrie voortvloeienden eenvoud om een nieuw productieproces te beginnen.

De prijs, eenmaal de noodzaak van mechaniseering aangevende, kon de uit de mechanisatie voortvloeiende consequenties van overproductie en inschakeling van vaste kosten in het productieproces niet meer dusdanig beïnvloeden, dat het noodzakelijk evenwicht tusschen vraag en aanbod op de markt bleef gehandhaafd.

De prijs was slechts het instrument, waarmede op de productiemiddelenmarkt de gevolgen der monetaire wijzigingen konden worden bepaald ; hij was echter niet in staat de hierdoor ontstane veranderingen in het causaal verband tusschen productiemiddelenprijs en opbrengstprijs dermate te beïnvloeden, dat de rentabiliteit bleef gehandhaafd.

De prijs was niet in staat de verschillen in loonen en sociale uitkeeringen der onderscheiden bedrijfstvormen op te heffen ; hij kon noch de ongeorganiseerde arbeiders, noch de ongeorganiseerde ondernemers verplichten tot naleving van het collectieve arbeidscontract ; hij had dus geen invloed op de verschillen in productiekosten en de daaruit voortspruitende concurrentiemogelijkheden der van elkaar zoo verschillende bedrijfstvormen.

De in theorie aan den prijs toegekende reguleerende functie ten

opzichte van de productie kon in de praktijk niet worden vervuld, omdat andere machtsfactoren, zoowel op de markt der eindproducten als op de productiemiddelen-markt de prijs-bepalende componenten, vraag en aanbod, beïnvloeden. Hierdoor is de prijs niet meer de juiste basis voor den opbouw en instandhouding van een productieproces.

De vrije keuze der consumenten bij de bepaling van hun behoeften en de volgorde van bevrediging, beïnvloed door de voor deze behoefte bestaande elasticiteit, veroorzaakte in de vraag op de markt der eindproducten een zeer groote wisselvalligheid.

De steeds zich wijzigende productie-verhoudingen, voortvloeiende uit de zich voorgedaan hebbende structureele veranderingen, ontnamen het aanbod in groote mate de zoo noodzakelijke soepelheid van aanpassing aan de wisselvallige vraag op de consumptiemarkt.

Al deze factoren leidden tot een onjuiste synthese der uit het productieproces voortspruitende doelstellingen omdat in het wezen van de vrije prijsvorming niet de macht ligt opgesloten de storende invloeden te elimineeren.

De consequenties, voortspruitende uit de onvoldoende werking van den prijs als regulator van het productieproces der sigaren-industrie, zijn van invloed geweest op de verwezenlijking van haar eigen doelstelling en van het economisch welvaartsdoel.

De bereiking van de eigen doelstelling, het behalen van een voordeel door de productie, een voordeel, dat absoluut noodzakelijk is voor de instandhouding van het productieproces, omdat dit op continuïteit berust, kon onder de werking der vrije concurrentie niet worden verwezenlijkt. De prijs kon den invloed van de veranderde omstandigheden niet dusdanig weren, dat de rentabiliteit in de sigarenindustrie bleef gehandhaafd.

Onderstaande cijfers geven een duidelijk beeld van de door genoemde oorzaken ontstane wijziging in de rentabiliteitspositie van de sigarenindustrie.

Dit onderzoek heeft plaats gevonden in den loop van 1935, dus nog vóór de inwerkingtreding van de mechanisatiewet en de wijziging in de Nederlandsche valuta.

Verder dient te worden opgemerkt, dat deze cijfers moeten worden beschouwd als een globaal overzicht der verhouding opbrengstprijz - kostprijz en dat kostprijzfactoren als afschrijving en kortingen buiten beschouwing moesten worden gelaten, tengevolge van de groote differentie in deze beide kosteneenheden voor de verschillende ondernemingen in de sigarenindustrie.

Dit overzicht is beperkt tot vier prijsklassen, welke gezamenlijk in 1935 81.59% van het totaalverbruik uitmaken, in 1939 zelfs 90.97%.

Gezien de verhouding import-export is de productie nagenoeg gelijk aan het verbruik, zoodat deze vier prijsklassen voldoende zijn ter beoordeeling van de rentabiliteitspositie van de sigaren-industrie. ¹⁾

Detailprijs	6 cent	5 cent	4 cent	3 cent
Opbrengstprijis voor producent	fl. 46.- 0/00	fl. 37.- 0/00	fl. 30.- 0/00	fl. 24.50 0/00
% van totaalproductie	24.96 %	11.21 %	10.67 %	34.75 %
Tabak	10.86	8.14	6.25	4.07
Sigarenmakersloon	12.00	11.50	11.50	11.50
Loonen bewerking eindproduct	2.57	1.87	1.87	1.57
Sociale lasten	1.80	1.72	1.72	1.72
Verpakking	2.28	1.14	1.14	0.64
Accijns 12 1/2 % van detailprijs	7.50	6.25	5.00	3.75
Onkosten op accijns	0.15	0.15	0.15	0.15
Algemeene kosten, Fabricagekosten, Verkoopkosten	7.70	6.35	5.30	4.47
Totaal Kostprijs	44.86	37.12	33.20	27.87
Winst of Verlies	W. fl. 1.14	V. fl. 0.12	V. fl. 3.20	V. fl. 3.37

Uit dit overzicht blijkt nogmaals, dat de kostenfactor loon, het grootste percentage uitmaakt van den totalen kostprijs.

Met opzet is het in dit kostenschema opgenomen loon gebaseerd op het geheel handmatig vervaardigen van het product, omdat daardoor beter tot uiting komt welke ingrijpende wijzigingen de mechanisatiewet in de kostprijsverhoudingen heeft te weeggebracht.

Volgens het collectieve arbeidscontract bedraagt het loon voor den sigarenmaker, wiens arbeid bestaat in het opdekken van machinebosjes 65% van het vastgestelde loon voor de handmatige vervaardiging van het eindproduct.

Door het in bedrijf stellen van machines kon de factor loon in het kostenschema worden gereduceerd tot 65%, hetgeen een bruto voordeel beteekent voor de prijsklas van 6 cent van f 4.20, voor de prijsklassen van 5, 4 en 3 cent f 4.02.

Van dit voordeelig verschil tusschen machinale productie en

¹⁾ Accountantsrapport inzake kostprijsberekeningen, uitgebracht door E. A. Wijsmuller, 28 Juni 1935.

handmatige productie gaat een deel verloren als onkosten voor afschrijving machines, loonen voor arbeiders aan de machines, en arbeiders voor het geschikt maken van de tabak voor de verwerking op de machines, speciaal wat betreft het omblad.

De netto-winst, welke de machinale productie geeft op de kostenfactor loon, kan, zooals uit de ervaring blijkt, geschat worden op *f* 1.50 à *f* 2.00, zoodat, wanneer gemiddeld *f* 1.75 wordt aangenomen, dit vrij nauwkeurig met de werkelijkheid zal overeenstemmen.

Wordt deze loonwinst verwerkt in bovenstaand calculatieschema, dan wordt de winst of het verlies voor de daarin opgenomen prijsklassen als volgt :

prijsklas van 6 cent winst	<i>f</i> 2.89
prijsklas van 5 cent winst	<i>f</i> 1.63
prijsklas van 4 cent verlies	<i>f</i> 1.45
prijsklas van 3 cent verlies	<i>f</i> 1.62

Hieruit blijkt, dat de mechanisatiewet overigens volkomen gemotiveerd op sociale gronden, door haar beperkende maatregelen omtrent het gebruik van machines, zonder tegelijkertijd in te grijpen in de minimumprijsgrens voor sigaren, de verwezenlijking van de eigen doelstelling der sigarenindustrie praktisch uitsloot.

Deze beperkende maatregelen der mechanisatiewet hebben niet de algemeene daling kunnen tegenhouden, hetgeen blijkt zoowel uit de cijfers der gemiddelde opbrengstprijzen als uit de verbruiks-statistieken.

Een vergelijking van de verbruikspercentages van 1935 en 1939 geeft daarvan een duidelijk beeld:

Prijsklassen	1935	1939
6 cent	24.96 %	21.53 %
5 cent	11.21 %	7.77 %
4 cent	10.67 %	20.78 %
3 cent	34.75 %	40.89 %

Voegt men hier nog bij de invloed van de devaluatie van den gulden in September 1936 op de grondstoffenprijzen, welke invloed reeds vroeger uitvoerig werd behandeld, dan kan de conclusie niet anders zijn, dan dat onder deze omstandigheden de sigarenindustrie onder de vrije concurrentie haar eigen doelstelling niet kon verwezenlijken, omdat haar rentabiliteits-mogelijk-

heden steeds afnamen, tengevolge van de op beide markten optredende factoren.

In dit verband is ook het onderstaand overzicht interessant, weergevende de vergelijkingscijfers van de kostenfactoren tabak en verpakkingsmiddelen van het kostenschema van 1935 en 1939.

Uit dit overzicht blijkt duidelijk de ontwikkeling van de grondstoffenprijzen gedurende genoemde periode, welke ontwikkeling, gezien de steeds naar een lager niveau verschuivende opbrengstprijzen in deze jaren, de rentabiliteit van de sigarenindustrie zeer ongunstig heeft beïnvloed.

Jaren	Tabak			Verpakkingsmiddelen		
	3 ct.	4 ct.	5 ct.	3 ct.	4 ct.	5 ct.
1935	fl. 4,07	fl. 6,52	fl. 8,14	fl. 0,64	fl. 1,14	fl. 1,14
1939	- 5,60	- 7,65	- 8,60	- 1,09	- 2,20	- 3,35

De oplossing van het probleem waarvoor de sigarenindustrie zich zag geplaatst, de handhaving van de uit eigen doelstelling, van het productieproces voortvloeiende causaliteit tusschen opbrengstprijzen en kosten, in zooverre hier althans een oplossing voor kan worden gevonden, maakte het nemen van maatregelen noodzakelijk, welke de winst stelden boven het in rangorde hooger geplaatste welvaartsdoel.

De daling van het algemeen loonniveau op het einde van 1935, vastgesteld in het vernieuwde collectieve arbeidscontract was hiervan een eerste gevolg, een daling welke bovendien nog werd verscherpt door de in deze nieuwe overeenkomst opengelaten mogelijkheid van de vervaardiging van kleine sigaren, waarvoor de grondloonen nog aanmerkelijk lager waren.¹⁾

Hoewel de vrije concurrentie hier misschien geleid heeft tot de grootst mogelijke bevrediging, sluit dit niet tegelijkertijd in, dat daarmede ook het welvaartsdoel op de juiste wijze wordt bereikt.

Voor de bereiking van het welvaartsdoel is niet alleen bepalend de graad van bevrediging van een bepaalde behoefte, maar de bevredigingsmogelijkheden van het geheele behoeftenschema der individueele huishoudingen, waarvan de behoefte rooken

¹⁾ Kleine sigaren zijn die sigaren, waarvan de lengte maximaal 95 mm., de dikte maximaal 14 mm. bedraagt en meer dan $3\frac{1}{2}$ kg. per duizend wegen en vallende in de accijnsklasse van $12\frac{1}{2}\%$.

slechts een onderdeel is, een onderdeel dat bovendien geen noodzakelijke bevrediging vergt.

De uit het productieproces voortvloeiende inkomens zijn door de hierin opgesloten liggende verhouding geldinkomen - reëel inkomen mede normatief voor de bereiking van het welvaartsdoel, tengevolge waarvan genoemde verhouding bepalend is voor de maatregelen, welke noodzakelijk zijn voor de bereiking van de rentabiliteit van het productieproces.

Veroorzaken de noodzakelijk geworden maatregelen, ter handhaving van die eigen doelstelling, een onevenwichtigheid tusschen geldinkomen en reëel inkomen, dan is het winststreven niet op de juiste wijze ondergeordend aan het hogere doel.

Het prijzenstelsel zal derhalve niet alleen juist moeten zijn ten opzichte van het algemeen welvaartsdoel maar ook ten opzichte van de rentabiliteit van het productieproces.

Dat onder de gewijzigde omstandigheden de vrije concurrentie niet in staat was de juiste economische verhouding tot stand te brengen tusschen opbrengstprijz en kostprijz, was een gevolg van de onvoldoende werking van den prijs als regulator, als leider van de op beide markten optredende partijen, hetgeen door deze uiteenzetting, gebaseerd op de ervaring, is aangetoond.

Hoe de prijs zijn reguleerende functie onder de werking der vrije concurrentie heeft vervuld ten opzichte van het welvaartsdoel zal blijken uit het onderzoek naar de wijzigingen, welke zich onder invloed der structureele veranderingen in de inkomensvorming hebben voorgedaan.

Hieruit zal dan tevens blijken of de prijs, naast economisch juist ook rechtvaardig is in verband met de sociale doelstellingen van de in het productieproces medewerkende individuen.

D. Invloed van de structureele veranderingen op de inkomens-verdeeling in de sigarenindustrie.

De ontwikkeling van de sigarenindustrie tot meer georganiseerde bedrijven heeft veel bijgedragen tot verbetering van de inkomens.

Vooraf het optreden tegen de huisindustrie, eerst in het collectieve arbeidscontract, later in de Tabakswet, heeft naast een verbetering in de algemeene arbeidstoestanden ook een verbetering in de inkomens der arbeiders gebracht.

In het ontwikkelingsstadium van de sigarenindustrie, toen nog een zeer groot deel van de arbeiders werkzaam was in de huisindustrie, of na verrichten arbeid op de fabriek thuis hun werkzaamheden voortzetten, constateerde men twee soorten van inkomensvormen voor de in huisnijverheid werkende arbeiders.

De eene vorm, tevens de meest billijke, was het geven van een vergoeding voor de verrichte arbeidsprestaties, waardoor ieder risico werd gedragen door den ondernemer. De andere vorm bestond in den verkoop van grondstoffen aan de arbeiders en het terugkopen van het afgewerkte product. Deze vorm van inkomensverdeeling was, op grond van het afschuiven van het grondstoffenrisico, in verband met de uitwerking der tabak, sociaal niet verdedigbaar en heeft dan ook weinig levensvatbaarheid gehad.

De steeds groeiende machtspositie van de werkliedenorganisaties, gestimuleerd door de steeds grooter wordende concentratie van arbeiders in de georganiseerde bedrijven, heeft geleid tot een meer uniforme loonregeling in de sigarenindustrie.

In de eerste loonovereenkomst van 1913 lagen zoowel technische, economische als geografische normen opgesloten.

De algemeene prijsstijging gedurende de oorlogsjaren leidde tot een belangrijke stijging in de loonen van de sigarenindustrie.

Ook na den oorlog bleef deze stijging der loonen aanhouden tot de inwerkingtreding van het eerste collectieve arbeidscontract in 1920, in welk contract, tot stand gekomen na lange onderhandelingen, zoowel rechten als plichten voor patroon en arbeider

der werden omschreven, de loonen op een nieuwe basis werden vastgesteld en belangrijke sociale maatregelen werden opgenomen.

De voornaamste bepalingen van deze collectieve overeenkomst, kunnen in de volgende punten worden samengevat :

- a. De inschakeling van de kosten van het levensonderhoud als bepalende factor voor de loonen in de sigaren-industrie.
- b. De baseering van de loonen op de opbrengstprijzen, dus een differentieele vaststelling der loonen op grond van het verschil in opbrengstprijzen.

Door deze bepalingen, welke op het moment nog zijn gehandhaafd, werd de tweeledige opvatting van de glijdende loonschaal in één loonstelsel vereenigd, waardoor men getracht heeft de inkomensvorming aan te passen aan de tweevoudige doelstelling van het productieproces.

Heeft nu deze inschakeling van beide normen in de vaststelling der loonen voor de sigarenindustrie onder de reguleerende werking van den prijs geleid tot de bereiking van de uit het productieproces van de sigarenindustrie voortspruitende doelstellingen, of is ook hier onder leiding van de vrije concurrentie de prijs als regulator in de vervulling van zijn functie tekort geschoten ?

De sub. a genoemde toepassing van de glijdende loonschaal beoogt de invoering van een algemeen sociale norm in de inkomensvorming van de sigarenindustrie, omdat hierdoor de geldinkomens gebaseerd worden op de reële waarde welke zij vertegenwoordigen ten opzichte van het algemeen welvaartsdoel.

Ieder productieproces heeft een tweevoudige functie te vervullen ten opzichte van het algemeen welvaartsdoel, n.l. de vervaardiging van middelen ter bevrediging van een bepaalde behoefte en het verschaffen van koopkracht aan de in het productieproces medewerkende individuen, waarvan de waarde ten opzichte van het economisch welvaartsdoel wordt gemeten aan de verhouding geld inkomen - reëel inkomen.

Op de functie ten opzichte van het welvaartsdoel, de vervaardiging van bevredigingsmiddelen voor een bepaalde behoefte,

berust de eigen doelstelling van het productieproces, n.l. haar instandhouding.

Beide doelstellingen staan niet los van elkaar, maar zijn noodzakelijk met elkaar verbonden.

De consequentie, welke hieruit volgt, kan dan geen andere zijn dan dat de geldinkomens, welke eenerzijds in overeenstemming moeten zijn met de doelstelling van het algemeen welzijn, anderzijds ook de bereiking van de eigen doelstelling van het productieproces moeten mogelijk maken.

Het inschakelen van de kosten van het levensonderhoud als norm voor de loonbasis in de sigarenindustrie mag derhalve de bereiking van de eigen doelstelling niet in den weg staan, terwijl omgekeerd het winststreven niet mag leiden tot een onjuiste verhouding tusschen geldinkomen en reëel inkomen. Alleen op deze basis kan de harmonische verbinding der deeldoelen worden tot stand gebracht.

Voor de inkomensverdeeling is normatief de verhouding vraag en aanbod op de productiemiddelenmarkt, op welke markt vraag en aanbod mede beheerscht worden door hun positie als aanbieder, respectievelijk als vrager op de consumptiemiddelenmarkt.

De inkomensverdeeling berust derhalve op de prijsvorming in de verkeershuishouding.

De vraag welke dient te worden gesteld kan als volgt worden geformuleerd :

„Is de prijs onder leiding van de vrije concurrentie steeds de juiste maatstaf geweest voor de inkomensverdeeling in de sigarenindustrie, of hebben de structureele veranderingen in consumptie- en productieverhoudingen geleid tot een prijsvorming, welke op grond van de sociale rechtvaardigheid voor de inkomensverdeeling niet was te aanvaarden, noch in verband met het economisch welvaartsdoel, noch in verband met de eigen doelstelling van het productieproces ?”

Uit het onderzoek naar de verhoudingen op de consumptie markt is gebleken, dat de behoefte rooken moet worden gerangschikt onder de niet noodzakelijk te bevredigen behoeften, tengevolge waarvan de vraag naar bevredigingsmiddelen een elastisch verloop heeft. Deze elasticiteit in de vraag naar rookartikelen heeft zich geuit in een verschuiving naar goedkoopere bevredigingsmiddelen, hetgeen heeft geleid tot een belangrijke prijsdaling der eindproducten.

De vraag naar bevredigingsmiddelen voor het levensonderhoud heeft een elastisch verloop. Een verandering in de koopkracht-verhoudingen heeft dus een tegengestelde uitwerking op de vraag naar genoemde soorten van bevredigingsmiddelen en via deze op den prijs van die bevredigingsmiddelen.

Een daling van de koopkracht, zooals deze zich vooral in de jaren na 1929 heeft voorgedaan, moest op grond van het verschil in elasticiteit van de vraag, leiden tot een eenzijdige beïnvloeding van de prijzen der bevredigingsmiddelen, waarnaar de vraag een elastisch verloop heeft.

Hierdoor ontstond dus een verandering in de verhouding opbrengstprijz - kostprijz, ten koste van de rentabiliteit van het productieproces.

Wanneer derhalve de opbrengstprijzen dalen en de prijzen van grond- en hulpstoffen stijgen zal dit tegengesteld verloop van prijzen op beide markten moeten leiden tot een vermindering van den anderen kostenfactor, de vergoeding voor de arbeidsprestaties, indien men de eigen doelstelling van het productieproces wil handhaven.

Het loonvraagstuk kan echter niet alleen beschouwd worden als een prijsprobleem, gezien in het kader van de eigen doelstelling van de onderneming, maar heeft een veel ruimere beteekenis ten opzichte van het in rangorde hooger geplaatste welvaartsdoel.

Pesch omschrijft de verhouding winstprincipe en behoeften-dekkingsprincipe als volgt:

„Bisher beherrschte das absolute Gewinnprinzip mit unbegrenztem Erwerbsstreben die „Verteilung“ und führte nur „zu oft zu bedenklichen Ausschreitungen des privatwirtschaftlichen Egoismus. Tritt das Bedarfsdeckungsprinzip an „Stelle des unbeschränkten Gewinnprinzips, so wird dadurch „keineswegs das private Erwerbsstreben als Motiv ausgeschlossen ; aber es bildet nicht mehr die höchste Norm, „sondern muss sich den Anforderungen der volkswirtschaftlichen Aufgabe unterordnen. Die Verteilung hört auf, ein „bloß privatwirtschaftliches Problem zu sein, und wird „zum volkswirtschaftlichen. Der Lohn ist „nicht mehr bloß ein Kostenelement in der privatwirtschaftlichen Rentabilitätsberechnung, sondern ein volkswirtschaftlich hoch bedeutsamer Einkommenszweig. Wie dem

„Unternehmer, so wird auch dem Arbeiter unter der Herrschaft des Bedarfsdeckungsprinzips der standesgemässe Unterhalt garantiert. Die Vermögensbildung geschieht nicht, um nur den Unternehmer zu bereichern, sondern ist das notwendige Mittel zur Fortsetzung und Vervollkommnung der Produktion, steht also im Dienste der allgemeinen Bedarfsdeckung des ganzen Volkes. Auch sie besitzt in der volkswirtschaftlichen Aufgabe sowohl ihre letzte Begründung wie das Prinzip der Regelung. „Es sind somit die gleichen Prinzipien, welche die Einkommensbildung für Unternehmer und Arbeiter beherrschen. Mögen beide Teile einer dem andern gönnen, gewähren, belassen was jedem gebührt. Möge der gesellschaftliche Geist an Stelle des klassenkämpferischen Geistes ihr Verhältnis zueinander befrieden, beide in Wohlfahrt miteinander vereinen.“¹⁾

De verhouding tusschen beide doelstellingen is mede afhankelijk van de intensiteit van de behoeften welke worden verzorgd in het behoeftenschema waarvan de bevredigingsgraad de totaal welvaart bepaalt.

De eischen, voortspruitende uit het welvaartsdoel en uit de sociale doelstellingen der individueele huishoudingen ten opzichte van het loonvraagstuk, zullen des te zwaarder wegen, naarmate de noodzaak van bevrediging voor een bepaalde behoefte geringer is.

De sigarenindustrie voorziet in een minder noodzakelijke behoefte, zoodat de eischen, voortspruitende uit economische en sociale overwegingen ten opzichte van de inkomensverdeeling, voor dit proces zwaar wegen.

Onder de werking van de vrije concurrentie hebben de veranderde marktverhoudingen geleid tot een weliswaar zeer hooge bevredigingsgraad van de behoefte rooken, doch dit alles ten koste niet alleen van de individueele inkomens der arbeiders, maar ook ten koste van de totaal uit het productieproces der sigarenindustrie voortspruitende inkomens.

---

¹⁾ Pesch, H. „Lehrbuch der Nationalökonomie“. Deel V, blz. 558.

Grondloonen per 1000 sigaren. (2e Klas) ¹⁾

Prijsklas	Sigaren		Kleine Sigaren		Senioritas	
	1929	1935	1929	1935	1929	1935
boven 15	16.91	16.16	15.25	ongeacht	10.15	ongeacht
13, 14, 15	15.89	15.15	14.30	de detail-	9.53	de detail-
11, 12, 12½	15.12	14.39	13.61	prijs is	9.07	prijs is
9 en 10	14.20	13.38	12.78	het loon	8.52	het loon
7 en 8	13.94	12.88	12.55	fl. 10.10	8.36	fl. 6.06
6	12.86	11.87	11.57		7.72	
5)		11.36				
4)	12.34	10.86	11.10		7.40	
3)		10.35				

Uit dit overzicht blijkt niet alleen, dat de grondloonen aanmerkelijk zijn gedaald, maar bovendien, dat de grootste daling wordt geconstateerd voor de goedkoopere prijsklassen, tengevolge waarvan de individueele inkomens der arbeiders naar een lager niveau zijn verschoven. Hierbij dient bovendien nog in aanmerking te worden genomen de verschuiving in de productie naar de goedkoopere prijsklassen, hetgeen blijkt uit de verhoudingspercentages van de drie laagste prijsklassen tusschen 1934 en 1937, welke respectievelijk bedragen 39.98% en 66.44%.

Een globale berekening van het totaal uitgekeerde loon in de sigarenindustrie in de jaren 1929 en 1935, welke berekening gebaseerd is op de gemiddelde prijzen in die jaren, toont aan, dat het totaal uit de sigarenindustrie voortvloeiende arbeidersinkomen daalde van f 15.600.000.00 in 1929 tot f 14.200.000.00 in 1935.

Hierbij dient verder in aanmerking te worden genomen, dat voor den gemiddelden prijs in 1929 van f 68.68 het grondloon is berekend van de prijsklas van 7 cent, terwijl voor een gemiddelden prijs in 1935 van f 45.32 het grondloon werd aangenomen van de prijsklas van 5 cent, welk afrondingsverschil het cijfer van 1935 te gunstig voorstelt.

Hoewel dus de totale productie — productie is voor dit geval gelijkgesteld aan verbruik — is gestegen van 1.346.000.000 stuks in 1929 tot 1.431.500.000 stuks in 1935 is het totaal inkomen van de sigarenmakers gedaald met f 1.400.000.00.

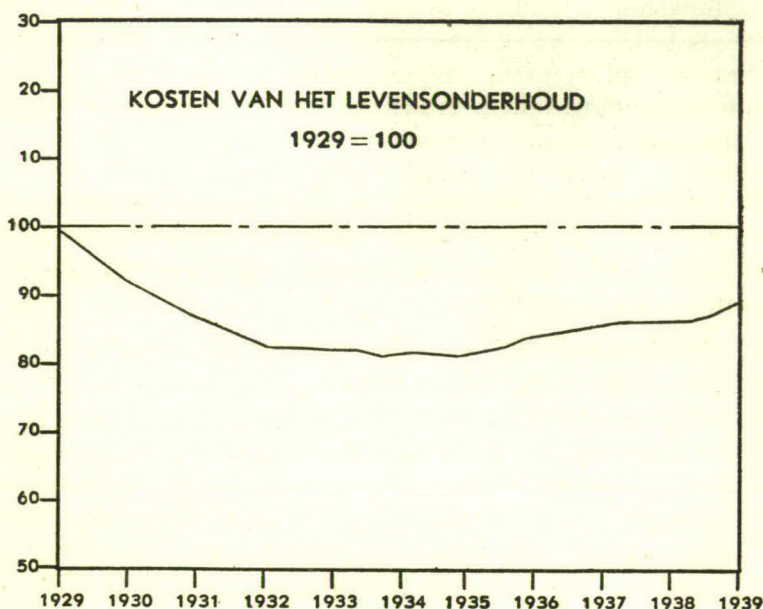
Het totaal inkomen uit de geheele industrie is echter meer

¹⁾ Cijfers genomen uit de Collectieve Arbeidsovereenkomsten van 1929 en 1935.

gedaald, daar de loonsverlaging tusschen de twee contract-perioden zich niet alleen heeft uitgestrekt over de sigarenmakers-loonen, maar ook over de andere loonen voor bijkomstige werkzaamheden.

De daling van de geldinkomens heeft tengevolge van de na 1934 stijgende kosten van het levensonderhoud tevens een daling veroorzaakt in de reële inkomens, omdat de verhouding kosten levensonderhoud-geldinkomens de belangrijkste norm is voor het reële inkomen.

Het verloop van de kosten van het levensonderhoud wordt weergegeven in onderstaand grafiek:

Het totaal uit de sigarenindustrie voortspruitende inkomen is niet alleen verminderd door een daling in de basisloonen, maar mede tengevolge van de toenemende rationalisatie en de daarmee verband houdende toename der werkloosheid van de arbeiders.

Dit alles heeft dan ook geleid tot een onjuiste synthese van de uit het wezen van het productieproces voortspruitende doelstellingen. De prijs als regulator van de inkomensvorming, kan zonder ingrijpen van andere machten de juiste synthese in de doelstellingen niet verwezenlijken, omdat het inkomen niet beschouwd kan worden als een prijs van een productiemiddel. Het inkomen

is maatstaf voor de economische en sociale doelstellingen van de prestatie verrichtende individuen, voor welke het inkomen een vergoeding is.

Pesch komt ook tot de conclusie, dat de arbeid niet beschouwd moet worden als een goed, maar zelf doel blijft in het economisch proces.

„Die Arbeit ist eben nicht Ware. Und eben darum „ist die Lohnfrage für die volkswirtschaftliche Betrachtung keine blosze Preisfrage, so zwar, „dasz die Herabminderung dieses Preises ohne weiteres „als volkswirtschaftlich vorteilhaft erscheinen könnte. Das „ergibt sich schon aus der Subjektstellung des arbeitenden „Menschen. Auch wer im Dienste eines Unternehmers „arbeitet, ist Produzent, kein bloszes Produktionsmittel. Er „bleibt Selbstzweck im wirtschaftlichen Prozesz. Die Produktion, bei der er mitwirkt, musz auch seiner Wohlfahrt „dienen.¹⁾

Ook Cobbenhagen verzet zich tegen de opvatting dat de arbeid als marktobject een prijs doet, omdat de arbeid, als zijnde met den mensch verbonden, niet volkomen gelijk gesteld kan worden met andere marktobjecten.

„Nergens zijn de individueel bepalende elementen sterker „dan bij het arbeidsloon. Deze individueele bepaaldheden, „die in de werkelijkheid tot niet onbelangrijke loonverschillen aanleiding geven, worden echter geïnterpreteerd als „niet wezenlijke accidenten, waarvan in de theoretische beschouwing kan worden geabstraheerd zonder het wezen der „economische verschijnselen geweld aan te doen. Voor sommige dier individueele bepaaldheden moge dit inderdaad „kunnen geschieden, in geen geval kan dit echter gelden „voor de diepste oorzaak van de meeste dier verschillen, „de individueele gebondenheid van de arbeidsprestatie aan „een mensch.”²⁾

Deze individueele bepaaldheden komen in verband met de stukloonregeling zeer sterk in de sigarenindustrie naar voren. Goede vakkennis waarborgt den arbeider niet altijd een goed loon,

¹⁾ Pech, H. „Lehrbuch der Nationalökonomie”. Deel V, blz. 563.

²⁾ Cobbenhagen, M. J. H. „Theoretische beschouwingen over het verband tusschen inkomenstheorie en prijsstheorie”. Diesrede 7 Maart 1933. Uitg. Bergmans, Tilburg.

omdat de snelheid waarmee de arbeid wordt uitgevoerd in een stukloonregeling de voornaamste factor is, waardoor het individuele inkomen der arbeiders wordt bepaald.

Hieruit volgt, dat de juiste inkomensvorming der sigarenindustrie niet kan worden verwezenlijkt door de vrije prijsvorming, omdat de te verrichten arbeidsprestatie niet voldoet aan den eisch van uniformiteit, welke in het begrip marktobject ligt opgesloten op grond van de groote verschillen in de arbeidsprestaties der tewerkgestelde arbeiders.

De economische en sociale eischen, welke op grond van het behoeften-dekkings-principe aan de inkomensvorming moeten worden gesteld, waren door middel der vrije concurrentie niet te verwezenlijken, omdat de prijs niet de macht bezat de veranderde marktverhoudingen dusdanig te leiden, dat de beide uit het productieproces voortspuitende doelstellingen konden worden verwezenlijkt.

De inkomens waren niet meer gebaseerd op hun economische en sociale functie maar op een opbrengstprijis, welke noch economisch juist, noch sociaal rechtvaardig was.

Primair zijn de uit de functie van het productieproces voortspuitende doelstellingen n.l. de bereiking van het welvaartsdoel, waarvoor de maatstaf is het geldinkomen, ontstaan als vergoeding voor de in het productieproces verrichte prestaties en de bereiking van de eigen doelstelling: de winst voor de instandhouding van het productieproces. Secundair is de mate waarin een bepaalde behoefte kan worden bevredigd waarbij de aanspraken weliswaar varieeren naarmate de noodzakelijkheid van bevrediging grooter of kleiner is.

De inschakeling van de tweevoudige glijdende loonschaal in de inkomensvorming van de sigarenindustrie, kan dan alleen als economisch juist en sociaal rechtvaardig worden aanvaard, wanneer deze inschakeling de juiste synthese der uit het productieproces voortspuitende doelstellingen niet verstoort.

Wanneer derhalve de vrije concurrentie leidt tot een onjuiste verhouding in genoemde doelstellingen, omdat de prijs niet dien invloed heeft op de marktverhoudingen, waardoor tegenwerkende factoren kunnen worden uitgeschakeld, zal die zooals uit de ervaring is gebleken moeten leiden tot een onjuiste inkomensvorming. Tevens zal een ander ordenend middel moeten worden ingevoerd, dat het inkomen in de juiste verhouding plaatst tot het welvaartsdoel, tot de sociale doelstellingen der individuen en tot de eigen doelstelling van het productieproces.

De prijs kan ook, wat de inkomensvorming betreft, alleen worden aanvaard als *causa instrumentalis*, welke voor de tot standbrenging van een harmonische verbinding der deeldoelen moet worden gehanteerd door een andere en hoogere macht.

Wanneer, zooals werd aangetoond, de eigen doelstelling van het productieproces niet is te verwezenlijken onder de veranderde marktverhoudingen, dan behoeft het geen betoog, dat ook de andere inkomensvormen als ondernemerswinst, kapitaalrente en grondrente, onjuist werden beïnvloed.

Resumeerend komt men uit de ontleding van de verhoudingen in de sigarenindustrie tot de volgende conclusie :

De grondoorzaak van de onjuiste verhoudingen tusschen vraag en aanbod moet gezocht worden in de veranderde marktverhoudingen gedurende den wereldoorlog.

De wedloop in de verovering der exportmarkten was oorzaak, dat de sigaar op de binnenlandsche markt een aanzienlijk afzetgebied verloor ten gunste van de substitutie-artikelen. Met het vervallen van de exportmarkten, zag de sigarenindustrie zich voor het feit geplaatst haar producten op de ingekrompen binnenlandsche markt om te zetten.

De in de oorlogsjaren sterk uitgebreide productiecapaciteit was niet meer evenredig aan de binnenlandsche vraag, hetgeen leidde tot een fellen concurrentiestrijd, zich openbarende in een afbrokkeling der opbrengstprijzen.

Deze prijsdaling werd nog verscherpt in de economische depressie na 1929, tengevolge van den invloed op de vraag door de veranderde koopkrachtverhoudingen, welke wijzigingen zich voor de behoefte rooken openbaarde in een steeds groeiende vraag naar goedkoopere producten.

De groote disproportionaliteit in bedrijfspvormen in de sigarenindustrie en de eenvoud een productieproces te beginnen, waren oorzaak van een aanpassing van het aanbod aan deze elasticiteit van de vraag.

Het randbedrijf met zijn oncontroleerbaarheid inzake loonsverhoudingen en de naleving van sociale maatregelen, verkreeg door die verschuiving in de vraag een steeds grooter wordend afzetgebied van haar producten, waardoor de bedrijvigheid in de georganiseerde bedrijven sterk afnam.

Gedwongen door deze concurrentie op de consumptiemarkt voltrok zich het verschuivingsproces naar een goedkoopere niveau vrij snel en breidde zich reeds spoedig uit over midden- en groot-

bedrijven, welke met behulp van de door de techniek geboden mechanisatie-mogelijkheden hun noodzakelijken omzet trachtten te bereiken met de vervaardiging der goedkoopere producten.

Zoo versterkten de veranderde productie-mogelijkheden de elasticiteit, zich uitend in de vraag naar de goedkoopere producten.

De onevenwichtigheid tusschen vraag en aanbod nam hierdoor sterk toe, waardoor de prijzen steeds naar een lager niveau verschoven.

De daling der rentabiliteits-mogelijkheden werd versterkt door het niet verhaalbaar zijn van den accijns op den consument en door de enkele jaren later volgende monetaire wijzigingen.

De nastreving van de eigen doelstelling, het behalen van winst moest leiden tot een onjuiste inkomensvorming in de sigaren-industrie, waardoor de economische en sociale eischen van het algemeene welvaartsdoel op den achtergrond raakten.

Al deze factoren, zoowel incidenteele als structureele, zijn oorzaak geweest van een onvoldoende reguleerende functie van den prijs.

De vrijheid van handelen kan alleen door een ingrijpen van een hogere instantie tot de juiste proporties worden teruggebracht. Uit de geheele ontwikkeling blijkt onzes inziens duidelijk dat de vrije concurrentie de juiste synthese niet heeft gebracht, zoodat een inperking der vrijheid langs organisatorischen weg noodzakelijk is.

Hoe de organische opbouw zal moeten zijn wordt besproken in het volgende hoofdstuk.

HOOFDSTUK V

DE ORGANISCHE OPBOUW VAN DE SIGARENINDUSTRIE.

Door de omschrijving en ontleding van de consumptiemarkt, de productie-verhoudingen en de inkomensvorming in de sigaren-industrie hebben wij getracht aan te toonen, dat alleen een ingrijpen door een hogere instantie de juiste synthese in het productieproces der sigarenindustrie kan verwezenlijken.

Onder de leiding der vrije concurrentie met haar vrijheid voor elk economisch handelen kon noch het algemeen welvaartsdoel, noch het winststreven, noch de juiste verhouding tusschen genoemde doelstellingen worden tot stand gebracht, omdat de door de vrije concurrentie aangenomen reguleerende werking van den prijs onvoldoende invloed had op de storende factoren, welke zoowel op de consumptiemiddelen- als de productiemiddelen-markt optraden.

De vrijheid van het economisch handelen zal derhalve moeten worden beperkt door organen, welke dienaangaande bevoegdheden bezitten.

Reeds eerder werd uiteengezet, dat in de voorziening der collectieve behoeften de staat de leiding op zich nam, omdat het overlaten van deze behoeftenvoorziening aan het particulier initiatief schade berokkende aan het welzijn van de in den staat vereenigde individuen.

De vraag is in hoeverre de staat nu ook een functie heeft te vervullen ten opzichte van de behoeftendeckking der individueele huishoudingen.

Wij willen geen uitvoerige beschouwing geven over de functie van den staat in het economisch leven, evenmin over de grondslagen waarop deze functie berust. Voor dit onderwerp is het voldoende vast te stellen, dat de staat als een vereeniging van individuen de bevoegdheid toekomt, het werken en streven der afzonderlijke leden van de staatsgemeenschap te richten op het algemeen welzijn van de gezamenlijke leden.

Het gezag in den staat heeft zooals Mr. Dr. Th. Keulemans O.Carm. het zegt een dubbele plicht of taak:

„Van den eenen kant moet het (gezag) door bescherming „van een ieders rechten en wettige belangen het evenwicht, „den vrede, de openbare orde in de maatschappij bewaren; „van den anderen kant moet het, waar het noodig is, de leden „helpen bij hun arbeid voor het algemeen belang, dien arbeid „begunstigen en steunen en waar de krachten en het initia- „tief der leden te kort schiet, deze aanvullen.” ¹⁾

Ook uit de omschrijving, welke Pesch geeft van het staatsdoel volgt de dubbele functie, welke de staat te vervullen heeft ten opzichte van de in den staat vereenigde individuen :

„Der Zweck der staatlichen Gesellschaft besteht in der „Herstellung, Bewahrung und Vervollkommnung der Ge- „samtheit jener öffentlichen Bedingungen und Einrich- „tungen, durch welche allen Gliedern des Staates mittels der „Gesamtkraft die Möglichkeit geboten, erhalten, gesteigert „wird, frei und selbsttätig ihr wahres irdisches Wohl nach „Maszgabe ihrer besondern Fähigkeiten und Verhältnisse zu „erreichen und das redlich Erworbene zu bewahren.” ²⁾

Duidelijk wordt ook door Weve volledig menschelijk welzijn als het doel van de staatsgemeenschap aangegeven.

„Het is de ontwikkeling en vervolmaking der menschen „omvattende stoffelijke en geestelijke goederen in zulk een „samenhang en omvang, dat alzijdig in de behoeften van „onze natuur wordt voorzien.” ³⁾

In de hier aangegeven doelstelling van de staatsgemeenschap ligt voor de ten uitvoerlegging van deze doelstelling, zoowel het behoefte-dekkingsprincipe als het subsidiariteitsprincipe opgesloten. Het behoefte-dekkingsprincipe, omdat de mogelijkheden van behoefte-dekking voor de individueele leden der staatsgemeenschap de maatstaf zijn voor het algemeen welzijn der gezamenlijke leden; het subsidiariteitsbeginsel, omdat de staat behulpzaam moet zijn daar waar het individueele handelen der afzonderlijke leden te kort schiet in het streven naar het algemeen welzijn.

¹⁾ Keulemans, Th. „Maatschappijleer”, blz. 193. Uitg. Alberts, Sittard 1937.

²⁾ Pesch, H. „Lehrbuch der Nationalökonomie”, blz. 183. Deel I.

³⁾ Weve, F. Diesrede 9e Jaarboek 1935-'36 der Kath. Econ. Hoogeschool.

Het subsidiariteitsprincipe formuleert Quadragesimo Anno als volgt :

„Al is het een door de geschiedenis duidelijk bevestigde „waarheid, dat, door verandering van toestanden, veel van „wat in vroegere perioden door kleine corporaties werd ver- „richt, thans nog slechts door groote maatschappijen kan tot „stand komen, onwrikbaar en ongewijzigd blijft toch in de „sociale wijsbegeerte het volgende grondbeginsel, waaraan „geen wijzigen en geen veranderen mogelijk is; evenals dat- „gene, wat de individuen op eigen initiatief en door eigen „energie kunnen tot stand brengen, hun niet ontnomen en „niet in handen eener gemeenschap mag gesteld worden, zoo „is het ook een onrechtvaardigheid en tevens een ernstige „benadeeling, ja een verstoring van de goede orde, datgene, „wat door kleine lichamen van ondergeschikten rang kan „verricht en verschaft worden, over te dragen op grootere „maatschappijen van hoogere orde; want iedere sociale werk- „dadigheid moet uiteraard de leden der sociale groep „steunen, maar mag nooit, met vernietiging hunner individu- „aliteit, hen doen opgaan in het geheel.

„Daarom moet het Staatsgezag de aangelegenheden en „zaken van minder belang, die het bovendien al te zeer in „beslag zouden nemen, overlaten aan lichamen van lagere „rang; dan zal het ook vrijer, krachtadiger en met meer „succes al die zaken kunnen behartigen, waarvoor alleen het „staatsgezag competent is, wijl niemand anders ze beharti- „gen kan: door leiding te geven, toezicht te houden, door „stimuleerend of beperkend op te treden, al naar gelang de „omstandigheden het meebrengen en de noodzakelijkheid het „eischt. De regeeringen mogen er zich van overtuigd houden: „hoe volmaakter de rangorde tusschen de verschillende orga- „nisaties bewaard wordt door de handhaving van het be- „ginsel der „subsidaire” werkzaamheid, des te schitterender „zal het aanzien der maatschappij zijn, des te grooter haar „voortbrengingsvermogen en des te gelukkiger en welvaren- „der ook de toestand van den Staat.”

Dit in Quadragesimo Anno neergelegd principe inzake de functie van den staat ten opzichte der handelingen der individueele leden, berust op de zelfstandigheid der individueele leden

---

¹⁾ „Quadragesimo Anno”, blz. 83 en 84. Uitg. 1931.

en op de uit die zelfstandigheid voortspruitende persoonlijke verantwoordelijkheid voor hun handelingen.

De afweging van die verschillende individuele belangen t.a.v. het algemeene welzijn moet berusten op het principe der sociale rechtvaardigheid, omdat alleen op grond van dit principe de doelstelling van den mensch als eenling en als sociaal wezen kan worden verwezenlijkt.

In de bereiking van de juiste verhouding tusschen beiden uit het wezen van den mensch voortspruitende doelstellingen heeft de staat een functie te vervullen, n.l. als leidend en ordenend gezag op te treden, daar, waar die juiste verhouding onder invloed der individuele handelingen van de afzonderlijke leden der gemeenschap dreigt te worden verstoord.

Op grond hiervan kan de gemeenschap offers vragen van de eenlingen of van bepaalde groepen van eenlingen, mits deze offers zijn gebaseerd op het beginsel der sociale rechtvaardigheid.

Anderzijds volgt uit de zelfstandigheid van den mensch als eenling met een eigen persoonlijke verantwoordelijkheid voor de door hem gestelde daden, dat de functie van den staat slechts een corrigeerende en aanvullende kan zijn, dat de staat gezien moet worden als waker over de belangen van de in de staatsgemeenschap vereenigde leden en alleen dan moet ingrijpen, wanneer de zelfstandig genomen beslissingen door individuele leden of groepen van leden leiden tot een onjuiste synthese van de in het wezen van den mensch opgesloten liggende doelstellingen.

Heeft de staat dus een functie te vervullen voor het geheele economische leven, hij heeft dit ook t.a.v. ieder onderdeel van dat economische leven.

Dat een ingrijpen in het productieproces van de sigarenindustrie noodzakelijk is hebben wij trachten aan te toonen door een analyse van de feitelijke verhoudingen en door een critische beschouwing van de ontwikkeling in dezen bedrijfstak.

Daar de vrije concurrentie niet tot de juiste synthese leidde, komt de overheid het recht toe de vrijheid van handelen door dwingende maatregelen weer in de juiste banen te leiden.

- De concrete maatregelen, welke door de staat genomen moeten worden, in verband met dit productieproces, moeten gebaseerd zijn op de afwijkingen in de individuele handelingen en moeten, indien noodzakelijk, de consumptie, de productie en de inkomensvorming omvatten.

Er dient te worden nagegaan, welke eischen op grond van de

sociale rechtvaardigheid kunnen worden gesteld aan de consumptie, de productie-verhoudingen en de inkomensvorming in de sigarenindustrie, om daarna te komen tot den corporatieven opbouw als uitvoeringsvorm van dit noodzakelijke ingrijpen.

Het doel van ieder productieproces als deel in het geheel van economische handelingen valt uiteen in twee doelstellingen n.l. bij te dragen tot de totale welvaart en te zorgen voor de instandhouding van het eigen productieapparaat; twee doelstellingen welke men noodzakelijk aan elkaar verbonden moet beschouwen.

De functie van het productieproces ten opzichte van het algemeen welvaartsdoel is een tweevoudige:

- a. De vervaardiging van bevredigingsmiddelen voor een bepaalde behoefte.
- b. Het verschaffen van inkomens aan de in het productieproces medewerkende individuen.

De onderlinge verhouding van deze beide functies wordt derhalve bepaald door de mate, waarin het algemeen welzijn, door iedere functie afzonderlijk wordt gediend.

De rangorde van de met de vervaardigde producten te bevredigen behoefte is dus mede bepalend voor de juiste verhouding der beide functies. De behoefte rooken neemt in de rangorde van het menschelijk behoeftenschema een zoodanige plaats in, dat de bevredigingsgraad van deze behoeften ondergeschikt is aan de inkomensvorming, welke bepalend is voor de bevredigingsmogelijkheden van meer noodzakelijke levensbehoeften. Ook al is deze rangorde in het behoeftenschema individueel zeer verschillend en al is derhalve een objectief behoeftenschema nauwelijks op te stellen, toch kan met stelligheid worden gezegd, dat het rooken niet behoort tot de bevredigingsmiddelen, noodig voor de instandhouding van het leven.

Ten opzichte van het door dit productieproces na te streven welvaartsdoel moet dus aan de inkomensvorming een hoogere waarde worden toegekend dan aan de bevredigingsmogelijkheden van de behoefte rooken.

Hieruit volgt, dat op grond van de sociale rechtvaardigheid, de inkomensvorming in het productieproces der sigarenindustrie primair is, de bevredigingsmogelijkheden van de behoefte rooken secundair zijn.

Voor de verhoudingen in de sigarenindustrie beteekent dit o.a.:

1. Dat de prijs van de in dit productieproces vervaardigde eindproducten niet de alleen bepalende norm mag zijn van het causaal verband tusschen de prijs van het eindproduct en de prijs van het productiemiddel. Immers een daling van de prijzen der eindproducten mag op grond van de sociale rechtvaardigheid geen oorzaak zijn, dat de kostenfactoren ondernemerswinst, loon, kapitaalrente en grondrente dermate worden gedrukt, dat zij als inkomens niet meer in de juiste verhouding staan ten opzichte van het algemeen welzijn.
2. Dat de prijs van het eindproduct steeds op een dusdanig niveau zal moeten liggen, dat de eigen doelstelling van het productieproces kan worden verwezenlijkt. Immers een verstoring van het causaal verband tusschen opbrengstprijz en kosten zou na korteren of langeren tijd moeten leiden tot stopzetting van het productieproces, waardoor een bron van inkomsten ophoudt te bestaan.
3. Dat in verband met de substitutie-mogelijkheden voor de bevrediging van de behoefte rooken een ingrijpen in de prijsverhoudingen van één bevredigingsmiddel noodzakelijk moet leiden tot een ingrijpen in de prijsverhoudingen der substitutie-middelen en dat bij een dergelijk ingrijpen de loonintensiviteit der onderscheiden productieprocessen een belangrijke rol speelt.
4. Dat een rationalisatie in den vorm van een mechanisatie alleen dan geoorloofd is, wanneer hierdoor geen nadeelige gevolgen ontstaan voor de arbeiders in den vorm van een belangrijk (toenemende) werkloosheid, waardoor het totaal arbeidersinkomen aanzienlijk zou dalen.
5. Dat het leggen van een belasting op de bevrediging van de behoefte rooken op grond van haar rangorde in de menschelijke behoeften geenszins in strijd is met de sociale rechtvaardigheid. Anderzijds mag een dergelijke belasting niet leiden tot een verstoring van het rentabiliteitsprincipe, en evenmin oorzaak zijn van een aanzienlijke inkrimping van het totale verbruik van rookartikelen.

Al deze eischen, welke op grond van de sociale rechtvaardigheid dienen te worden gesteld aan de consumptie, de productie en

de inkomensvorming betreffende de behoefte rooken, konden onder leiding der vrije concurrentie niet worden verwezenlijkt, omdat de reguleerende werking van den prijs niet in staat bleek te zijn een juiste synthese in de verhouding der deelen ten opzichte van het einddoel tot stand te brengen.

Hiervoor is derhalve noodzakelijk een ingrijpen door een leidende instantie, teneinde daar waar het noodig is, de reguleerende werking van den prijs te beïnvloeden. Zulk een instantie moet, indien noodzakelijk, dwingende maatregelen kunnen uitvaardigen.

De vrijheid van handelen mag evenwel niet geheel aan banden worden gelegd, omdat de prijsvorming alleen mogelijk is door concurrentie en een volledige uitschakeling der concurrentie zou leiden tot een verstarring van het economisch leven en tot het verdwijnen van de functie van den prijs als instrument om kosten en opbrengst te vergelijken.

Ieder menschelijke handeling heeft een sociaal en individueel karakter, sociaal ten opzichte van het algemeen welzijn, individueel ten opzichte van de voor iederen mensch noodzakelijke behoeftenbevrediging.

Consumptie, productie en inkomensverdeeling zullen harmonisch moeten worden geordend. Hier geldt als algemeene norm, dat de individueele doelstellingen ondergeschikt zijn aan de sociale, op grond van de operste norm het algemeene welzijn.

De belangrijkheid van elk dezer gebiedsdeelen zal dus dienen te bepalen aan welken kant van het economisch leven moet worden ingegrepen. Zij wordt op haar beurt bepaald door de maatschappelijke functie, welke door haar wordt verricht.

Een juiste organisatie van het economisch leven kan dan ook alleen bereikt worden door de vereeniging van die groepen van individuen, wier economisch handelen gericht is op een en dezelfde maatschappelijke functie, omdat alleen op grond van die maatschappelijke functie de juiste verhouding tusschen sociale en individueele doelstellingen tot stand kan worden gebracht.

De richting omtrent de te volgen gedragslijnen in deze worden scherp gesteld door Quadragesimo Anno:

„In het lichaam der maatschappij zullen gevormd worden „bedrijfsschappen n.l. waarbij de menschen niet ingedeeld „worden volgens de plaats, die zij op de arbeidsmarkt innemen, maar volgens de functie, die ieder verricht in de

„maatschappij. Want evenals degenen, die in elkaars nabijheid wonen, natuurlijkerwijze een gemeente vormen, zoo ook worden zij, die eenzelfde vak of beroep uitoefenen, van economischen of anderen aard, door de natuur er toe geleid, om zekere organisaties of lichamen te scheppen. Zóó natuurlijk is dit, dat vele gewoon zijn, deze lichamen, die eigen rechten bezitten, zooals niet wezens-bestanddeelen, dan toch minstens natuurlijke elementen der burgerlijke „maatschappij te noemen.” ¹⁾

De structureele en incidenteele veranderingen in de sigarenindustrie hebben geleid tot een overschatting van de consumptiemogelijkheden ten koste van de productie en de inkomensverhoudingen.

Het is derhalve noodzakelijk te komen tot een door het staatsgezag gesanctioneerde organisatie in den geest van de in *Quadragesimo Anno* neergelegde gedachten, een corporatieve opbouw, ter bereiking van de juiste uitvoering van de maatschappelijke functie, toekomende aan de bij het productieproces der sigarenindustrie betrokken groepen.

De corporatieve opbouw.

De ordening in de sigarenindustrie, noodzakelijk op grond van de opgedane praktische ervaringen van de laatste decennia, met de daaraan verbonden noodzaak den prijs als instrument in handen te leggen van organen, competent om het economisch handelen dusdanig te leiden, dat de juiste synthese in de doelstellingen wordt bereikt, stelt ons voor de vraag, op welke wijze deze ordening het best tot stand kan worden gebracht.

De prijs als zelfstandig leider van consumptie, productie en inkomensverdeeling, kan de noodzakelijke synthese in de doelstellingen niet tot stand brengen, omdat hij onmachtig bleek te zijn de buiten het prijzenstelsel optredende prijsverstorende factoren te elimineeren.

Deze eischen, voortvloeiende uit de algemeene doelstelling, kunnen alleen worden verwezenlijkt door een organischen opbouw van het economisch leven, waarin aan de organen bevoegdheden worden toegekend, om maatregelen te nemen en daardoor

---

¹⁾ „*Quadragesimo Anno*”, blz. 85. Uitg. 1931.

den prijs dusdanig te beïnvloeden, dat hij ook inderdaad een betrouwbare en sociaal economisch juiste barometer is voor de economisch handelende subjecten.

Anderzijds mag dit ingrijpen geen rem zijn voor het economisch leven, omdat dan gezien in het kader van de algemeene doelstelling, de nadeelen de voordeelen van dit ingrijpen in het vrije spel der economische krachten zullen teniet doen.

De organische opbouw moet daarom gebaseerd zijn op economische doelmatigheid en subsidiariteit en zal dus vanuit het particuliere bedrijfsleven moeten opklimmen tot den sluitsteen van het geheele economische leven, het staatsgezag, in zooverre belast met de verzorging van het algemeen welzijn.

Steunend op de beginselen van economische doelmatigheid en subsidiariteit kan een organisatie van het bedrijfsleven, in casu van de sigarenindustrie, tot stand komen ter verwezenlijking van de individueele en sociale doelstellingen van de bij dit productieproces betrokken sociale groepen.

Naast deze twee primaire principes dient de organische opbouw gebaseerd te zijn op de secundaire principes, welke hun oorsprong vinden in de consumptie, productie en inkomensverhoudingen van de te ordenen bedrijfstak. Deze principes moeten tevens als norm gelden voor de corporatieve organen bij het nemen van maatregelen.

Deze secundaire principes kunnen voor wat betreft de sigarenindustrie als volgt worden samengevat :

1. De complementariteit van de vraag, het optreden als „joint demand” op de markt der afgewerkte producten, maakt het noodzakelijk, dat de opbouw naast de sigarenindustrie, tevens die bedrijfstakken omvat, welke met hun producten in dezelfde behoeften voorzien. Deze organische verbondenheid kan niet ontbreken op grond van den nauwen samenhang tusschen de prijzen van de hiervoor bestaande bevredigingsmiddelen.
2. De rangorde van de te bevredigen behoefte in het behoeftenschema van de individueele huishoudingen, en de meer of mindere elasticiteit van de vraag zijn bepalend voor de verhouding van de uit het wezen van het productieproces voortspuitende doelstellingen, n.l. de voorziening van een bepaalde behoefte en het verschaffen van inkomens aan de bij die behoeftenvoorziening medewerkende groepen.

Op grond hiervan zullen dan ook alle bij het productieproces betrokken sociale groepen in den corporatieven opbouw moeten worden ingeschakeld.

3. De causaliteit tusschen den prijs van het eindproduct en den prijs van het productiemiddel vereischt, dat de corporatieve opbouw wordt uitgebreid tot de op de grondstoffenmarkt optredende groepen, omdat alleen een nauw contact tusschen de markt van eindproducten en die der grondstoffen een juiste verhouding waarborgt.
4. Het distributieproces, een economische functie vervullend als noodzakelijke schakel tusschen het productieapparaat en de consumptiemarkt, dient als sociale groep eveneens in de corporatie te worden opgenomen, op grond van het uit haar economische functie voortspruitend recht op een deel van het geheel uit deze behoeftenvoorziening voortvloeiende inkomen.

In het sub. 1 aangegeven secundaire principe ligt opgesloten de inhoudsbepaling van het begrip bedrijfsgroep, gebaseerd op de prijzensamenhang van de voortgebrachte producten der verschillende bedrijfstakken. Deze samenhang berust op de bevredigingsmogelijkheid van meerdere producten voor een en dezelfde behoefte, tengevolge waarvan tusschen de prijzen een zeer nauwe band wordt geconstateerd.

De andere omschrijving van de bedrijfsgroep, als zijnde een vereeniging van bedrijfstakken, welke eenzelfde grondstof verwerken, kan niet worden aanvaard, omdat in een grondstof verschillende mogelijkheden liggen opgesloten.

Door den ondernemer wordt de grondstof in een bepaalde richting aangewend; de potenties worden gedetermineerd en op basis van de grondstoffenprijzen is nauwelijks meer een samenhang te constateeren.

Het sub. 2 genoemde principe houdt in, dat, op grond van de verhouding in de twee uit het productieproces voortvloeiende doelstellingen in den corporatieven opbouw, die groepen niet mogen worden uitgeschakeld, welke uit het productieproces hun inkomens genieten, uit welke bron dit ook voortspruit.

Daarom zullen de arbeiders in den corporatieven opbouw die plaats moeten innemen, welke hun op grond van de verhouding der doelstellingen toekomt, een plaats welke belangrijker is,

naarmate het verschaffen van inkomens van een hogere orde is dan het bevredigen van een bepaalde behoefte.

In dit verband kan tevens gezien worden het sub. 4 genoemde secundaire principe, inzake de toe te kennen plaats aan het distributieproces.

Het vervullen van een economische functie, het verrichten van productieven arbeid, geeft aan het distributieproces een recht op een inkomen, waaruit noodzakelijkerwijze voortvloeit een erkenning van de rechten van dit onderdeel in de algemeene ordening der doelstellingen.

In den corporatieven opbouw moet op grond van de prijzensamenhang de grondstoffengroep worden ingeschakeld, omdat een onjuiste verhouding in dit causaal verband de bereiking van de juiste synthese eveneens onbereikbaar maakt.

Hierin ligt immers de grondslag waarop een productieproces in staat is zijn taak ten opzichte van het welvaartsdoel op de juiste wijze te kunnen vervullen.

Alleen gebaseerd op deze primaire en secundaire beginselen kan een juiste corporatieve ordening tot stand worden gebracht, omdat alleen een erkenning van deze principes tot een juiste synthese in de doelstellingen van de bij de behoeften-voorziening betrokken individuen kan leiden.

De opbouw zal verder eenvoudig moeten zijn en hij mag niet uitgroeien tot een ingewikkeld organisme, waardoor de vlotte tot standkoming van de te nemen maatregelen gunstig zal worden beïnvloed.

De staat, als hoogste instantie, zal diè bevoegdheden aan afzonderlijke organen moeten toekennen, welke overeenkomen met de te vervullen functie van ieder der afzonderlijke organen in het geheel van het in te stellen organisme.

Hoe de praktische uitwerking van deze algemeene beschouwingen zal moeten zijn en hoe het schema van den corporatieven opbouw zal moeten worden samengesteld zal voor iedere bedrijfs-groep afzonderlijk moeten worden bestudeerd, omdat de secundaire principes voor iedere bedrijfsgroep verschillend zijn.

De zich bij den opbouw van een bedrijfscorporatie voordoende problemen zijn van een dergelijken omvang, dat dit stof biedt voor een afzonderlijke studie.

De oorlogsomstandigheden, welke in de structureele verhoudingen een ommekeer hebben gebracht en die momenteel het geheele economische leven beheerschen, hebben veel van het

hier geschrevene naar het terrein van de geschiedenis overgebracht. Ook om die reden zou dit geschrift moeilijk een voorstel kunnen inhouden inzake concrete maatregelen voor het productieproces der sigarenindustrie.

Alleen zij hier gewezen op het feit, dat deze periode van sterke gebondenheid van het economisch leven de meest geschikte is om te komen tot een organischen opbouw van de sigarenindustrie.

Moge, nadat een rechtvaardige vrede op aarde is wedergekeerd, de wensch van de Pausen, neergelegd in de encyclieken *Rerum Novarum* en *Quadragesimo Anno*, in vervulling gaan, doordat het economisch leven ook geleid worde volgens de beginselen der sociale rechtvaardigheid en sociale liefde, en moge de door God in het wezen van iederen mensch neergelegde doelstellingen door eenieder zonder uitzondering worden verwezenlijkt.

LIJST VAN GERAADPLEEGDE WERKEN.

- Aalberse, P.: De ontwikkeling der maatschappelijke denkbeelden en de verwezenlijking in Nederland. In hoeverre deze gaan in de richting van de corporatieve maatschappij. Nijmegen 1936.
- Amonn, A.: Grundzüge der Volkswohlstandslehre. Deel I. Jena 1926.
- Angelinus Pater O.F.M.Cap.: De grondslag voor een nieuwe gemeenschap naar de leer van Quadragesimo Anno. Udenhout, 1940.
- Beekenkamp, C.: Ordening. Rotterdam, 1935.
- Bella, Jr. S. de la: Ordening. Van theorie naar praktijk. Amsterdam, 1937.
- Blase, W.: Die Rohtabakversorgung Deutschlands. Köln, 1932.
- Blink, H.: Tabak, tabakscultuur, tabakshandel en tabaksindustrie der Aarde. Artikel Ec. Geographie, 1912.
- Bogdanow, W.: Allgemeine Organisationslehre. Berlin, 1926.
- Böhm-Bawerk, E. von: Kapital und Kapitalzins. Dl. II. Positive Theorie des Kapitaless. Jena 1921.
- Bücher, K.: Die Entstehung der Volkswirtschaft. 2 dln. Tübingen, 1922.
- Bülow, Fr.: Volkswirtschaftslehre. Leipzig z.j.
- Cassel, G.: Theoretische Sozialökonomie, 5. Aufl. Leipzig, 1932.
- Chamberlin, E.: The theory of monopolistic competition. Cambridge 1933.
- Cleeff, E. v.: Sociaal-economische ordening. Arnhem 1939.
- Cobbenhagen, M.: Beschouwingen over den prijs. Maandschrift „Economie” jrg. 1935-’36.
- id. De economische mengvorm of tusschenvorm. Maandschrift „Economie” jrg. 1936-’37.
- id. De verantwoordelijkheid in de onderneming. Roermond, 1927.

- Cobbenhagen, M.: Praeadvies over de vraag: Leidt het streven naar arbeidsbesparing in het huidige productieproces tot een duurzame of een tijdelijke vermeerdering van werkloosheid? Zoo ja is het dan binnen het kader van de huidige economische orde mogelijk en wenschelijk om dit gevolg te voorkomen? 's-Gravenhage, 1933. Uitgave voor de Staatshuishoudkunde en de Statistiek.
- id. Duurzaam economisch herstel alleen mogelijk door ordening in productie en handel. Maandschrift „Economie” jrg. 1938-'39.
- id. Theoretisch-economische beschouwingen over het vraagstuk van vrijheid en gebondenheid in het economisch leven. Maandschrift „Economie” jrg. 1936-'37.
- id. „Concurrentie” in de Katholieke Encyclopedie.
- id. Theoretische beschouwingen over het verband tusschen inkomenstheorie en prijstheorie. Diesrede 1933.
- Cole, G.: Principles of economic planning. London 1935.
- Doesschate, J. ten: Over de doelmatigheid van het huidige productie-apparaat. Rotterdam, 9 October 1939.
- Dobretsberger, J.: Freie onder gebundene Wirtschaft. München & Leipzig 1934.
- Ehrenberg, R.: Der Handel. Seine wirtschaftliche Bedeutung seine nationalen Pflichten und sein Verhältnis zum Staate. Jena, 1897.
- Ergang, C.: Untersuchungen zum Maschinenproblem in der Volkswirtschaftslehre. Karlsruhe, 1911.
- Eucken, W.: Die Grundlagen der Nationalökonomie. Jena 1940.
- Findeisen, Fr.: Die Markenartikel in Rahmen der Absatzökonomie der Betriebe. Berlin, 1924.
- Frietema, H.: De corporatieve organisatie van het bedrijfsleven en de cooperatie. Den Haag, 1940.
- Gerbrandy, P.: De strijd voor nieuwe maatschappijvormen. z.j.
- Gottl-Ottlilienfeld, Fr. v.: Wirtschaft und Technik. Grundriss der Sozialökonomik. Abt. 2, Teil 2.

Halm, G.: Die Konkurrenz. Untersuchungen über die Ordnungsprinzipien und Entwicklungstendenzen der kapitalistischen Verkehrswirtschaft. München 1929.

Handboek van de Tabak. Utrecht. z.j.

Heller, W.: Theoretische Volkswirtschaftslehre. Leipzig, 1927.

Hirsch, J.: Handel, Transportwesen, Bankwesen. Der moderne Handel, seine Organisation und Formen. In: Grundriss der Sozialökonomie. Abt. V, 2.

Hoeven, W. v. d.: Jubileumboek Nederlandsche Sigarenmakers- en Tabaksbewerkersbond.

Josephus Jitta, A.: De corporatieve staatsgedachte in Nederland, Arnhem, 1936.

id. Goede en slechte ordening. Rotterdam, 1939.

Kaag, H.: Het prijzenstelsel als instrument van welvaartspolitiek. Diesrede Tilburg, 1934.

Keulemans, Th. O. Carm.: Maatschappijleer. Sittard, 1937.

Kors, J. O.P.: Sociale Rechtvaardigheid. Nijmegen, 17 October 1934.

Kruisheer, G.: De praktijk der Ordening. Amsterdam, 1939.

Kuin, P.: Ordening als maatschappelijk verschijnsel. Haarlem, 1938.

× Liefmann, R.: Kartelle, Konzerne und Trusts. Stuttgart 1930.

Lieftinck, P.: De toekomst der wereldmarkthuishouding. Rede 11 October 1934, hoogeschool Rotterdam.

id. De organisatie der ordening. Artikel in „Ordening“, 1935, Delft.

id. Ordening een modewoord of een economisch redmiddel. Artikel in „Haagsch Maandblad“, deel 25 No. 6, 1936.

Lieftinck, F. Hzn.: Verslag van de Tabaksdistributie-Commissie, uitgebracht aan de Tabakscommissie. Amsterdam, 1917.

Maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Div. jaargangen.

Marktanalytisch Handboek voor Nederland. Januari, 1937.

- Marschak, J.: Wirtschaftsrechnung und Gemeinwirtschaft. (Zur Mises'schen These von der Unmöglichkeit sozialistischer Wirtschaftsrechnung). Archiv. für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Band 51.
- Marshall, A.: Principles of Economics. London, 1920.
- Martin, P.: L'état actuel du planning économique. Artikel in Revue Internationale du Travail. Februari 1937.
- Marx, K.: Das Kapital. ungek. Ausg. nach der 2. Aufl. von 1872. Berlin, 1932.
- Mataja, V.: Reklame. In: Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Bd. 6. Jena, 1925.
- Mennicke, C.: De ontwikkeling tot een geordende maatschappij. Artikel in „Ordering” Delft, 1935.
- Menger, C.: Grundsätze der Volkswirtschaftslehre. Wien 1923.
- Messner, J.: Die berufständische Ordnung. Innsbrück, 1936.
- Mises, L. Spiethoff, A.: Probleme der Wertlehre. München, Leipzig 1931.
- Mises, L. von: Preistaxen. Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Bd. 6.
- Nell-Breuning, O. v.: Grundzüge der Börsenmoral. Freiburg i. Br. 1928.
- id. Die soziale Enzyklika. Köln, 1932.
- Overveem, M. van: Organisatie en techniek van den Handel. Deel I. Utrecht, 1936-'38.
- Penty, A.: Die Ueberwindung des Industrialismus. Tübingen, 1923.
- Pesch, H.: Lehrbuch der Nationalökonomie. 5 dln. Freiburg i. Br. 1920-'26.
- Pigou, A.: The Economics of Welfare. London, 1929.
- Polak, N.: De taak van den tusschenhandel. Haarlem, 1924.
- + Quay, J. de: Organisatie en economische beteekenis van den handel. In de Katholieke Encyclopaedie.
- id. Rationalisatie. In de Katholieke Encyclopaedie.

Rapport Arbeidsinspectie 1909.

Rapport Arbeidsinspectie 1911.

- Roels, F.: Psychologie der Reclame. Amsterdam, 1938.
- Romme, C.: De overheid en het economische leven. Maandschrift Economie, 1936.
- id. De corporatiën in den Staat. Amsterdam, 1935.
- id. Vrijheid en ordening. In Vrijheid, Nijmegen, 1935.
- Rerum Novarum — Quadragesimo Anno. Uitgave van het R. K. Werkliedenverbond 1931.
- Schär, J.: Allgemeine Handelsbetriebslehre. Leipzig, 1923.
- Schreyvogel, Fr.: Ausgewählte Schriften zur Staats- und Wirtschaftslehre des Thomas von Aquino. Jena, 1923.
- Schuitema, E.: Grondslagen van de moderne Reclame. Den Haag, 1936. (Handboek der Reclame I).
- Spanjaard, A.: Organisatie van het bedrijfsleven. Rapport uitgebracht aan het Hoofdbestuur der Nederlandsche Maatschappij voor Handel en Nijverheid. Haarlem, 1936.
- Spann, O.: Der wahre Staat. Leipzig, 1921.
- id. Haupttheorien der Volkswirtschaftslehre, Leipzig, 1916.
- Tempel, J. v. d.: Macht en Economische Wet. Haarlem, 1927.
- Taussig, Fr.: Principles of Economics. New York, 1927. 2 dln.
- Tiedemann, E.: Geschichte des Tabaks und anderer ähnlicher Genussmittel. z.j.
- Truijen, Ch.: Rationalisatie en werkloosheid. Leiden, 1940.
- Velthoven, H. v.: Stad en Meierij van 's Bosch.
- Veraart, J.: De corporaties en de ordening van het sociaal economisch leven. Kultuurleven, jrg. 9, 1938 no. 1-2.
- Verrijn Stuart, C.: De grondslagen der volkshuishouding. Haarlem, 1924.
- Wagemann, E.: Wirtschafts-Politische Strategie, Hamburg, 1937.

Weber, A.: Allgemeine Volkswirtschaftslehre. München, 1932.

id. Kurzgefasste Volkswirtschaftslehre und Volkswirtschaftspolitik. München, 1935.

Weve, F.: Arbeid I. Etisch en sociologisch. In de Katholieke Encyclopaedie.

id. De maatschappijleer van het Universalisme en St. Thomas. Tilburg, 1931.

id. Het algemeen welzijn. Diesrede, 1936.

Witteler, H.: Das deutsche Zigarrengewerbe. Stuttgart 1932.

Wiegant, A.: Gedenkboek, samengesteld ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het Verbond van Vereenigingen van Sigarenfabrikanten in Nederland. 15 Mei 1907 — 15 Mei 1932. Amsterdam, 1933.

Wieser, Fr. von: Theorie der gesellschaftlichen Wirtschaft. Grundriss der Sozialökonomik I.

Wolf, J.: Tabak en Tabaksfabrikaten.

* De Nederlandsche Handel en Industrie. Gedenkboek 1813-1913.

Zuckerkindl, R.: Preis (Theorie) Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Bd. 6. Jena, 1925.

STELLINGEN.

I.

Het is onjuist de kosten van het levensonderhoud als loonbepalende factor door middel van een glijdende loonschaal voor de sigarenindustrie in te voeren, zonder daarbij het rentabiliteitsprincipe te erkennen.

II.

De mechanisatiewet van 5 November 1936 is, op grond van haar eenzijdigheid, economisch niet aanvaardbaar.

III.

Voor de verhouding tusschen economische en sociale doelstelling van het productieproces is de rangorde van de te bevredigen behoefte mede bepalend.

IV.

De juiste inkomensvorming in de sigarenindustrie kan niet worden verwezenlijkt door de vrije concurrentie, op grond van de geringe uniformiteit van de te verrichten arbeidsprestatie.

V.

De elasticiteit in de vraag naar rookartikelen leidt bij een vermindering van de koopkracht niet tot inkrimping van het verbruik, doch tot een verschuiving.

VI.

De werkloosheid in de sigarenindustrie ontstond in eerste instantie niet door de toegepaste mechanisatie, maar door de gewijzigde afzetmogelijkheden en door den eenvoud een nieuw productieproces te beginnen.

VII.

De „consumersrent” theorie van Marshall toegepast op de accijnsheffing van sigaren toont aan, dat deze niet verhaalbaar was op den consument.

VIII.

De bepaling van art. 4 lid 1 van het fabrieksreglement voor de sigarenindustrie is nietig op grond van de wettelijke bepalingen inzake overeenkomsten tot het verrichten van arbeid.

IX.

De door W. Eucken in „Die Grundlagen der Nationalökonomie” (1940) onderscheiden typische vormen van vraag en aanbod zijn, wat de vraag betreft, niet voldoende gedifferentieerd, aangezien door den schrijver ongenoegzaam rekening is gehouden met de in werkelijkheid bij de vraag optredende modulaties, als gevolg van verschillen in intensiteit van de behoeften en in de grootte der inkomens.

X.

De invoering van het onderhoudsbeginsel als loonbepalende factor, op grond van het persoonlijkheidskarakter van den arbeid, brengt noodzakelijk iedere stukloonregeling terug tot een mengvorm van stuk- en uurloon.

XI.

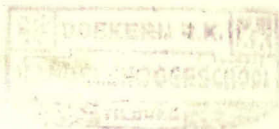
De opvatting, als zou de effectiviteit van de reserve bepaald worden door haar liquiditeit, is eenzijdig.

XII.

De invloed van het bankdisconto (officiëel disconto) op het particulier disconto is sterk verminderd, door de opgekomen mogelijkheid voor de particuliere banken zelf geld te creëren.

XIII.

De brandbaarheid van de tabak is afhankelijk van de samenstelling van de anorganische bestanddeelen in de tabak.

Bibliotheek K. U. Brabant

17 000 01145440 3